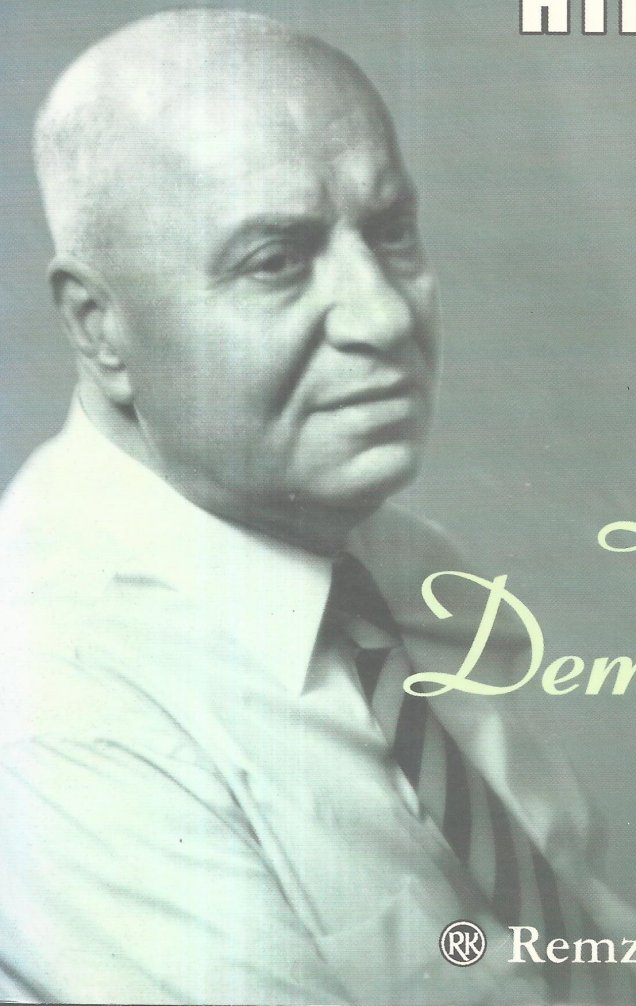
ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR

Lider ve Demagog

Remzi Kitabevi

ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR

Lider ve Demagog

Şevket Süreyya Aydemir

Lider ve Demagog

Remzi Kitabevi

LİDER VE DEMAGOG

Bu yazılar Ertuğrul Aydemir tarafından seçilmiş ve düzenlenmiştir.

Ertuğrul Aydemir, Şevket Süreyya Aydemir'in çeşitli yayın organlarında yayımlanmış olan tüm yazılarını gözden geçirmiş ve bunların bir kısmı ile elinizdeki seçkiyi oluşturmuştur.

Ertuğrul Aydemir, 1927 İstanbul doğumlu olup, Şevket Süreyya'nın üç oğlundan hayatta olanıdır.

44 yıl devlet hizmeti yapmış olup, son görevi olan, "Ulaştırma Bakanlığı Birinci Hukuk Müşavirliği"ni, 14 yıla yakın bir süre yürüttükten sonra yaş haddinden emekli olmuştur.

LİDER VE DEMAGOG / Şevket Süreyya Aydemir

Kapak düzeni: Ömer Erduran

ISBN 975-14-0606-4

BİRİNCİ BASIM: Eylül, 1997

Remzi Kitabevi AŞ., Selvili Mescit Sok. 3, Cağaloğlu 34440, İstanbul.
Tel (212) 522 0583, 511 6916, Faks (212) 522 9055

WEB SAYFASI : http://www.remzi.com.tr
E-POSTA : post@remzi.com.tr

Remzi Kitabevi A.Ş. tesislerinde basılmıştır.

Bu kitabı, Şevket Süreyya'nın uzun ve yorucu hayatını büyük bir destek ile paylaşmış ve halen 92 yaşında olan eşi, annem Leman Aydemir'e, kendisinin yanından hiç ayırmadığı eşim, Özcan Aydemir'e ithaf ediyorum.

Teşekkür

Şevket Süreyya'nın kitaplarını uzun yıllar yayımlamış ve bu defa makalelerin derlenmesinde de hiçbir yardımı esirgememiş olan, Remzi Kitabevi'ne, kurucusu rahmetli Sn. Remzi BENGİ'ye, daha sonra kitabevini daha da büyüterek bugünlere getiren Sn. Erol ERDURAN'a ve nihayet nöbeti devir almaya başlayan oğulları, Ömer ve Ahmet ERDURAN'a şükranlarımı sunarım.

Ayrıca bize ilham kaynağı olan Rahmetli yazar Sn. Mustafa EKMEKÇİ'ye şükran borçluyum.

ÖNSÖZ

25 Mart 1976 günü Türkiye bir aydını, ailemiz değerli yol göstericisini kaybetti. **Cumhuriyet** gazetesi yazarlarından Rahmetli Mustafa Ekmekçi'nin kelimeleri ile; "21 yıl önce, çöküşü gören yazar" Şevket Süreyya Aydemir.

Babam Şevket Süreyya'nın, çeşitli gazetelerde her hafta kendi köşesinde yıllarca yayımlanan makalelerini, uzun yıllar kendisi ile yakın dostluk içerisinde çalışmış "Remzi Kitabevi"nin sayın yetkilileri ile birlikte derleyerek yayımlamaya karar verdik.

Okumaya hazırlandığınız bu kitap, Türk milletine mal olmuş bir yazarın, kitapları yanında gazetelerde çıkan makaleleri ile vatanına yapmış olduğu hizmetin kendisidir.

Kitabı okurken, "Şevket Süreyya"nın ileri önsezi ve görüşünü göreceksiniz. Türkiye'de uzun yıllar boyunca temelde değişiklikler olmadığını görmekle de belki karamsarlığa düşülebilinir. Ancak, babam Şevket Süreyya, Türk milletinin büyük önderi Mustafa Kemal Atatürk'ün yolunda yürüyerek yeni ufuklara ve modern Türkiye'ye ulaşılabileceğini her fırsatta tekrarlamıştır.

Atatürkçü bir yazarın 21 yıl önce susan kaleminin bir kere daha işler hale gelmesi en büyük görevimizdir.

Ertuğrul AYDEMİR

İÇİNDEKİLER

Lider ve Demagog 13
Anayasa, Sosyal Devlet ve İdealist İnsan 22
Kemalizm Orta Malı Değildir 28
27 Mayıs İhtilalinde İki Cereyan 32
Sosyalizm ve Kapitalizm 37
Artık Devletçilik Yetmez 42
Akımlar Arasında 47
Plan ve Siyasi Şartlar 53
Yeni Neslin Savaşı 59
İnkâr Edilmek Kahramanların Kaderi 63
Nereye Gidiyoruz? 68
27 Mayıs İhtilali ve Anatomisi 74
Yakın Tarihimizde Bir Yetersizlik! 79
Kıyasıya Savaşmak 83
Gamsızlığın Kurbanı Olabiliriz! 87
Faşizm Nasıl Filizlenir? 91
Parlamentoda Çoğunluk Her Şey Demek Değildir 95
Kahraman, Lider ve Devlet Adamı 100
Emeklilik Fobisi 105
Anarşizm, Yüz Yıl Geride Kalmıştır 110
Köyde Mezarı Olan Aydın Yalnız Öğretmenlerdir 115
Putlaştırılmak 120
Öğretmeni Cesaretlendirmek 125
Bir Fikir Hareketi Vardı 130
Ziya Gökalp ve Milliyetçilik 135
Doruktaki Kavga 140
Hiyerapolis'in Ölümü 145
Hitler'in Sesi 150
Yeni Yönelişler 155
Kendini Kabul Ettirmek! 159

İnsan Ruhuna Yöneliş 164
Zaman Değerlendirecek 169
Küskünler Ordusu Yaratmak 174
Bölge'den Ülke'ye! 179
Tarihimizdeki Boşluk 184
Yarınları Sezen Atatürk 188
Milliyetçilik 191
Yeni Bir Uyanışa Doğru 195
Şehzâdeler Kavgası 199
Ateşten Gömlek? 203
Özgürlüğün Bayrağı 207
Çileler, Mihnetler Yolu! 211
Gençlik Cephesinde 217
Kıyamet Alametleri? 221
Emperyalizmin İlk Yenilgisi 224
Gericilik Kapımızda mı? 228
Artık Biraz Disiplin! 232
Kaptanlar Kavgalı 236
Sağ, Sol Cepheyi Doğurur 240
"Milliyetçilik" Tekeli 244
5 Dakikanın Önemi 248
Mustafa Kemal Mantığı 252
Aydınların Direnişi 256
Doğum Ağrısı mı, Tükeniş mi? 260

LİDER VE DEMAGOG

Lider Üreten Tarla

Çok partili rejimlerde parti kurmak işi, oldukça basit işlemlerle gerçekleşir. Yani partiler, kolaylıkla kurulabilir. Partiler kurulunca da bunların, elbette ki başkanları, başkan yardımcıları, basamaklı organları olacaktır. Başkanın ve yöneticilerin, adları sanları duyulacak, resimleri yayımlanacaktır. Başkan, partisinin önde gelen söz sahibi olacaktır. Hatta çok partili rejimlerde bu parti başkanlarına lider ve bazı partilerin sivrilmiş kişilerine liderler de denilir. Ama ne var ki, başkan demek, sivrilmiş partili demek, mutlaka lider demek değildir. Çünkü lider bir önder şahsiyettir. Böyle bir şahsiyetin, bir gün lider olarak belirebilmesi için, doğuştan gelen bazı kabiliyetlerle beraber, önemli ve etkili bazı üstün vasıflar da ister. Bu vasıflara daha aşağıda biraz değineceğiz.

Evet çok partili rejimlerde siyasi partiler kurmak kolaydır. Biz de bu çok partili rejimi sürdüren ülkelerden biriyiz. Çok partili rejim, başlı başına, ne iyidir, ne de fenadır. Nitekim çok partililik, aşağıdan yukarı genişlemez. Yani, tarihlerinin akışı içinde, nice zamanlardan beri, nice sınavlar geçirmiş, olgunlaşmış ülkelerde siyasi partilerin sayısı, ancak bir elin birkaç parmağı ile sayılabilecek kadar azdı. Örneğin, Parlamentolu nizamın en eski ve önder ülkesi olan İngiltere'de, ancak üç siyasi parti vardır. Bu üç partiden üçüncüsü olan Liberal Parti de, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kaybettiği öncülük yerini, o gün bugün, bir daha alamamıştır. Şimdi İngiliz seçimlerinde ona, hem de son yılların en elverişli sonucu olarak parlamentoda, ancak 20 kadar sandalyelik bir şans tanınmaktadır. Birleşik Amerika'da, ancak iki parti vardır: Cumhuriyetçiler, Demokratlar.

Oysa örneğin, İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki Yunanistan'da 47 ve yine İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki Bulgaristan'da 50 siyasi parti sahnedeydi. Gerçi başa güreşen partiler, yine tek elin beş parmağı ile sayılacak kadar azdı. Ama bu ülkelerde filan bölgenin tütüncülerinin,

falan bölgenin üzümcülerinin, şu ya da bu lokal grupçuklarının temsilcileri geçinen bu particiklerin, parlamentoculuk oyunlarında, yine de bir ağırlıkları oluyordu.

Kısacası çok partili rejimler, siyaset alanında, lider üreten, hatta bazen lider enflasyonuna yol açan birer tarladır. Ama, bu tarlada her üreyen yaratık, lider demek değildir. Bir ülkede, lider niteliğinde olmayanların, sorumsuz ve pervasız biçimde siyaset alanında at oynatışları ise, o ülkede siyasi istikrarsızlığın ve zaafın, başlıca etkenlerinden biridir.

Lider Kimdir?

Hemen tekrar edelim:

— Lider bir önder şahsiyettir.

Ama onun da, daha ilkçağdan beri, siyaset alanında taklitçisi, siyaset adına oyunbazlıklar yapan sahtecisi de vardır: Demagog nedir? Demagog, eğitimden yoksun ya da bizde olduğu gibi eğitimi yetersiz ülkelerde, hiçbir vicdan sorumluluğu duymadan, halk önünde, esen rüzgâra göre konuşan, kendince geçer akçe saydığı ucuz sloganlarla, halk önünde perendebazlıklar yapan adamdır. Örneğin bizde din ticareti, gerçek dışı komünizmle mücadele ticareti yapanlar demagoglardır. Kendi devirlerinde kendi yaptıkları hataların bütün sonuçlarını, kılı bile kıpırdamadan, karşısındakine yüklemek marifeti, demagogun, başlıca sermayelerinin bir kısmıdır. Bu sermaye, güne göre, eyyâma göre değişebilir. Onun için demagog, eyyâm adamıdır, yani günün ve değişen rüzgârların adamıdır.

Lidere gelince? Lider, bir önder şahsiyettir demiştik. Bu önder şahsiyet, kendisine Tanrının sunduğu kabiliyetlerle beraber, ömrü boyunca edinilen kültürlerin, yaşanılan tecrübelerin bir ürünüdür. Liderin, hem kendi iç âlemini devamlı kontrolden gelen bir kendini bilme marifeti vardır. Hem içinden geldiği toplumu, hem dünyanın gidişini, gerçek durum ve sorunlarıyla, derin ve doğru kavrayıştan gelen bilgi ve eylem disiplini vardır. İşte bu disiplindir ki, liderin karakterini oluşturur. Bu karakter, hem onu güçlendirir. İnanılan önder insan yapar, hem lideri, macera atılımları ile, demagojik akımlardan korur. Demagog ise, karaktersiz adamdır. O halde ve tabii binbir nitelik ve koşulun

varlığını kabul etmekle beraber, lideri lider yapan üstün nitelikleri, kısa ve anlaşılır birkaç asli değer halinde tarif edebilir miyiz? Evet! Nitekim bu konuda yine ve çeşitli vesilelerle makale ve eserlerimizde belirttiğimiz üç ana niteliği, burada yine tekrar edelim. Bunlar şunlardır:

1- Olayları ve koşulları, en doğru değerlendirmek.

2- Olayları ve koşulları en doğru değerlendirmekten gelen yetenekle, en ileriyi görmek.

3- Olayları ve koşulları en doğru değerlendirmenin verdiği en ileriyi görmek yeteneği ile, olaylara ve koşulara yön tayin edebilmek.

Olaylara ve koşullara yön tayin etmek kavramı, elbette ki, liderin içinde yaşadığı, sosyal-politik eylemde bulunduğu topluma, yani ülkesinin gidişatına yön tayin etmek anlamını taşır. Böyle olunca da görülüyor ki, gerçek lider, demagog demek değildir. Gerçek liderin, eyyâm adamı olmakla, esen rüzgârlara göre konuşmakla, günün geçer akçesi olan ucuz lafları ve sloganları halka satmakla hiçbir ilişkisi yoktur. İşte bu nitelikte liderler yetiştirebilen toplumlardır ki, olayların en kritik akışları içinde de kendi yollarını bulabilirler. Dileyelim ki, tarihimiz bizi, böyle önder şahsiyetlerden hiçbir zaman yoksun bırakmasın.

Bugünkü Türkiye

Kabul etmek zorundayız ki, memleketimiz bugün, çoğu çözülmez gibi görünen ciddi sorunlar ve bunalımlar içindedir. Demagoglar ise, bu dumanlı havada, uğursuz çığlıklarla kanat çırpmaktadırlar. Bu durum ilk bakışta, elbette ki cesaret verici değildir. Söz ayağa düşer, yani meydan demagoga kalırsa, daha düşündürücü çıkmazlara saplanmamız da mümkündür. Ama, güçlü dayanağımız şudur ki, biz, tarihsiz bir millet değiliz. Nice bin yıllık serüvenimizi bir yana bıraksak bile, sadece en yakın tarihimizi oluşturan şu son 1918-1974 arası ve bu arada, her şeyin bittiği sanılan koşullara da, milletimizin, nasıl lider yetiştirmek nitelikleri gösterdiğini, nasıl ümitsiz çıkmazlardan çıktığımızı biliyoruz. Bugün demagog sahnededir. Ama yalnız değildir. Elbette ki milletin de bir sağduyusu var. Her esen rüzgâra yelken açanlar, milletin tümü olamaz. Siyaset sahnesinde, doğurgan milletimizin, yetişen, yetişmekte olan aktif çocukları da var. Eyyâm adamı, cehalet, ucuz kötüleme ticaretleri devamlı başarı sağlamaz. Dinsizin dindar, cahilin bil-

gin görünüşleri aşağılık oyunlardır, bozulur. Kısacası milletin başına örülmek istenen ağlar ve nihayet, şahlanmak özlemi içinde kıpranan vahşi saldırganlık, elbette ki yenilecektir.

Türk milleti gerçek liderlerini elbette ki verecektir. Vermektedir de. Türk milleti, içine sürüklendiği oligarşinin ve onun sahnelerde beslediği demagogların zararlarını ve değersizliklerini, artık sezmektedir. Ümitsizliğe düşmeyelim. Çünkü ümitsizliğe düşeceğimiz gün, iç ve dış düşmanların bekledikleri gündür.

CUMHURİYET GAZETESİ / 30 Eylül 1974

FİKİR ATATÜRKÇÜLÜĞÜ VE KELİME ATATÜRKÇÜLÜĞÜ

Fikirlerin ve doktrinlerin büyük talihsizliği, bir gün gelip kelimeleşmeleridir. İnsanlığa yeni fikirler getiren ve yeni doktrinler veren düşünürlerin ve önderlerin hazin kaderi de, bir gün gelip, şekil ve suretlerden ibaret donmuş putlar haline sokuluşlarıdır.

Halbuki fikirler ve doktrinler yaşayan varlıklardır. Bunları düşünen ve yayanlar da, hayatın içinden gelen ve hayatın içinde yoğrulmuş hareketli yaratıklardır. Bunlar, tarih içinde birer misyonu olan insanlardır. Hepsinin de fikirleri ve doktrinleri evvelâ onların rüyaları gibidir. Ama sonra bu rüyalar, çileler ve mihnetler içinde yoğrulup birer **tez** olarak ortaya atılırlar. Bu tezler dayanaklarını, onları yaratanların yaşadıkları reel şartlardan alırlar. Davaları ise, bu şartların bir başka türlü izahı, bir başka türlü düzenlenmesidir. Onları yayan önderlerin ve mübeşşirlerin İNKILÂPÇI vasıfları, şartların bu yeniden düzenlenmesi davasından gelir.

Eğer bu fikir ve doktrin adamlarının tezleri, hakikaten bir hayatiyet taşıyorsa, yani yeniden düzenlenmesini hedef tuttukları reel şartların kanuniyetlerini idrake dayanıyorsa, kendilerine karşı çıkan antitezlerle karşılaşır ve savaşırlar. Fikir ve doktrin adamlarının başarısı bu savaşta rüyalarının bir senteze ulaşabilmesidir.

Ama bu sentezler de donmuş şekiller değillerdir. Fakat bir gün donabilirler ve onların ömürleri, bir gün ve birtakım kelime oyuncularının ellerinde, dondurulacakları zamana kadar sürer. Fikirler ve doktrinler bu kelime oyuncularının elinde dondurulurken, onları yaratan önderler ve düşünürler de, cansız putlar haline getirilirler. Bu putlaşma, düşünürün ve önderin, sadece şekil ve suretlerden ibaret ölmüş varlıklar haline gelişidir ki, bir hareket ve inkılâp öncüsü için en hazin hali, işte budur.

Bu hazin akibetleri biz, tarihte cereyan yaratmış bütün düşünürler, bütün din adamları ve bütün önderler için görürüz. Meselâ, temelleri

aklın hâkimiyetine dayanan, yani yaşayan ve gelişen düşünceyi esas alan eski Yunan tefekkürünün, büyük eserlerinden biri olan Aristo mantığı, bir gün geldi, Ortaçağ hıristiyanlığının skolastik temeli oldu! Hikmeti ve hakikatı bulmak için, dünya nimetlerini terk eden Budha'nın müritleri, bir gün geldi her birinde yedi yaşından yetmiş yaşına kadar en az 15.000-20.000 rahibin postu serdiği Tibet manastırlarını, ezberciliğin, tembelliğin ve ahlaksızlığın yuvası haline getirdiler.

Bir hayat ve mücadele adamı olan ve bütün gayesi, on iki İsrail kabilesini tek Allaha inandırıp, onların günlük hayat ve muaşeretlerini düzenlemekten ibaret bulunan Mûsa şeriatı, bir gün geldi Filistin Ferisilerinin elinde bir şekil ve kelime skolastiğine döndü. Donmuş kelimelere, donmuş şekillere, süslü mabetlere ve besili din adamlarına karşı çıkan İsa, işte bu şekilperest Ferisilerin eliyle çarmıha verildi. Ama sonra ne oldu? Havarilerin kısa bir altın devrinden sonra Hıristiyan patriyarhları da İsa'nın melekûtunu, süslü kiliseler, sırmalar ve dogmatizm ile, yani dondurulmuş şekiller ve kelimelerle değiştiler. Yani İsa asıl Golgola tepesinde değil, hıristiyan kiliselerinden çarmıha gerildi ve ebediyen donduruldu.

İslam dininin gelişmesinde de ne görüyoruz?

— Benim size getirdiklerimi siz de başkalarına naklediniz, diyen peygamberin vasiyetlerine rağmen, bugün bile mesela Türkiye'de, Kur'an'ın Türkçe okunmasını küfür sayanlar kuvvetlidir! Halbuki Türkçe olmayan bir Kur'an, Türk inanıcısına, manasiyle değil, kelimesi ile hitap eder.

Fikirlerin ve doktrinlerin gelişmeyen naslar (dogmalar) ve doktrin sahiplerinin donmuş putlar haline getirilmesi olayına, daha başka misaller de verebiliriz. Mesela Marksizmin hükümran olduğu ve Marksizmi hayata tatbik eden ülkelerde ve bizzat Marksist partiler içinde otuz yıldan beri en büyük savaş, doktrinleri şekilcilik ve kelimecilik haline getirme ve doktrin sahiplerini putlaştırıp dondurma mihveri etrafında cereyan eder. Bu savaşın hikâyesine ise en az, 400.000 savaşçının kanı karışmıştır...

Şimdi bizim Türkiye'mizde de, fikirleri ve doktrinleri kelimeleştirip, fikir ve doktrinlerin önderlerini şekil ve suretlerden ibaret putlar haline getirmenin büyük gayretleri ile karşı karşıyayız. Bu tehlikede, kelimeleştirilmek istenilen doktrin Atatürkçülük ve fikirleri ile eserle-

rinden tecrit edilip sadece bir şekil ve suret haline getirilmek istenen fikir adamı da bizzat Atatürk'tür. Evet bugün Türkiye'de bir fikir ve bir kelime Atatürkçülüğü var. Kelime Atatürkçülüğü, Atatürk ilkelerinden tamamiyle sökülmüş, onların izah ve idraki zahmetine girişmeyen sorumsuz insanların Atatürkçülüğüdür. Onlar Atatürk'ün sadece adını bayrak gibi ortalıkta dolaştırırlar. Ama Atatürk'ün fikir temelleri, Atatürkçülüğün doktrin konuları, hulasa adına Atatürkçülük dediğimiz çağdaş ve dinamik hareketin fikir, sistem ve realizasyon prensipleri onları ilgilendirmez ve yorar.

Çünkü bu hareketin izahı, bu prensiplerin devşirilmesi ve nihayet Atatürk'ün rüyası olan ileri, üstün, imtiyazsız ve sınıfsız bir Türkiye'nin yaratılması gayreti, onların takatini ve ufkunu aşar.

Fakat onları suçlandırırken bu noktada suçu biraz da bütün Türk aydınlarına yayarak derhal şunu belirtelim ki, adını kolayca ve her adımda ağzımıza aldığımız Atatürk'ün, Türk dilinde, tam sistemli ve çağdaş bilginin usul ve dayanaklarına göre yazılmış, doğru bir biyografisi bile yoktur! Bu böyle olunca, Atatürkçülüğün bir izahı olan, bir fikir ve hareket sistemi olarak onu açıklayan çağdaş araştırma ölçülerine uygun bir fikir eseri var mıdır? diyeceksiniz. Hayır! Ne yazık ki, Atatürk ve Atatürkçülük medeni dünyanın hiçbir ülkesinde olduğu kadar meçhul değildir.

Derme çatma ve hiçbir dayanağı olmayan hatıralarla, işporta malı değerindeki kazanç edebiyatını bir yana atarsak, Atatürk hakkında mesela yabancı bir aydına hangi Türk eserini salık verebiliriz? Geçen yıl Atatürk ile fikirleri, yani Atatürkçülük hakkında bir eser hazırlamaya çalışan bir İngiliz Lordu (Lord Kinross) ile tanışmıştım. Konu tabii Atatürk'tü. Türkiye'de, insanların, Lordun inceleme hazinesine ve onun ciddi ölçülerine göre Atatürk üzerine verebildikleri şeyler ne kadar fakirdi.

Çünkü Atatürk, sadece İstiklal Harbini anlattığı nutku ile vesikalandırılabilecek bir kumandan değildir. Atatürk, Türk yapısında bir çağ değişiminin büyük mimarıdır ki, bu mimaride ruh ve zihniyet malzemesi, en az askeri zaferlerimiz kadar yer alır. Atatürkçülük, işte bu mimarinin adıdır.

Mesela Atatürk'te bir **vatan** anlamı vardır ki, kendinden evvelkilerin vatan anlayışlarına uymaz. İmparatorluk devrimizde vatan, ordu-

muzun gidebildiği yerlerdi. Namık Kemal, Osmanlı vatanına hitap ederken:

"Bir elin ravzai-nebiye uzat,
Birini Kerbelâda meşhede at,
Kâinata o heyetinle görün."

demişti. Atatürk'ten evvelki Enver Paşa'nın vatanı daha garip bir şeydi. Bir taraftan, mesela Mehmet Akif'in bir Medineli kadına söylettiği:

"Medine halkını uryan bırak Mısır'da dolaş,
Gazâ, gazâ diye git soy cihanı gel paylaş..."

beytinde olduğu gibi, o da Anadolu'yu uryan bırakıp, Mısır'ı, Trablus'u, Tunus'u fethetmek için ordular gönderebiliyordu. Benim de gayet iyi hatırladığıma göre, Aras vadisinde bir tek motorlu vasıtamız yokken, onun Kâzım Karabekir'e İran'ın içerilerine dalmaları, Reşt'i, Tahran'ı ve daha ilerilerini zapt etmeleri için verdiği emirler bu son Generalin hatıralarında yazılıdır!

Ziya Gökalp'a göre de vatan şöyle tarif edilir:

"Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan,
Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan..."

Atatürk için ise vatan, misakı-milli içindeki topraklardır. Bu toprakların içinde ne Ravzai-nebi, ne de Meşhet, ne Mısır, ne Tunus, ne İran, ne Hindistan vardır. Bu böyle olduğu için de Türkiye, 40 yıldan beri ve bütün tarihinde ilk defa sulh içindedir. Türkiye Türkleri de ilk defa 30 milyonluk bir nüfusa yaklaşmıştır. 2.000 yılında bu nüfus, eğer Atatürk'ün Vatan anlamına sadık kalırsak 60.0000.000 olacaktır. Halbuki Bosna'dan Basra'ya kadar uzanan Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün nüfusu 1914 harbine girerken % 90 kısmı perişan 30.000.000'luk bir ırklar halitasından ibaretti.

Atatürk'ün **Millet** Anlayışı da, kendinden evvelkilerden başkadır. Atatürk için millet, Türkiye sınırları içinde ve Türk kültürünü benimseyen, mütecanis bir toplumdur. O, Türklerin tarih içindeki yerini, Türklerin medeniyete hizmetleri bakımından inceler ve kökleri kırk asra varan bu şerefi, Türkiye sınırları içindeki milletine bağışlayıp:

"Ey Türk! Öğün, çalış, güven!"

der. Halbuki imparatorluk, millet sözünü zaten bilmezdi. Fanatik bir ırkçılığın ise, Atatürk'ün lügatında yeri yoktur. Ama bugün, ne istediği belli olmayan, tarifi yapılmayan, sınırları anlatılmayan, reel şartları işlenmeyen ve hatta duyguya bile değil de sadece taasuba hitap ettiği için bir kelimecilik haline getirilen bir ırkçılık, sanki Atatürkçülük gibi savunulmaktadır.

Atatürk'ün Vatan, Millet konularında kısaca çizgilendirilen "öz" unsurlarını, istiklal fikri, hürriyet fikri, medeniyet anlamı, terakki anlamı, ilim, felsefe, iktisat ve devlet anlayışları gibi hesapsız konular üzerinde derinleştirebiliriz. O zaman ortaya bir Fikir Atatürkçülüğü çıkar ve görürüz ki bu Fikir Atatürkçülüğü, Kelime Atatürkçülüğünden bambaşka bir şeydir. Yani Kelime Atatürkçülüğü, donmuş bir çığlık halinde kalırken, Fikir Atatürkçülüğü bize dün olduğu gibi, bugün de, yarın da yön verecek bir doktrindir. Öyle bir doktrin ki, bizi şu yabancı ideoloji dediğimiz şeylerden lafla veya lanetle değil, temel prensipler ve ideolojik doktrinlerle ayırır.

Bilgisizlik, tembellik veya taassup yüzünden ne Atatürk, ne Atatürkçülüğü dondurmaya hakkımız yoktur. Atatürk sokak tabirleri ile değil, ancak fikir yolu ile incelenir ve anlaşılır. Atatürk mefküreciliği ise, ancak bu fikirler manzumesidir.

Biz asıl Atatürk'e yönelelim. Yalnız sözde kalan, şekil ve suret haline getirilmiş Atatürk değil, hakiki, yaşayan ve uzun süreli ilkeler koyan Atatürk'e... Çünkü hakiki Atatürkçülük, Atatürk'ün adını haykırmakla yetinmek değil, Atatürk'ü anlamak, izah etmek ve savunmaktır. Bu davada ise ilk söz, çağımızın fikir ve bilgi hazinesi ile donanmış, dinamik, çalışkan ve cesur Türk aydınlarına düşer.

YÖN DERGİSİ / 24 Ocak 1962

ANAYASA, SOSYAL DEVLET VE İDEALİST İNSAN

Türkiye Cumhuriyeti **Sosyal** bir hukuk devletidir. Bu ilke, Anayasamızın ikinci maddesinde yer almıştır. Bu sosyal hukuk devletini kurmak işi ise, Anayasamızın metne dahil olan "başlangıç"ında, Anayasanın bir gayesi olarak şu kelimelerle ifadesini bulmuştur:

"İnsan hak ve hürriyetlerini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukuki ve sosyal temelleri ile kurmak."

Bu cümlede, sosyal temellere dayanan ve sosyal adaleti sağlayan bir sosyal devletin temel ilkeleri vuzuhla yer almıştır.

Şu halde Anayasanın temel ilkelerine sadık kalarak ve onun sınırlarını zorlamadan, bu sosyal devleti tahakkuk ettirmek davası, şimdi iyi niyetli ve sağduyulu her Türk aydınının niçin ideali olmasın?

Nitekim, 27 Mayıs'tan daha evvelki devirlerde de, Türk milletinin devlet yapısını, sosyal çatışmalardan kurtarıcı temeller üzerine kurmak yolunda fikir araştırmaları olmuştur. Bu araştırmalar kuvvetini Atatürk ilkelerinden almıştır. Bu araştırmaların fikir sistemleri ve ana hatları dergimizin bundan evvelki sayılarında özetlenmiştir. Yani Türkiye'de hem insan hak ve hürriyetlerini, hem milli dayanışmayı sağlayan, fakat içtimai adalet esaslarına dayanan müstakil, ileri teknikli, planlı, imtiyazsız bir Türk cemiyetinin kuruluşu meseleleri evvelce de ele alınmıştır.

Ama bunları bir tarafa bıraksak bile, yalnız 27 Mayıs ihtilalinden sonraki devrede de, sosyal adalet ve sosyal devlet endişesi, hem ihtilal kadrosunun, hem ihtilali benimseyen aydınların konusu olmuştur. Yani tarihimizde dönüm noktalarından biri olarak aldığımız, genç ve vaat edici idealizmine daima bağlı kaldığımız 27 Mayıs'tan sonra da, Türkiyenin mutluluğunu isteyen ileri görüşlü aydınların çabaları ve fi-

kir araştırmaları, hep sosyal ıslahat yönünde gelişmek gayretini göstermiştir.

Memleketin feodal kalıntılarına cephe almak, otokrasiye cephe almak, yobazlığa ve gericiliğe rüşvet vermek şeklinde beliren teokratik zümreleşmeye cephe almak, Atatürkçülüğü donmuş bir kelimecilik çerçevesinden çıkarıp yaşayan bir fikir hareketi haline getirmek, gençliği bir heyecan hamlesi ile uyandırmak ve ihtilalin el atabileceği bütün zinde kuvvetleri güçbirliğine çekebilmek, bizce 27 Mayıs idealizminin daima zinde kalacak sloganlarıdır.

Filvaki şimdi ihtilal bitmiştir. Fakat milli ruha ileri hamleler getiren bu ihtilalin itici kuvvetleri olan sloganlarını fikir hayatımıza mal ederek gelenekleştirmek bizim için ancak kazanç olur. Çünkü bu ihtilalin bir devresinde ve kısa sürmekle beraber idealist aydınlar, Atatürk devri dinamizminin, 1922-1927 havasını teneffüs edebilmişlerdir. Eğer 27 Mayıs ihtilalcileri, bu dinamizmi, süreli bir inkılâp hamlesi haline getirememişler ve alelade birtakım tasfiyeleri ihtilalin mihveri haline koymuşlarsa, bunun tahlil ve izahını tarihe bırakmak, şimdi en doğru yoldur.

Fakat buna rağmen ihtilalin getirdiği Anayasanın yeni bir sosyal devletin tahakkukuna istikamet verecek ilkelere de yapısında yer verdiğini kabul etmek lazımdır. Türkiye bir sosyal devlettir demek, Türk milletini teşkil eden sosyal grupların, evvela bütün ortaçağ kalıntılarından temizlenerek, çağdaş tekniğin temelleri üstünde gelişmeleri demektir. Çünkü içine dahil olduğumuz atom ve elektronik asrında, ortaçağ döküntülerine, derebeylik, şeyhlik, tarikatçılık, kabilecilik ve ırkçılık kalıntılarına yer yoktur. Derebeylik mülkiyeti ve toprak ağalığı, hatta Laos'ta, Vietnam'da ve Tayland'da olduğu gibi, mesela Amerika'nın en yıldırıcı silahları ve askeri gücü ile desteklense bile, dünyada artık yaşayamaz. Aynı suretle sorumsuz bir otokrasi, oligarşi ve dar zümre hâkimiyeti de, mesela gene Amerika'nın, Orta Amerika otokrasilerinde ve oligarşilerinde olduğu gibi, Amerika'nın bütün hazineleri ile beslense dahi artık dünyada yaşamalarına imkân kalmayan ölmüş sistemlerdir. Yani feodalizm kalıntıları, otokrasi ve klerikalizmin devlete müdahalesi, bizim sosyal devletimizin tasfiye edeceği ilk unsurlardır. Bundan başka bize baş döndürücü gelen, bize aşırı solculuk gibi gösterilen birtakım sosyal reformların bugün İngiltere'de, İsviçre'de,

İsveç'te alelade ve günlük sosyal reformlar olarak başarıldığını ve oralardaki sosyal kanunların veya sosyalist tatbikatın bunları pekâlâ başardığını bilmeliyiz.

Yine sosyal devlet demek, milleti teşkil eden sosyal grupların millet yapısı içinde birbirleri ile aşırı çatışmalara sürüklenmeden, birbirlerine karşı sınıflar kavgasına gitmeden gelişmeleri demektir. Türk cemiyetinde sosyal iş bölümünün, içtimai adalete daha uygun şekilde düzenlenmesi, milli gelirin çalışanları arasında daha adaletli bir surette taksimi demektir. İthalat ve ihracatın bir döviz kaçakçılığı konusu olmaktan çıkarılması, yabancı yardımların, bir iktidar muvazenesi için kullanılmaktan kurtarılması demektir. Sosyal devlet, kanunlaştırılmış banka spekülasyonları demek değildir. Ne aşırı servetlere, ne de aşırı cehaletlere baç verilmemesi demektir. Sosyal devlet demek, aydının cemiyetten kopmaması demektir. Eğitimin toplum hayrına yönetilmesi demektir. Hürriyetin, milletçe daha ileri gidebilmek için bir çalışma heyecanı haline getirilmesi demektir. Cemiyet içinde parazitlere, müsriflere, kumarbazlara, her türlü kayıtlardan yoksun bir tufeyliler sınıfı haline gelmek hürriyetinin verilmemesi demektir.

Yoksa bir kanadı toprak damlı köylerle gecekondularda, diğer kanadı müstakbel gökdelenlerde mevzi almış bir millet yapısı farz edelim. Bu millet yapısında sosyal adaletten bahsedilebilir mi?

Hulasa yeni Anayasa teşri organlarımıza, hükümete ve devlet yapısında görevli sorumlulara, yeni ve ıslahatçı çalışmalar yükünü yüklemektedir. Aynı suretle Türk düşünürlerine ve aydınlarına da, fikirlerini, fikir araştırmaları ve tartışmaları yolunda seferber etmek çabasını vazife kılmaktadır. Yoksa, mesela bugünkü Türkiye'de olduğu gibi, bir Maliye Vekilinin ve dünya muvacehesinde bir taraftan memurların bir yudumluk maaş zammını ödememek için kanunlar teklif ederken, diğer taraftan iş adamlarının vergi kaçakçılığını açıklasam onları linç edersiniz diyebilmesi, o memlekette sosyal adaletin henüz tam yerleşmediğini göstermez mi?

Şu halde artık işi ele almak, işlere başlamak ve bu işlerin yönünü, sosyal devletin kuruluşu, sosyal müesseselerin kuruluşu hedefine çevirmek zamanı gelmiştir. Eğer bu yeni anayasa ile kurulmuş bir hükümette mesela bir Ziraat Vekili çıkıp toprak reformu demek, toprakların sulanması, gübrelenmesi gibi şeylerdir diyebilirse, ortada bir yanlış-

lık var demektir. Halbuki toprak reformu demek, kısaca toprakların topraksızlara taksimi demektir. Ancak ondan sonradır ki Çukurova, Amik ovası, Ceyhan ovası, Şark ovaları gibi yerlerde entansif ziraat ekstansif ziraata galebe çalar. Bu topraklara milyonlarca Türk kendi hakkı olarak yerleşir. Toprağa insan eli değer. Yüzlerce uçak, Toroslaın altından Alplerin ötesine mevsimlik sebze ve meyvalar taşır ve Türk topraklarına altın akar.

Hulasa Türk toprağı üstünde Türk milletinin daha iyi yerleşmesi, büyük şehirlerin etrafında gecekondu mahalleleri yerine, vatanın her köşesinde sanayi kasabalarının ve yeşilliğe boğulmuş güler yüzlü köylerin doğması, bir sosyal devlet yaratma savaşıdır ki, bu savaşın hareketi ve heyecanı, yalnız bizim neslimizi değil, daha nice nesilleri de peşinden sürükler. Bu savaşın kanuni teşkilat, sermaye kaynağı ve insan gücünün seferberliği yolundaki bütün unsurları ise, eğer istersek bizzat Anayasamızın imkânlarından çıkarır ve bürokrat devleti inşacı sosyal devlet haline getirebiliriz.

O zaman ne olur? O zaman korkulacak hiçbir şey olmaz. Ama bir de bakarız ki, yeraltı suları yer üstüne fışkırır. Binlerce ve binlerce arteziyenler, Harran Ovası'ndan Trakya'ya kadar, binlerce, milyonlarca çiftçi aile işletmelerini ve bu arada yüzlerce, binlerce, zirai üretim kooperatiflerini suya ve yeşilliğe boğar. İnşaat ofisleri, plan ofisleri, malzeme ofisleri, sulama, drenaj, ışıklandırma ofisleri, makine ve kıymetlendirme ofisleri öyle harekete getirir ki; mesela bütün Doğu illerinde köylerin kısa zamanda çehreleri değişir. Çünkü bu kıraç yaylaların her tarafında toprağın altında su ve toprağın üstünde âtıl insan gücü vardır.

Ama bürokrat devlet bu dev işleri nasıl başarır? İşte dava budur ve bütün mesele, bürokrat devleti, sosyal ve inşacı devlet haline getirebilmekten ibarettir. Bunun için inşacı bir idealizm, bütün güçlerin seferber edilişi ve bugünkü âtıl insan gücünün harekete getirilişi gerekir. Bu, milli bir iştir: milletçe bir kalkınma işidir. Bu işte ilk yardım, Türklerin Türklere yardımı olacaktır. Yani milli işbirliği ve işsiz insanın işe yönelişi ilk sermayemizdir. Küçük bir misal verelim: Bugün hükümet yevmiye ödeyerek, şurada burada ve göze görünür yerlerde bazı kıraç arazi parçalarını teraslandırır. Erozyona mani olmak için. Ama binlerce köyde ve milyonlarca köylünün bizzat kendi köylerinin toprakları-

nı, teşkilatlı bir imece sistemi ile ve hem de köylünün işsiz günlerinde teraslandırdıklarını tasavvur edelim. Mesela 5000 köyde ve her köyde 100 köylünün yılda bir aylık imecesi bize 120.000.000 iş saatlik iş kazandırır. İşin hasılası bizzat çalışan köylerin ve köylülerin malıdır. Aynı sistemi, su hendekleri açmak, toprak barajlar, vadi veya yamaç ağaçlandırmaları, köy yolları için de tatbik edebiliriz. Hasılı ne ağanın, ne de devletin malı olmayıp çalışan köyün ve köylünün malı olduğu için buna angarya değil, ancak, milli geleneklerimize de uyan imece demek gerekir.

Sadece bir teşkilat meselesi olan, ziraatçıyı ve mühendisi de bürodan açık havaya çeken, ne Anayasanın, ne insan hürriyetini zedelemeyen, insan gücünü harekete getirme alanındaki bu en basit misali teraslamadan veya zirai mücadeleden, sulamadan, varoşların yeniden inşasına ve daha ötelere kadar kademelendirebiliriz. Para ve kredi yardımları veya dış yardımların halkın ziraat ve yerleşme işlerine akışı bu hesaplı ve neticeleri belli işlerde kolayca kanallar bulabilir.

Bütün bunlardan başka, 27 Mayıs ihtilalinin ortaya attığı ve şimdi de Anayasanın benimsemesi gereken ana reformları da ele almak gerekir. Hakiki ve cesur bir toprak reformundan başka, sağlık işlerinin sosyalleştirilmesi, halk eğitiminin halka indirilmesi ve halktan kopmuş okur-yazarlar yerine halk için okur-yazarlar yetiştirilmesi derhal ele alınabilecek konulardır. Bu suretle:

– Herkese iş,
– Herkese ocak,
– Herkese toprak,

şeklinde özetleyebileceğimiz demokratik bir sosyal adalet nizamı, bu memleketin durgun havasını canlandırabilir. Hem de hiçbir kanunu zorlamadan...

Hulasa, Türkiye'de hem geri kalmışlıktan kurtulmak, hem memlekette insan gücünü harekete getirmek, hem toplum içinde aşırı farklılaşmaları önlemek için Anayasamızın da ilkelerine sadık kalarak bir taraftan büyük sosyal müesseseleri ve reformları düzenlerken, diğer taraftan halkın kendi iş ve tanzim kabiliyetini uyandırmak, memlekette bir inşa heyecanını yaratmak şarttır. Bu inşa heyecanını köyden üni-

versiteye kadar çeşitli alanlarda uygulayabiliriz. Tarihin büyük ve mucizeli hamlelerinden hiçbiri zengin vasıtalarla ve zenginlikler içinde başarılmamıştır. Bütün bu mucizeli hamlelerin öncüsü ve yaratıcısı insandır. İnanan ve heyecan duyan insan... İşte şimdi bizim özlemimiz bu inanan ve heyecan duyan insanadır. Öyle insana ki, onun adına kısaca İDEALİST diyebiliriz.

YÖN DERGİSİ/7 Mart 1962

KEMALİZM ORTA MALI DEĞİLDİR!

"Bu iş başka türlü bitemez. Taraflar birbirleriyle açıkça, silah elde bir ölüm-dirim kavgasına girişmeye mecburdurlar. Ama ortada yaş da yanacakmış! Ne ehemmiyeti var? Huzura, sükûna, nizama başka türlü kavuşamayız."

Bu cümleler, İstanbul'da yeni yayımlanmaya başlayan "Barış Dünyası" dergisinin ilk sayısının, ilk makalesinin, en başından alınmıştır. Aynı makalenin son cümlesi de:

"— Yurtta sulh, cihanda sulh! ..."

Derginin öncüsü ve teşkilatçısı Ahmet Hamdi Başar'a göre yukarıdaki ilk sözler, bugün politikamızda ön planda rol almış olan, aynı zamanda fikir hayatımızda da yeri bulunan birinin samimi kanaatidir. Bu zata göre bahis konusu olan ölüm-dirim kavgası, solcularla sağcılar arasında olacaktır. Eski dostum Başar'ın, makalesine girerken ilk ifadesi budur. Son sözlerin ise, rahmetli Atatürk'e ait olduğunu tabii bilirsiniz. İşte Başar, ilk makalesinde ve yeni derginin fikir planını tarif ederken, bu iki ekstremi öne sürerek, şu kanlı bıçaklı ölüm-kalım savaşına sürüklenmektense, bir tarafa kavgayı, diğer uca da sulh ve salahı koyarak, meseleleri ikisinin ortasında halletmek yolunu göstermektedir.

Yani öyle olacaktır ki, ne sözleri başa alınan siyaset ve fikir adamımızın göze aldığı silah elde, ölüm-dirim kavgasına gidilecek, ne de bütün günlük politikaların elinde, Atatürk'ün artık sözün gelişi haline getirilen o güzel vecizesindeki, tatlı sulh rüyasına da dalmayarak meselelerimiz ikisinin ortasında çözülecek, izlenecektir.

İşte "Barış Dünyası"nda A.H. Barış'ın davası budur. Ama şu da var ki "Barış Dünyası", gene bu dergiden öğrendiğimize göre, heveskâr bir yazarın kendi işi ve gelişigüzel bir dergi değildir. Bu dergi, bir zümrenin, kendilerine özel teşebbüs erbabı denilen bir iş ve sermaye toplumunun görüşlerini, haklarını, davalarını savunan bir mücadele organıdır. Gene ilk sayısındaki ilanına göre bu dergi, memleketin dört bucağında:

– Tüccar, sanayici, bankacı v.s.
– Serbest meslek erbabı, avukat, doktor, mühendis v.s.
– Her mesleğe mensup aydın,

tarafından büyük ilgi ile takip edilmektedir. Zaten gene bu ilk numaraya alınan Ticaret ve Sanayi Odası mektupları, derginin fikirlerini daha çıkmadan benimsemişlerdir. Hulasa dergi, gene çerçeveler içinde ilan ettiği gibi "İnananların" dergisidir ve Karl Marks'ın "Bütün dünya işçileri birleşiniz!" şiarına benzeyen bir de şiar ilan etmiştir: "İnananlar birleşiniz!" Onun için de "bütün dava adamlarını aynı iman ve ideal yolunda birleşmiş görmek, onları maddi kaygularından, ihtiraslardan, fani emellerden uzak bir fikrin etrafında sımsıkı, tek vücut gibi birleşmiş görmek" istemektedir.

İşte bu dergi ile A.H. Başar, tacirleri, sanayicileri, bankacıları, avukatları, doktorları v.s.'yi her türlü maddi emellerden, fani kaygulardan uzak bir fikir etrafında birleştirecektir. Şimdi iş kalıyor, bütün bu maddi adamların, her türlü maddi endişelerden uzak bir iman ve ideal etrafında birleşecekleri "iman ve ideali" bulmaya! Bu iman ve ideal ise bulunmuştur!

Bu mukaddes gayenin ve idealin ne olduğunu anlamak için işin biraz evveliyatına bakmak lazım. Çünkü "Barış Dünyası" A.H. Başar'ın vaktiyle çıkarıp sonra kapanan dergisinin ismidir. Ama, şimdi bu dergi özel bir misyonla intişar meydanına atılmaktadır. Bu misyon ise, gene A.H. Başar'ın, 18 Ocak 1962'de, iman ve ideal cephesinin müstakbel mücahitlerine gönderdiği ve "Barış Dünyası"ndaki mektuplara nazaran Ticaret ve Sanayi Odalarının çok beğendikleri bildiride açıkça ifade edilmiştir. Çünkü A.H. Başar'ın bu bildiri mektubunda aynen şu satırlar da vardır:

"Yeni çıkan 'YÖN' gazetesi bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiride kalkınmanın, ancak devlet yatırımı ve işletmeciliği ile ve sosyalist bir rejim tatbiki suretiyle başarılabileceği savunulmaktadır. Bu teşebbüs karşısında, aksi tezi müdafaa edenlerin de kendi görüşlerini, aynı şekilde umumi efkâra açıklamaları bir vazife halini almıştır."

O halde Ahmet Hamdi Başar'ın tüccarları, fabrikatörleri, bankacıları v.s.'yi "her türlü maddi kaygulardan, dünya gailelerinden, fani ihtiraslardan uzak" olarak etrafında toplayacağı "İman ve İdeal" işte bu, YÖN gazetesi karşısında cephe almaktır:

"İnananlar birleşiniz!"

daveti, tüccarı, sanayiciyi, bankacıları v.s.'yi YÖN'e karşı birleştirmek içindir. Bu sayın vatandaşlar YÖN'e karşı birleşince her türlü maddi kaygulardan ve fani emellerden uzak birer mücahit, birer idealist olacaklardır. Neticede "Barış Dünyası" da genel olarak yazıldığı gibi "Şimdiye kadar çıkan hiçbir mecmuanın yapmadığı işi yaparak, memleketin idaresi mesuliyetini ele almış bütün insanlara yollanacak", bu insanlar da YÖN'e karşı, her türlü maddi endişeden uzak iman ve idealleri görerek, okuyarak memleketi kurtuluş yolunda idealistçe idare edeceklerdir.

Eh, bundan da faydalı bir şey elbette yoktur. Tüccarlarla, bankacıların ve fabrikatörlerin, her türlü fani ve maddi menfaat kaygularından uzak bir iman ve ideal savaşıyla YÖN perişan olup yerlere serilince de memlekette bu yazının başında naklettiğimiz siyaset ve fikir adamımızın göze aldığı kavgalara yer kalmayacak, hatta "yurtta sulh, cihanda sulh" içinde bütün idealist ve inanmış tüccarlar huzura kavuşacaklardır!

Ama bütün bunlar nasıl olacak mı diyeceksiniz? Gayet basit: Ahmet Hamdi Başar'ın YÖN'e karşı herkesi cihada davet eden 18 Ocak 1962 tarihli mektubuna ilişik bir de bildiri var. Bu bildiride maddeler sıralanmış. Yani insanı maddi kaygulardan ve fani ihtiraslardan uzaklaştırıp inanan bir idealist haline getiren ve böylece de YÖN cereyanını yerlere serecek olan bütün mucizeli tılsımların listesi...

Mesela Atatürk demokratik devletçilikten mi bahsetmiş? Tamam. Onu inkâr eden kim? Ama imanlı idealistlerin küçük bir tefsiri var:

— Özel teşebbüs ve sermaye rejimini, devlet yardımı ile kurmak!

Nasıl, maddi kaygulardan uzak idealist işadamlarının ve Ticaret Odalarının buluşunu beğendiniz mi? Hem bu formül, her türlü fani ihtiraslardan tecerrüd ederek bulunmuştur! Yani devlete halk vergi ödeyecek. Milli kaynaklardan devlete intikal eden gelirler birleşecek. Sonra devlet memurlarının yüzde 15 kanuni zam hakkını da tecil eder şekilde bu gelirlerini toplayıp, özel teşebbüsü, yani şu bildiğimiz özel teşebbüsü koruyacak!

Pekiyi ama diyeceksiniz ki:

— Bu bir garip rejim. Buna bir isim bulmak lazım.

İsim bulunmuştur. Bütün inananlar, idealistler, maddi menfaatlardan tecerrüd eden tüccarlar, bankacılar, fabrikatörler v.s... yahut da onların adına ve onların mektuplarla desteklediği zatlar bir araya gelmiş, bu birden tanıyamadığınız çocuğun ismini koymuşlardır: Kemalizm!

Evet, belki bu çocuğu tanıyamadınız. Belki adını yadırgadınız. Ama konulan isim bu: Ne liberalizm, ne sosyalizm, yalnız Kemalizm! Hatta bu büyük hakikati ifade eden yazının başında Mustafa Kemal'in bir de resmi var...

Ama efendiler! Biraz dikkat. Atatürk'ün mirası orta malı değildir. Kemalizm ise, bir eskici dükkânından kiralanan, kırk kalıba uydurulmuş bir elbise gibi, her boya, her boyaya uysun diye çekilip çekiştirilecek bir sahipsiz mal olamaz.

Sizin aradığınız, istediğiniz ve savunduğunuz şeylerin, ne ideoloji, ne Atatürk, ne Kemalizm'le hiçbir ilgisi yoktur. Yolunuzun da, dünya gailesinden, maddi duygulardan, fani ihtiraslardan tecerrüt etmiş iman ve ideal insanlarının yolları ile hiçbir ilgisi yok. Bütün bunları ağızda çiğnemek lüzumsuzdur. Özel teşebbüsün menfaatlerini korumak adına ileri atılan, aralarında toplanan, teşkilatlanan, basın alanında gazeteler, dergiler kurmak için tertibat alan bir zümrenin organı olarak pekâlâ savaşınızı yapabilirsiniz. Bu tertip ve teşebbüslerin ise günümüzde ne duyulmayan, bilinmeyen tarafı ne de yadırganacak, hoş görünmeyecek bir cephesi vardır. Zaten ekonomik ve sosyal davalarda en verimli yol memleketin kanunları içinde davaların ve cephelerin belirmesi değil mi?

Nitekim biz ortalığı, ne en başta sözlerini derginizden naklettiğimiz siyaset ve fikir adamı gibi kan kırmızı görüyoruz. Ne de yurtta sulh, cihanda sulh vecizesinin bugün günlük işlere mal edilmiş renksizliği ile Türkiye'nin ve dünyanın bir toz pembe hayal âlemi olduğuna kaniyiz. Karma bir ekonomi nizamında çözülmesi gereken büyük siyasi, iktisadi ve sosyal düğümlerimiz var. Onların çözülmesi yolunda sizinki gibi sihirli tılsımlarımız da yok. Ama, milli hayatımızı kapsayacak bir Türk devletçiliği, ihtilalci olmayan, istiklalci olan ve milli özelliklerimizin gerilikten ve taassuptan başka her iyi vasfına saygı gösteren bir Türk Sosyalizmi, dayanağımız ve inancımızdır.

YÖN DERGİSİ / 11 Nisan 1962

27 MAYIS İHTİLALİNDE İKİ CEREYAN

27 Mayıs ihtilalinin getirdiği Milli Birlik idaresi devrini inceleyecek olan yarınki yazarlar, bu devre damgasını vuran iki ayrı cereyanın, bizzat ihtilal kadrosu içinde uyandırdığı çatışmaları ilgi ile inceleyecektir. Bu cereyanlardan biri, memlekette, Batı manası ile demokratik normal bir hukuk devletinin kurulması çabasıdır. İhtilal bunun için yapılmıştır. Bu sloganla başlamıştır. 1950-1960 arasında soysuzlaştırıldığı ileri sürülen demokrasi çabamızın kurtarılması ve bu çabanın, bütün demokratik müesseselerin kurulması ve korunması suretiyle tamamlanması davasıdır. Bu dava 27 Mayıs hareketinin hedefi olarak ilan olunmuştur. Bu çaba, Batı demokrasileri düzeninde normal bir gelişmeyi savunmaktaydı. Şu halde, bu çerçeve içinde kalıp, bu yönde geliştiği müddetçe, 27 Mayıs ihtilalinin inkılâpçı bir cephesi olamazdı. Hareket, bir demokratik hürriyetler ve haklar çabası olarak kalmak zorundaydı ve öyle kalmaya çalıştı.

İkinci cereyan, ihtilalin önder kadrosunu teşkil eden Milli Birlik Komitesi içinde daha sonra belirdi. Bu cereyan, 27 Mayıs hareketinin yalnız demokratik müesseseleri kurtarmak ve demokratik bir hukuk yapısı ile yetinmek çerçevesini aşıyordu. İnkılâpçı bir heyecan yaratmak, bu heyecanı kütlelere mal etmek, memlekette ancak inkılâbın başarabileceği davalara el atmak, ona göre müesseseler kurmak istiyordu. Bu cereyanı savunanlara göre ihtilal derinleşmeliydi. Süreli olmalıydı. Normal bir hukuk nizamı içinde kendini hapsetmemeliydi. Dinamik bir mücadele hareketi haline gelmeliydi. Sosyal meseleler ele alınmalıydı. Sosyal reformlar yapılmalıydı. Hulasa ihtilal bir inkılâp haline döndürülmeliydi.

İş bu şekli alınca, tabiatiyle akademizm ile inkılâpçı fikir sistemleri birbirleri ile karşılaşacak, çatışacaktı. Yani akademizm, yahut üniversiteler hukuk görüşleri ve ölçüleri, inkılâpçı doktrinlerin karşısına çıkacaktı. Yani, 27 Mayısı, gayelerine sadık kalarak, yalnız demokratik bir hukuk devletine varmak hareketi sayanlar, üniversiter hukukun bilgilerini ve bilginlerini seferber ederek, muhafazakâr bir kadro halinde,

diğer arkadaşlarının karşılarına çıkacaklardı. Kendi klasik formüllerini savunacaklardı. Zaten mantık, daha ilk adımda onların tarafında olacaktı. Çünkü 27 Mayıs, sadece demokrasinin kurtarılması için yapılmıştı. Yeni bir Anayasa, yeni bir seçim kanunu, yeni seçimler ve nihayet bu seçimlerde kazanacak siyasi partiye iktidarın devri ve sonra kışlalara dönüş! Arkaya bile bakmamak ve yapılanları unutmak!

Bu grup haklı görünüyordu. Şekiller ve mantık belgeleri onların lehindeydi. Fazla olarak savundukları ve bağlandıkları cereyan açık, gelişme yönleri belli ve hedefleri herkesin anlayacağı şeylerdir.

İkinci cereyana gelince; bu cereyanı savunanlar, memleketin tarihinden, iktisaden geri kalmışlığından, sosyal yapısındaki illetlerden, çağımızın sosyal akımlarından, dinamik ve inkılâpçı bir mantığın icaplarından deliller getirmek zorundaydılar. Yeni heyecanları, yeni fikirleri, yeni hedefleri ortaya sermeliydiler. Kısacası bir fikir, bir ideoloji mihverini ortaya koymak ve onun üstün sonuçlarına arkadaşlarını inandırmak güçlüğü karşısındaydılar. Çünkü birkaç ay içinde tamamlanacak bir Anayasa, bir Seçim Kanunu ve yeni seçimlerle hemen kuruluverecek bir demokratik hukuk devleti yerine, dayanakları, usulleri ve sonuçları belirsiz bir karışık davayı savunuyordular.

Bu karşılaşma aynen bizim tasvir ettiğimiz gibi mi olmuştur? Bunu iddia etmiyoruz. Biz, ihtilalin önderleri arasında az çok şekillenmiş olan iki cereyanı tecrid ederek formülleştirmeye çalışıyoruz. Bunların sınırları arasında şu veya bu farklar olabilir. Ama daha sonra belirtiler bu görüş açılarını teyid eder mahiyette olmuştur. Onun için bu cereyanları bir an ve bu çerçeveler içinde kabul edersek görürüz ki, onları savunanlar, daha ilk adımda, müsavi olmayan silahlarla karşılaşmışlardır. Birinci cereyan, daha ilk adımda üniversiter hukuka arkasını dayamış, ihtilalin vaatlerince ve ihtilalcilerin andlarına bağlı kalarak kendi manevra sahasını kolayca ve kesin olarak seçmiştir. İkinci cereyan ise, ilk sığınağını bir bakışta hiç kimsenin söz edemeyeceği ve hatta arkadaşlarının da kayıtsız şartsız katılacağı, Atatürk hatıralarında ve Atatürk devrimlerinde bulmuştur. Onlara göre dava şuydu:

Bir Atatürk vardır ve memlekette Atatürk devrimleri olmuştur. Ama ne var ki, bu devrimler tamamlanmamıştır. Hatta son 15 yıl içinde büsbütün soysuzlaştırılmıştır da. O halde 27 Mayıs ihtilalcilerinin vazifeleri, Atatürk'e dönmek, Atatürk devrimlerini benimsemek, onların dokunulmazlığını korumak ve bunları tamamlamaktır. Parti enf-

lasyonları, başıboş parti kavgaları, adına demokratik denilen, fakat seçmenlerinin en az yarısı okuyup yazma bilmeyen bir memlekette yapılacak güya serbest seçimler bizi ancak ihtilalden önceki düzensizliğe götürür. O halde ihtilal yaşamalı ve devam etmelidir. İhtilal mahkemeleri kurulmalı ve memleketin içindeki mukavemetler, gerici cereyanlar söndürülmelidir. Toprak sahasında, iş hayatı sahasında, sağlık alanında, eğitim alanında geniş ve cezri reformlara gidilmelidir. Bu reformlar ise, birbirleri ile dalaşmaktan başka marifetleri olmayacak olan yarınki siyasi partiler tarafından başarılamaz. O halde bir disiplin idaresine, güdümlü bir demokrasi sistemine gitmeliyiz. Bizim tarihi vazifemiz, yalnız seçimleri yapmak ve iktidarı en çok oy alan partiye devretmekle bitmez. Kaldı ki yarın en çok oy kazanacak parti, daha ihtilalin akışı günlerinde belirmiştir bile. Bu parti, devrilen partinin yerini alacak ve onun bütün kin ve gayzını miras olarak benimseyerek intikamcı ve ihtilal düşmanı bir parti olacaktır...

Bu cereyanlar, ihtilal önderleri arasında tartışılırken, ikinci cereyanın şansı gittikçe zaafa uğruyordu. Çünkü mesela Atatürkçülük çabasını alalım. Evet, Atatürk vardı. Atatürk devrimleri vardı. Ama bu devrimler bir fikir sistemi içinde işlenmiş, sistemleştirilmiş ve bir Atatürkçülük doktrini halinde tedvin edilmiş değildi. Vakıa bunun suçu kendilerinin olamazdı. Atatürk devrimlerini yaparken bu gençlerden çoğu doğmamıştı bile! Bu sistemleştirme, 1920-1960 arasında ve memleketin fikir ve siyaset alanında yer alan aydınlar tarafından yapılmalıydı. Eğer bu iş yapılmamışsa suç o aydınlarındı. Ama ne var ki şimdi, Atatürk devrimleri deyince başı ve sonu birbirine karıştırılan, herkesin kendi eğilimine göre asıllaşılan, daha doğrusu bir kelime Atatürkçülüğü halinde dondurulmuş bir anlamlar manzumesi ile karşılaşılıyordu. Atatürkçülük, fikir ve sistem olmaktan çıkarılmış, "İzindeyiz! Yolundayız!" gibi yuvarlak kelimelerle sadece bir gösteri malzemesi haline getirilmek yolu tutulmuştu. Büyük, dinamik ve istikbale şamil değerlerinden koparılmıştı.

Bundan başka Atatürk devrimlerine bağlansın veya bağlanmasın, sosyal reformlar, sosyal hareketler, sosyal devlet deyince de, en az bir sosyal doktrin temeline arka vermek lazımdı. Halbuki ortada böyle bir sosyal doktrin temeli de yoktu. Niyetler halisti. Ama ifadeler karışık! Hele imkânlar ve usuller büsbütün perişan!

İşte o zaman ve hele ihtilalin akışı Yassıada davaları içinde düğümlenip bu tasfiyeler sanki ihtilalin mihveri imiş gibi bir halde meydan alınca, ihtilalin havasını ve vazifesini kurtarmak işi artık ciddi bir mahiyet aldı. Yoksa her şey yarıyerde kalır ve bizzat ihtilal kozunu kaybedebilirdi. Çünkü bir an gelmişti ki, Sayın Gülesin'in ifade ettiği gibi, Milli Birlik Komitesi toplantıları birer meydan muharebesi halini almıştı. Bir karar vermek lazımdı ve bu karar verilmeliydi.

Kaldı ki, birinci cereyanın her zaman ifadesi ve savunulması kabil olan hedefleri yanında ikinci cereyan gittikçe hedefsizleşiyordu. Fikir sistemleri, inkılâp tekniği yerine, elektrik, yahut derleme birtakım söz oyunları ile mesela "Ülkü birliği" gibi, basit birtakım kombinezonlara dayanan ömürsüz ve tatbik kabiliyetinden mahrum denemeler arasında parçalanıp gidiyordu. Hareket, hem lidersiz, hem fikirsiz kalmıştı. Halbuki genç, dinamik ve her sosyal harekete lazım olduğu kadar ihtiraslı bir kadro ortadaydı. Ve bu kadro, hatta her şeyi bırakıp yalnız Atatürk devrimlerini koruma dediğimiz hareket mihverine bağlanabilseydi gene fikir gıdasını bulur ve yolunu kurtarabilirdi. Böyle bir yolculukta ise bizzat kendilerine cephe alan arkadaşlarının da yardımlarını kazanmak belki mümkün olabilirdi.

Ama olmadı. Fikir ve hareket sistemleri belirmeyince de, M.B.K. içindeki sinir çatışmaları ve iktidar kombinezonları zaten netice veremezdi. Nitekim vermedi. Artık mücadele özünü kaybetmişti. Savunduğu fikir ve hareket düsturası, ırkçılıktan sosyalizme kadar dağılan ve bütünlük arzetmeyen inkılâpçı cereyan bir gün bir darbe ile tasfiye edildi.

Hepsi de aynı derecede vatansever olan, hepsi de aynı iyi niyetle gelen, hepsi de başladıkları eser uğruna başlarını koyan ve ilk zamanda beklenmedik bir disiplin başarısı ve ayrı ayrı önderlik vasıfları gösteren M.B.K.'nin bu parçalanışı, 27 Mayıs hareketinin bir şanssızlığı olmuştur. Eğer 27 Mayıs ihtilalcileri, üniversiter hukuk gayretleri ile, millet yapısında yapılacak reformları bağdaştırmayı bilseydiler, Türkiye bugünkü sonu belirsiz çatışmalardan kurtulabilirdi. Tarihinin yeni bir hamle devresine girebilirdi. İhtilalin nimetleri, intikamcı ve şımartılmış bir kalabalığın istismar konusu olarak harcanıp gitmezdi. Demokratik bir devlet anlayışı ile sosyal bir devlet anlayışı bağdaştırılabilirdi. Bu bağdaşma olunca da, yalnız sosyal reformlarımızı başarmakla kalmaz, bizzat Atatürk devrimlerini de, ruhu ve organları ile tamamlamış

olurduk. Bütün bunlar olunca da Türkiye, bugün olduğu gibi, yarın için birtakım halledilmemiş meseleler karşısında kalmazdı.

Vakıa bugün de Türkiye, Anayasamıza göre, sosyal bir hukuk devletidir. Ama hukuk denilen müessesenin belirli anlamı yanında **Sosyal** denilen müessese anlamsız ve hatta havadadır. Bu sosyal devlet oligarşik bir sınıf devleti mi olacaktır? Derebeylik ve toprak ağalığı kalıntılarının kanunlarla savunulduğu bir Güneydoğu Asya tipi devlet mi olacaktır? 1950-1960 iktidarı sırasında sürüklendiğimiz gibi, şehirlerin her sokağında bir milyoner ve aynı şehirlerinin etrafında yüz binlerce köksüzden gecekondu orduları yaratan bir sosyal farklılaşma devleti mi olacaktır? Yahut bugün olduğu gibi, yarı nüfusu işsiz, fakat "köylü kendi mektebini kendi yapsın. Köylü köyünün yolunu kendi yapsın," deyince de birtakım demagogların "Olamaz, bu bir angaryadır!" diye direttiği, her ihtimale gebe bir devlet mi olacaktır? İşte bütün bu problemler bugün ortadadır.

YÖN DERGİSİ / 30 Mayıs 1962

SOSYALİZM VE KAPİTALİZM

Türkiye'nin gelişme davalarını sosyal açılardan aydınlatmak ve bu gelişmeye yarınki sosyal çatışmaları önleyici bir yön vermek çabası gittikçe genişlemektedir. Bu çaba, bazen Sosyalizm, bazen Türk sosyalizmi, bazen memleketçi sosyalizm veya sosyal milliyetçilik gibi çeşitli ifadelerle belirtilmektedir. Bu arada Güneydoğu Asya'dan Ortadoğu, Afrika, Güney Amerika'ya kadar uzanan bölgelerdeki sosyal gelişmeleri de içine almak üzere "az gelişmiş memleketler sosyalizmi" anlamı da ortaya atılmakta ve yayılmaktadır. Fakat ifade farkları ne olursa olsun, bir sosyalizm mihveri etrafında toplanma ve gelişme meyli kuvvetlidir. Bu çabaları düzenlemek ve yaymak için bir "Sosyalist Kültür Derneği"nin kurulması teşebbüsü son zamanlarda ortaya atılmıştır. Bu teşebbüs basında ve sosyal meselelere karşı ilgili çevrelerde çeşitli tartışmalara yol açmıştır.

İşte bu tartışmalar cümlesinden olarak VATAN gazetesinin 22 Ağustos tarihli nüshasında Behice Boran'ın bir yazısı ayrıca önem taşımakta ve ilgi uyandırmaktadır.

Sosyal Dernek tartışmalarına katılan Behice Boran'ın bu yazısında ileri sürdüğü fikir ve görüşlerle tamamen birlik değiliz. Fakat buna bakmayarak evvela şunu belirtmek lazımdır ki, Behice Boran'ın yazısı, üslubundaki sadelik, görüşlerindeki açıklık, dokunduğu meselelerdeki olgun inancaları ile kuvvetle dikkati çekmektedir.

Behice Boran'a göre sosyalizm, her şeyden önce bir işçi sınıfı ideolojisidir. Fakat bizde sosyalizmden yana aydınlar bunu böyle görmüyorlar. İşçi Partisi saflarına koşmak ve o saflarda yer almaktan çekiniyorlar. Bu aydınlar yayınlarında işçi hareketlerini koruyorlar, işçilere ve davalarına sempati duyuyorlar. Ama sosyalist hareketini "işçilere dayandırmak" işini, gereği gibi kıymetlendirmiyorlar. Bu aydınlar işçi hareketlerini sosyalist hareketin sadece bir unsuru sayıyorlar. Bu aydınların görüşünde, öncü, uzman aydınlar yani "KADRO" daha ağır basar.

Gene Behice Boran'a göre bizdeki sosyalist eğilimli aydınlar, işçinin siyasi mücadelesini layıkıyle benimsememektedir. Hatta mesela sendikaların siyaset dışı kalmasını savunmak ve işçilerin siyasi mücadelesini emek taraflısı siyasi partilere bırakmak suretiyle bu mücadeleyi zayıflatmaktadırlar. Bu yüzden de tavizci politikacılar, karşılarında işçi sınıfını tam gücü ile göremiyorlar. Hatta Sosyalist Derneği kurma çabasında bile ona göre bir ayırma olabilir. Yani Boran'a göre "sosyalist fikirleri samimiyetle benimseyenler"in isterlerse bir partiye, isterlerse bir derneğe girmeleri çabası doğru değildir. Cemiyetin bireyleri (üniteleri) sınıflardır. Bunların içinde de iki kutup sınıf vardır: İşçiler ve istihsal araçları ile sermayeyi elinde tutanlar. Aydınlar ise bir sınıf değildir. Emekten yana ve emeğin iştiraki ile devletçilik şeklinde tarif edilebilecek sosyalizm ise, işçi sınıfının ideolojisini ve iktisadi-politik hareketini ifade eder. Bu sebeple sosyalizm bir işçi sınıfı hareketidir. Sosyalist fikirler işçiden önce aydınlarda tutunabilir. Ama sosyalizmin öncüsü işçi sınıfıdır.

Sayın Behice Boran'ın, yukarıda işaret ettiğimiz yazısında yer alan görüşlerini bu şekilde özetlemek kabildir. Şimdi kimseyi ilzam etmemek kaydı ile bu görüşler üzerinde biraz duralım: Evvela şu nokta, sanıyorum ki herkesçe kabul edilecektir ki, sosyalizm, kapitalizmin bir mahsulüdür ve kısaca on dokuzuncu yüzyılın evladıdır. Çünkü on dokuzuncu yüzyıl, on sekizinci yüzyılın sonunda icad edilmeye başlanıp gittikçe ve geniş ölçüde sanayiye uygulanan makinelerin yarattığı sanayi kapitalizmi yüzyılıdır. İşçi sınıfını doğuran ise işte bu sanayi kapitalizmidir. Kısacası, işçi sınıfı, çağdaş manasıyla, sanayi kapitalizminin çocuğudur. Her türlü sermayeyi ve üretim araçlarını elinde tutan sınıfa yani burjuva sınıfına karşı, her türlü haklardan ve yaşama araçlarından yoksun olan, ya toprağını ya tezgâhını, düzenini kaybedip, zaman zaman kendini "yedek işsizler ordusu" içinde bulan bu sınıfın yaşama ve gelişme şartlarını inceleyen aydınlar ve bilginler, on dokuzuncu yüzyılda sosyalizmi, sanayi ülkelerinde bir fikir ve mücadele cereyanı haline getirdiler. Çağdaş kapitalizmin yapısını ve gelişmelerini müşahede ve tenkit ile, bunların kanuniyetlerini arayan ve tarih içinde toplumun itici kuvvetlerini kanuniyetlere bağlayan çok cepheli bir doktrinden başka bir şey olmayan Marksizm, gene on dokuzuncu yüzyılda ve Avrupa'da meydana geldi.

Vakıa sosyal izahların tarih içinde köklerini ilk çağa kadar götür-

mek kabildir. Köleyi ve el işçisini her asırda bulabiliriz. Ticaret sermayedarlığı, sömürgeci yayılmalar ilkçağa kadar gidebilir. Yeni kıtaların keşfinden sonra sömürgecilik, Batı Avrupa'da merkantilist hareketler bir vakıadır. Bu arada hayalci sosyalizm adıyla adlandırılan sosyal çabaları da olmuştur. Fakat çağdaş manasıyla sosyalizm, ancak on dokuzuncu yüzyılın ve bu yüzyılda büyük sanayici ve emperyalist metropollerin bir eseridir. Esas davası da, proletarya, yani üretim araçlarından mahrum işçi sınıfı ile sermayeyi ve üretim araçlarını elinde tutan sınıf arasındaki çatışmayı ihtilal veya ıslahat yolu ile çözmektir. Bu çözüm, Birinci Dünya Savaşı'nda tamamen bitkin düşmüş olan Rusya'daki 1917 ihtilali ile yeni unsurlar kazanmış, yeni istikametler almıştır.

Fakat on dokuzuncu yüzyılın hadisesi, yalnız büyük sanayi memleketlerindeki işçi-sermayedar çatışmasından ibaret değildir. Bu on dokuzuncu yüzyıl kapitalizmi, bir taraftan kendi metropollerinde işçi-sermayedar arasındaki sınıf kavgasını keskinleştirmiştir. Ama, diğer taraftan da, emperyalist genişlemelerle eline geçirdiği veya kontrolü altına aldığı sömürge ve yarı sömürgelerde, yerli sanayii çökertmek, milletleri esir veya tâbi hale getirmek; bütün bu ülkeleri kendi sanayi mamullerine pazar ve kendi sanayii için hammadde yetiştiricisi haline sokmak, neticesi de gene bu on dokuzuncu yüzyılın işidir. Demek ki sanayi kapitalizmi, bir taraftan Batı'da proletarya ve burjuvazi arasındaki çatışmayı yaratmış ve onun çözümü için sosyalizm mücadelesi doğmuştur. Diğer taraftan da bu sanayici memleketlerle müstemleke ve yarı müstemlekeler arasında iktisadi ve siyasi tabiiyet yaratarak dünya üzerinde, ileri gitmiş ve GERİ KALMIŞ ÜLKELER çatışmasını doğurmuştur ki, milli istiklal savaşları, milli kurtuluş hareketleri, az gelişmiş memleketlerin kalkınma davaları buradan geliyor. Türkiye de bu ülkelerden biridir. Az gelişmiş memleketler gibi o da bir taraftan egemenlik için titrer ve istiklali vesayet altına düşülmesin diye uğraşmak zorunda kalırken, diğer taraftan da Batı memleketlerinin geçen asırda düştüğü sınıf kavgaları ve sonunda ihtilalleri çıkmazına düşmemek için, kendi yapısında milliyetçi bir sosyal devlete yer vermek zorunda bulunuyor. Bu çabanın adına ister **sosyal devletçilik** ister **sosyalizm** diyelim, fakat bilmeliyiz ki, Güneydoğu Asya'dan Ortadoğu, Afrika ve Güney Amerika'ya kadar bütün bir âlemi bu davalar sarmış bulunmaktadır.

Çünkü müstemleke ve yarı müstemlekeler, yahut bugünkü tabiri ile az gelişmiş memleketlerle büyük sanayi memleketleri arasında çatış-

ma zaten dünya ölçüsünde bir çatışmaydı. Mesela 1914'te, dünyanın 133.4 milyon kilometrekare olan topraklarında 118 milyon kilometrekare, yani dünya topraklarının % 87'si sömürge veya yarı sömürge idi. O zaman 1.780 milyon olarak hesaplanan dünya nüfusunun da 1.270 milyonu azgelişmiş, tâbi memleketlerde yaşıyordu.

Bugün bu sömürge ve yarı sömürge ülke ve milletlerin siyasi bağımsızlık savaşları geniş ölçüde başarılmıştır. Fakat yeni usul emperyalist kontroller durumuna düşmemek, on dokuzuncu yüzyıl tipinde sınıf çatışmalarının gelişeceği kapitalist nizamlara sürüklenmemek çabaları henüz ortadadır. Bu memleketler yeniden, bir taraftan büyük devletlerin vesayetine, diğer taraftan kendi içlerinde sınıf parçalanmalarına, sınıf kavgalarına, azgın bir kapitalizmin hırslı istimarı altına yuvarlanabilirler. İşte az gelişmiş memleketler sosyalizmi diyebileceğimiz başka bir tip sosyalizm, bu gerçek ve tehlikeli gelişmeleri önlemek çabasıdır.

Azgelişmiş, memleketçi ve milliyetçi sosyalizmlerde sınıf önderliği davası sağlam bir dava değildir. Çünkü bu memleketler henüz az gelişmiş bir kapitalizm ve bazı yerlerde kapitalizm öncesi safhasındadır. Gaye sınıf kavgası, sınıf önderliği, sınıf diktatörlüğü davası olmaktan ziyade, aydın bir fikir hareketi etrafında milletin sosyal adalet ilkelerini ve sosyal mücadeleyi benimsemiş bütün aktif tabakalarını bu hareketin etrafında birleştirmektir. Eğer böyle olmaz da, bu memleketlerde, mesela Türkiye'de, sosyal gelişmenin önderi ve öncüsü işçi sınıfıdır. Sosyal gelişme bir işçi mihveri etrafında döner, onun aktif kadrosu odur dersek, aslında bir milli kurtuluş davası olan sosyalizmi parçalamak tehlikesi belirir.

Onun için bu hareketi bizim, hâlâ tamamlanmayan ve fikir temelleri tam olarak doktrinleştirilmeyen milli inkılâbımızın ilkelerine, yani inkılâpçı bir Atatürkçülüğe bağlamakta isabet vardır. Çünkü Atatürk ruhunun ışık tuttuğu milli kurtuluş hareketi:

- İstiklalcidir.
- Emperyalizme karşıdır. Emperyalizm belirtilerini, emperyalist kontrolleri ve imtiyazları reddeder.
- Feodalizme, ortaçağ kalıntılarına, ağalığa, köy ve şehir mütegallibeliğine karşıdır.
- Devletçidir ve bu devletçilik, devlet işletme ve organlarının özel şahıslar menfaatine istismarına yol vermez.

- İmtiyazsız, sınıfsız bir millet olmak sloganı, Atatürk'ün bir buluşudur. Onun çocukları tarafından benimsenmiştir.
- Dinin siyasete karıştırılması, ruhani derebeylikler, klerikal zümreleşme çabaları Atatürkçülükte yoktur.
- Atatürk emekten yanadır. Türk sosyal hareketinde de emek bir asli unsurdur.

Bunları ve bunların devamı olan diğer davaları da bir arada sistemleştirirsek Türk sosyalizminin fikir prensipleri çıkar. Bunları, Anayasamızın SOSYAL DEVLET, SOSYAL ADALET, DEVLET PLANCILIĞI, zirai reformlar, sendikaların toplu sözleşmelerle bir milli kudret haline getirilmesi, emek anlaşmazlıklarının sonunda grevlerle çözülmesi, eğitimin, sağlığın sosyalleştirilmesi gibi temellerinden hareket ederek tahakkuk ettirmeye çalışmalıyız.

Ama bu kabil olacak mı? Bu sualin cevabında oldukça engelleyici bulutlar beliriyor.

Çünkü, demokrasinin bir kalabalıklar baskısı haline getirilmesi çabası Türkiye'de vardır. Hiçbir doktrin gütmeyen ve sadece birbirleriyle boğuşan, hepsi de opportunist olan siyasi orta partilerin dini istismarı, kalabalıkları kışkırtma çabaları vardır. İktisadi planı, dış yardımları ve devlet imkânlarını, çabuk ve suni bir sermayedar sınıf yaratmak için iç ve dış müdahaleyi kullanma yolunda gayretler vardır. Bunlar sosyal ve çatışmasız gelişme çabasını, yani Atatürkçü bir sosyal gelişmeyi önleyebilir. O takdirde, şimdi bazı çevrelerin çabaladığı gibi, devlet işletmelerini ve diğer devletçilik unsurlarını da soysuzlaştırmak suretiyle garip bir kapitalizmin yer alması mümkün müdür? Ama daha çok yabancı yardımların ve müdahalelerin desteğine güvenmesi gereken böyle bir takıntı kapitalizmin istikbaline güvenilmez. Onun getireceği iç ve dış meseleler ve çatışmalar üzerinde ise şimdiden tahminlere bile girişmek zordur.

Fakat böyle bir geleceğe sürüklenirsek, o zaman Sayın Behice Boran'ın görüşleri ve fikirleri, sanıyoruz ki çok daha geniş ölçüde bir doğruluk kazanacaktır.

YÖN DERGİSİ / 29 Ağustos 1962

ARTIK DEVLETÇİLİK YETMEZ

A.P.'nin 4 Eylül'de yapılan Grup toplantısında, sayın A.P.'lileri sevinçten çılgına döndüren bir müjde verilmiştir. Bu müjde şudur:

— Türkiye'de Devletçilik artık ölmüştür!

Müjdeci Tahsin Demiray'dır. Bu mutlu olayın A.P.'nin yakın iştirakiyle başarıldığını açıklayan Tahsin Demiray, Türkiye'de Devletçiliğin nasıl öldüğünü, daha doğrusu nasıl öldürüldüğünü de hikâye etmiştir. Meğer Devletçiliğin ölümü şöyle olmuş:

Sayın Tahsin Demiray'a göre Türk Devletçiliğinin öldüğü yer, İstanbul'da Yeşilköy'de lüks Çınar Oteli'dir. Bu otelde ilerigelen özel bankacılarımızla sayın tüccarlarımız, Avrupa'dan, Asya'dan, Afrika'dan, Amerika'dan çağırdıkları uzmanların önünde zavallı Türk Devletçiliğini teşrih masasına yatırmışlar. Zaten 1950-1960 arasında kanına olmadık mikroplar iğnelenen bu uyuşturulmuş, kansızlaştırılmış ve sahipsizleştirilmiş Türk Devletçiliğine basmışlar neşterleri. Zavallının sesi bile çıkmamış. Türkü, Amerikalısı, Afrikalısı, Asyalısı bu sahipsiz kadavrayı didik didik etmişler.

Sonra Tahsin Demiray, bu otelden kalkmış. Uçağa atlamış. Ankara'ya koşmuş. A.P. Grubu karşısına çıkmış ve müjdeyi vermiş:

— Türk Devletçiliği, artık ölmüştür! Hem de A.P.'nin yakınlığı ile ve ben orada, Devletçilik son nefesini verinceye kadar bulundum...

Ne diyelim. Allah rahmet eylesin! Zavallı Devletçilik. Atatürk'ün elinde doğdu. Kimlerin elinde öldü?

Fakat insanı şaşırtan bazı düşünceler var: Pekiyi, haydi bizim becerikli özel bankacılarımızla müteşebbis tüccarlarımız, kaynağı belli olmayan masrafları ve bunların kabarık döviz karşılıklarını bir yerlerden bularak Amerika'dan, Avrupa'dan, Asya'dan, Afrika'dan şu yaman uzmanları toplayıp Türkiye'ye getirdiler. Bunlar Yeşilköy'de uçaktan indiler. Her birini özel teşebbüsün önderleri, genel müdürleri, sekreter-

leri karşıladılar. Hepsi de saygılar, sevgiler içinde Çınar Oteli dairelerine nazil oldular. O gece yediler, içtiler, eğlendiler. Ertesi gün buyur edildiler. Türk Devletçiliğinin öldüğüne rapor vermek için. Tabii bu sırayı Sayın Tahsin Demiray'ın tebliğine göre tertipliyoruz.

Her ne ise, yabancı uzmanlar Türk ekonomisinin üstüne çullandılar. Fakat acaba nasıl oluyor da bu uzmanlar bir gece içinde, bizim tarihimizi, yakın gelişmelerimizi, milli mücadelemizi, bütün dünyadan tek kuruş sermaye yardımı görmeyen 1922-1929 Türkiye'sini 1929 dünya iktisat buhranının, bizim zaten ölmüş ekonomimizi nasıl daha mahvettiğini, hulasa Atatürk'ü Devletçiliğe mecbur eden tarihi, siyasi, iktisadi zorunlukları hemen öğrenmiş oluverdiler. Bu Devletçiliğin şartlarını, zaruretlerini, Türkiye'ye verdiklerini ve verebileceklerini nasıl hemen bilmiş oldular? Çünkü Türkiye'de, Devletçilik ne iyi, ne de fena olduğu için değil, zaruri olduğu için el atılmış bir Ergenekon geçididir. Milli kurtuluş hareketimizin, tıpkı milli istiklal savaşı gibi bir iktisadi ölüm-kalım çabasıdır.

Adına özel teşebbüsün iktisadi araştırma, yahut tetkik merkezi gibi isimler verilen, maliyeti açıklanmayan, fakat yalnız önderleri ve idarecileri bilinen bir grubun, Çınar Oteli'nde tertip ettiği toplantıları biz, izleyebildiğimiz kadar izledik. Buraya katılan uzmanlara önce şunu tekrar edelim: Türkiye'de Devletçilik bir işletme ekonomisi meselesi değildir. İşletme ekonomisi, işletmelerin organizasyon ve teknik işletme problemlerini inceleyen bir nevi muhasebe bilgisidir. Nitekim bütün Devlet işletmelerimizde, hem de, vaktiyle İsviçreli uzmanlara yaptırılan şemalar içinde tatbik olunur. Bu tatbikatta, kontabilite, produktivite, rantabilite hesapları yapılır ve bütün Devlet işlemlerinde yürütülür.

Ama Devletçilik anlamı bir işletme anlamı değildir. O bir sosyal siyaset, bir rejim meselesidir. Bu siyaseti tayin eden, tarihi zaruretlerdir. Biz tarihi zaruretlerin zoruyla devletçi olduk. Eğer Atatürk Türkiyesi, Devletçi olmasaydı, aç, çıplak ve ulaştırmasız kalırdı. İnönü'nün vaktiyle "Kadro" dergisinde ve "Devletçiliğimizin vasfı" başlıklı yazının daha ilk cümlesinde ifade ettiği gibi, Türk Devletçiliği her şeyden evvel bir savunma meselesidir. Yani Türkiye'de Devletçilik, bizim tarihi gelişmemizin bir safhasıdır, tarihimizin bir parçasıdır.

Kaldı ki onu öldürmek veya diriltmek gibi meselelerde de Çınar Oteli yâranı, herhalde biraz keyifli zamanlarında ve acele karar vermiş

olacaklar. Önce şunu söyleyelim: Türkiye'de Devlet işletmeciliğini bozan, soysuzlaştıran, onun kanına zehirli mikroplar iğneleyen, onu bir seçim, bir geçim vasıtası kılan, şimdi A.P.'nin mirasçısı olduğu 1950-1960 devri, yani D.P. iktidarıdır. Adnan Menderes'in, çabuk karar vermek, büyük inşa işlerine girişebilmek gibi vasıflarını planlı bir yola yönetecek yerde, onun gizli ihaleler, dilediğine ihaleler yoluna sürükleyenlerin henüz görülmemiş hesapları vardır. Ondan evvel Devlet işletmeleri siyaset dışıydı. Kârlı çalışıyordu. İyi teşkilatlanmıştı. Devlet bütçesine yük olmuyordu. Bütün Türkiye'de bizzat özel teşebbüs için de bir mektep vazifesini görmesi emrolunmuştu. Usta işçiler yetiştirmek, usta büro uzmanları, muhasebeciler yetiştirmek, teknik elemanları, mühendisleri yetiştirmek için kadrolarını ihtiyaçtan fazla şişiriyor ve buralardan çekilen mütehassıs işgücü, özel sanayiin canlı sermayesini teşkil ediyordu.

1950-1960 yağmasında da bu işletmeler bütün enflasyon sanayiine eleman vermişlerdir. Eğer devlet işletmeciliği olmasaydı özel sanayi ve ticaret şirketleri mütehassıs organizatörler bulamazdı. Şimdi Çınar Oteli'nde Devletçiliğin ölümüne karar veren özel bankacıların, özel sanayi başkanlarının, özel şirketler önderlerinin yüzde 90'ı Devlet işletmelerinin yetiştirdiği vasıfsız evlatlarıdır.

Türkiye'de Devlet işletmeciliği devraldığımız Türkiye harabesi ortasında bir işletme yerinin, bir fabrikanın, parkları, havuzları, kulüpleri, gazinoları, bahçeli evleri, yeşil siteleri, mektepleri, hastaneleri ile bir cennet **şehir** olması gerektiğinin misalini vermiştir. Türkiye'ye iyi işletme, ucuz maliyet, iyi kalite, halk menfaatına fiyat teşekkülü, sosyal yardım ve daha burada sayamayacağımız binbir üstünlük Devlet işletmeleri eliyle girmiştir. Devlet işletmelerinin pahalı çalıştığı tekerlemeleri ise aslında bir masaldır. Soysuzlaştırılmamış devlet işletmesi ucuz, kaliteli ve kârlı çalışır. Bundan başka Devlete aldığından çok veren onlardır. Demiray'ın A.P. toplantısına verdiği rakamlar yanlış. Bu sayın zat, yalnız Sümerbank'la Etibank'ın Devlet bütçesine senede 400 milyon vergi ödediğini ve bunun için de ona göre kazandığını açıklasa ya?

Eğer Devlet işletmeleri olmasaydı İkinci Dünya Savaşı'nda tekrar Birinci Dünya Savaşı'ndaki sefaleti yaşardık. Devlet işletmeleri Demokrat Parti'ye zararsız devredildi. Bu işletmeler genel olarak kârlı, verimliydi. Ama 1950-60 arasında, yani Sümerbank, Etibank Genel Müdürlerinin Vatan Cepheleri Başkanları haline getirildikleri devirlerde

acayip şeyler oldu. Mesela bir özel şeker veya çimento fabrikasının ana sermayesi devlet işletmelerince taahhüt edilecek, özel sermaye buna laf olsun diye biraz taahhütlerde bulunacak ama o taahhütlerini de yerine getirmeyecek. Fakat iş olup bitince, il, ocak, bucak başkanları işletmeyi ele alıp, alımdan satımdan, tesisten, tamirden bu kuruluşları yiyecekler, zararlara boğacaklar. Ama devrin usulü malum: Zarar devlete, kâr il, ocak, bucak başkanına!

Hayır baylar hayır! Çınar Oteli'nde yediğiniz içtiğiniz sizin olsun! Ama Devletçilik bahsinde söz, yalnız sizin değildir. Dün de, bugün de, yarın da bu davanın, hem de hükümetlerin onu yüzüstü bırakmasına rağmen savunucuları oldu, olacak da. Evet C.H.P. 1945-1950 arasındaki davranışı, programları hasır altı etmek, yeni teşebbüsleri önlemek, sanayide, işletmede, bankacılıkta ve her alanda yıllarca göznuru dökülerek hazırlanan, yabancı ülkelerde yabancı konsultasyon müesseselerinin tetkiklerinden geçirilmiş hazırlıkları uyutmak suretiyle, hem D.P. devrine zemin hazırlamış, hem bu halleri ile D.P.'nin suç ortağı olmuştur.

27 Mayıs'tan sonra ise işletmelerde partizanlık vesile edilerek devlet işletmeleri hareketsizliğe mahkûm kılınmıştır. Her türlü teşebbüs kabiliyetlerinden tecrid edilmişlerdir. Ama bütün bunlar, Türkiye'de Devletçiliğin ölümü demek olamaz. Hele onun mirasını paylaşmaya girişmek için yerli ve yabancı uzmanlara Ankara'da tetkik raporları hazırlatanların bu teşebbüslerinde daima karşısında olacağız. Devletin kârlı işletmelerini özel teşebbüse satmaya D.P. de iktidara gelince karar vermiş ve işe girişmişti. Ama buna cesaret edilebildi mi? Hatta D.P. yıkılırken, getirdiği bütün işletme, ihale ve idare soysuzluklarına rağmen Devlet işletmeleri azalmamış artmıştı!...

Şimdi de, Devletçiliğin Çınar Oteli'nde öldürüldüğünün müjdelendiği bugünlerde bizim de bazı sözlerimiz var:

Devletçilik, ne ölmüş, ne öldürülmüştür. Yalnız, 1945-1950 arasında ihmal ve inkâr edilmiştir. 1950-1960 arasında soysuzlaştırılmıştır. 27 Mayıs'tan sonra uyuşturulmuştur. Şimdi ise, kansız, hastadır. Ama yaşamaktadır.

Bugün Devlet sektöründe 50 milyarlık bir varlık yatıyor. Eğer Çınar Oteli'ndeki macera haberini ciddi zannedip sevinenler, Devlet Planlama Teşkilatını yıkmaz, 5 yıllık planı da soysuzlaştırmazlarsa 1967 sonunda bu varlık bir misli artacaktır.

Fakat artık eski Devletçilik yetmez! Bugünkü Devletçilik artık kâfi değil. Mevcut Devletçiliği, Atatürk, imtiyazsız, sınıfsız bir millet yaratmak için ele almıştı. Olmadı. Sadece bir iktisadi Devlet işletmeciliği olarak kaldı ve binbir engellemeye rağmen çok şeyler yaptı.

Fakat bundan sonra istediğimiz, Anayasanın Sosyal Devlet ilkesine bağlı kalarak, A'dan Z'ye kadar, Türkiye'nin siyasi, iktisadi ve sosyal nizamını, milletin hayrını ve varlığını temsil eden DEVLET'in tanzim, idare ve murakabesinde nizamlamaktır.

Bundan sonra, devletçilik her sahayı içine alacaktır. Bu yeni, milliyetçi, Atatürkçü, istiklalci bir nizamdır. Hulasa artık devletçilik, yalnız bir iktisadi devlet işletmeciliği değil, özel teşebbüse yer vermekle beraber milli hayatın her sahasını içine alan bir sosyal nizam olmalıdır. İşte **Türk sosyalizmi** budur. Ya fikir, ya hizmet, ya emek cephesinde yer alan yeni, dinç ve mücadeleci nesil bunu başaracaktır. Çağımızın gelişmesi ve zaruretleri bunu emrediyor.

YÖN DERGİSİ / 12 Eylül 1962

AKIMLAR ARASINDA

Prof. Bahri Savcı, 20 Ekim tarihli **Cumhuriyet**'te ilgi çekici bir yazı yayımlamıştır. Değerli Profesörün bu yazısı "Üç akım ortasında demokrasimiz" başlığını taşımaktadır. Profesör bu konuyu, olgun bir üniversite üslubu içinde özetlemiştir.

"Üç akım ortasında demokrasimiz" yazısında, Bahri Savcı da önce, gerek kamuoyunda, gerek devlet otoritelerinde varlığı gizlenemeyen "Ne oluyoruz? Nereye gidiyoruz?" endişesine dokunmuştur. Bu endişeleri giderecek, günün tehlikelerini önleyecek gerçek tedbirleri bulabilmek için, içinde bulunduğumuz çalkantıyı yaratan büyük akımları gözlemek ve onların yersizliklerini, yetersizliklerini görmek gerektiğini öne sürmektedir. Bahri Savcı'ya göre, "Bugün henüz kendini bulamamış olan sosyal muhtevalı demokrasimiz, şu üç akım arasında kendini aramaktadır:

1- Karşı ihtilal akımı,
2- Yeni bir disiplin devrimi akımı, yahut otoriteci ihtilal akımı,
3- Statüko esasına uymak akımı.

Yazarın görüşü, bugün Türkiye'de ilk planda 27 Mayıs ihtilalini, daha temelde de Atatürk'ün 19 Mayıs ihtilalini söndürmeye istidatlı bir karşı ihtilal akımı vardır. Bu da siyasal olaya sosyal muayyeniyet açısından bakmayı bilenler için pek olağan bir iştir. Çünkü ihtilaller, karşı ihtilalleri davet ederler.

Bu karşı ihtilal akımı, hem Atatürk inkılâbına, hem 27 Mayıs'ın getirdiklerine ve hatırasına karşıdır. Bu bir irtica – Gerilik – ihtilali olur. Yani bu ihtilal sosyal adaleti, sosyal muhtevalı kalkınmanın gerektirdiği düzenli ekonomiyi reddetmek istidadındadır. Bu karşı ihtilal, dinci, muhafazacı, gelenekçi liberal bir politika ile mesut olacağımıza inanmaktadır. Hulasa Atatürk ilkelerini ve 27 Mayıs'ın getirdiklerini, dinci, muhafazacı, gelenekçi ve liberal bir toplum yapısına uymayan bütün müesseseleri silip süpürme kastindedir.

Bu arada Sayın Savcı, 1950-1960 rejimine dokunarak o devrede Atatürk ilkelerinin nasıl soysuzlaştırıldığını misal olarak açıklamaktadır.

Sayın Savcı'ya göre ikinci akım, yeni bir disiplin veya otoriteci ihtilal akımıdır. Bu akım, daha 27 Mayıs ihtilali ile beraber ortaya çıkmıştır. Bu akım, 27 Mayıs'ın şekilci bir cereyana döndürüldüğü sıralarda belirmiştir. Bu akım, Atatürk ve 27 Mayıs hareketlerinin sürüklenmek istidadına düştüğü dinci, liberal çoğunluk istibdadına karşıdır. Demokrasinin OY vetiresine bir hukuki imkân vermemek için belirmiştir. Eski reformcu geleneği ele alıp, bunu merkezi bir otorite altında korumak ve geliştirmek çabasındadır.

Üçüncü akıma gelince bu da, şimdi mevcut olan anayasa müesseseleri içinde, mevcut iktidar sistemini yürütmek, yani statükoyu muhafaza etmek isteyen cereyandır. Demokrasiye, Batının siyasi demokrasisine uymak akımıdır.

Sayın Profesör tahlillerinde bu akımları etraflı karakterleri ile veriyor. Bugünkü buhranın; gerçek demokrasimizin bu üç akım ortasında kalışından ve üçünün de gerçekte, siyasi gelişme yönümüze ya aykırı, ya da yetersiz oldukları halde kendilerini empoze etmeye kalktıklarından doğduklarını söylüyor. Fakat bu buhranın nasıl çözüleceği üzerinde hiç durmuyor. Birinci ve ikinci akımların yersizliği kadar, üçüncü akımın da yetersizliğini işaret etmekle yetiniyor. Hatta, statükocu, yani bugünkü nizamı muhafazacı olan akımın, siyasi demokrasi şekli ile yetinip, sosyal muhtevalı bir halkçı politika yürütmeye doğru ciddi adımlar atamayacak kadar muhafazakâr merkezlerin egemenliği altında bulunduğunu belirtiyor.

Sayın Profesörün, sosyal muhtevalı demokrasiden tam olarak neyi kastettiğini etraflıca açıklamamış olmasına rağmen, demokrasimizin, bugün "henüz kendini bulamamış ve kendini aramakta" olduğu yolundaki görüşlerine katılmamak kabil değildir. Demokrasimizin sosyal muhtevasından maksat, yeni Anayasamızdan ilham alınarak kullanılmış bir ifade olabilir. Anayasamızın ikinci maddesi devletimizi şöyle tarif eder:

Madde 2 – Türkiye Cumhuriyeti insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.

Anayasanın başlangıcındaki temel ilkeler ise şöyle özetlenebilir:

"Daima yüceltmeyi amaç bilen Türk milliyetçiliğinden hız ve ilham alarak, Milli Mücadele ruhunun, millet egemenliğinin, Atatürk devrimlerine bağlılığın tam şuuruna sahip olmak."

O halde Türkiye bu esaslara göre **sosyal** bir devlettir. Bu devletin hukuk ilkeleri toplum yararına düzenlenecektir. Bu düzenlemede, daima yüceltmeyi amaç bilen bir Türk milliyetçiliğinden ilham alınacaktır. Milli Mücadele ruhuna, Atatürk devrimlerine bağlı kalınacaktır. Hulasa gene anayasamızda denildiği gibi, yeni devletimiz, sosyal adaleti, demokratik hukuk devletini bütün hukuki ve sosyal temelleri ile kuracaktır.

Fakat bizim "sosyal muhtevalı" demokrasimizin bir türlü kendini bulamayışı, kendini arayışı da zaten bu ilkelerden başlar. Mesela bu ilkelerden "Milli Mücadele" ruhunu alalım. Bakın Milli Mücadele ruhu, Mustafa Kemal'in, 1921'de Büyük Millet Meclisine sunduğu Teşkilatı Esasiye Kanununun Maksat ve Meslek kısmında nasıl dile getirilmiştir:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, hayat ve istiklalini kurtarmayı yegâne maksat ve gaye bildiği halkı, emperyalizm ve kapitalizm tahakkümünden ve zulmünden tahlis ederek idare ve hâkimiyetinin hakiki sahibi kılmakla gayesine vasıl olacağı itikadındadır."

O halde Kuvayı Milliye ruhuna göre hareket edersek, şimdi bizim sosyal devletimiz antiemperyalist ve antikapitalist olmak gerekir. Acaba bu ilkelere hakikaten bağlı mıyız? Yahut da içimizden biri çıkar da, antiemperyalist olması gereken yeni devletimizi, şimdi "yeni bir hüviyet almış olan çağdaş emperyalizmin mali ve iktisadi kontrollerine karşı korumalıyız" derse, yahut da, yeni devletimizi, Milli Mücadele ruhunun o kadar kötü bulduğu kapitalizm nizamı içinde değil, yüceltici bir milliyetçilikten ilham alarak, "sosyal adaleti daha iyi sağlayan sosyalist bir nizam içinde geliştirelim" derse, yeni anayasamıza tercüman olmuş olmaz mı? Ama bugün Türkiye'de tatbikat bu mudur, diye sorarsak acaba nasıl gerçekler karşısında kalırız? Bugün Türkiye'nin, hem de suni birtakım enjeksiyonlarla, temelinde daha şimdiden çatışmalar taşıyan bir kapitalizme doğru sürüklendiğini ve hatta emperyalist mahiyetli bazı kontroller altında olduğunu görmeyen var mıdır?

Antiemperyalist, antikapitalist olan ve **halkı** bunlardan korumak için savaşan Kuvayı Milliye ruhu böyle olduğu gibi, Atatürk ilkelerine bağlılık denilen anayasa şartı üstünde de söyleyecek çok şey vardır. Acaba biz ve nizamımız, hakikaten Atatürk ilkelerine gereği gibi bağlı mıyız? Sayın Savcı, bu konuda ilk önce laikliği ele alıyor. Atatürkçülükte ilk ilke "iktidarı tam manasıyla laisize ederek millete mal etmektir" diyor. Acaba bugün iktidar tam manasıyla laisize edilerek millete mal edilmiş midir? Ondan sonra yazar, iktidarda kişi ve zümre egemenliğini bertaraf ederek bir hukuk devleti kurulmasını alıyor. Bu şart da yerindedir. Çünkü Atatürk diktatör değil ve Atatürkçülük diktatörlük demek değildir. "Sosyal ve iktisadi yapıyı ve **onun içinde** insanı müspet mevzuat ve bilim ile geliştirmektir. Şimdi idare ve icra organlarında lafı bile geçmeyen Atatürk devletçiliğinin sosyal tarifi de budur." İnsanı sosyal ve iktisadi yapı içinde geliştirmek büyük bir prensibi ne güzel ifade etmektedir.

Ya Atatürk'ün diğer ilkeleri, ya halkçılık? Öyle bir halkçılık ki o, Atatürk'te oy kalabalığı demek değildir. İmtiyazsız, sınıfsız, çalışan bir toplumculuktur.

Pekiyi bunları hangi akım tahakkuk ettirecek? Hem de Anayasaya ve onun ikinci maddesine ve başlangıç ilkelerine bağlı kalmak kaydı ile. Sayın Profesör Bahri Savcı'nın saydığı akımlar arasında, hem Kuvayı Milliye ruhunu, hem yüceltici bir milliyetçilikten ilham alan Atatürk ilkelerini tam bir sosyal ve ekonomik bütünlükle ve partizanca oyların rüzgârına feda etmeden tahakkuk ettirecek toplumcu bir akım zikredilmemiş. Bize kalırsa bu akımlar arasında, yüceltici, ilerletici, planlayıcı, düzenleyici ve milli işgücünü hür fakat yapıcı bir bütünlükle yeni sosyal devletin inşasına yöneltici bir akım eksik...

O halde, sayın düşünürümüzün ya yersiz, ya yetersiz bulduğu o üç akımın dışında bir başka akıma yer vermek lazım. Bu akım ancak **sosyalist** bir akım olabilir. Yani bir Türk sosyalizmi. Kuvayı Milliye devrinin anayasasında işaret edilen yüceltici bir milliyetçiliğe dayanan, aynı anayasanın antiemperyalist, antikapitalist ruhundan ilham alan, yeni anayasamızın başlangıç ilkelerini benimseyen ve gene aynı başlangıçtaki 27 Mayıs ruhunun dinamizmini yaşatan bir Türk sosyalizmi. Kısaca, milliyetçi, istiklalci, halkçı, laik, halk yararına devletçi bir sosyal devlet sosyalizmi. Bu sosyalizm yeni Anayasamızın mihveri etrafında döner.

Karma ekonomiyi, Başbakan Yardımcısı Alican'ın anladığı gibi "Devlet sektörü özel sektörün yardımcısıdır!" şeklinde anlamaz ve bu anlayışı reddeder. Devlet sektörü özel sektörün peyki değildir. Zaten anayasamızda da böyle bir ilke yoktur. Biz karma ekonomiyi, halk yararına işleyen bir devletçilikle, halk aleyhine çalışmayan bir özel teşebbüs şeklinde anlıyoruz.

Akis dergisinin son sayısında işaret ettiği gibi:

"Bugün Türkiye, milli sıhhatli bir SOL'un doğum sancıları içindedir."

Bu sol, milliyetçi, istiklalci, toplumcu ve vatanperver bir inşacı akımın ifadesi ise, milletin sağduyulu her insanı ve hele her aydını onun içinde olmalıdır. İçeriden ve dışarıdan birtakım suni enjeksiyonlarla zorla şişirilmeye, ayakta tutulmaya çalışılan müsrif ve kumarbaz bir kapitalizm, milli sıhhatımıza ancak zarar verir. Yurtta sosyal çatışmaları doğurur, memleketi sınıflar kavgasına götürür. Sınıf kavgalarının sonu ise ancak ihtilaldir.

Biz çağın manasını anlıyoruz. Bugün Türkiye elbette ki kendi başına kalamaz, tek başına kalkınamaz. Bu kalkınmada Birleşmiş Milletler çerçevesinde yer alan, yani kendileri ile dünya ölçüsünde kader birliği yaptığımız her milletle, dostça, hür şartlar altında işbirliği, teknik yardım ve sermaye yardımı anlaşmaları yapmak zorundayız. Ama yardımlaşmalar, hiçbir zaman bir yabancı dikta, kilit noktalarının kontrolü, iktisadi kapitülasyon şekli alamaz. Çünkü bir müstakil devlet demek bir emir kulu demek değildir.

Bize kalırsa, Kuvayı Milliye ruhu demek, Atatürkçü milli hâkimiyet demek, 27 Mayıs ihtilalinin dinamik, zinde ruhu demek budur.

Bu bir akımdır ki, gelişecektir. Köy ve müstahsil teşkilatları, meslek teşekkülleri, sendikalar, iktisadi devlet teşebbüsleri, kalkınmaya yöneltilmiş mali organlar, teknik, fikir, kültür organizasyonları, sosyal devlet anlamında birleşen siyasi partiler, yarın bu ruhun dayanakları olacaklardır. Ona anayasa dışı diyenleri, milli hâkimiyete karşıdır diyenleri, sınıf ihtilalciliğidir diyenleri, komünistlik diyenleri, Türk sosyalizminin idealist ve milletçi inşa heyecanı tesirsiz bırakacaktır. Hulasa:

Hiç kimsenin kontrolünde olmayan, bütün iyi niyetli ülkelerle teknik, sermaye ve işbirliği yapan, içten ve dıştan suni enjeksiyonlarla,

sosyal çatışmalar yaratacak köksüz bir kapitalizm yerine, bütün milletin yararına düzenlenen planlı, sosyal adalete dayanan, milletin bütün müstahsil ve sosyal kuvvetlerinin teşkilatlandırılmış gücüne dayanan, bir sosyal devlete vücut vermek...

İşte bize kalırsa Kuvayı Milliye ruhu, Atatürkçülük ruhu ve 27 Mayıs ruhu budur.

YÖN DERGİSİ / 31 Ekim 1962

PLAN VE SİYASİ ŞARTLAR

5 Yıllık Planın genel konuları artık ve az çok herkesçe bilinmektedir. Gerek YÖN'de, gerek diğer basın organlarında bu konular devamlı olarak işlenmektedir ve işlenecektir. Ben bu yazımda konuyu biraz da planın başarı şansı ile ilgili siyasi şartlar açısından ele alacağım.

Plan bir müessesedir. Bu müessese bir siyasi ortam içinde işleyecektir. Eğer siyasi nizamda sıhhat ve istikrar olmazsa, uzun vadeli bir hesap muvazenesi demek olan Planın yürütülebilmesi ve başarı şansı sarsılır.

Bu yazıda planın yapısına ve muhtevasına geniş ölçüde girmeden bu siyasi şartların en önemlilerine kısaca dokunacağım. Fakat okuyucunun muhakemesini Plan konusunda da az çok bağlı tutmak için bazı gerçeklerle ilkel prensipleri ve hedefleri kısaca özetlemek yerinde olacaktır.

Ön Gerçekler

5 Yıllık Kalkınma Planı, memleketimizin tabiat ve insan şartları içinde çağdaş dünya uygarlığının gidişine ayak uydurabilmemiz için gereken kalkınma hızını sağlayabilmek için tertiplenmiştir. Ön gerçek şudur ki: Türkiye tarih öncesinden beri çiğnenmiş, sömürülmüş, yıpranmış, yorgun bir topraktır. Türk milleti bu toprak üstünde **az gelişmiş** bir iktisadi nizam içinde yaşamaktadır. Gelişme hızımız, gerek Batı âlemine, gerek planlı bir tempo içinde ilerleyen komşularımıza bakarak çağdaş hızın altındadır. Durumumuz böylece sürüp giderse, tez zamanda çağdaş uygarlık nizamının geçen yüzyılda olduğu ve bugüne kadar devam ettiği gibi dışında ve arkasında kalmamız mukadderdir.

Çünkü Türk milletinin hayat kavgası, yorgun, uyandırılmaya muhtaç bir tabiat temeli üstünde yetersiz, teknik silahlarla yapılmaktadır. Tabiatla savaşta kullandığımız araçlar, organlar ve usuller yetersiz, verimsizdir. İnsan gücümüzü tam olarak kullanamıyoruz. Vatan toprağı-

na iyi yerleşmemişizdir. Türk milleti büyük ölçüde işsizdir. Tabiat ise âsi ve bezgindir. Kısacası yarı aç, yarı çıplak ve fakiriz. Hiç olmazsa bir tarım ülkesi sayılmamız gerektiği halde daha şimdiden, buğdayımızı, unumuzu tedarik edip günlük hayatımızı iyi kötü sürdürebilmek için yabancılara el açmaya mecburuz. Eğer deniz aşırı ülkeler bize her yıl açık kalan ekmek gıdamızı, hem de iane suretiyle vermeseler aç kalırız. Bu hal yüz kızartıcıdır.

Milletimizin sosyal yapısı da sıhhatli değildir. Toprak ağalığı, su ağalığı, şehir ağalığı, sanayi ağalığı, kredi ağalığı ve hepsinin üstünde gittikçe azgınlaşan siyaset ağalığı elimizi kolumuzu bağlamakta, ülkemizin terakki, bir taraftan da bu uyanış bekleyen toprak üstünde, zaten tam çalışmayan, daha bugünden ekmeğinin bir kısmını yabancılardan iane olarak alan, yarı işsiz Türk milleti durmadan artmaktadır. Bu artış köklü ve sıhhatli bir millet yapısının belirtisidir, ama bu milletin artan çocukları aç, çıplak, kısmet peşinde şehirlerin gecekondu sefaletlerine koşmaktan yahut gittikçe verimsizleşen bozkırlardaki gökten mucize beklemekten başka bir şey yapamazlarsa, bu memleketin sosyal geleceğinden korkulur.

Yılda nüfus artışımız 800 bin kadardır. Yani her yıl ortalama bir vilayet halkı nüfusa eklenmektedir. Bu artışı önlemek için doğum kontrolü gibi fanteziler, ancak büyük şehirlerde zengin ailelerin çocuk düşürtme işlerini kanunla korumaktan başka bir şey değildir. Açlık ve hastalık köylünün, kasabalının nefesini kesmedikçe halkın asıl kalabalığı çocuk yapacaktır. Mesele doğumu önlemek değil, doğanların kısmetini yaratmaktır. Çünkü nüfusu artmayan ülkeler nüfusu artan milletlerin ergeç lokması olurlar.

Türkiye nüfusu Cumhuriyete girerken 10 milyon kadardı. 1927'de 12.5 milyon oldu. 1960'ta 28 milyona vardı. 1965'te 32 milyona ulaşacak. 2000 yılında, yani 35 yıl sonra da ve bu artış devam ederse 60 milyon olacaktır. Artan nüfus nasıl yaşayacak, neyle geçinecektir? İşte konu budur. Çünkü bugün yalnız ekmeğimizin bir kısmını dışarıdan ve iane şeklinde almakla kalmıyoruz. Bütçemiz açıktır. Dış ticaret dengemiz açıktır. Ödeme dengemiz açıktır. Fiyatlar, ücretler oynak bir muvazene içindedir. Özel teşebbüsün son zamanlarda tertiplediği Çınar Oteli toplantılarına katılan bir yabancı uzman, bizim bu yaşayışımızın adına açıkça **dilenci ekonomisi** diyebilmiştir. Halbuki diğer taraftan gerek Batı, gerek Doğu nizamlarında çağdaş dünya, yıldırım hızıyla

kalkınmaktadır. Bize ancak Tanganika, Vietnam, Güney Kore gibi garip ülkelerle mukayese edilmek düşmektedir.

İşte bu durumdan çıkmak içindir ki kalkınmamızı bir düzene koymak ve önceden kararlaştırılan kalkınma hedeflerine yönelmek zorunda kalınmıştır. 5 Yıllık Plan bu zorunluğun ilk derlenme çabasıdır. Bu plan, önümüzdeki 1963-1977 yıllarını içine alan 15 yıllık bir sürede ve birbirini takip edecek, uzun vadeli planlarla kalkınma hedefinin ilk planıdır. 1963-1967 yıllarını içine alacaktır. Esas konu, bu yıllar içinde milli gelirimizi önceden tasarlanan bir hızla artırmaktır.

1961 fiyatları ile Türkiye milli geliri 52.7 milyar Türk lirası olarak hesaplanmıştır. Yani Türkiye yılda bu kadar bir kıymet yaratmaktadır. Düşünülen hedef bu gelirin aynı birimlerle 1977'de 145 milyar liraya çıkmasıdır. Bunun içinde 1963-1967 yıllarını içine alan birinci 5 Yıllık Plan devresinde milli gelirde % 7 bir artış olacak, yani 1967'de milli gayri safi gelirimiz 74 milyar liraya varacaktır.

Fakat bu % 7 artışın % 3'ü zaten her yıl % 3 artan nüfusumuzun talebini karşılayacağı için asıl kalkınma nispeti % 4 olarak hesaplanmak gerekmektedir. Çünkü 1975'te nüfusumuz 40 milyon kadar olacaktır.

Bugün milli gelirin adam başına düşen miktarı 1.790 liradır. Bu miktar 1967'de 3.200 lira olarak hesaplanmıştır. Bu arada adam başına istihlak harcamaları da tabii yükselecektir. Bu da %5.4'tür. Fakat gene % 3 nüfus artışı payı çıkarsa adam başına ortalama artış % 2.4 kalır.

Bütün bu işlerin başarılması bittabi yeni yatırımlar yapılmasını isteyecektir. Bunun için gayri safi milli hasıla dediğimiz milli gelirin % 18'ini ilk planda yatırımlara ayırmak gerekecektir. Bu suretle ilk 5 yıllık devrede 59.5 milyarlık bir yatırım yapmak şarttır. Bunun da bir kısmının devlet bütçesi ile iktisadi devlet işletmelerinin ve özel teşebbüsün kaynaklarından, diğer kısmının da yabancı kaynaklardan tedariki gerekmektedir. Bütün bu işlerin de sosyal adalet prensiplerine uygun olarak gerçekleşmesi gerekecektir.

Başarı Şansı ve Siyasi Şartlar

Fakat iktisadi tahminler ve tertipler Planın başarı şansı için yeterli değildir. Bu tertibi yürütebilmenin garantisi siyasi şartlara da bağlıdır. Çünkü Plan nihayet bir hesap muvazenesidir. Bu muvazeneyi koruya-

cak ve gerçekleştirecek olan siyasi otorite, yani hükümettir. Demokratik nizamda hükümet bir siyasi muvazeneye dayanır. Çünkü Türkiye manasıyla demokrasi çok partili rejimdir. Bu partilerin hepsi "ORTA PARTİLER"dir. Oy kombinezonlarıyla yaşarlar ve iktidarda dururlar. Oy hassasiyeti bu partilerin programlarından önce gelir. Onun içindir ki, hükümet muvazenesinde ve koalisyonlarda programlar değil, oy hassasiyetleri ağır basar. Halbuki Plan uzun vadeli bir tertiptir. Uygulanabilmesi siyasi istikrar ister. Müstakâr hükümet programları ister. Bu siyasi istikrar atılımını asgari dayanakları ile şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Demokratik nizamın emniyeti ve istikrarı,
2- Karma ekonomide, sektörler arasında ahengin korunması,
3- Para kıymetinde ve fiyatlarda, süreli bir istikrarın sağlanabilmesi,
4- Mali kaynaklara hâkim olmak,
5- Planlı kalkınma mücadelesinin, hem aksiyon, hem **zihniyet** olarak benimsenmesi.

Bütün bu kayıtlara:

1- Teşriî organlarda siyasi istikrarı,
2- Plan külfet ve nimetlerinin, toplum yararına ve vatandaşlar arasında adaletli taksimi ilkelerini de ekleyebiliriz.

Bunları 'Demokratik bir nizam içinde karma ekonomiye dayanan uzun vadeli ve planlı bir kalkınma'nın ilk şartları olarak işaret ediyorum. Bu şartlara birkaç cümle ile dokunacağım:

1- Demokratik nizamın emniyeti bir rejim meselesidir. Bu nizam tehlikede midir? Hayır. Ama az gelişmiş bir ülke olan ve garip bir çağda yaşayan bugünkü Türkiye'mizde ne feodal kalıntılara, ne klerikalizme, ne oligarşiye, ne demagojiye ve ne de sınıflar çatışmasına siyasi ilcalarla rüşvet vermeden demokratik rejimin emniyeti ve gelişmesi hâlâ çetin bir iş gibi görünmektedir.

2- Karma ekonomide sektörler arasında âhengin korunması şarttır. Ama bunun için de, sektörler arasında önderlik, hâkimlik ve tâbilik davalarından önce hükümet adamları vazgeçmelidirler. Halbuki mesela Sayın Alican'a göre planlı ekonomimizde özel sektör esas, devlet sektörü yardımcıdır. Halbuki özel teşebbüs 30 bin kadar işletmede ve ortalama 30 kadar işçiyle 10 milyarlık bir mameleki temsil eder denilmektedir. Devlet işletmeciliği ise 150 kadar işletmede ortalama 2 bin

işçi ve müstahdemle 38 milyarlık bir bilanço aktifini ve 50-100 milyar arasında fiili bir mameleki temsil eder. Vakıa bu teşekküller dondurulmuş ve teşebbüs kudretleri felce uğratılmıştır. Ama gene de özel sektöre karşı yardımcılık anlamına hak verecek kadar ölmüş değildirler. Bu iki sektör arasında harcıâlem bir deyimle yan yana ve sulh içinde yaşamak mümkün kılınmalıdır.

3- Para kıymetinde ve fiyatlarda istikrarın sarsıldığı yerde plan biter. Fiyatlar ve kıymetler elbette oynayacaktır. Ama kanaatimce ve 5 yıl zarfında bu oynama yüzde 10 olursa işler yürütülebilir. Yüzde 20 olursa işler sarsılır. Yüzde 20'yi aşarsa plan parçalanır.

4- Mali kaynaklara hükmetmeye gelince: kanaatımca plan demek, mali kaynaklara hâkimiyet demektir. İç ve dış kaynaklar teminat altında işlemezse, plan yalnız aksamaz, dumûra uğrar. Dış kaynaklar suni enjeksiyonlar ve siyasi kontroller şeklinde değil, milletlerarası işbirliği şeklinde işlemelidir. Burada Mustafa Kemal'in milletlerarası tesanüdü ifade eden sözlerinden şu kısa cümleyi alacağım:

"Eğer devamlı sulh isteniyorsa insan kütlelerinin vaziyetlerini iyileştirecek milletlerarası tedbirler alınmalıdır."

İşte, milletlerarası İktisadi İşbirliği bu milletlerarası tedbirdir.

5- Eğer 5 Yıllık Plan ve planlılık fikri, bir aksiyon olduğu kadar, bir zihniyet olarak da devletçe, siyasi partilerce, toplumca ve hele aydınlarca benimsenmezse, planın geleceğinden ümitli olamayız. Atatürk devrinde ve onu takip eden yıllarda devletçiliğin şanssızlığı, bu hareketin hem iktidar partisi programına, hem anayasaya girmesine rağmen, ne devlet, ne toplum, ne de aydınlar tarafından benimsenmemesiydi. Planlılıkta bilhassa **zihniyet**'in benimsenmesi şarttır. Halbuki plana saygı bazı partilerle basın çevrelerinde şimdiden zedelenmiştir. Sosyal toplumlara gelince; bu toplumları aydınlatmak gerekir. Plan üzerinde bugün aydınlara bile hâkim olan ruh maalesef şüpheciliktir. Bununla mücadele yine aydınlara düşer.

Bunlardan ayrı olarak,

– Teşriî organlarda siyasi istikrar,
– Plan külfet ve nimetlerinin toplum yararına adaletli taksimi

konularında kısaca şunları işaret edeceğim:

Bugün siyasi hayatımızda oligarşi azınlığının, parlamento içinde ve dışında baskısı sezilmektedir. Muazzam bir köylü kütlesi, aktif bir işçi kütlesi, hizmet erbabı ve idealist eğilimli milliyetçi aydınlar, siyaset hayatımızda fiilen temsil dışı gibidir. Büyük zümrelerin parti hayatında gereği gibi temsil edilememesi, parlamentoda hâkimiyeti, günlük eğilimler üzerinde birbirleri ile durmadan çatışan bir azınlığa bırakabilir. Bu hal siyasi emniyet için iyi değildir.

Planın ilgili nimet ve külfetlerinin toplum içinde adaletli dağılışı konusuna gelince, bu noktada şu kadarını belirteceğim. Hepimizin bildiği gibi plan demek nihayet bir milli gelir muvazenesi demektir. Muayyen bir süre içinde milli gelirin, belirli bir orantıda artması demektir. Planın tekniği ve stratejisi bu sonuca ulaşmak için düzenlenir. O halde planın başarısı milli gelirin yaratılmasına katılan toplum zümrelerinin emekleri ile sağlanır. Hal böyle olunca planda oligarşinin önderliği nasıl manasız kalırsa, nimetlerin taksiminde de külfetlerde olduğu nispette bir adalet kaygusunun hâkim olması gerekir. Hem iç kaynakları yaratırken hem dış kaynaklardan faydalanırken bu adalet endişesi gözetilmezse yurtta sosyal çatışma kesinleşir. Bundan da ancak toplum zarar görür.

Hulasa siyasi istikrar ve sosyal adalet endişesi planın başarısı için ruh ve gıdadır. Şimdi bu yazıya şu sözlerle son vermek istiyorum. Evvela bir sual soracağım:

— Plan başarı sağlayabilecek mi?

Bu sualin cevabı şudur:

— Plan başarı sağlamalıdır!

27 Mayıs'tan sonra plan fikri layık olduğu organizasyonu ve genç mücadelecilerini buldu. Bu hareket elbette ki yetkili ellerde milletin kaderine damgasını vuracaktır. Hareketin doğruluğuna, yücelticiliğine inanıyorum. Bu hareketin içinde olan aydınlarımızın mihnet ve meşakkatlerini takdir ederek, onlara sebat ve cesaret temenni ediyorum. İnanıyorum ki zafer daima fikrin, karakterin ve inancın olacaktır.

YÖN DERGİSİ / 5 Aralık 1962

YENİ NESLİN SAVAŞI

Şu sözleri Robert Kolejli bir öğrenciden dinledim:

— Bize Atatürk'ü bir heyecan konusu olarak anlatmak artık kâfi değildir. Biz Atatürk'ü bir fikir ve aksiyon adamı olarak incelemek istiyoruz. Atatürkçülüğü ilmi bir sistem olarak öğrenmek ihtiyacındayız.

Bu sözleri söyleyen, Robert Kolej'in mühendislik kısmını bitirmek üzere olan bir gençti. O gün Kolejde bir konferans vermiştim. Bu konferansta Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü, tarihi zaruretlerin bir mahsülü olarak ve tarihin mantığı içinde incelemeye çalışmıştım. Heyecan unsuru ve subjektif görüşler yerine, Atatürk hadisesinin objektif dayanaklarını ve getirdiği yeni anlamları belirtmeye çalıştım. Konferanstan sonra benimle konuşan öğrencilerin, bu davranışı gereği gibi değerlendirdiklerini görüyordum.

Benimle konuşanlardan yukarda sözlerini naklettiğim genç, derhal göze çarpan müspet vasıflar taşıyordu. Bizim, onun yaşında bulunduğumuz zamanki öğrenci neslimizden başka türlü düşünüyordu. Başka bir dil konuşuyordu. Tahsili ve genel formasyonu, bizim o zamanki neslimizden çok daha sağlamdı. En az bir yabancı dile kuvvetle sahipti. Bizim ansiklopedik heveslerimiz yerine o, belirli bir ihtisas yolundaydı. Yerli ve yabancı kaynaklardan çok şeyler okumuştu. Okuduklarını hazmetmişti. Memleket ve dünya meselelerinin içindeydi. Çağdaş akımları tenkitçi bir süzgeçten geçirerek muhakeme edebiliyordu. İstekleri belliydi ve bunları şuuruna mal edebilmişti.

Fikir meselelerinde, hele Atatürk konusunda ise ucuz ve harcıâlem malzemeyi bir tarafa itmesini bilmişti. Bu konuda, objektif sentezlerin verdiği dayanaklara, doğru ölçülere kıymet veriyordu. Hulasa bizim milli varlığımızda, gururlanılacak bir genç neslin hem bilgili hem idealist mensubuydu.

Beraber bulunduğumuz uzunca bir süre içinde onun ve arkadaşlarının suallerini zevkle cevaplandırmaya çalışırken, bir taraftan da be-

nim ve onun nesli arasındaki özellikleri kendi içimde karşılaştırmaya ve değerlendirmeye çalışıyordum. Fakat sonuçlar daima onun neslinin lehine çıkıyordu.

Evet, biz belki daha haileli şartlar yaşamıştık. Daha on sekiz yaşına varmadan mektep sıralarından koparılan, Güneyde çöllerden Kuzeyde karlı dağlara kadar çeşit çeşit cephelere savrulan, vaktinden evvel olgunlaşmış bir nesildik. Bu haileden yaralı bereli çıkanlarımız, çıkmayanlara göre sayılamayacak kadar azdı. Sonra dağılışlar, esaretler, harpler, ihtilaller görmüştük. Meçhuller içinde yaşamıştık. En sonra da kendimizi yeniden toplamak, yeniden yaratmak, bir şeylere benzemek ve bir şeylere yaramak mücadelesi başlamıştı. Kendimize ve topluma karşı yaşımızın kaldıramayacağı sorumluluklar içindeydik. Yeni bir toprak, yeni bir devlet, yeni bir nizam yaratmanın baş döndürücü problemleri karşısındaydık.

İstanbul'daki konferansımdan büyük bir iç ferahlığı ile dönmüştüm. Fakat gördüklerimin, dinlediklerimin muhasebesi içimde devam ediyordu. O günlerde Atatürk'ün son ölüm yıldönümünü yaşıyorduk. Konuşmalar, tartışmalar, radyolarda, basında, mekteplerde, lokallerde hep Atatürk'ü anma ve onu anlatma çabası hummalı bir faaliyet halindeydi. Ama o günler geçip, olan bitenleri sükûnetle derlemek ve sıralamak imkânlarını bulunca iki nokta içimde önce oynak birer istifham, fakat sonra kesin kanaatler olarak yerleşti.

1- Atatürk'ün bu ölüm yılında gençlik, mektepler ve gençlerin yönettiği teşekküller, onu bugüne kadar görülmeyen bir hareketle ele almıştılar. Toplantıları, tartışmaları tertipleyenler asıl onlardı. Resmi makamların veya yaşlı ilgililerin tepkileri hiç denecek kadar azdı. Yaşlıları bulanlar, onları kollarından, eteklerinden sürükleyip, tertiplediklerı oturumların kürsülerine sürükleyenler gene gençlerdi.

2- Fakat bu toplantılarda, bu tartışmalarda, hatta bir kısmı Atatürk'ün devrinden gelen yaşlıların, politikacıların, gazeteci, yazar veya üniversite mensuplarının, Atatürk hakkındaki konuşmaları, çoklukla bir kelime ve heyecan göstermesini geçemiyordu. Bunlar Atatürk'ü görmüşler, hatta onunla konuşmuşlardı. Onun işlerini, davranışlarını biliyorlardı. Ama Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü objektif bir fikir ve prensipler sistemi halinde derlememişler, işlememişler, yani vazifelerini yapmamışlardı.

Eğer Atatürk bunların diliyle ebediyete nakledilecekse, hâsıla çok hazin olacaktı. Hulasa gençlik kendine düşeni yapmıştı. Onları aramış, söylenenleri dinlemiş, yazılanları okumuş, fakat doymamıştı.

Bu kanılar içimde gün geçtikçe yerleşti. Kesinleşti. Bir tarafta arayan, isteyen ve vasıflı bir gençlik âlemi. Öte tarafta yorgun, dağınık ve satıhta Atatürk Sahabileri. Durum yeis vericiydi.

Bu hazin neticeyi şu şekilde aydınlatmak mümkündür:

Türkiye'de Atatürk, daha ziyade bir bayrak gibi azizleştirilmiş ve Atatürkçülük, sadece bir kelime Atatürkçülüğü haline getirilmiş, yani dondurulmuştur. Zaten bizde ve hele son zamanlarda yalnız Atatürkçülük değil, fikir, inanca ve prensiplerle ilgili diğer anlamlar da, köksüz bir lafazanlık şeklinde garip bir kelimecilik haline getirilmiştir: Kelime milliyetçiliği, kelime dinciliği, kelime ırkçılığı, kelime siyasetçiliği gibi. Hatta bu kelimecilik bazen tıpkı eski mezhep taşkınlıklarında olduğu gibi, kör bir saldırganlık halini de almıştır.

Bu arada mesela, ömründe başını secdeye koymamış birinin bir din mürşidi, yahut da haritada Türklerin yayılış sahalarını gösteremeyecek bir avarenin mutaassıp ırkçı olarak ortada dolaştıkları her gün görülen şeylerdir. Gene bunlara benzer olarak, kalabalıkların psikolojilerinde yaratabileceği tepkileri hesaba katmak ferasetinden yoksun birtakım sorumsuzların, mesela antikomünizm şeklinde komünizmi yaygın hale getirmelerini seyrederken, bunların ancak kelime antikomünistliği içinde kendi gölgeleriyle savaştıklarını görmemek kabil değildir. Halbuki kelimecilik, düpedüz cahilliktir. İlimlerin, dinlerin, doktrinlerin, inançların dinamik hayatiyetlerini kaybedip donmalarıdır. Bu donmuş, kökünden kopmuş ve sokak adamlarının malı olmuş anlamlar artık yaşayan değerler olmaktan çıkarlar. Onlar artık cehaletin malı olmuşlardır. Cehalet muzaffer olabilir, ama zaferini devam ettiremez.

O halde bir tarafta aydınlar, uzmanlar, iyi niyetliler ve mesela şu yukarıda bir temsilcisini verdiğim Kolejli genç gibi müspet faktörler Türk sahnesinde yaşarlarken, diğer taraftan pespaye demagog, ucuz işporta edebiyatı, müteassıp kelimecilik, nasıl oluyor da Türk toplumunda nefes almak imkânını buluyorlar. Hatta yalnız nefes almak imkânını bulmak da değil, nasıl oluyor da bazen hatta kanlı S. Barthelemy facialarını yaratmak ihtiraslarıyla toplantılarda, basında, sokaklarda saldırı gösterileri yapabiliyorlar.

Sanıyorum ki bunun cevabı basit: Bir toplum idealist önderlerden yoksun kalır, ilgililer toplumun üstün değerlerini korumayı vazife edinmezlerse, orada ancak başıboşluk ve Kaos hükmeder. Mesela bizde çocuk edebiyatı adına Mayk Hammerler sokakları doldurmuyor mu? Film sanayii bir gangsterlik ve fuhuş endüstrisi değil mi? Hiçbir kayda tâbi olmadan çıplak kadın resmi ve bunun neticesi olan şeyleri veren dergiler yüz binlerce satılmıyor mu! Bütün bunlar toplumun kendi içinde kendisini koruyamadığının delilleri değil midir?

O halde bir toplum, hakiki değerleri bu kadar arka plana atar ve sinesini Pompei'nin son günlerinde revaç bulan kıymetlere açarsa orada idealistin, hakiki fikir ve yazı adamının ürkmesi, sahneden çekilmesi ve meydanı sokağın sahiplerine bırakması elbette ki mümkündür.

Bu çözülüş böyle devam edebilir mi? Etmesi de mümkündür. Hem de şimdi iç çöküntülere, dış faktörler de karışmaktadır. Aşırı sağcı, bir Ezher camii vaizi halinde köylere yayılmaktadır. Halbuki bizzat Ezher medresesi Kahire'de şimdi kendini çağın icaplarına göre çekip düzenleme davasındadır. Aşırı solcu kafasında ve kendi seviyesinde yaşattığı bir sunî havanın cezbesi içinde işi kelimeciliğe ve terimciliğe dökmüştür. Halbuki bizzat Moskova şimdi adına insan denilen en paha biçilmez kıymeti, standartlığın ve formalizmin önüne geçirmek kaygısındadır. Irkçılığın ata binip, oklarını kuşanıp sefere çıkmak istediği yollarda şimdi bambaşka davalar esiyor. Hem çıksalar ya Doğu Anadolu'ya. Çıksalar ya Güneydoğu Anadolu'ya. Hem de bütün bu topraklar, tarih öncesinden beri ve tarih öncesi bir sefalet içinde bir kurtarıcı bekliyorlar. Bilginin, tekniğin, planın ve insanın kurtarıcısını.

Hayır, demagoji ile fikir sistemlerini artık birbirinden ayırmalıyız. Bize lafazanlar değil, bilgi ve fikir adamları ile uzmanlar lazım. Hem de idealist Uzmanlar. Sokak, anarşiden ve kaostan başka hiçbir şey vermez. Kelimecilik ise, ilimde, inancada, doktrinde donmak ve cansızlaşmaktır.

Bize kalırsa yeni neslin asıl savaşı, işte bu sokak değerlerine ve mumyacılara karşı olacaktır. Biz bu savaşta genç nesille beraberiz.

YÖN DERGİSİ / 26 Aralık 1962

İNKÂR EDİLMEK KAHRAMANLARIN KADERİ

"Eğer getirdiğin hakikatlerin, bir gün ahmakların elinde tersine çevrildiğini duyup da katlanabilirsen, yahut, bütün ömrünü verdiğin değerlerin, bir gün yıkıldığını görür de, onları, yorgun argın ellerinle tekrar yapabilirsen..."

RUDYARD KİPLİNG

Atatürk'ün Cumhuriyeti emanet ettiği gençler, bugün altmış yaşlarındadırlar. Demek ki onlar, bu vasiyeti korumaya bir ömür vermişlerdir. Şimdi de onların çocukları, Atatürk'ün GENÇLİK dediği saflarda ve onun vasiyeti etrafında, fikir ve eylem savaşı içinde olmak lazım gelir.

Ama ne var ki Atatürk; düşmanların vatanı işgal ettikleri, Sarayın onun için idam fermanları çıkarttığı günlerde bile, bugünkü kadar iftiraya uğramamıştı. Canına kastedilmişti ama, soyuna, ailesine, şerefine ve hatıralarına kastedilmemişti. İzmit istasyonunda parçalanıp, cesedi ağaçlara asılan ve Damat Ferit hükümetinin eski Dahiliye Nâzırı Ali Kemal bile "Mustafa Kemal Paşa'ya itaat etmeyin" diye yayınladığı tebliğinde, onun iktidarını övmüştü. Halbuki şimdi Mustafa Kemal, en baştan en sona kadar asıl ilgililerin ve hayatta kalan en yakın arkadaşlarının her nedense kıllarını bile kıpırdatmadıkları, iftiralar, hakaretler, saldırılar içindedir...

Heykelleri kırılır. Şerefine saldırılır. Anası, babası, soyu sopu inkâr edilir. Yaptıkları işler, getirdiği değerler, müesseseler... kara belâ, kara tehlike diye boy boy yazılar, kitaplar yazılır. Onu kötüleyen eserler karaborsa fiyatları ile sürülür. Kimsenin kılı kıpırdamaz.

Ondan "Tüyü bozuk Makedonyalı" diye bahsedilebilir. Ve arkasından, Edirne'den Erzurum'a kadar yakında yeşil bayraklar dalgalanacaktır müjdesi verilir. Gene en baştan en sona kadar, bütün ilgililer put kesilir. Hele onun kurduğu, onun miras bıraktığı partide yer alıp, onun eserini devam ettirmek ve onun eserini ikmal etmek vazifesinde olan halefleri tarafından bile:

— Dur, artık yeter! diye haykırılmazsa, Atatürk'ün mezarındaki kemikleri nasıl olur da sızlamaz...

Asıl Hedef

Bu saldırıların, bu aşağılık ve gerçek dışı söz, yazı ve yayınların sayısı, artık sayılamayacak kadar artmaktadır. Baştan sona aşağılık duygusundan gelen ağız yayınlarından, hükümet ruhsatı ile yayınlanan gazetelere, Atatürk düşmanlığı ticareti için basılan kitaplara, Anadolu'da elden ele dağıtıldığı anlaşılan beyannamelere kadar binbir yoldan, binbir şekilde bütün azgınlıkların asıl hedefi, şimdi Atatürk'tür.

Bu yazılanların bazıları, belki kötü bir niyet gütmeyen ve olmayan şeyleri bilir görünmek hevesinden gelen sakatlıklardır. Mesela "Ben hem Enver Paşa'nın, hem Atatürk'ün, hem Karabekir Paşa'nın çavuşuydum," diye tutturan bir vatandaş şöyle hikâyeler nakleder:

"Enver Paşa Harbiye Nâzırı iken beni yanına alırdı. Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'de Halaskârgazi Caddesinde, şimdi müze olan evine giderdik. Ben kahve taşırdım. Ama onlar odaya kapanınca, gelen sesleri duyardım. Bazen iyi konuşurlar, bazen kavga ederlerdi. v.b..."

İyi ama, Enver Paşa Harbiye Nâzırı iken Mustafa Kemal, Şişli'deki evde değildi ki, cephedeydi. Ve Enver Paşa'nın ona, İstanbul'da hiçbir yerde böyle bir ziyareti de olmadı. Harp bitip de Mustafa Kemal 13 Kasım 1918'de İstanbul'a döndüğü zaman, Enver Paşa ve arkadaşları, zaten İstanbul'dan kaçmışlardı. Mustafa Kemal'in Şişli'deki eve yerleşmesi ise, ancak 1919 başındadır. Ondan önce bir süre Pera Palas'ta, bir süre de Salih Fansa'ların evinde misafir kaldı. Hulasa, hem Enver Paşa'nın hem Mustafa Kemal'in, hem Kâzım Karabekir Paşa'nın yanında çavuşluk yaptığını anlatan vatandaşımızın, Enver Paşa ile beraber Harbiye Nezaretinden otomobile binip, Şişli'de Mustafa Kemal'in evine gelmesine ve orada kendilerine kahve taşıyıp, kapıdan da bazı sesler dinlemesine fiilen imkân yoktur. Ama belki hafıza zaafından, belki de masum bir "olaylara karışma" kompleksinden gelen bu gibi hikâyeleri, hoş görerek geçmek mümkündür.

Fakat hem aslı faslı olmayan, hem de kötü niyetin belirtileri sırıtan nakil ve yazılar böyle değildir. Mesela, bu cins gayretlerin niceleri arasında, bir gazetede yayınlanan bir yazı var ki, gülünç olmaktan ziyade ağlatıcıdır. Özetleyelim:

Bu yazıya göre, Atatürk'ün babası, nüfus kâğıdında baba olarak adı kayıtlı olan Ali Rıza Efendi değildir. Bekir adında biridir. Bekir, bir kaatildir ve Arnavuttur, yani Atatürk, Türk değildir! Ali Rıza Efendi Atatürk'ün babası değil üvey babasıdır. Kendisinden başka, Makbule ve Süreyya adında iki kardeşi daha vardır. Süreyya da bir gün subay çıkmış, ama sonra intihar etmiştir. v.b...

Yazanın adı sanı belli değildir. Ama bu yalanları, Türk Tarihine hizmet için yazdığını kaydetmekten çekinmez. Bu yazıları asıl yazdığı söylenilerek yayılan isim ise, cidden hayret vericidir. Ve bu rivayete inanmak istemiyoruz.

Ali Rıza Efendi, Mustafa Kemal 7 yaşında iken öldüğüne ve öldüğü zaman 47 yaşında olduğuna göre, 1841'de doğmuş olması lazım gelir. 1877 Osmanlı-Rus Harbi sırasında, "Asakir-i Milliye" denilen gönüllü taburunda subaydı.[1]

Onun için biz, gerekeni yapmalarını ilgililere bırakarak, dünyanın bildiği gerçeği tekrar verelim.

Kısmet Böyleymiş

Bilindiği gibi Atatürk Selanik'te, Sanayi Mektebi civarında, Zeyneti Bostan semtinde, yahut Hatuniye Mahallesinde 1881 yılında doğdu. Anası Zübeyde Hanımdı. Seyfuzâde Feyzullah Efendinin Ayşe isimli hanımından doğan üç çocuğundan biri. Evlendiği zaman Zübeyde Hanım, ancak 17 yaşındadır. Atatürk'ün babası da, o zamanlar Evkaf Dairesinde çalışan ve sonra Gümrükçülüğe geçen Ali Rıza Efendi. O da, Kırmızı Hafız denilen Ahmet Efendinin oğludur. Zübeyde Hanımla evlendikleri zaman, arada 20 yaş fark vardır. Bunun için de evlenme kararı biraz güç alınır. Ama "kısmet böyleymiş" denilir. İki taraf anlaşır. Nikâh kıyılır ve Ali Rıza Efendinin Zübeyde Hanımdan, pek küçük yaşta ölen diğer iki çocuğunu saymazsak, Mustafa, Makbule ve Naciye adlarında üç çocuğu olur. İşte bu Mustafa; Mustafa Kemal Atatürk'tür. Naciye, dört-beş yaş arasında ölür. Makbule Hanım, bilindiği gibi, Atatürk hayatta ve Cumhurreisi iken yaşıyordu...

---

(1) İhsan Sungu (Türk Tarih Kurumu eski Başkanı): Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi ve mensup olduğu Selanik Asakiri Milliye Taburu. *Belleten* N. 10'dan ayrı basım. 58 sayfa.

Fakat Ali Rıza Efendi fazla yaşayamaz. Babası öldüğü zaman Mustafa, yani geleceğin Atatürk'ü, 7 yaşındaydı. Anası çocuklarını alarak bir süre Selanik civarında, Rapla Çiftliğinin kâhyası olan Hüseyin dayısının yanında kalır.

Daha Sonra...

Zübeyde Hanım daha sonra, Mora Yenişehri'nden ve Selanik'te Reji hizmetinde olan Ragıp Beyle evlenir. Daha yukarıda, Zübeyde Hanımın oğlu ve Atatürk'ün kardeşi olarak gösterilip intihar ettiği yazılan Süreyya Bey, bu Ragıp Beyin eski karısından olan dört çocuğundan biridir.

Ragıp Bey ve ailesi Balkan Harbi'nden sonra Türkiye'ye geçerler. Ragıp Bey, Atatürk'ün de anlattığı gibi, kendisinin çok saygı duyduğu bir insandı. Çanakkale'de hastalıktan öldü. Ondan sonra da Zübeyde Hanım bir daha evlenmedi. Yani ortada ne evvel, ne de sonra, kaatil Arnavut Bekir'le evlenip, çoluk çocuk sahibi olmak diye bir şey yoktur. Arnavutlar, bizim tarihimize asker, devlet adamı, idareci ve bilgin olarak çok insan vermişlerdir. Ama ne var ki Atatürk, şu garip yazıda yazıldığı gibi Arnavut bir babanın oğlu değil, Türk oğlu Türk'tür. Ve baba kolundan aslı, kendisinin de naklettiği gibi, Rumeli'nin Sarıgöl ilçesinde, Kavacık Yürük, yani Oğuz koluna çıkar[2]. Gerçekler bunlardır. Ve bu gerçeklerin, **Tercüman** gazetesinde yer alıp, yazanı belli olmayan ve fakat kim olduğu ağızlarda dolaşan kimsenin, herhalde kasten yazdıkları ile bir ilgisi yoktur[3]. Ve Mustafa Kemal, yan yana neşredilen resimlerinden de görüldüğü gibi, en küçük yüz hatlarına kadar, rahmetli babasının tam benzeri olan, bu cihetten de talihli çocuklardan biridir.

Niçin?

Bu yazımıza son verirken, şu noktaları tekrar kaydedelim:

Atatürk, şu son 15 yılda ve hele şu son yıllarda olduğu kadar, Yunan savaşları, Damat Ferit, Ali Kemal, Rafi Cevat ve Pelvan Kadri günlerinde bile, bu kadar çok cepheli saldırı ve iftiralara uğramamıştır. Ege

(2) M. Tayyip Gökbilgin: *Rumeli'de Türkler ve Evladı Fatihan.* 1957. Bu eserde, Kavacık Türkmenleri hakkında bilgi vardır.

(3) Atatürk'ün günümüze kadar inen Soy Şecere Tablosu, *Tek Adam* isimli eserimizin birinci cildinin dördüncü baskısına eklenmiştir.

kıyısında bir ilçenin kaymakamı bana, Atatürk'ün oradaki heykelinin ve yalnız kendi kaymakamlığı zamanında, 6 defa taarruza uğradığını söylemiştir. Niçin heykellerini kırarlar? Niçin hatırasına saldırırlar? Niçin şerefine, soyuna, sopuna kadar iftira ederler? Getirdiği değerler ve müesseseler niçin böylesine düşmanlıklara uğrarlar? Bütün bunlar karşısında, onun cumhuriyeti emanet ettiği ve şimdi 60 yaşlarında, yani iş ve vazife başında olan o zamanki gençlik, yahut onun hayattaki arkadaşları, en baştakinden en sondakine kadar, bu kadar duygusuz, bu kadar ilgisizdir.

Bu soruların cevaplarını, her okuyucunun kolayca bulacaklarını sanıyorum. Yalnız şu kadarını ilave edeyim ki, tarihte kahramanların kaderi, daima inkâr edilmektir. Ne çare ki, Mustafa Kemal Atatürk de bu kaderden kurtulamadı.

CUMHURİYET GAZETESİ / 12 Nisan 1970

NEREYE GİDİYORUZ?

Memleketimizin gidişatından, sağduyulu insanların endişe duyduklarını görmemek mümkün değildir. Evet, memleketimizin gidişatı, emniyet verici değildir. Memleketimizde, uzun geleceklerde değil, yarının üstünde bile gittikçe yoğunlaşan, karanlık soru işaretleri var. Her sağduyulu insanın kafasında, şu kaçınılmaz endişe, gittikçe düğümlenmektedir.

Nereye Gidiyoruz?

Evet, nereye gidiyoruz? İktidar ve Ana Muhalefet Partisi ile; Meclis'teki diğer siyasi partiler, en yüksek kademelerinden, en uçtaki örgütlerine kadar, bütün vakitlerini Bizansvari şahıs kavgaları içinde harcadıkları için, onlar bu sorular üzerinde durmayabilirler. Daha doğrusu siyasi oligarşi kendi içlerindeki soysuzlaşmanın uyuşukluğu içinde, kendini oyalayabilir. Ama onlar dışında; Üniversitelerden meslek teşekküllerine, fikir topluluklarına, sendikalara, ev sohbetlerine, şahsiyetli basın organlarına, hatta mahalle ve köy kahvelerine kadar bütün çevreler, şimdi bu sorunun huzursuzluğu içindedirler:

— Nereye gidiyoruz?

Bu soru, bu huzursuzluk yerindedir. Çünkü Türk milleti, tarihin derinliklerinden gelen bir toplumdur. Ardında, en azından üç bin yılın varlık, egemenlik ve nizam tecrübeleri var... Bu üç bin yılın tecrübeleri milletimizde, hem de en perişan, en parçalanmış olduğu zamanlarda bile, bir sağduyu yaşatır. Bu seziş ve anlayış gücü Türk milletinde, milli bir miras gibi yaşar. Ve şimdi bu miras, milletin hiç olmazsa sağduyulu çoğunluğunda, her gün daha karanlık ihtimallere doğru yönelen bir kaygu halinde ruhları sarmaktadır.

— Nereye gidiyoruz? Nurlu ufuklara mı? Yoksa bulanık, hatta karanlık geleceklere mi?

Çünkü gidişat, milletin sağduyulu ve gerçekçi insanlarının sezgi ve anlayışlarına göre endişe vericidir.

Temelde Çöküntüler!

Bu endişe nereden geliyor? Bu endişeleri, kayguları ruhlarında, vicdanlarında duyanlar, memleketin gidişatından niçin kasavet içindedirler? Gamsızlar, demagoglar niçin rahat ve sağduyulu insanlar niçin rahatsızdırlar?

Bu soruların cevaplarını ve sadece temeldeki çöküntüleri işaret ederek açıklamaya çalışacağız:

– Türkiye, çok hızlı bir sınıflaşma içindedir. Bu hızlı sınıflaşma, Türk toplumunun temel yapısında, tehlikeli sosyal tezatlar (çelişmeler) biriktirmektedir. Bu tehlikeli gelişme ve birikmeler, başta iktidar ve ana muhalefet partisi olmak üzere, bütün partiler ve siyasi oligarşi tarafından teşvik görmektedir. Ama şu da bir gerçektir ki, bu hızlı ve başıboş sınıflaşma ile, onun temel yapıda yarattığı tezatlar, çelişmeler, Türk milletini er geç, kanlı sınıf kavgalarına sürükler.

– Türkiye'de bütün müesseseler, hızla itibarsızlaşmaktadır. En baştan en sona kadar, itibarsızlaşan bu müesseseler, halkta devlete karşı güven ve saygıyı sarsmaktadır. Bu gidişin sonu, halkla devletin, hatta biz farkına varmadan, birbirlerinden kopmalarına varır. Yarın ve en kritik bir zamanda, bir de bakarız ki, halkla devlet karşı karşıyadır.

– Türkiye, kötü, zararlı, tehlikeli bir yerleşme içindedir. Şehirler, genişlemekte değil, kanserleşmektedir. Köyden şehre akın, rasyonel bir sanayileşme temposuna uydurulacağı yerde, köylerin başıboş boşalması, hükümetçe teşvik görmektedir. Mesela başkentte fabrikalar olmadığı halde, resmi kayıtlara göre, Ankara nüfusunun % 67'si gecekondularda toplanmıştır. Hatta Cumhurbaşkanlığı köşkünün etrafı da dahil olduğu halde Ankara'yı saran gecekondu deryaları, aynen İstanbul'da, İzmir'de, Adana'da ve diğer şehirlerde de dağları, taşları doldurur. Bu, sıhhatli bir yerleşme değildir.

– Asrımızda sanayi yerleşmesinin ilk prensibi, sanayiin bütün memleket yüzüne dağıtılmasıdır. Hele sıhhatsiz sanayi merkezleşmelerine, katiyen meydan verilmemesidir. Hulasa bugün şehirler, büyümekte değil, kanserleşmektedir. Ve yarın, herhangi bir 6/7 Eylül olayı,

bu şehirleri saran çevrelerle, şehirlerin asıl çekirdeklerini, birbirlerinin karşısına çıkarabilir.

– Sanayiin kötü yerleştirilmesinin en canlı misali olarak da, mesela Pendik-İzmit arasını gösterebiliriz. İzmit Körfezi çevresi gibi Akdeniz bölge ve ikliminde eşi olmayan dinlenme, sayfiye, sıhhat tesislerinin, plaj ve bahçe sahalarının elden çıkarılması, A.P. iktidarının, affedilmez suçudur. Bu suç, son devrede, gene dünyanın eşsiz bir körfez ve yeşillik sahası olan Gemlik Körfezine de sıçratılmıştır. Yerinin Eskişehir veya Konya ovalarında olması gereken büyük bir azot fabrikası, vilayetine bir şeyler yapmak isteyen bir vekilin, şaşılacak anlayışsızlığı ile, Gemlik Körfezinin, en yeşil sahasına kondurulmuştur. Halbuki buraları, karışı altın edecek ve bütün Akdeniz çevresinde bir benzeri olmayan, yeşil sahil kordonlarıdır ki, ancak dinlenme ve turistik yerleşme alanları olarak kullanılacaktı.

– Çünkü bizim yüzyılımızda sanayi her yere kurulabilir ama, denizler, plajlar, sayfiye ve dinlenme yerleri ile sıhhat ve turistik tesisler, her yere kurulamazlar. Bütün Akdeniz Bölgesinde bir eşi daha olmayıp birtakım gamsızların elinde ve birtakım arsa spekülatörleri için imha edilen Marmara kıyılarını bir daha yaratmak, elbette mümkün değildir. Bu çirkin tasarrufları ile bugünkü iktidar, bu dünya cennetini yaratan Tanrıyı bile küstürmüş olsa gerektir. Halbuki bu iktidarın gamsız insanları her sözlerine "Tanrının inayeti" ile diye başlarlar.

Kısacası: hemen bütün icraatına akıl almaz bir gamsızlık hâkim olan bugünkü iktidarın, bütün kıyıları yağmaya vermesi, İstanbul'u betonlaştırması ve Boğaziçi'ni Galatalaştırması gibi, dünyanın mutedil iklim bölgelerinde bir eşi daha olmayan Marmara Bölgesinin de kanserleştirilmesi, mümkün imkânlarına kasteden plansız bir plancılığın, düzeltilmesi imkânsız hatalarıdır.

Hatta bu hatalara, mezarında Adnan Menderes'in kemikleri de sızlasa gerek. Çünkü daha önce bizde, estetik bir şehircilik ruhu, yani şehirlerde güzellik gayreti doğmamıştı ama, Menderes'in romantik ruhunda, bu duygu filizlenmeler vermişti. Yani Menderes için sayılan hatalar arasında, şehirlere ve kıyılara ihanet yoktu.

– Doğu problemi Türkiye'nin, yani hem bugünkü, hem yarınki Türkiye'nin en önemli diğer bir problemidir. Siyasi, ekonomik ve sosyal, en ciddi problemlerinden biridir... Doğu probleminde bugünkü

oligarşi, tam bir umursamazlık içindedir. Halbuki bu problem, bizim temel davalarımızdan ve temel zaaflarımızdan biridir. Bu dava, ancak geniş bir anlayış, rasyonel bir kalkındırma gücü, komşu ülkelerin tecrübelerinden dersler alınacak bir inşa düzeni ve Doğu'da insan emeği ile insan haysiyetinin, aynı zamanda ele alınmasına dayanan geniş bir idrak ile halledilebilir. Aksi takdirde Doğu ile Batı, bizim devlet yapımıza bugün taşıdıkları tezatlar ile, er geç birtakım sıkıntılara gebedir.

Bence Doğu'ya ilk müdahale, büyük zirai devlet işletmelerinin yanında, bunlardan yardım gören küçük toprak mülkiyetini acele yerleştirmekle mümkün olabilir. Bunun için, ne bir asır sürecek Kadastro çalışmalarını beklemeye ne toprak reformu gerçeğini, zirai reform edebiyatı ile maskelemeye lüzum yoktur. Çünkü bu oyalama tehlikelidir. Doğu'da köylü, eğer küçük toprak mülkiyetine, acele ve icracı kanunlarla kavuşturulursa, görülecektir ki, Doğu'da Türkiye kendine bağlı, çalışkan ve zeki bir vatandaş kütlesinin yardımını bulacaktır. Aksi takdirde ve bugünkü ağa, bey, şeyh ve tarikat ticareti ile elde tutulabileceği sanılan bu geniş bölgeler, er geç büyük huzursuzlukların sahaları olabilirler. Doğu'yu boşaltma değil, Doğu'yu yerleştirme, milli siyasetin temeli olmak zorundadır. Bu yerleştirmede şuurlu bir sanayileştirme, yani Doğu'ya tekniğin ve kültürün götürülüşü, devletin büyük davası olmalıdır. Hem de acele ve teşkilatlı bir davası.

– Nihayet, 1945'ten itibaren çok partili bir demokrasi olarak benimsediğimiz bir rejimin, hem iktidarların, hem muhalefetlerin devamlı işbirliği ile bir oligarşiye dönmesi hadisesinin de önemle üstüne eğilmeliyiz. Çünkü Türkiye, demokrasinin oligarşiye dönmesi ile, kendine hedef gibi aldığı Batı nizamından kopmuş ve hızla Güney Amerikalaşmaya yönelmiştir. Güney Amerikalaşmak, bugünkü rejimimizin, bütün şartları ile havasına ve gidişatına hâkimdir.

Halbuki tarihleri olmayan melez Güney Amerika oligarşilerine karşı Türk milleti, en azından 3000 yıla varan saltanatları, tecrübeleri ile, bu haysiyet kırıcı tezatlar ve başıboş sömürüler nizamına düşmemeliydi. Kaldı ki, Güney Amerika Devletleri de şimdi, her gün bir yerde patlak veren, patlamalar içindedir. Amerika'nın süper emperyalizmi, Güneydoğu Asya'da orduları ile olduğu gibi, Güney Amerika'da da otokrasileri, plütokrasileri ve oligarşileri ile, tam bir iflas ve haysiyetsizleşme içindedir.

– Oligarşi çağımızda, artık devrini yaşamış ve kalıntı nizamdır. Bu

nizam, hele Türk milleti gibi mazisi, haysiyeti ve geniş kütlelerinde sağduyusu olan bir millete yakışacak bir elbise değildir. Oligarşi, kumarbaz ve müsrif bir azınlık nizamına götürür. Demagoglar, hatta demagog diktatörler yaratır, ama şanlı bir Milli Kurtuluş hareketinden geçmiş olan haysiyetli bir milli ruha önder, sözcü ve teşkilatçı olacak vasıflı insanları yaratamaz.

– İrtica, temel yapımızda saldırgan ve cahil bir kalabalık yaratmak şeklinde teşvik görmektedir. Bunun üzerinde ayrıca durmayacağız. Çünkü irtica bir tehlikedir ama, bir nizam değildir. Ve irtica, bugünkü bütün silahları, sloganları, içten ve dıştan dayandığı himayelerle dahi, topluma hiçbir yeni değer getirmemektedir. Hiçbir yeni değer vaat etmemektedir. Ölü mazi ise, gelenek demek dahi değildir. İrticaı dinden ayırmak, dini mabetlere ve vicdanlara bırakmayı, dini değil ama, cehaleti ve din ticaretini de, sıhhatli ve zinde bir devlet gücü ile tasfiyeyi Türk milletinin tarihten gelen tecrübeleri, sanıyorum ki, destekleyecektir.

– Türkiye'de her ilerici tenkidi, her reformcu gayreti komünistlik olarak karşılamak çabaları itibarını kaybetmektedir. Hele komünist denilen hareketlerin, dışarıdan maddi yardım gördüğü yolundaki suçlamaların, bütün devlet teşkilatı ve kırk yıldan beri bir tek belgesini dahi gösteremez. Bu konuda ve bazen devletin en yüksek ve en sorumlu makamlarını işgal edenlerin dahi yaptıkları beyanların, hiçbir gerçeği, hiçbir desteği ortaya konulamamıştır.

Vatanımızı, Amerika'nın siyasi, iktisadi ve askeri alanlarda, mantık ölçüleri ile uygun düşmeyen kontrollerden kurtarmak isteyenlerin bu ülkeyi Amerika'nın kucağından kurtarıp Sovyetler Birliği'nin kucağına atmak istedikleri yolundaki suçlamalar da, gerçeklere dayanmaz. Türk milleti niçin, mutlaka birinin kucağında olsun? En az üç bin yıldan beri egemenlik imtihanları vermiş olan Türk milleti, başkalarının kucağında değil, kendi ve özgür bayrağı altında, pekâlâ yaşayabilir. İttifaklar ise, esaretler demek değildir. Askeri, siyasi ve iktisadi esaret getirmeyecek olan İttifaklar yapmak yasama organının, Devlet Reisinin ve Hükümetlerin vazifesidir. Muhalefet onlardan, bu vazifeleri istemelidir. Yoksa köksüz suçlamalar, havada kalmaya mahkûmdur. Gerçi bugün ülkemiz, hakikaten bazı yabancı kontrollerin altına kaymıştır. Yani bu kontrollerin kucağındadır denilebilir. Fakat bütün milli güçlere düşen, işte bu vaziyeti düzeltmek değil midir?

Sonuç

Nereye gidiyoruz? şeklinde, bugün bütün sağduyulu vatandaşları saran endişeler, gerçek bazı sebeplere dayanmaktadır. Ve bu soruyu sormak, bütün sağduyulu vatandaşların hakkıdır. Bu sorunun cevaplarını vermek de, bu cevapları vermekle sorumlu olanların vazifeleri değil midir?...

CUMHURİYET GAZETESİ / 13 Mayıs 1970

27 MAYIS İHTİLALİ VE ANATOMİSİ

İhtilaller ne iyidir, ne de fenadır sözü her zaman doğrudur. Eğer şartlar tamam olursa ihtilal olur. 27 Mayıs ihtilali, şartların tamam olduğu bir ihtilaldi...

Bir ihtilal yaşadık: 27 Mayıs ihtilali. Bu ihtilal artık, tarihimizin malıdır. Onu tarihimizde işgal ettiği yerden çıkarmak, artık kimsenin ne hakkıdır, ne de gücü dahilindedir. Gerçi onun adını ve hatırasını mektep kitaplarından silmek gibi garip bir çaba içindeyiz. Ama bu çaba, sadece yersizdir, yakışıksızdır ve çağdışı bir davranıştır. Umalım ki iktidar, kitaplara ve nesillere intikal edecek olan bu Ortaçağ davranışından, kendini kurtarsın.

Biz şimdi bu sütunlarda, mektep kitaplarından çıkarılsa da, çıkarılmasa da, artık tarihimize mal olan ve meşruluğu bugünkü Anayasa ile de kabul edilen bu ihtilali, kendi hayatları pahasına da olsa düşünen, düzenleyen ve onu gerçek bir dürüstlükle başaran 27 Mayıs sabahı ihtilalcilerinin hatıralarını, saygı ile analım. Başta kumanda ve icra sorumluluğunu; hesapta olan ve olmayan bütün tehlikeleri ile beraber göze alarak işe atılan genç kumandan ve subayları, temiz bir niyete dayanan teşebbüslerinde onlara destek olan genç silahşörleri ve ihtilalin bütün hareket ve icra gücünü saygı ile anarak vazifemizi yapalım. O Kumanda Kadrosu, o hareket icra gücü ki, bugün de, yarın da, tarihimizin akışına çeşitli manalar katan insanlar olarak üzerlerinde daima durulacaktır.

Ama, bugün de, yarın da 27 Mayıs İhtilali, bütün ihtilaller gibi elbette ki, objektif anatomisi, yani yapısı, yeterlikleri ve yetersizlikleri ile de ele alınacaktır. Çünkü tarih: sadece gelişigüzel bir arşiv, sadece bir kayıt defteri olmadığı gibi, tarihçi de sadece bir destancı değildir. Tarih: Kendi hazinesine mal olan hareketleri, olayları, nasıl bir titizlikle ve olduğu gibi saklamaya çalışırsa, tarihçi de bu hazineyi, olduğu gibi işlemeye kendini verir. Yani onu, bütün şartları, olayları ve bunların içinde geçtiği hava dahilinde, olduğu gibi eleştirmeye çalışır. Tarihin bu hazineyi titizlikle saklaması ile tarihçinin bu hazineyi aynı dürüst-

lükle eleştirmek işi, aynı derecede önemli iki vazifedir. Çünkü hem bugünün insanları, hem yarının kuşakları, ancak bu malzeme ve eleştirinin gölgesindedir ki, hem geçmişi, hem günümüzde seçebilecekleri yolu değerlendireceklerdir.

İhtilallerin Kanunu

27 Mayıs İhtilaline de bu açıdan baktığımız zaman onda, herhangi bir topluma ve her zaman için dersler, manalar verecek yön tayin edecek, önemli gerçeklerle karşılaşırız. Hem kuvvetini, hem zaaflarını, hem başarısını, hem başarısızlıklarını bu bakımdan açıklamak, bizi çok düşündürücü problemlerle karşılaştırır. Ama bugün bu sütunlarda, şanını daima muhafaza edecek olan bir günün hatırasından bahsederken, acaba ondan, getirdiği ve getiremediği değerler, yahut başarıları ve başarısızlıkları diye söz etmek, 27 Mayıs İhtilalinin hatırasını küçültmek olur mu? Hayır! Çünkü bu noktada derhal, ihtilallerin değişmez bir Kanun'una işaret etmek isterim. Bu kanun şudur:

Bir ihtilale başlayan, ama onun, hem başını, hem sonunu alan, yani hem başına, hem sonuna hâkim olan bir kadronun, tarih içinde misali yoktur! İlk hedefe, yani ihtilalin zaferine ulaşılınca, ihtilal kadrosunun parçalanması, ihtilallerin değişmez kanunudur. Çağdaş ihtilallerin öncülük bayrağını çekmiş olan 1789 Fransız İhtilalinden, asrımızın en dramatik hareketi olan Rus İhtilaline, ve daha sonraki patlamalara kadar bütün ihtilallere bu kanun hâkim oldu. Hatta Milli Kurtuluş hareketimiz bile, bu kanunun dışında kalamadı. Ve tabii 27 Mayıs İhtilali de bu kanuna baş eğdi. Kısa sürede parçalandı ve teşebbüs gücünü yitirdi. Bu sebeple:

— İhtilal bir devdir ki, evvela kendi çocuklarını yer

sözünde, tarihi bir gerçek dile gelir.

Çaprazlaşan Yollar

Bunun nedenlerini takdir edersiniz: Bir ihtilal veya bir inkılâp şeklinde bir harekete, bir eyleme yönelen öncü kadro için evvela Amaç Bir'dir. Müşterektir. Bu hedefe doğru silah arkadaşlığı, evvela, aynı yolun yolculuğu şeklinde başlar. Şevkle, heyecanla devam eder. Ama bu ilk hedefte zafer denilen doruğa ulaşılınca, ihtilallerin önünde geniş bir

sahra açılır. Geniş ufuklar içinde yollar çoğalır, dağılır, çaprazlaşır. Şimdi bu yolları seçmekte söz, onlarındır.

Ama önce ve sadece bir gizli kadro ile ve gizli bir mücadelenin taktikleri, stratejisi içinde, mistik bir heyecanla yürütülen gayretler bu dorukta, şahsi gururlar, ruhi benlik duyguları, zafere sahip çıkma çabaları, hulasa ruhi çelişmeler içinde parçalanmaya başlar. Halbuki önlerinde açılan yollar, cidden karışıktır. Çünkü çağımızda Devlet yapısı, çok cepheli bir mekanizmadır. Onlar ise şimdi, Devletin sahibidirler. Ama bu Devletin, hepsi de birbirinden karışık, hepsi de çok cepheli, hepsi de çeşitli ihtisaslar isteyen, ama hepsi de acele karar ve çözüm yolları bekleyen çok çeşitli problemleri vardır. Ve bu problemler her gün, ihtilalci kadroyu biraz daha sarar, biraz daha tazyik ederler. İşte her biri bir dev'in ağzı gibi önlerinde açılan bu derin, karanlık problemler karşısında ihtilalci kadro, eğer yön tayin etmek kudretinde bir liderden de yoksunsa, evvela bizzat ihtilalcilerin içinde ürküntü ve kudret yetersizliği duyguları doğar. Sonra bu duygular, çelişmeli eylem çabaları ve birbirlerinden ayrılan görüşlerle çaprazlaşır. Ruhlar, gittikçe geriler. İradeler gittikçe zaafa uğrar. İhtilalcinin hem nefsine itimadı sarsılır, hem girdiği yola ve karıştığı kadroya karşı güveni zaafa uğrar. İhtilalin önünde yenilen cephe ise, işte bu safhada yer yer kımıldamaya başlar. Kendileri ihtilalin öncü kadrosunda yer alamayan yan kuvvetler de işte bu safhada türerler.

Evet, işte bu safhadadır ki, ihtilalcilerin önlerinde üstün bir lider ve ellerinde dinamik bir kadro, memleket çapında örgütlenmiş bir teşkilat, prensipleri ve gelişmeleri önceden düşünülmüş bir program yoksa, ihtilalde teşebbüs gücü, yani ihtilalin kaderi, artık ihtilalcinin elinden çıkmış demektir. Yani yenilen kuvvetlerle, türeyen yan kadrolar ve karşı devrim denilen güç, işte bu safhada harekete geçerler. O kadar ki, bu safhada ihtilalcinin elinde kalan, ihtilalin, artık sadece sorumluluğudur: Kendi nefsine karşı, topluma karşı ve tarihe karşı sorumluluğu!... 27 Mayıs İhtilali daha ilk adımlarını atarken de, görülen manzara, maalesef bu oldu...

Eğer Lider Olursa?

İstiklal Savaşı zafer doruğuna ulaşınca da Büyük Millet Meclisinde, yani Milli Kurtuluş Mücadelesinin, tıpkı bir ihtilal organı gibi hem yasama, hem icra organında görülen manzara da buydu. Ama o zaman,

bir Mustafa Kemal vardı. O daha o zaman, kahramanların kaderinin, bir gün inkâr edilmek olacağını biliyordu. Ona, büyük zaferden hemen sonra:

— Senin nüfus kâğıdın Makedonya'ya kayıtlı, sen Anadolu'da mebus olamazsın

diyenlere, yahut İzmir'de yolunu kesip, onu öldürmek isteyenlere karşı kendisini, hatta hak sahibi olarak bile değil, vazife, yani bir tarihi misyon sahibi olarak savunmasını bildi. Ve teşebbüs gücünü, hiçbir zaman yitirmedi.

Çünkü Mustafa Kemal'in: mebusluk, paşalık hatta Başkumandanlık rütbelerinin üstünde, başka bir vasfı vardı. Bu vasfın adı şudur: Liderlik! Evet. Mustafa Kemal bir Liderdi. Ve Lider, Lider olmayanların karşısında, hiçbir zaman yenilmez!

Lider kimdir!

Lider:
– Olayların akışında, herkesten daha ileriyi gören,
– Olayların akışını, herkesten daha iyi değerlendiren,
– Ve olayların akışına, yön tayin eden adamdır...

Bir ihtilalde tarihi kader, eğer bir Lider yaratmışsa, o ihtilal, muzaffer demektir. Çünkü Lider, toplumun beklediklerini, hatta halk ondan istemeden, yani halka rağmen topluma getirir. Toplumun beklediklerini toplum bunları dile getirmemiş olsa bile, yani topluma rağmen halka taşır. Ve bütün bu yaptıkları için de:

— Bunlar benim hakkım değil, vazifemdi

der. Tıpkı Mustafa Kemal'in, Büyük Millet Meclisi'nde ve hem de büyük zaferden sonra söylediği gibi.

Hulasa Lider tayin edilmez. Emirle atanmaz. Zorla yaratılmaz. Lider: kendi kendini yaratır. Onun duygu ve iradelerinde biz, kendi ülkülerimizi buluruz. Ve ona kanunun ve şekillerin bağışladığı haklar, unvanlarla değil, ruhlarımızın şahlanışı ile koşar, bağlanırız. Eğer bugün bile hep başımız sıkıldıkça:

— Mustafa Kemal!

diye çağırıyorsak ve 27 Mayıs sabahının ihtilalcileri, bayraklarını:

— Mustafa Kemal'e dönüş!

diye açmışlarsa, bunda tarihimizin haklı bir gerçeği dile geliyor demektir...

İhtilale Gelince?

27 Mayıs İhtilali sabahının, hepsi de iyi niyetli, genç, temiz, bozulmamış olan, hepsi de ordunun geleneğine: Devletin her başı sıkıldıkça, mesela 1876'da, 1908'de ve nihayet 1918 yenilgisinden sonra olduğu gibi, işlere müdahale etmek geleneğine sahip olan ve bu şansı değerlendiren önderleri, bu ihtilalin anatomisinde elbette ki hem bazı kudretler, hem bazı zaaflar içindeydiler. Kudretleri hem bu tarihi gelenekten, hem de yurdun bir kardeş kavgasına sürüklendiği ve iktidarın hakikaten meşruluğunu kaybettiği anı, dürüstlükle seçmekten geliyordu. Zaafları ise, belki vaktin yetersizliği içinde, ihtilali yönetecek bir merkez kadrosunu kuramamak, kendilerini taşralarda temsil edecek uç teşkilatı vücuda getirememek, ihtilal öncesinin şartlarını değerlendiren ve ihtilalin icra problemleri ile ihtilal sonrasının dava ve müesseselerini içinde toplayan, hulasa ihtilale temel olan bir program hazırlayamamak gibi noktalarda toplanıyordu. Nihayet bütün bunların üstünde de geleceği önceden sezen, hareketi önceden düzenleyen ve ihtilal sonrasına önceden yön tayin eden bir Liderin belirmemesi, ihtilalin hem anatomisine, hem kaderine elbette ki etkili oldu.

Ama bugün bile biz, hâlâ ve gene de bu ihtilalin etkileri, gelişmeleri ve getirebildiği değerler içinde yaşıyoruz. Bu değerlerin en başında: ne kadar budanmak istense de ve getirdiği sosyal hukuk devleti, oligarşik bir azınlık iktidarına ne kadar hızla ve şuurla döndürülüp soysuzlaştırılmak istense de, gene 27 Mayıs Anayasasını, günümüzün ve geleceğin teminatı sayıyoruz.

CUMHURİYET GAZETESİ / 1 Haziran 1970

YAKIN TARİHİMİZDE BİR YETERSİZLİK!

Sosyal patlamalar bugünün değil, dünden gelen birikmelerin eseridirler. Eğer sosyal yapıda bu patlama unsurları birikiyorsa, bu yapının sıhhatinden sorumlu olanların, bu gelişmelere, biraz da entellektüel kabiliyetlerle eğilmeleri lazımdır.

Bir Tarihi Misyon Başarılamazsa?

İstiklal Savaşı zaferle bittikten sonra kurulan yeni Türk Devletinin, kendine özgü bir iktisadi kalkınma yolu ve kendine özgü bir sosyal yapı bulamaması, milli mukadderatımızın büyük şanssızlığı olmuştur. Öyle bir iktisadi kalkınma yolu, öyle bir sosyal yapı ki, taklit değil, fakat örnek olacaktı.

Çünkü yeni Türkiye, yeni ve örnek bir hadiseydi. Kazandığı İstiklal Savaşı ile, hem Sevr antlaşmasının getirdiği esaret kayıtlarını yenmişti; hem ta Tanzimat'tan beri süregelen yarı sömürgecilik nizamını ve bunun hukuki kayıtları olan Kapitülasyonları parçalamıştı. Hem de, bu yeni devlet için artık ölü müesseseler olan saltanatı, hilafeti, şeyhliği, seyyitliği, tarikatçılığı ve diğer teokratik kalıntıları temizlemişti. Dini, asli saffetine kavuşturmuş, yani ancak Allah'la kul arasında bir iman ve vicdan bağı olmak yüceliğine eriştirmişti.

Hulasa yeni Türkiye, daha ilk günlerinde, bize benzer ülkeler için de misal ve örnek olacak önemli adımlar atmıştı. Çok şeyleri ele almış, yeni bir çağın müjdesini vermiş, yeni bir çağın bayraklarını açmıştı. Fakat biz acaba, bugün, o başlangıcın hangi varış noktasındayız? ...

Bu sorunun cevabını sanıyorum ki, herkes kendi kendine ve bütün hazin gerçekler ile verebilir. Bugün biz, vaktiyle başlayan, bize özgü olan, ama ne yazık ki tam başarılamayan bir tarihi Misyonun, hazin gerçekleri karşısındayız. İnkılâpçı ruhu ölmüştür. Halkçılığın iflası tamdır. Laikliğin haraç mezat satışı, aklın ve mantığın yerini, cahil kalabalıkların ve onları kullanan sorumsuz siyasetçilerin alışı, milletimizin tarihi Misyonunun hazin bir inkârından başka şey değildir. Öyle ki

bugün biz: artık hiçbir terakki hamlesine numune olamayacağımız gibi, sosyal yapımızda her gün biraz daha gelişen, her gün biraz daha biriken sosyal, yani ekonomik, politik, psikolojik çelişmelerin milli yapıda ve ruhlarda yarattığı endişelerin, ta ortasındayız. Eğer Türkiye bugün bütünü ile, yarın daha çetin sosyal çatışmalar ihtimali veren bir düzene sürüklenmişse, bu sürüklenişin köklerini, dünün gelişmelerinde aramak suretiyle açıklığa varmak, en doğru yol olsa gerektir. Bu yazımızda biz, sosyal hayatın diğer alanlarını bir tarafa bırakarak, işi sadece, kendimize özgü kalkınma yolları aramak bahsi ve bunun hayal kırıcı manzarası üstünde toplayacağız...

Gene M. Kemal

İstiklal Savaşı, elbette ki milletin müşterek eseridir. Ama gerek bu savaşın, gerek Milli Kurtuluş hareketimizin fikir önderi, en ileriyi göreni, karar ve aksiyon adamı, elbette ki Mustafa Kemal'dir. O halde incelemelerimize, gene ondan başlayalım.

Evet, gerçi Mustafa Kemal, daha Lozan zaferi dahi kazanılmadan, nasıl bir yolun başında olduğumuzu sezmiş ve şartları değerlendirebilmiştir. Mesela onun 19 Şubat 1923'te, İzmir İktisat Kongresindeki açış nutkundan, bugün bile canlı manalar taşıyan şu satırları verelim:

"— İtirafa mecburuz ki, biz şimdiye kadar henüz, hakiki, ilmi, müspet manası ile bir milli devir yaşamadık. Milli bir tarihe malik olmadık."

Mustafa Kemal bu görüşün dayanağını da açıklar:

"— Çünkü Osmanlı Devleti hakikatta, fiilen istiklalden mahrumdu. Bir devlet ki, kendi tebasına koyduğu vergileri, yabancılara koyamaz. Gümrük muamelelerini ve resimlerini, memleketin ihtiyaçlarına göre tanzim etmek hakkından mahrumdur. Ve bir devlet ki fazla olarak, yabancılar üzerinde, kazâ (yargı) hakkı yoktur. Böyle bir devlete müstakil denilemez..."

Ve Mustafa Kemal, böyle bir devletin adını da, en doğru ve açık ifadesi ile koyar.

"— Böyle bir devlet, bir yarı müstemleke (sömürge)dir..."

Gazi Mustafa Kemal, bunları açıklarken, bir devletin gerçek istiklali için bulduğu çareyi ve bildiği prensibi de açıklar:

"— Bir milletin doğrudan doğruya hayatı ile, yükselişi ve çöküşü ile alakadar ve münasebettar (ilişkili) olan, milletin iktisadiyatıdır. Tarihimiz tetkik olunursa, bütün yükseliş ve alçalış sebeplerinin bir iktisat meselesinden başka bir şey olmadığı anlaşılır. Yeni Türkiye'nin kalkınabilmesi için de, iktisadiyatımızı ön planda ele alacağız."

Evet, bu görüşler güçlüdür, güzeldir. Hatta bu arada ve Türkiye'nin o zaman zaten mevcut olmayan alt yapısına, yollarına, sanayileşmesine de değinir. Memleketin temel faaliyeti olan ziraat ve köylü üzerinde durur. Mesela şu cümleleri okuyalım:

"— Türkiye'nin hakiki sahibi, hakiki müstahsil (üretici) olan köylüdür. O halde herkesten daha çok refah, saadet ve servete müstehak (haklı) ve herkesten çok bunlara layık olan köylüdür. Bugün felaket ve sefaletin tek sebebi, bu gerçeği kavramamış olmamızdır. Asırlarca ihmal ettiğimiz, nankörlük, küstahlık, cebbarlıkla, uşak derecesine indirdiğimiz bu asil sahibin huzurunda, kemal-i hicap ve ihtiramla (tam bir utanç ve saygıyla) gerçek durumumuzu alalım."

Gazi'nin köylü üzerinde bu konuşmaları devam eder. Ve köylünün toprak ve vasıtalara malik kılınması, onun bu konuşmalarında direktif halini alır.

Atatürk'ün 28 Ağustos 1924'te Dumlupınar muharebe sahasındaki nutku ise, hem çağın manasını, hem Türk milletine düşen kalkınma yollarını aydınlatmak bakımından, çağımızın belki de en önemli nutuklarından biridir.

Mustafa Kemal bu görüş ve çabalarına daima eğilmiştir. Şimdi onun Prof. Afet İnan tarafından derlenen ve "Atatürk'ten Yazdıklarım" adı altında yayımlanan el yazılarına bakıyorum. Neler üzerinde durmuş, neleri tanımlamak, formülleştirmekle uğraşmamıştır. Gerçi Lozan Antlaşmasının, Gümrük istiklali üzerinde zaruri kıldığı beş yıllık süre geçip de tam müstakil ekonomiye yönelinecek iken patlayan 1929 dünya iktisat buhranı evvela ümit kırıcı olmuştur. Ama bu şartlar içinde de, yeni kalkınma yolları arayan odur. Mesela Devletçilik evvela Halk Parti programına, sonra da Devletin Anayasa'sına, onun zamanında girdi.

Ve bir aralık öyle sanıldı ki Türkiye, kendine özgü bir iktisat sistemini artık bulmak ve kurmak yolundadır. Onuncu yıl marşının havasının: "İmtiyazsız, sınıfsız, birleşmiş bir milletiz" formülü, artık, iktisadi ve

sosyal prensiplerini yaratacaktı. Bu arada başka adımlar da atıldı. Mesela dünya buhranına rağmen ve kimseye el açıp sadaka istemeden, para fiyatında istikrar, dış ticaret dengesi, ödeme dengesi, bütçe dengesi sağlandı. Ve şimdi, her biri bir yüzkarasıymış gibi inkâr edilen, yıkılmaları, bozulmaları, ortadan kaldırılmaları için şeytani usuller bulunan, iktisadi devlet teşekkülleri bu safhada yaratıldı. O zaman, itibarlarına dokunmak kimsenin aklına gelmeyen, Sümerbank, Etibank gibi büyük mali teşekküller, her biri birer şehir gibi bütün tesisleri ile kurulan ve bugünkü özel teşebbüslere de yöneticiler, uzmanlar, müşavirler veren, yani birer mektep olan bu teşekküller, o zamanın planları ile kuruldu. Hepsi de kârlıydı. Hepsi de faydalıydı. Hepsi de memleketin içlerine, unutulmuş, terk edilmiş yerlerine yerleştirilmişti. Ve bunların her biri, bütün tesisleri ile birer şehir gibi donatıldı. Çünkü bunlarla memleketin kuş uçmaz, kervan geçmez yerlerine, Milli Vasıflı bir kalkınmanın muvazeneli ve sosyal çelişmeler yaratmayan, ve karma ekonomisinin iç çelişmelerini düzenleyici kudretleri ile önleyen, bir sistemin ileri karakolları götürülüyordu. İnanıyordu ki, Atatürk'ün ülküsü de buydu.

Sonuç

Ama Atatürk her istediğini yapabildi mi?

Elbette ki hayır!... İnkılâba başladı, ama onu tamamlayamadı. Bu tamamlayamamanın en büyük neticesi, yarı sömürgecilikten, milli vasıflı ve sınıf kavgaları muhakim bir kudret teşkil etmediği bir ekonomiye geçebilmenin ilmini ve ideolojisini yaratamaması oldu. İnkılâpçı bir kadroyu yaratmak için kurduğu parti ise bir gün, olayların önünde giden değil, peşinde koşan bir hale sürüklendi.

Bu böyle olunca da, şimdi ülkemizin yaşadığı sosyal gidişatın adı, ancak, hızlı bir sınıflaşma olarak tanımlanabilir. Bir geri kalmış ülkede hızlı sınıflaşma demek, o ülkenin iktisadi ve sosyal yapısının, demokrasi yerine oligarşiye sürüklenmesi demektir. Oligarşi ise bir düzendir ki, onda sosyal çelişmeler hem kentte, hem köyde güçlenir. Oligarşide rüzgârlar ekilir, sonra fırtınalar biçilir. İşte bizi idare edenlerden istediğimiz entelektüel kavrayış, şimdilik, ancak bundan ibarettir.

CUMHURİYET GAZETESİ / 22 Haziran 1970

KIYASIYA SAVAŞMAK

Bugün Türkiye'nin bazı çevrelerinde Atatürk'ten uzaklaşmak çabası, Atatürk'ü inkâr etmek, hatta Atatürk düşmanlığı rengine bürünmek istidadındadır. Bu istidadı besleyen iç ve dış kaynaklar var. Bugün, Atatürk'e bağlı kalanların açık ve kesin vazifesi, bu akımlar ve bu kaynaklarla, kıyasıya savaşmaktır...

Cumhuriyetin bu yeni yıldönümünü, Atatürk Cumhuriyetinin ilkelerine bağlı kalanlar kaygılı ve düşünceli bir hava içinde yaşayacaklardır. Dış bağımlılık kökleşmektedir. Borçlandırmalar yoluyla esaret ve mali kontrol, Abdülhamit devrinin Düyun-u Umumiye kayıtlarını aşmıştır. Fazla olarak her borçlandırılma hamlesi, memlekete, kaygusuz ve vurdumduymaz insanların yeni bir zaferi gibi müjdelenmektedir. En baştan en sona, memlekette bütün müesseseler itibarını kaybetmiştir. Müsrif ve kumarbaz bir Oligarşi, bugün hızlı bir sınıflaşmayı, akıl almaz bir kaygusuzlukla beslemektedir. Geleceğin, önüne geçilmez sınıf kavgalarını, hızla geliştirmektedir. Daha doğrusu bu sınıf kavgaları, artık başlamıştır da.

Sosyal çelişmelerin adına, milletin refahı denilmektedir: Atatürk'ün:

— Köylü Efendimizdir, onun ayağına ve hizmetine gidelim, onun temiz huzurunda eğilelim

dediği Türk köyü, adeta hınçla boşaltılmaktadır. Topraklarından edilen Türk köylüsü, gittikçe kanserleşen, anormal bir şekilde şişen, sıhhatsizleşen şehirlerin çevresinde, ne köylü, ne de şehirli olan deklase kalabalıklar halinde, geleceğin sosyal buhranları için kadrolaştırılmaktadır.

Memlekette sanayileştirme, başıboş bir Oligarşinin elindedir. Kaygusuz bir Plansızlığın elindedir. Evvela kıyıları, yeşil alanları, turistik bölgeleri, Tanrının bu ülkeye hediyesi olan güzel yerleşme sahalarını yiyip bitirmektedir. Sonra da, köksüz, havada ve her buhranda kapılarını kapamaya mahkûm bir montajcılığın oyunlarına kurban edilerek yarının iktisadi buhranları için, korkunç patlama merkezleri haline getirilmektedir. Bu iktisadi patlamalar meydana geldikleri zaman, bugünün Efen-

dileri belki yerlerinde olmayacaklardır. Ama yarının Türkiyesi ve yarının Türkiyelileri, bu buhranların ezası ve ıstırabı altında ezileceklerdir.

Türkiye'de şehir sokaklarını dolduran yollarda tıkanıklık yapan binlerce ve binlerce motorlu vasıtalara bakıp:

— İşte bizim zenginliğimiz, işte bizim refahımız

diyerek gururlananlar, hem kendilerini, hem milleti aldatıyorlar. Çünkü bu binlerce ve binlerce motorlu vasıtaların, lüks otomobillerin hepsi, yabancılara ödenen dövizlerle satın alınır. Bunların akaryakıtları da yabancı ülkelerden gelir. Hepsinin yedek parçaları için, gene yabancı ülkelere döviz öderiz. Bütün bu dövizleri ise biz:

— İşte size yardım ediyoruz

diyenlerin, yahut yaptıkları devalüasyonu, yani Türk parasındaki itibarsızlaşmayı bir zafer gibi ilan edip de:

— Tam bir milyar dolar borç sağladık

diyenlerin, sağladıkları iktisadi, mali esaret halkaları ile öderiz. Çünkü bizim ihracat gelirlerimiz, zaten haciz altındadır. İhtiyaçlarımıza bakarak: dişimizin kovuğuna dahi yetmeyecek olan bu gelirler, yabancı borçların faizleri, resülmalleri olarak zaten dışarıda kalır. Ama bize her yıl gene de, daha yüksek ithalat teklifleri yapılır. Daha yüksek ithalat karşılıkları vaat edilir. 1890'da Abdülhamit Türkiyesi'nin dış borçları 1910'a kadar elli yıllık olarak yürütülürdü(!). Şimdi bu zaman daha da aşmıştır. En fenası da, hep dış borçlanmaya göre düzenlenen Türk ekonomisi, bugün bu borç halkalarından boynunu kurtaramaz da! Çünkü biz bugünkü dünyada, çağdaş sömürgeciliğin adı olan süper kapitalizmin, yahut süper emperyalizmin, en tipik kurbanı olan ülkeyiz. Bizden başka ve bize benzer ülkeler içinde bizim gibi bir başka numune gösterilemez...

Sanayileşmek!

Sanayileşmek elbette ki şarttır. Sanayileşmek yahut sanayi inkılâbı, Atatürk İlkelerinin başında geliyordu. Ama siyaseten ve iktisaden bağımsızlık, iktisadi ve siyasi eşitlik prensibi ile beraber geliyordu. Yeni çağda ilk defa Mustafa Kemal'dir ki milletine, 1922 İzmir Kongresi ile 1924 Dumlupınar nutkunda:

— Devlet demek, iktisadi teşkilat demektir

şeklinde konuşmuştur. Kaldı ki bugünkü dünyada, sanayileşmeyen ülke yoktur. Bolivya'dan, Tanganika'dan, Çin'e kadar bütün ülkeler sanayileşir. Mısır bu sanayileşmenin hem de devalüasyona ve borçlar esaretine gitmeden, en planlı numunesini verir. Kaldı ki Sosyalist ülkelerde kalkınma temposu, bizde çok daha ileridir. Ama bizde Sanayileşmenin gidişatı, mesela büyük şehirlerimizde Belediyelerin:

— Çok sevgili köylü vatandaşlar, köyünüzü bırakıp şehirlere koşunuz, yapacağınız gecekondular için tapu aramayacağız, ruhsat aramayacağız, size hemen elektrik bağlayacağız, su vereceğiz

demeleri gibi, müstakbelin çelişmelerini, patlamalarını kendi bünyesinde toplayan şaşırtıcı bir gidiştir. Bu kaygusuzluk, yalnız Ankara'da nüfusun % 67'sini gecekondularda toplamıştır. Halbuki Ankara bir sanayi şehri de değildir. O halde bu vatandaşlar bu şehre, bu gibi şehirlere niçin davet edilirler? Niçin toplanırlar? Türkiye'de, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi zaten sıhhatlerini kaybetmiş şehirlerde değil de,. Eskişehir, Konya, Bitlis ovalarında, Sakarya, Kızılırmak, Fırat, Dicle vadilerinde, daha küçük hacimde, yerleşme merkezlerine, daha sıhhatli şekilde yerleşilemez mi?

Sokağa Rüşvet!

Hulasa bugün devletin sözcüleri, niçin sokak seviyesinde konuşurlar? Sokak dayanılacak, güvenilecek güç müdür? Sokak mı siyasete, siyaset mi sokağa yol gösterecektir? Sokak mı siyasete, siyaset mi sokağa hükmedecektir? Sokak mı devletin, devlet mi sokağın emrindedir? Oy demek, cehalete boyun eğiş mi demektir? Eğer Mustafa Kemal sokağa boyun eğseydi, eğer Mustafa Kemal, millet denilen gücü sokak diye anlasaydı, bugün biz bu misak-ı milli sınırları içinde, kendimize yurt bulabilir miydik? Saltanatın kaldırılışını, hilafetin kaldırılışını, medreselerin kapanışını, tekkelerin, tarikatların, büyücülerin, üfürükçülerin ortadan süpürülüşünü, nihayet bugün hazin kaygular içinde yıldönümünü yaşadığımız Cumhuriyetin kuruluşunu sokak mı istedi? Mustafa Kemal sokağın esiri miydi?...

Hatta şunu da soralım: Mustafa Kemal terakki isterken, köye dönelim derken, sanayileşelim derken sokağı mı düşündü? Medeniyet dün-

yasında siyaseten, iktisaden müstakil ve eşit bir devlet kuralım derken, gene yabancıların mali esaretine girelim, gene kapitülasyonlar yaratalım, Türk parasını ikide bir itibarsızlaştıralım mı dedi? Buğdayımızı dışarıdan dilenelim, memleketin nimetlerini bir avuç azınlığa mal edelim, hulasa gene geriye dönelim, dünya süper kapitalizminin, dünya süper emperyalizminin emir kulu, kölesi mi olalım dedi? Mustafa Kemal'in uğrunda savaştığı, prensiplerini açıkladığı, derslerini verdiği Türkiye, başı aşağıda, eli yabancıların atıfetine açılmış, yarınının ne olacağı belirsiz, sosyal çelişmeleri, müstakbel sınıf çatışmaları bu kadar hızlı biriken ve kaygusuzlukla vurdumduymazlığın, milli siyaset haline geldiği bir Türkiye mi idi? Mustafa Kemal:

— Sınıf yok, millet var, derken;
— İmtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir milletiz, derken;
— Ey Türk! Çalış, övün ve güven derken,

bugünkü şartları mı hayal ediyordu?

Yani bağımsızlığın bağımlı, iktisadi gidişin kapkaç, eğitimin laçka, devlet idaresinin bürokratçılık ve siyasetin sokak metaı olduğu bir geleceği mi düşünüyordu?

Sonuç

Elbette ki hayır! Mustafa Kemal milliyetçiydi. Millete inanıyordu. Ama onun için millet demek, ilerleme yolunda güçbirliği yapan ve ilerleme hamlelerine kendini veren ve bunun için de, muhtaç olduğu asil kanı damarlarında bulan bir topluluğun kutsal varlığıydı. Nitekim Mustafa Kemal sokağa, geriliğe, şuursuz yığınlara oy ticaretine ve sokağın şuursuz sesine hiçbir zaman değer vermemiştir...

Eğer bugün uyansa, eğer bugün kabrinden başını kaldırsa, kendi adına konuşanların çoğuna hak vermeyecek ve onları suçlayacaktır. Gidişat bizi, tarih bizi, Mustafa Kemal'in suçlayacaklarından etmesin! Çünkü bunun cezası büyük olacaktır! Bunun için de bugün, onun yolunda olanların ve ona inananların görevi, onun vasiyet ettiği yolda, kıyasıya savaşmaktır. Bu savaş, hem bir hak, hem bir kültür, hem bir ülkü savaşıdır...

CUMHURİYET GAZETESİ / 30 Ekim 1970

GAMSIZLIĞIN KURBANI OLABİLİRİZ!

Türkiye, sosyal çelişmelerin gelişmesi ve güçlenmesi bakımından, tarihinin kritik ve ürkütücü bir devrini yaşamaktadır. Bu devre damgasını vuran iktidarın vasfı, Gamsızlıktır. Teşebbüs gücünü yitirmiş olmaktır. Gidişatı görmemektir. Ve kendi kendini aldatmaktır.

Menderes romantik bir insandı. Duyguluydu. Ve duygularını bazen, hayalleri ile besleyerek vatan ufkunda mamur şehirler, bu şehirlerde geniş yollar, yeşil sahalar, yurt sathında göller, barajlar, ormanlar, Anadolu'da yeşil fabrika alanları düşünmesini, tasvip etmesini bilirdi. Büyük rakamlardan ve büyük inşa kararlarından korkmazdı. Ama ne var ki, bu iyi vasıfları yanında ikili şahsiyeti, yani kendi içinde kendi kendisi ile çelişen ve bazen biri, bazen diğeri üstün gelen iki ayrı ruhun, iki ayrı şahsiyetin yaşayışı, onu devamlı ve istikrarlı bir ruh disiplininden yoksun bırakırdı. Menderes'in bu zaafını sezen ve gören bazı unsurlar Menderes'i, kolayca verimsiz kavgalara sürdüler. Onu, ortaçağ kaleleri önünde hasmı ile tek başına boğuşan bir kıratlı süvari gibi kışkırtarak, kendi yerleştikleri Burçların ardından bu boğuşmayı alkışladılar. Bu kendini feda eden Şövalyeyi böylece yıprattırdılar. Yere serdirdiler...

Yakın tarihimizin bu sahneleri, bugünkü iktidar için de ibretle incelenmeye değer. Ama bugünkü iktidar ki, onda Menderes'in romantik ruhu, davalarına kendini verişi yoktur. Onun yerine, mutlak bir gamsızlığın, gerçekler karşısında mutlak bir vurdumduymazlığın psikolojisi içindedir. Teşebbüs gücünü yitirmiştir. Olaylara hâkim değildir. Kendi daralmış yönetici kadrosu içinde, kendi kendilerini tasdik ederek kendi kendilerini aldatır durumda görünmektedir. Kısacası iktidar, artık hiçbir şey vaat etmemektedirler. Fakat ne var ki, hepimizin, yani bütün milletin içinde bulunduğu gemiyi, göz göre göre kayalıklara sürmektedir. Bu gamsızlığa bir gün, milletçe kurban da olabiliriz.

Böyle bir durum karşısında, böyle göz göre göre tehlikeli bir gidiş karşında her vatandaşın kendi gücü ve kendi olanakları içinde, bu gamsız gidişatı tartışmak ve bu gidişat hakikaten böyle göründüğüne göre de, herkesin, her topluluğun, her sosyal veya siyasi örgütün gam-

sızları uyarmaya çalışmak, gidişatı önlemeye çalışmak, sanıyorum ki hem hakkı, hem vazifesidir...

Gamsızlık Nedir?

Gamsızlık, gerçekleri değerlendirememektir. Gerçeklerin dışında kalmaktır. Hadiselerin, olayların akışı, hatta olayların patlamaları karşısında, şahsi veya sosyal reflekslerini (aksülamel gücünü) kaybetmektir. Yahut bu güçten, zaten mahrum olmaktır.

Gamsızlığın psikolojisi şahıslarda, aşırı lenfatik bir mizacın eseridir. Lenfatik mizaç ise bir insanda, Psiko-Somatik bir ruh halidir. Yani vücut yapısı ile, ruh yapısı arasındaki karşılıklı ilişkinin, refleks gücünün ve karşılıklı etkilerin bir eseridir. Böyle vücut ve ruh yapıları, bir bakışta göze çarparlar. Bu tip insanlarda lenfatik mizaç ve dolayısıyla gamsızlık, vurdumduymazlık, bir ruh farikası olarak, bir bakışta göze çarpar. Bu tip insanlarda Refleks, yani ruhun olaylar ve duygular (ihtisaslar) karşısında tepkisi, mutlaka yavaştır, geçtir, hatta yetersizdir.

Etrafımıza bakarsak, çevremizde bu tip insanlara, bu tip mizaçlara kolayca şahit oluruz. Ama bir şahsın kendi içinde gamsızlığı, ancak kendi hayat ve mukadderatına etki yapar. Fakat Gamsızlık denilen ruh hali, yani olayların gerçekleri karşısında tepkisizlik, bir örgüte, bir topluluğa, mesela bir iktidara musallat olursa, o zaman bu olayların akışı ve gidişat ile, iktidarın bu gidişatı kavrayışı arasındaki geç kalış, yahut duyarsızlık, o zaman bu iktidarın hâkim olduğu bütün toplumu, bütün milleti ve bu milletin vatanını, varlığını sarsar. Zararlara uğratır. Beklenmeyen olay veya patlamalarla, bu milli varlık kökünden sarsılabilir. Bugün Türkiye'de göze çarpan hal budur... Yani bizim toplumsal rahatsızlığımız, Sosyal, Ekonomik, Politik, olduğu kadar da psikolojiktir. Kısacası biz, iktidarın kapıldığı yahut ona musallat olan psikolojik bir yetersizlik içindeyiz. Olayların gidişine bakarsak öyle görünüyor ki, iktidarın ve onu destekleyen iktidar partisindeki grubun gözlerindeki gözlük, artık olayların gerçek gidişatını etrafımızı saran çelişmelerin gerçek sonuçlarını görmeyecek, düşünemeyecek kadar koyu, zayıf ve yetersizdir.

Halbuki yakın bir maziye bakarsak göreceğiz ki, D.P. iktidarının artık çıkmaz bir yola kendisini son teslim edişi de gene, hem iktidar hükümetinin, hem D.P. grubunun, en son toplantısındaki bir takdir hatasından, bir karar eksikliğinden gelmişti...

Kendi Kendini Aldatmak

Gamsızlık psikolojisinin en belirgin işaretlerinden birinin, gerek lenfatik şahıslarda, gerek lenfatik iktidarlarda gidişatı doğru görememekten, doğru değerlendirememekten gelen bir kendi kendini aldatmak olduğunu kaydetmiştik. Bugün öyle görünür ki, gerek sayın Başvekilimiz, gerek arkadaşları, böyle bir kendi kendilerini aldatış içindedirler. Menderes, Nurlu ufuklardan bahsederdi. Bunda romantik bir mana vardı. Demirel de refahlı Türkiyeden bahseder. Sanayileşen Türkiye'den bahseder. Merkez Bankası'nda transferlerin artık tıkır tıkır işlediğinden bahseder. Ve bu bahisler uzar gider.

Gerçekten de, bugün mesela gezegenlerin birinden bir ziyaretçi Türkiye topraklarına inse de, mesela büyük şehirlerimizin sokaklarındaki otomobil tıkanıklığına baksa, memleketimizi, bütün gezegenlerin en refahlı ülkesi sayabilir. Mesela bizim Bahçelievler'de ve yalnız Bahçelievler'le Cebeci arasında 600-700 dolmuş otomobili işler. Ama ne var ki, bütün şehirlerimizin sokaklarını tıkayan bu otomobillerin hepsini biz, dışarıya borçlanarak, döviz ödeyerek alırız. Otomobiller için de, yedek parçalar için de, benzinler, yağlar için de döviz öderiz. Merkez Bankası'nın bir süre aksamayacak denilen transferleri için de, düpedüz dışarıya borçlanırız. Başvekil, Maliye Vekili, biz muvaffakiyetli bir devalüasyon yaptık diye övünürler. Halbuki bir hükümetin iktisadi başarısı, devalüasyon yapmamak ve harcıâlem tüketimler için borç almamaktır. Asıl iktisadi istikrar budur. Bizimkisi ise tıpkı 1890'da yani 80 yıl önce, İstanbul'daki İngiliz Sefirinin, İngiliz Hariciye Nezaretine dert yanışına benzer bir manzara! Sefirin bu raporu, *Enver Paşa* isimli eserimin, birinci cildinin, "İflas" ve "Demiryollar siyaseti" bahsinde aynen verilmiştir. Sefir kendi Hariciyesine der ki:

"Padişahın, hükümetin boynuna ilmiği tam geçirmiştik. Bir borç daha veriyorduk. Zaten borçlarını, başka hiç borç almasalar, ancak 1939 senesine kadar (yani 40 senede) ödeyebilirler. Ama Fransızlarla Almanlar, bizden atik davrandılar. Çabuk kendinizi toplayın ve Osmanlı Hükümetine borç teklif edin!..."

Bizim borçlar ise, sanıyorum ki 40 senede ödenemez. Ama bu sene bize teklif edilen ve hükümetin planladığı şudur: 1971 için 1.170.000.000 dolar ithalat ve 600.000.000 küsur dolar ihracat! Üstünü borçla kapatmak için hiç korkmayın diyor Sam Amca! Nasıl olsa ilmik boynunuza geçti...

Görmemezlik!

İktidarın bir görmezliği ve hele sayın Başvekilin her nutkunda çektiği tespih, memleketin sanayileşmesidir. Ama memleket elbette ki sanayileşecek. Dünyada sanayileşmeyen bir ülke yoktur ki! Dünya yüzünde Milli Gelir durumu 78'inci gelen, yani fert başına milli geliri bizden ileri olan Güney Amerika veya Afrika'nın zenci cumhuriyetleri de sanayileşiyor. Ama gamsızlık şundadır ki bizde sanayiin yerleşme şekli, şehirlerin kanserleşmesidir. Fakat bunu görmeyiz. Sanayiin ülkeye dağıtılmasındaki korkunç derecede irrasyonel tutum ve davranıştır. Bunu görmeyiz. Şehirler etrafındaki hastalıklı sosyal yoğunlaşmadır. Hızlı sınıflaşmalar ve bunun mukadder neticeleri olan sınıf patlamalarıdır. Bunlar ülkenin geleceğini, her yönden tehdit etmektedirler. Halbuki Trakya, Anadolu ovaları sanayisizdir. Doğu Anadolu için söylenebilecek söz ise ancak şudur: Doğu Anadolu, kalplerde bir yaradır!... Ama gamsız insanlar, gamsız iktidar, bunlara ve benzerleri illetlere, sadece bakar, geçer. Tıpkı İmar Bakanının, Kumburgaz, Kemerburgaz kıyılarının yağmasını, çirkin sefaletini görüp de:

— Yazık oldu bu sahillere! deyip geçişi gibi!... Halbuki sahillere yazık ettirmeyecek oydu. Hereke'ye çimento fabrikası, Değirmendere kıyılarına eternit tuğla fabrikaları. Gemlik körfezine azot fabrikası oturtmayacak oydu! Sanayii, iki üç şehrin kenar mahallelerine toplamayıp, Eskişehir, Konya ovalarına, Kızılırmak, Yeşilırmak, Sakarya, Fırat, Dicle vadilerine yayacak olan oydu. Onlardı. Yani bizim devletimize hâkim olan iktidardı!... Hemen her ay bir yurtdışı seyahati yapıp da, Avrupa kıyılarına gözlerini kapasa bile, hiç olmazsa Balkan ülkelerinde kıyıların nasıl korunduğunu, güzelleştirildiğini gören, Başbakanımızdı. Ama bunlar niçin görülmez? Görülemez, çünkü: Adına gamsızlık, görmemezlik, vurdumduymazlık denilen bir ruh hastalığı, ne çare ki iktidarı sarmıştır. Ve bu hastalıkla bizi idare eden sayın insanlar, eğer kendilerini toparlayamazlarsa, gezegenlerden gelen yolcu, sanıyorum ki ülkemizde daha başka şaşılacak gelişmeler de görecektir. Yani bu memleket bu gidişle, daha nice alanlarda, gamsızlığın kurbanı olabilir...

CUMHURİYET GAZETESİ / 21 Aralık 1970

FAŞİZM NASIL FİLİZLENİR?

Faşizm Nedir?

Faşizm, çeşitli yönlerden tarif edilebilir. Ama kısaca ve en anlaşılır şekilde faşizm, hükümet diktatörlüğü demektir. Yani totaliter bir rejimdir. Bu diktatörlüğün, elbette ki bir şefi, bir lideri olacaktır. Bu liderin etrafında elbette ki "önder güç" olarak bir örgütü bulunacaktır. Bu önder güç; mesela bir parti olabilir; bir falanj, bir cunta çevresi olabilir. Yahut da bu şef veya örgüt, mesela İspanya'da olduğu şekilde kilise veya tutucu teokratik kuvvetlere dayanabilir. Veya Brezilya misaline göre büyük toprak sahipleriyle, yahut toplumun hepsi de gerici binbir yan kuvveti ile desteklenmiş olabilir. Bazen de faşizm, Yunanistan'da olduğu gibi, düpedüz terörcü bir idare mekanizması olarak belirir. Ama hepsi de gerici, tutucu olan bütün bu hükümet diktatörlüklerinde liderlerin müşterek vasfı şudur: Demagog! Ve idarelerin bir müşterek silahı vardır: Demagoji!...

Demagog kimdir? Demagog; sokağı kullanan, sokağa dayanan, sokak kalabalıklarını ve bu kalabalıkların basit enstenktlerini, basit tepkilerini, milli şuur ve milli irade sayan adam demektir. Ve demagoji; işte bu sokak kalabalıkları ile; cehaletin, aşağılık duygularının uyandırılması ve bu kalabalıkların sürüklenmesi için, demagog'un kullandığı basit söz ve mantık silahı demektir...

Benzerlik ve Ayrılık

Faşist rejimlerle ihtilalci sosyalist rejimler arasında totaliterlik, yani iktidarın topyekün lider ve hükümet elinde toplanışı, bir müşterek vasıftır. Fakat faşizmde lider ve iktidar kadrosu, ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar, sosyal yapıya yeni bir nizam, yeni bir ekonomiko-sosyal kuruluş getiremezler. İhtilalci sosyalizmde ise, lider ve kadrosu, ne kadar kavgalı olurlarsa olsunlar, iktidarları bir ideolojik temele bağlı kaldığı için, sosyal yapıya mutlaka, bir sosyal-ekonomik inşa düzeni getirirler.

Bu bünye özelliği, sosyalist ve faşist totaliterlikler, yani topyekün diktatörlükleri ayıran birinci vasıftır.

İkinci ayrılık şudur ki, faşist rejimler daima geçicidir. Faşizm geriye dönük bir rejimdir. Yani faşizm; reaksiyoner bir aksiyondur. Hem bir dikta, hem geriye dönen bir diktadır. Ve ilk işi; evvela içeride gerici güçleri kendi peşinden sürüklemek, seferber etmektir. Sonra da ve eğer o memleket geri kalmış, borçlu ve suni teneffüsle, yani yabancı desteklerle yaşayan yarı bağımsız bir ülkeyse, sırtını, hemen bu dış ve yabancı güçlere dayamaktır. Tıpkı Güney Vietnam'daki gibi...

Faşizm, evvela içeride bir geriye dönüştür, demiştik. Bu dönüş daha ilk adımda, hür düşünceye, hür yayınlara, özgür güzel sanatlara cephe almakla başlar. Yani faşizmin ilk kurbanları, aydınlar, sanatkârlar ve düşünürler olurlar. Çünkü demagog, hür değerlerden anlamaz. Ve sokak kalabalığı, kurban ister. Demagogun, sokak kalabalıklarına ilk hediye edeceği kurbanlar da, aydınlar, hür düşünce ve düşünürler olur. Sonra ve daha ilk günden yayacağı ucuz sloganlarla havayı doldurur. Din ticareti, demagoji ticareti, sosyalizmle mücadele ticareti, bütün cehalet güçlerinin şahlandırılması, geri kalmış bir ülkede, faşizmin ilk şenliklerini teşkil ederler.

Ama temeli zaten zayıf olan, kendine zaten daha baştan güveni olmayan, kaderini dış borçlara, dış yardımlara, dışarıdaki efendilerine bağlamış olan yarı bağımsız, fazla olarak teşkilatsız, bilgisiz ve çağın akımlarının dışında yaşayan bir ülkede ise faşizm, daha ilk günden sırtını bu dış güçlere dayayacaktır. Mesela faşist iktidarın ilk günü, Maliye kasası aczini bildirdiği veya Merkez Bankası transferleri durdurduğu gün, faşist iktidar, hemen dış güçleri yardıma çağıracaktır.

Burada bir noktaya da işaret edelim:

Faşizmin ilk işi, hür düşünceyi, özgür sanatı, düşünürü ve hür ortamı feda etmektir, dedik. Bu mücadele, aynen totaliter sosyalist ülkelerinde de olur. Ancak, faşizmde olan, cehlin ve kaba kuvvete dayanan dikta güçlerinin saklanmasıdır. İkincisinde başvurulan ise, bir tasfiyedir. Eski bir rejimin, mesela bir feodal, yahut klerikal, yahut brüt kapitalist bir rejimin, önceden benimsenmiş ve sistematik bir ideoloji ölçüleri ile tasfiyesidir. Ve bu ideolojiyi, sosyal-ekonomik bir nizam haline getirmek davasında olan bir önder örgütlenmenin aksiyonudur. Arada böyle bir fark var. Bu ikinci aksiyon bu tasfiyelerinde, yüksek kültüre ve yüksek tekniğe dayanmak zorundadır. Arkasını da, halkın uyuyan

inşa gücünü uyandırmaya verecektir. Fakat totaliterlik, yani topyekünculuk, her iki nizamda müşterektir. Ama şimdi biz işi, biraz da, kendi ülkemizin şartlarında görmeye çalışalım.

Müesseseler İtibarsızlaşınca?

Bugün Türkiye'de herkesin gördüğü ve üzerinde mutabık kaldığı tehlikeli durum şudur: Türkiye'de, müesseseler itibarsızlaşmaktadır. Partiler itibarsızlaşmaktadır. Meclis, kendi halinden kendisi memnun değildir. Hepsi de Meclis kürsüsünde "vatan için çalışmak" yolunda yemin ederek bu Meclise giren, asli vazifeleri bu olan, ödeneklerini bunun için alan milletvekillerini, bazen günler olmaktadır ki, Meclisin oturumlarına toplamak bile kabil olmamaktadır. Hükümet, teşebbüs gücünü yitirmiştir. İktidar partisi, şüpheleri aydınlatmak yerine, onları örtmek çabaları içinde, bizzat kendi iktidarına, en büyük fenalığı yapmaktadır.

Üniversiteler çalışmaktan kalmıştır. Üniversiteler tedirgindir. Üniversite çatıları altında işsizlik, verimsizlik yaygındır. Üniversite teşekküllerinin hiçbiri tam gücünü bulamamışken hükümet, şuralara buralara yeni üniversiteler açmak vaatleri ile, zaafını ülkeye yaymaktadır. İktisadiyatı en istikrarsız olan Türkiye'de bir Başvekil "Memleketimiz iktisadi ve siyasi istikrar içindedir" diye, hem de millet muvacehesinde konuşabilmektedir.

Alt yapıda dışarıya bağlı bir sanayi, şehirlerin sıhhatli iskân yerine gecekondularla kanserleşmesi, sendikaların, asıl güçler halinde gelişmesi ile gerçektir. Daha 1922'de vaat edilen reforma, yani "köylü efendimiz"e hâlâ gidilemediği için, toprak işgalleri başlamıştır. Pahalı bir devlet düzeni ve devletin bürokratik bir çark haline getirilmesi meydandadır. Bütün bunlar, bizde demokrasinin soysuzlaşmasıdır. Türk demokrasisi daha şimdiden, tam anlamı ile bir oligarşi, yani azınlık menfaat gruplarının hâkimiyeti haline dönmüştür. Bu sistemin içinde mesela seçimler ancak 100.000-150.000 kadar insanın düzenlediği listelere gözü kapalı oy vermek şekline, yani yerleşmiş bir tabirle oy ticareti haline dönmüştür. Siyasi oligarşinin dayanakları olan siyasi partilerden, hiçbirine güven kalmamıştır.

İktisadi oligarşi ve hele şimdiye kadar çarkları ve mekanizması üzerinde hiç durulmayan mali oligarşi, iç ve dış bütün kombinezonları ile,

devletin fiili hâkimi haline gelmiştir. Hulasa bu sayfaları, daha pek çok çevirebiliriz.

Sonuç

Ama ne var ki bunlar, yani demokrasinin soysuzlaşması ve oligarşinin bütün teşkilatı ile yerleşmesi, mali oligarşinin kaderimize hâkim oluşu, bizde de faşizm özlemlerini, elbette ki uyandıracaktır. Yani gerici bir müdahale ve dikta hevesi, elbette ki bu şartların içinde filizlenecektir. Ve bütün bize benzer ülkelerde devlet kadar güçlü olan gizli emperyalist örgütler, bu hevesi besleyeceklerdir.

Ama Türk toprağının sağduyulu insanları, ilerici ve zinde bütün güçler, hür fikir, hür düşünce ve ilerici aktif aydın çevreleri ve nihayet çağdaş, kültürlü gençlik, güçlenen sendikalar, reform bekleyen halk kitleleri, acaba cehlin faşizm şeklinde şahlanışına razı olacaklar mıdır? Buna boyun eğecekler midir? Bu sorunun cevabını, araştırmaya devam edeceğiz. Ve hepimiz, araştırmaya devam etmeliyiz...

Türkiye'de otoriteye ve devlet nizamının, gamsız ellerde yıpranmayıp itibarlaşmasına ihtiyaç vardır. Fakat faşizme değil...

CUMHURİYET GAZETESİ / 28 Aralık 1970

PARLAMENTODA ÇOĞUNLUK HER ŞEY DEMEK DEĞİLDİR

Bütün dikta rejimleri ile oligarşiye dönmüş demokrasilerde, halk adına, milletin iradesi adına konuşulur. Ama bu dikta; çağdaş anlamda bir rejimi yerleştirmek ve sürdürmek amacında olmazsa, yapılan şey demagoji, konuşulan ise, çoğunluk istibdadı demek olan faşizm, ve konuşan demagogtur.

Türkiye'de iktidar, yıpranmıştır. Ve bunu yıpratan, iktidarın kendisidir. Ama iktidar adına her konuşan, çoğunluk adına konuşur. Milli irade adına konuşur.

— Biz sandıktan çıktık, milli irade ile geldik, çoğunluk bizdedir, millet bizimledir!...

Acaba bu sözlerin manası nedir? Acaba bu sözler, mutlak olarak doğru mudur?

Elbette ki hayır!

Çünkü evvela şu sandık hikâyesini, tabii sözün gelişi olarak alıyoruz. Çünkü seçim sandıkları küçüktür. Ve bu konuşanların hiçbirinin, bu sandıklara girmelerine ve bu sandıklardan çıkmalarına imkân yoktur. O halde sandıktan çıkmak işi:

— Biz milli iradeyi temsil ediyoruz, anlamına geliyorsa, o zaman bu sözlerin üzerinde biraz durmalıyız. Yani:

— Ben çoğunluğun iradesi ile geldim, ben milli iradenin hem temsilcisi, hem sözcüsüyüm, parlamento kürsüsüne 226 milletvekilinin oylarını getirin, düşelim

denilmek isteniyorsa, bu sözlerin, daha doğrusu iktidarın bu anlayışının hakikaten üstünde durulmaya değer. Bu konuya girerken de, tabii aydınlanması gereken gerçek, evvela şu milli irade anlamıdır.

Evet demokrasilerde, parlamentoya seçimlerle gelinir. Ve zaman zaman istisnalar olmakla beraber, kaide olarak kabul edilen şekil, en

çok oy alan partinin, iktidara gelmesidir. Bizim Anayasamız da buna göre işler.

Ama milli iradeye geçmeden, evvela bir ülke tasavvur edelim. Bu ülke farz edelim muhayyel bir Hindistan olsun. Bu Hindistan'da halk cahildir. Ama demokrasiye geçilmiştir. Partileri vardır. Ülkedeki gidişatın nelere gebe olduğunu ve yarınının ne olacağını bir tarafa bırakalım. Fakat gerçek olan şudur ki, Hindistan'da halk kara cahildir. Okuma-yazma nispeti, çağımızda yüz kızartacak kadar düşüktür. Ama ortada demokrasi vardır. Çok partili rejim vardır. Halk ise partilerin, adlarını bilse de programlarını bilmez. Adamlarını, adaylarını tanımaz. Ortada konuşanlar ise, hiçbir kayıtla bağlı değildirler. Yalnız biraz para harcamak zorundadırlar. Hem adaylığını koydurmak için, hem seçmenlerini ağırlamak için. Oy sandıkları ise ortadadır.

İşte bu hale Hint demokrasisi bazı kolay çareler bulmuştur: Filan partinin işareti kaplan, filan partininki yılandır. Filan partininki de öküzdür. Hatta içlerinde kurt, tilki, koyun veya benzeri işaretler de olabilir. İşte halk, bu yaratıklardan hangisi hoşuna gidiyorsa, o seçim kâğıdını alacak, ama bizde olduğu gibi, içine dokunmadan, şöyle sandığa atacaktır. Mebuslar seçilecektir. Bunlar Meclise geleceklerdir. Ve orada "millete namusu ile hizmet edip, milli iradeyi temsil edeceklerine" söz vereceklerdir.

Şimdi burada, acaba çağımızın en nazik mekanizması olan demokrasi işlemiş ve kutsal değer sayılan milli irade ifadesini bulmuş mudur? Elbette ki hayır! O halde biraz derine inelim:

Milli İrade Ne Demektir?

Milli irade, evvela irade demektir. İrade ise, bir şuur (bilinç) işidir. Ya kendi kendini terbiye ile, yahut da eğitimle geliştirilir. Nitekim "iradenin terbiyesi" bir ilimdir. Bunun için kitaplar yazılmıştır. Okuma bilenler okurlar. Okuma bilmeyenler, kendi özbenliklerini işleyerek, denetleyerek, iradelerini törpülerler, şekilleştirirler. Ama bir de milli irade vardır. O, düpedüz sosyal bir idrak, yahut toplum ölçüsünde ve toplum işlerinde müşterek bir kavrayıştır ki, bu vasıf, Allah vergisi değildir. Dağda ot biter gibi yetişmez. Bu bir toplum şuurudur. Ve bir yetişmedir. Bir erişmedir. Yani millet meselelerinde, memleket meselelerinde, bir söz, bir görüş sahibi olmak işidir. Bir eğitim meselesidir.

Bu meseleleri, her eğitilmiş veya kendi kendini yetiştirmiş insanın, adına millet dediğimiz ve bir defa dağılır veya kendini kaybederse, bir daha kendini toplamasının tarihte pek de misali olmayan kutsal toplum yararına, şu veya bu açıdan değerlendirmesi mümkündür. Zaten ciddi, yani sokak kalabalıklarına oyunbazlık etmeyen partiler, bunun için kurulurlar.

Eğer demokrasi gerçekse, eğer demokrasi oligarşiye dönüp, dar menfaat grupları ile sokak hatiplerinin, demagogların eline düşmemişse, oy almak bir oy ticareti haline gelmemişse, o tür partilerin de aradığı veya temsilcisi olduğu kutsal değer, milli iradedir. Milli iradeyi belirtmekte çelişmeler olabilir. Çünkü çağımızda hiçbir milletin yapısı, aynı sosyal hamurdan yapılmamıştır. Millet içinde elbette ki, sosyal akımlar olacaktır. Zaten demokratik parlamento ve çok parti rejimi, bunun için kurulur. Ama bu gruplar ve akımlar arasında milli irade, birçok noktalarda, birleştirici unsurdur. Yani bu sosyal gruplar ve onların partileri, bazı kutsal değerlerde elbette ki söz ve çaba birliği içinde olacaklardır. Mesela milli bağımsızlıkta, milli orduda, milli eğitimde, milli ekonomide, milli menfaatte, milli hürriyette, milli haysiyet ve gururda, milletin müşterek emek hasılası olan milli geliri korumakta, millet hazinesine el uzatmamakta, beytülmalı korumakta ve benzeri vazgeçilmez prensiplerde, elbette ki beraber olacaklardır. Çünkü bunlar öyle prensipler, öyle değerlerdir ki, kimse bunlar üzerine kendi başına veya kendi partisi adına tekelini kuramaz. Bu kutsal değerlerin dışına da çıkamaz. Bunlar, parlamentodaki çoğunluğun değil, milletin müşterek değerleridir. Bunlara ne demagogların, ne diktatörlerin, ne de:

— Milli irade ben'im...

sanan şuursuz kalabalıkların sahip çıkmalarına, başta gerçek aydın olmak üzere, milli iradeyi temsil eden bütün şuurlu vatandaşlar ve zinde kuvvetler karşı çıkacaklardır. Çünkü bu değerler kimsenin değildir. Adına millet dediğimiz, fakat temsilcisi ancak milli iradeyi temsil gücünde olanların malıdır...

Bize Gelince?

Bizde de demokrasi vardır. Bu demokrasi şimdi, maalesef bir zümre veya dar zümreler hâkimiyetine kaymıştır. Bu neticede, demokrasiyi

getirenlerden, demokrasiyi sürdürenlere kadar bütün şahıs ve güçlerin, hem stratejik, hem taktik hataları ve suçları vardır. Demokrasi, elbette bir hedefti. Ama binbir demokrasi şekli ve bu demokrasiye intikal, yani geçiş için de, bin bir stratejik ve taktik prensip vardı. Şimdi çok partili rejimin bizde 25 yıldan beri yaşaması, tutunabilmesi, elbette ki dikkati çekici bir gerçektir. Ama eğer bünye hastaysa, bu bünye her gün yeni hastalıklar ortaya atıyorsa, gelişigüzel uygulamalarla bu bünye tehlikelerle donanmışsa, parlamento bütün milleti gereği gibi temsil etmiyorsa, o zaman bir demokrasi buhranı içindeyiz demektir. Çünkü bugün mesela parlamentoda, ne % 70 köylünün, ne de her gün biraz daha güçlenen, örgütlenen, şuurlaşan işçinin temsilcisi yoktur. Şehir esnafı temsil dışı kalmıştır. Bütün seçimlerde genç ve gerçek aydınlar seçim dışı kalıp, siyasete arkalarını çevirmektedirler. O halde bu sistemde, bünyenin içinden gelen aksaklıklar var demektir. Eğer üniversite âsi ise, hâkimler, öğretmenler, memurlar, işçiler, köylüler, emeksizler ve emekliler şikâyet ve yürüyüş içindeyseler, Başvekil'in "İstikrar içindeyiz," demesi havada kalmaz mı?

Bir Teklif

Sonra davalar bu kadar mı? Elbette ki değil. Şimdi bir de küçük teklifte bulunalım: Daha bundan 60 sene önce, mesela Ziya Gökalp şöyle yazmıştı:

VATAN

"Bir ülke ki, camiinde Türkçe ezan okunur,
Köylü anlar manasını, namazdaki duanın,
Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur,
Küçük büyük, herkes bilir bu buyruğunu Hüdanın,
Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın...

Bir ülke ki toprağında başka ilin gözü yok,
Her ferdinde ülkü birdir, lisan, adet, din birdir,
Mebusanı temiz, orda hainlerin sözü yok,
Sınırlarda evlatları seve seve can verir,
Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın...

Bir ülke ki, çarşısında dönen bütün sermaye,
Sanatına yol gösteren ilimle fen Türkündür,
Sanatkârı birbirini daim eder himaye,
Tersaneler, fabrikalar, vapur, tren Türkündür,
Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın..."

Haydi 60 sene evvele dönmesek de, hiç olmazsa 33 yıl önce hayata gözlerini yumup, ama bize, hepsi de milli olan ülküler bırakan ve Cumhuriyeti, şimdi Millet Meclisi ile Senatoda söz sahibi olan o günkü gençliğe emanet eden insanın, hiç olmazsa bir tek vasiyetini dinlesek olmaz mı? Mesela Büyük Millet Meclisinin bahçesinde de bir mescit kurduruyoruz değil mi? Pekâlâ hiç olmazsa orada, Ezanı onun istediği gibi Türkçe okutamaz mıyız? Çünkü onun ruhu bu Meclisin havasında dolaşsa gerek... Ama denecek ki, çoğunluk, bunu istemeyecektir. Milli iradeyi temsil edenler ise onlardır. Millet onları seçmiştir. Gerçi önseçim sistemi ile seçilmiştir. Gerçi bu önseçimden, onu getirenler dahi şikâyetçidirler. Ama çoğunluk, hiç olmazsa burada rol oynamasın. Yahut bu çoğunluk arasında bir de "Ebedi Şefimiz"e bir söz hakkı verelim. Acaba bununla rejim devrilir mi? Hayır! Hem bu Meclis çatısı altında hâlâ, vaktiyle bu Türkçe Ezana oy vermiş olanlar da vardır. Hulasa çoğunluk, her şey demek değildir. Bu çoğunluğun perdesi arkasında, bazen gerçek söz sahipleri bulunabilir. Mesela şu çoğunluk denilen nesle vaktiyle, şu Türkçe Ezanı emanet eden Mustafa Kemal gibi...

CUMHURİYET GAZETESİ / 1 Mart 1971

KAHRAMAN, LİDER VE DEVLET ADAMI

Demokrasi bir kahramanlar rejimi değildir. Kahramanları, ihtilal ve inkılâp devirleri verir. Bu ihtilal ve inkılâplara, eğer toplum gebe idiyse, bu ihtilal ve inkılâplar, toplumun yapısından doğuyorsa, bu ihtilal ve inkılâplar, eğer toplumun beklediklerine cevap veriyorsa, o zaman toplumun bağrı çatlar ve bu kıyametin alevinden, kahramanlar fışkırır. Bu kahramanlar, toplumun beklediklerini topluma, hatta toplum bu ihtiyaçlarını ifade edemese bile, kucaklarında getirirler.

Çünkü kahramanlar, zamanın öncüleridirler. Onlar, zamanın emirlerini, herkesten daha önce duyarlar. Toplumun beklediklerini, herkesten daha önce sezerler. Ve halkın gerçek menfaatlarını herkesten daha iyi dile ve harekete getirirler. Çünkü onlar, önderlerdir. Olayları herkesten daha iyi değerlendirirler. Herkesten daha ileriyi görürler. Ve olaylara yön tayin ederler. İşte o zaman ve onlar işaret verince, toplumun bağrı hakikaten çatlar. Ve bu çatlamadan meydana, önderler, kahramanlar fışkırırlar. Bu, tarihin şaşmaz kanunudur. Tarihin şartları içinde şartlar tamam olunca toplumların bağrında bu çatlamalar, mutlaka olacaktır.

Kahraman Kimdir?

O halde, tarihin akışında kahraman kimdir? Kahraman, tarih içinde şartların bir yaratığıdır. Yani kahramanlar, hem sebep, hem neticedirler. Eğer kahraman, kendini doğuran şartlara cevap verecek, yani tarihin kanuniyetleri ile, toplumun beklediklerini değerlendirebilecek insansa, toplumda patlayan ihtilal veya inkılâplar, toplum yararına gelişirler. Şekilleşirler ve meyvelerini verirler.

Bu mutlu sonucun en doğru göstergesi, toplumun bağrında patlayan ihtilal veya inkılâpların, toplumu ölü maziden koparışlarıdır. Böylece toplumun, ölü mazinin hasretine ve karanlığına dönmeden, çağın akımına ayak uydurabilmesi ve kahramanın da, soysuzlaşmamasıdır.

Türkiye, yakın tarihinde, bir inkılâp yaşamıştır. Ve bu inkılâp, gerçek kahramanını vermiştir. Ama ne var ki, inkılâplar, yalnız başlarlar. İnkılâbın sonu ve bitişi diye bir şey yoktur. İnkılâp, fütühatını yapıp ilk hedeflerine ulaşınca, ondan sonra artık, daimi inkılâbın hâkim olduğu bir devreye girilir.

Daimi inkılâp, ihtilal ve inkılâbın bayrağını açan kahramanını veya kahramanların çıktığı yolda toplumun, bir dakika bile geriye bakmadan, geride kalana hasret çekmeden, çağın ileri ilkelerine yönelmesidir. Toplumun kendi yapısını, hiç durmadan yenilemesidir. Bu daimi inkılâbın, bu durmadan yenileşmenin en doğru göstergesidir.

Milli bağımsızlığın ve milli gururun bayrağı altında toplum yapısının, çağdaş düzeni, yani yüksek tekniğe, yüksek kültüre, halk yararına sahip olabilmesidir. Halkın, kendisinin efendi olduğu bir vatan üzerinde, herkesin işi, herkesin ocağı ve köylünün toprağı olmasıdır. Mustafa Kemal'in çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak dediği hedef, artık sonlarının geldiğini daha Erzurum Kongresi günlerinde haber verdiği, sömürgeci ve sömürücü kapitalizm ile, aleyhine cihat açtığı emperyalizm değildi. Bu hedef, kendimizin efendisi olacağımız bağımsız bir vatan toprağında; yüksek teknik, yüksek kültür, hür ve adaletli bir nizam demekti.

Şimdi Mustafa Kemal yoktur. Ama açtığı yolda inkılâbı devam ettirmek ve ikmal etmek işi, yani adına daimi inkılâp dediğimiz çağdaş ve ilerici bir düzen ve müesseseler yaratmak işi, onun kutsal vasiyeti olarak, ondan sonraki nesillere kalmıştı. Acaba şimdi biz, bu vasiyetin uygulanması mı, yoksa inkârı veya çelişmeleri içinde miyiz? Bu soruya sanıyorum ki, olumlu cevap vermek zordur. Niçin? ...

Lider

Türk İnkılâbı ve onun, hem ustası, hem yaratığı olan kahraman, yani Mustafa Kemal, hem kahraman, hem liderdi. Onunla beraber, yahut hiç değilse, tek şef ve tek parti devrinin sona ermesi ile, gerçi kahramanlar devri kapandı. İhtilal ve inkılâp, artık daimi inkılâp safhasına girdi. Yani bu safhada Türk toplumu, inkılâp ile çıkılan yolda, artık yeni liderlerini ortaya atacak, müesseselerini tamamlayacaktı. Hedef belliydi: Millet, çağdaş tekniğe ve çağdaş kültüre yönelecekti. Milli sermaye, milli sanayi, milli kredi sistemi ve çağdaş teknik ve medeniyet sevi-

yesi, ülkemizde gelişecekti. Ama toplum: yani Türk milleti, XIX. yüzyılın eseri olup, XX. yüzyılda krizlerini veren sömürgeci kapitalizm ile, sömürücü sınıfsal yapının ağına düşmeyecekti. Yani halkın efendi olacağı bu vatan toprağında, herkese iş, herkese ocak, herkese kültür ve herkese hak ile, köylüye toprak ülküsünü sağlayacak müesseseler yaratılacaktı. Türkiye, hem bugünkü, hem yarınki sosyal çatışmalardan korunacaktı. Ölü mazi, özlenmeyecekti. Din, bir siyaset spekülasyonu ve oy ticareti haline getirilmeyecekti. Tanrıya karşı kul, Hüdanın beklediği gibi ve herkesin anladığı dilde, yakarışını yapacaktı.

Üniversiteler, iç savaş meydanı olmayacaktı. Hakimler, memurlar, öğretmenler, öğrenciler, işçiler ve işsizler, hulasa şehirliler ve köylüler, şikâyet yürüyüşleri yapmayacaklardı. Çünkü tarihi hizmeti; başlanılan inkılâpları devam ettirmek ve onları ikmal etmek olan Türk Devletinin yöneticileri, daimi inkılâp hareketine kendilerini vereceklerdi. Bu hareketin yaratacağı liderler, zamanın akışına, çağın emirlerine ayak uyduracaklardı. Güçlerini emniyet teşkilatından ziyade, çağdaş fikirlerden alarak, ülkeyi çatışmalara saptırmadan ileriye götüreceklerdi. Ama bizde, kahramanlar devrinden sonra asıl göze çarpan kısırlık, toplumun bu liderleri ortaya atamaması olmuştur. Yani Türkiye, kahramanlar devrinden sonra, çağdaş anlamda liderler yetiştirememiştir.

Öyle liderler ki, dünyanın gidişini görsünler. İç ve dış olayları, en doğru değerlendirsinler. Ve topluma yön tayin etsinler. İşte bu bakımdan Türkiye'de bugünkü çok partili rejim, hakikaten bir lider buhranı içindedir. Bu yüzdendir ki, partilerin ortaya atabildiği başkan veya yöneticilerin hepsine; kısır günlük kavgalar hâkimdir. Gene bu yüzdendir ki, daimi inkılâp yerine biz, bütün çarkları birbirine çarpan ve devlet bütçesinden partilerine vergi ödetmek gibi, tashih kabul etmez bir tarihi hatadan başka, hiçbir davada samimi olarak anlaşamayan insanların yarattıkları nizamsızlığın, tam ortasındayız.

Niçin?

Niçin lider yetişmez? Bu sorunun cevabı basittir. Lider evvela, bir dünya görüşüne sahip olan adam demektir. Lider dünyanın ve çağın gidişatını adım adım izleyebilecektir. Bir dünya anlayışına ve bir memleket kavrayışına sahip olacaktır. Dünya ve memleket davaları üzerinde bizim gidişatımıza, en doğru yolu tayin edecektir.

İhtilal ve inkılâplarda kahraman, önderlik yetkisini gerçi kılıcının hakkından alır. Ama demokrasilerde liderler, evvela demokrasinin mahsulüdürler. Bu da bir kültür işidir. Hem de bu demokrasiyi biliş ve anlayış, XIX. yüzyıl Avrupası'nın klasik formülleri ile de olmaz. Çünkü XIX. yüzyıl Avrupası'nda demokrasi, dünya hâkimiyetinden gücünü alıyordu. Metropoller, yani Avrupa'nın bir avuç sanayici ülkeleri, bütün dünya pazarlarına hâkimdi. Bu demokrasi, bir soygun temeli üzerinde yatıyordu. Dünya ikiye bölünmüştü. Bir tarafta efendilerin, diğer tarafta kölelerin dünyası vardı. Ve bizim Osmanlı İmparatorluğumuz, bu köleler dünyası içinde, eli kolu bağlı bir sömürgeydi. Ne gümrük istiklaline, ne bütçesine, ne ekonomisine, ne de siyasetine sahipti.

Halbuki çağımız; işte bu klasik XIX. yüzyıl demokrasisinin çözüldüğü çağdır. O halde bizde lider veya liderler, evvela çağın bu özelliğini bileceklerdir. Milli bağımsızlık, milli ekonomi, milli kredi, milli eğitim, milli sanayi ve hepsinin üstünde milli gurur, onların ellerini, mesela yabancı ülkelere, buğday almak, yağ almak, pirinç almak gibi yüzkızartıcı yalvarışlar için açtırtmayacaktır. Buğday istiklali, un istiklali, ekmek istiklali, yağ istiklali, pirinç istiklali ve benzeri istiklaller için açılacak seferberlikler bütün ülke halkı, alınteri ve heyecan dalgaları içinde, dağları, taşları dolduracaktır. Halbuki bugün mesela, yalnız İstanbul, İzmir ve Ankara'da, binden fazla Ziraat Mühendisi toprakta değil, dumanlı bürolarda iş ve tarım istiklali yolunda, seferberlik beklemektedir. Bunlara "Silah başına! Haydi tarlalara! Haydi toprağa! Tarımda istiklal için!" emrini kim verecek? Liderler değil mi? Evet, bugün bu ziraat memleketi, yiyeceği buğday için dışarıya el açabilir. Ya yarın? Ya yarın sınırlarda toplar patladığı zaman? Dünyaya ebedi barışı Tanrı dahi vaat edememiştir ki!...

Devlet Adamı

Devlet adamı bahsinde galiba hiç durmasak da olur. Çünkü devlet adamı demek, klasik bürokrat demek değildir. Devlet adamı, mesela Mithat Paşa'dır. Çünkü Mithat Paşa, kendi hizmetlerini, kendi yaratır. Onun ayak bastığı yerde, o güne kadar kimsenin aklına gelmeyen çarklar harekete gelir. Köylerde kooperatifler kurulur. Kasabalarda bankalar yaratılır. Nehirlerde vapurlar işler. Topraklarda madenler aranır. Mektepler açılır. Vilayetlerde, adeta muhtar idareler düzenler. Bize ilk

Anayasayı da, onun getirdiğini biliyoruz. Halbuki o zaman Valilerden, Sadrazamlardan, böyle işler isteyen yoktu. Eğer onun getirdiği Anayasaya yemin eden padişah, yani Abdülhamit, çağın bu en değerli devlet adamlarından birini ve bizim Cumhuriyet öncesi tarihimizde en ulu devlet adamı olan insanı, Taif zindanına gönderip boğdurmasaydı ve Mithat Paşa'nın başladığı işlere devlet devam edebilseydi, ben öyle sanıyorum ki biz, çağın akışı içinde mesela Rusya Çarlığı'ndan, belki daha ileri olacaktık. Çünkü Mithat Paşa İstanbul'da Anayasayı hazırlarken, Rusya'da kölelik ve köylülerin toprakla beraber alınıp satılması usulü, henüz 10-12 sene önce kaldırılmıştı!...

CUMHURİYET GAZETESİ / 8 Mart 1971

EMEKLİLİK FOBİSİ

Evvela şu açıklama ve ayrıntıları verelim:

Fobi, bir korkudur. Bir ruh halidir. İrademiz dışında gelişir. Şuuraltında (bilinçaltında) yerleşir. Şuuraltında ve gene bizim irademiz dışında güçlenir. Ama biz farkına varmadan; evvela iç âlemimize, sonra da düşüncelerimize, günlük hayatımıza ve nihayet karar ve hareketlerimize karışır. Kısacası, benliğimize hâkim bir kompleks halini alır.

Etrafımıza baktığımız zaman, bunun çeşitli belirtilerini görebiliriz. Mesela aşırı bir mikrop korkusu, yahut bir hastalık fobisi içinde yaşayanlar vardır. Bazıları da, sıhhatli oldukları halde, devamlı bir ölüm korkusu içinde yaşarlar. İradeleri bu korkuya zincirlenir. Enerjilerini kaybederler. Para kaybetme korkusu, iflas korkusu içinde yaşayanlar da görülür.

Siyasi şahsiyetlere de bazen fobi hâkim olur. Mesela Adnan Menderes'e, siyasi hayatının sonuna kadar bir İsmet Paşa fobisi hâkimdi. Ama o bu korkuyu; karanlık sokaklardan geçerken korkusunu yenmek için bağıran, çağıran, şarkı söyleyen çocuklar gibi, İsmet Paşa aleyhine yerli yersiz nutuklar vererek, bağırarak, haykırarak karşısındakini bitmiş, ezilmiş, yerlere serilmiş ilan ederek yenmeye çalıştı. Kendi içinde buna, evvela kendini inandırmak istedi. Halbuki bunlara hiç de lüzum yoktu. Menderes kendi inşa işlerini kendine bayrak yapar ve İsmet Paşa kavgasını bir tarafa itebilirdi. O zaman da İsmet Paşa'nın ne Uşak'ta taşlama, ne Topkapı'da hayatına kastedilme, ne Yeşilhisar yollarında, orduyu da işe karıştırarak yolu kesilme sahnelerine meydan vermeden Menderes, kendi mücadelesini, çok partili bir parlamento rejiminin usul ve sınırları içinde yürütebilirdi. Ama onun ruhunu ve şuuraltını pençesine alan bu İsmet Paşa fobisi, Menderes'i, siyasi hayatının sonuna kadar kendine esir etti.

Tevkifinden 13 gün önce başlayan Ege gezisinde ise, buna bir de "Kara Cübbeliler"e, yani Üniversite hocalarına hücum sahnesi katarak, siyasi mücadelesinde, ölçü ve kontrol dengesini büsbütün kaçırdı. Partisi ise onun bu ruh halini, durmadan besledi...

Bu son misali şunun için veriyoruz ki, Fobi, aslında anormal bir ruh halidir. Ama hem şahısları, hem zümreleri ve hatta bir toplumu sarabilir. Ama bu sargı, bazen hakikaten bünyeden gelir. Bazen de, suni olarak yaratılabilir. Şimdi toplumumuza bakarsak, bu korku yaratmanın bazı yaygın belirtilerini görebiliriz. Mesela memleketteki akımları dikkatle izlemek, elbetteki lazımdır. Ama bunları değerlendirmede, gerçekten ayrılmamak gerekir. Halbuki Feyzioğlu'na veya Türkeş'e bakarsak, bugün Türkiye, dehşetli bir komünizm tehlikesi içindedir. Komünizmle mücadele ticareti de bu havayı durmadan körükler. Halbuki bu gayretler, aslında komünizme hizmettir. Çünkü komünistler taktikte, komünizm sözünü duyurma, yerleştirme, memleketin her tarafında bu akımı yaygın gösterme, hulasa toplumda bu yoldan evvela bir korku, sonra da bir ruhi teslimiyet yaratma usulü, artık gizliliği kalmayan bir çalışma tarzıdır. Ve şimdi bizde bu taktik, hem de komünizme karşı çıkıyoruz diyenlerin sözleri, yazıları ve gayretleri ile, Millet Meclisi kürsüsünden, mahalle ve köy kahvelerine kadar bütün çarkları ile işlemektedir. Bu da, mücadelelerinde yapıcı sloganlar ve hedefler bulamayan insanların, toplumda suni yollardan bir fobi yaratma hevesleridir ki, bunun yarın ne netice vereceğini şimdiden kestirmek zordur. Ama harekete getirilen çarkların ters işleyerek ters netice vermesi de, ihtimal dışı değildir. Fobinin ne olduğu ve ne biçim tezahürler verebileceği bahsindeki bu değinmelerden sonra şimdi, bizce önemli görünen ve galiba gittikçe salgın halini almak istidadında olan diğer bir fobi gelişmesine, milli bir endişe ile biraz değinmek ihtiyacını duyuyoruz. Bu fobi, "Orduda Emeklilik Fobisi"dir.

Orduda Emeklilik Fobisi

Normal zamanda ordu toplumun, iç ve dış savunma ihtiyacından doğan silahlı mücadele gücüdür. Ve böyle bir güç, yani ordu, elbette ki kendi kanunları içinde yaşayacaktır. Çünkü askerlik; hem bir meslek, hem de bir sanattır. Ama bütün meslek ve sanatlardan farkı şuradadır ki, bu meslek ve sanat, onun safında yer alanlara vakti gelince kendi hayatlarını isteyerek, severek feda etmelerini de vazife kılmıştır. Bu iş ise ancak, belirli gelir ve maaş ölçülerini aşan bir zevk, bir kendini veriş, bir şeref ve gurur, hulasa bir idealizm ile olur. Eğer Ordu, işin bu manevi cephesini, bu manevi değerlerini daima zinde bulun-

duramazsa, onu diğer meslek ve sanatlardan ayıran atmosfer, silinir gider.

Bu atmosferin uçmaması, silinmemesi için ilk şart ise; hayatını orduya bağlamış olan büyük ve küçük rütbede her ordu mensubunun, kendisi ve ailesi için zaruri olan maddi yaşama şartlarını zaten emniyette bilip arka plana iterek, kendisini askerliğin havasına, idealizmine vererek, bunların şevk ve heyecanı içinde yaşamasıdır.

Bu yaşantı; mesela subay kadrosunda, daha askeri okula ayak basılan ilk günden başlar. Bu yolu seçen ve bir askeri okula girip, hayatını orduya vakfeden her genç bilecektir ki, artık onun önünde tek bir yol vardır. Ve bu çıkılan yol ilk defa ayak bastığı askeri okulun kapısından başlayarak, eğer hayatı vefa ederse, kanunun ordudan ayrılma için tayin ettiği son yaş haddine kadar sürecektir. Bu yolculukta ve tabii gene ömrü vefa ederse, az veya çok terfilerle, Teğmenlikten Mareşallığa kadar varabileceği çeşitli merhaleler vardır. Ama suçu olmazsa, yetersiz kalmazsa bilecek ve inanacaktır ki, bütün bu merhaleler kendisine açıktır. Yaşı, sıhhati ve yeterliliği üzerinde oldukça hiç kimse onun yolunu kesmeyecektir. Ve mesela mesleğinin en ihtiraslı bir kademesinde ve kendisini tamamiyle ordusunun ruhuna bağlamışken, hiç kimse onun yolunu kesip ona:

— Sen emekli oldun, ordudan ayrıl, demeyecektir.

Çünkü o buna hazır değildir. O askeri mektebe ayak bastığı ilk gün, elbette hayatı vefa ederse, hayatının normal emeklilik yaşına kadar hizmetinin devam edeceğini düşünerek bu yolu seçmiştir. Hastalık, yetersizlik ve kaçınılmaz faktörler, elbette olacaktır. Ama hele bu kaçınılmaz faktörler, o kadar nazik işlemesi gereken ölçülerdir ki, bunlarda ufak bir takdir hastası, ordunun bütün atmosferini bulandırabilir.

Ordu şişkinliklerine gelince? Bunun için Batı Devletleri, çeşitli sistemler araştırmıştır sanıyorum. Mesela ordu ihtiyat kadrosuna nakil gibi. Ama bu kadroya nakledilen subay, aslında ordudan kopmaz. Törenlerde, milli günlerde üniformasını taşır. Zaten ihtiyat orduda yeri belli gibidir. Orada ve orduya hispet şerefini muhafaza etmek şartı ile, bir nevi terfiler de görür.

Halbuki bizde ve tabii hariçten görünen şudur ki; orduda emeklilik işlemi, şimdi ordu içinde bir fobi haline gelmek istidadındadır. Bu havayı doğuran ilk hareket, bilindiği gibi 27 Mayıs İhtilalinden sonra ve 3

Ağustos 1960'ta, her rütbeden 5000 kadar subayın birden emekliye sevk edilmesi ile başladı. Bu emekliliklerin hepsinin isabetli olduğunu bugün de iddia eden kimse yoktur. Ama ondan sonra artık ve çeşitli vesilelerle ve tabii daha ufak çaplarda, böyle emeklilik işlemleri yapıldı. Günümüzde ve mesela 12 Mart Muhtırası'ndan sonra da, gene böyle bir grup emeklilik işlemi açıklanmıştır. Aynı sahnelerin tekerrürü de mümkündür.

Bu böyle olunca, ordu kadrosunda bir emeklilik fobisinin doğmasını önlemek, elbette ki imkânsızdır. Orduda emeklilik fobisinin yerleşmesi ise, elbette ordu ve askerlik idealizminin, Ordu Antuzuyazmının, yani askerlik şevk ve heyecanının aleyhine olur. Bu da orduda şart olan ruh zindeliğini sarsabilir.

Çünkü kendi kanunlarına göre ve kendi havasında yaşayan, kendine özgü bir meslek ve sanat olan ordudan emekli olmak, diğer mesleklerden emekli olmanın yarattığı hallere bakarak, daha derin ruh depresyonlarına yol açmaktadır. Çünkü ordu mensubu, sivil hayat için genellikle hazırlıklı değildir. Onun orduda alıştığı ve ısındığı hayat düzeninin birden ve beklemediği bir günde kesilmesi, bu yeni emekliye çok defa, adeta hayatın duruşu, bütün dayanaklarını kaybediş gibi ağır etkiler yapmaktadır. Aile çevresindeki reaksiyonlar ise, daha da şiddetli olmaktadır. Bu emekli, gerçi yaşı dolunca ordudan ayrılacağını biliyordu. Ona elbette ki hazırdı. Ama şimdi, bu kadar erken ve hayatının bu kadar sıhhatli, ümitli bir çağında bu ayrılış, elbette ki hesapta yoktu.

Herkes Sarsılabilir

Bu ruh depresyonunu yadırgamamak icap eder. Bu her erken emekli için, kaçınılmaz bir haldir. *Tek Adam* isimli eserimin ikinci cildinde ve Mustafa Kemal'in Erzurum postahanesinde ve sarayla temastan sonraki ordudan ayrılış sahnesini anlatırken, aynı ruh depresyonunun az çok, onda bile etkilerini yaptığını anlatırım. Bu sahneden bazı satırları verelim:

Tarih 8/9 Temmuz 1919'dur. Gece saat 10.30. Mustafa Kemal, Erzurum telgrafhanesindedir. Perdenin sonu yaklaşmıştır ve nihayet perde kapanır: Yıldız Sarayında Padişah, onu hizmetinden affetmeye girişirken, Mustafa Kemal daha atik davranır. Mesleğinden, hizmetlerinden istifa ettiğini bildirir.

Erzurum telgrafhanesinden dönerken, artık bir sivildir. Kâzım Karabekir'le Rauf Bey (Orbay) onu daha makine başında ve son sözlerini telgrafçıya dikte ederken tebrik ederler. Kendi Kurmay Başkanı Kâzım Bey ise onu şöylece bir selamlar, gider.

10 Temmuz günü de şöyle bir hadise olur. Kurmay Başkanı Kâzım Bey, koltuğuna evrakları alarak Mustafa Kemal'in önüne dikilir:

— Paşam, siz artık askerlikten istifa ettiniz. Benim bundan sonra sizin emrinizde bu vazifeme devama artık imkân kalmamıştır. Evrakı kime teslim edeyim?

— Ya... Öyle mi efendim, pekiyi efendim!...

Rauf Bey (Orbay) hatıralarında o anı şöyle anlatır:

"Mustafa Kemal'i 1909'dan beri tanırım. Nice mihnetli anlarına şahit olmuşumdur. Ama o gün, orada Kurmay Başkanının, evrakını toplayıp karşısında dikildiği ve o sözleri söylediği andaki ruh düşkünlüğünü hiçbir zaman görmedim."

Mustafa Kemal koltuğuna yığılmıştır. Meyustur. Konuşamayacakmış gibi bir hali vardır. Ama gene de konuşur. Rauf Beye döner:

— Rauf, gördün mü? Devlet makam ve mesnedinin kıymetini gördün mü?

Daha sonra sahne, daha da çatallaşacaktır. Evet, askerlikten ayrılış, bu ayrılan Mustafa Kemal bile olsa, güçtür, yıpratıcıdır[1]. Şimdi artık buna bir nizam vermek lazım. Hele orduda emeklilik fobisini mutlaka bir ümit ve emniyet düzenine bağlayarak önlemek lazım. Yoksa ordu da bu toplumun içine, bir gün kendilerine başka ve aktif hizmet yolları arayan bir işsizler ve gayri memnunlar kadrosu katarsa, bu gittikçe genişleyen gayri memnunlar kadrosunun, toplumun yarınındaki yerini tayin etmek, hakikaten düşündürücü bir problemdir...

CUMHURİYET GAZETESİ / 26 Nisan 1971

---

(1) Ş. S. Aydemir: *Tek Adam*. Cilt 2. Baskı 4. S. 104-106. Bu sayfalarda bu sahne, ayrıntıları ile verilir.

ANARŞİZM, YÜZ YIL GERİDE KALMIŞTIR!

Bu yazımızın konusu anarşizm'dir. Ama önce şunları belirtelim: Son haftalarda; anarşi, anarşist, anarşizm sözcükleri basında, devlet ve idare adamlarının demeçlerinde her vesile ile yer almaktadır. Bunun nedenlerini biliyoruz. Ama gene de, arkada kalan günlere kısaca göz atalım.

Son Adalet Partisi iktidarında, bilhassa üniversitelerde gelişen sert parçalanmalar, silahlı çatışmalar, katilleri hâlâ bulunamayan veya kesinlikle açıklanamayan 15'ten fazla gencin öldürülüşü hatırlardadır. Hem bunlara, hem de mesela Taksim, Kayseri, Konya olayları gibi, alt tabakada biriktirilen ve geleceğin büyük yangınlarından haber veren alametlere rağmen, bunlara karşı iktidarın vurdumduymazlığı, nihayet devleti bir 12 Mart Muhtırası'na ve ordunun müdahalesine götürdü. Bu vurdumduymazlık ve partinin bütün Meclis organlarına da sinen gamsızlık, yarının yazarları tarafından, Adalet Partisi devrinin en şaşılacak, ama en karakteristik ruh hali olarak işlenecektir. Ama ne çare ki, bu ruhi tutukluk ve kısırlık, bu iktidarın hakikaten deva bulmaz hastalığıydı. Öyle görünüyor ki bu parti, bu sari uyuşukluğu damarlarından atamazsa, yarın gene iktidara gelse bile, olaylar gene aynı şekilde gelişecektir. Hatta bu sefer sosyal çelişmeler, sahalarını belki daha da genişletecektir.

Evet, şimdi her şey, daha doğrusu ancak herkesçe bilinenler bile şunu meydana vuruyor ki, eğer bir gün ordu bu iktidara "Artık yeter!" demeseydi, hatta sıkıyönetim safhasında bile birden hızını alamayan şiddet hareketleri, belki de daha kanlı sahnelere yol açacaktı. Bu arada hele, şimdi sinmiş görünen cehalet ve irtica cephesinin halk arasındaki ilerlemiş tahrikleri, bu cephenin hazırladığı, beklediği, hatta:

— Hâlâ niye başlamadı? diye sinirlendiği kanlı karanlığa, ülkemizi itecekti...

Biz bu sütunlarda, hem cehaletin şahlanışının, hem üniversitelerde silahlı çatışmaların daima karşısına çıktık:

— Cehalet muzaffer olmaz, ama şahlanışının bedelini millete, nice kanlarla ödetir, dedik.

— Üniversitelerde fikir tartışmaları, silahlı mücadeleden daha güçlüdür, diye yazdık.

Cehaletin bu şahlanma çabaları nedir? Bu çabalar, yürüyen hayat ve ilerleyen toplum karşısında geri kalmaktan, hayatın temposuna ayak uyduramamaktan ve bunların neticesi olarak da, itiraf edilemeyen, ama cahilin ve gericinin, bilinçaltında yaşayan aşağılık duygusundan gelen ters tepkilerdir. Ölü maziyi gelenek saymaktan ve dini bilmemekten, gelişigüzel anlamaktan gelen bocalamalardır. Onların bu geri, hayatdışı kalışında, aydınların ve eğitim sistemimizdeki laçkalıkların elbette ki sorumluluğu vardır.

Üniversitelere gelince... Biz Türkiye'de üniversiteyi "doğum ağrıları içinde bir müessese" olarak yazdık. Çünkü Garba yönelmek istediğimiz XIX. yüzyılda üniversite kuramamıştık. 1902'de şöyle böyle kurulmak istenen ve 1908'den sonra biraz hareketlendirilen Darülfünun hastaydı. Atatürk daha ilk fırsatta bunu kapatmış, dağıtmıştı. Onun yerine kurmaya çalıştığı üniversite işi ise, bizzat Atatürk'ün de belirttiği gibi başarısızlıkla düğümlenmişti. Hitlerizmin Almanya'da güçlenmesiyle Almanya'dan Türkiye'ye kaçan ve üniversitemizde vazife alan bir kısım dünya şöhretlerini ise, bizim Türkiye'den kaçırmamız, bu başarısızlığı tamamladı. Bugün Türkiye'de, bize göre bir üniversite ve bir yarı aydınlar enflasyonu vardır ama, gerçek anlamda üniversite, henüz teşekkül halindedir.

İşte son zamanlarda ve bu yarım üniversiteler içinde gelişen, hepsi de verimsizlikten, üniversite işsizliğinden, kitapsızlık, araştırmasızlık ve laboratuvarsızlıkla, bir kısım hocaların itibarsızlığından, yetersizliğinden gelen öğrenci parçalanmaları ve nihayet silahlı çatışmaları, biz bu sütunlarda açıkça "gayesizlik" olarak vasıflandırdık.

Evet, bu parçalanmalar sadece, işsizlik, gayesizlik ve yetişme ülküsüzlüğüydü. Yani bu çocuklar aslında, bir kaos için ve bir kaos, yani bir boşluk içinde çarpışıyorlardı.

Anarşizme Gelince?

Evet, anarşizme gelince... Anarşizm bir akımdır. Bir fikir ve eylem akımıdır. Ama ne var ki, en az 100 yıl geride kalmıştır. İnsanlık tari-

hinde anarşist fikir ve eylem dalgaları, yüz yıl geride kalmış ve artık tarihin arşivlerine gömülmüştür. Bu fikir akımı ile, ona dayanan eylemleri ve anarşist ülkü ve çabaları ise bu açılmaz arşivlere gömen, ne kanunlar, ne de polis kuvvetidir. Tarihte anarşizmin ve tarihi anlamda anarşistin mezarını kazan ve onları tarih sahasından atan, bilhassa XIX. yüzyıldan başlayarak gelişen teknik güçtür. Bunun işleyebilmesi için, sınır tanımayan sosyal organizasyon ihtiyacıdır. Yani anarşizmin filizlendiği şartlar tarihte, kanun ve polis gücünden önce, bu akımı ve eylemleri kendiliğinden hayat dışı kılan teknik ve sosyal ilerlemelerdir. Çünkü eğer polis gücü ve kanun, anarşizmi hayat sahnesinden silmeye yetseydi, bu hareketler ilk önce eski Çar Rusyası'nda beliremezdi. Halbuki anarşizmin vatanı, daha ziyade eski Rusya'dır. Ve anarşizme en önemli kurbanlar, başta hatta Çar Aleksandr II. olmak üzere Rusya'da verilmiştir. Bakunin, Kropatkin gibi, XIX. yüzyılın en güçlü anarşizm nazariyecileri, eski Rusya'da doğmuşlardır.

Şimdi sorabiliriz:

— Biz son zamanlarda, Türkiye'de anarşik olaylar karşısında mıydık?

— Evet!

— Bu olayları yaratanlar, terminolojinin tam anlamı ile anarşistler miydi?

— Hayır!

O halde terimleri biraz dikkatle kullanmalıyız. Hele terimlere katiyen esir olmamalıyız. Çünkü biz terimler için değiliz, terimler bizim içindir. Son Kasım ayında Sosyal Demokrasi Derneği'nin İstanbul'da tertiplediği forumda da, çok kalabalık bir genç dinleyici kitlesine bunu tavsiye etmiştim:

— Terimlere esir olmayın!

Şimdi anarşizm kavram ve eylemini de biraz açıklayalım: Anarhiya, eski Yunancada iki sözcükten teşekkül eder. Bunların bir arada anlamı, yokluk, hiçlik, daha doğrusu kudret ve otorite boşluğudur. Rusya'da nihilizm de "nihi", yani hiç kelimesinden gelmektedir. Nihilizm; her türlü kudret ve otoriteye karşı çıkıştır. Anarşizmi ve nihilizmi tarif ederken bazı yazarlar, bu akımı, eski felsefe ve mistisizmin, "Hiçbir şey yoktur, her şey yalandır. Hayat, rüya içinde bir rüyadır," anlayışına ve-

ya ekolüne bağlarlar. Ama çağdaş anarşizmin, bu eski felsefi mekteple bir ilgisi yoktur.

Anarşizm, gerçi Fransa İnkılâbı ile Birinci Dünya Harbi öncesindeki devrin, gittikçe sönen bir akımıdır. Fakat, onun en güçlü, en azgın devresi, XIX. yüzyılın ikinci yarısına rastlar. Nitekim adına "Birden dikkati çekecek olaylarla propaganda yapmak, korku yaratmak" denebilecek olan anarşist suikastlerinin en büyükleri, bu devreye raslar. Rusya'da İmparator Aleksandr II.'nin, Çar ailesinde Grandük Serj'nin Avrupa'da Avusturya İmparatoriçesi Elizabeth'in ve daha nice ünlü kişilerin anarşistler eliyle öldürülüşleri bu devrededir. Çar Aleksandr III.'ün trenine de aynı devrede bomba atıldı. Ama suikast dalgaları, Birinci Dünya Harbi'ne kadar sürdü. Mesela İspanya Kralı Alfons XIII. hemen hepsi anarşistler eliyle olmak üzere 13 defa suikaste uğradı.

Kısacası suikastler, yahut kitlede birden ve şiddetle dikkati çekecek olay yaratmakla propaganda, belki kitlevi heyecan uyandırır. Ama, toplum bakımından hiçbir tanzim ve inşa gücü vaat etmez. Fakat gene de anarşizm, XIX. yüzyılda güçlü nazariyeciler, teorisyenler buldu. Fransa'dan Prudhon, Rusya'dan Bakunin, onun talebesi Kropotkin, sonra Batı'da Ştiner ve diğerleri, toplumculuk alanında güçlü nazariyeler ortaya attılar. Ve tabii bu akım da nice kollara ayrıldı. Ama hepsinde müşterek olan, bireycilikti. Fertte irade hürriyetiydi. Bireycilikle ferdi irade hürriyetinin, hatta kendi toplum nizamını kendisinin seçmesi gibi biraz da platonik nazariyelerdi. Ama, anarşistin suikastler yolu ile mevcut nizamı yıkabileceği inanışı, tamamen köksüzdü. Hiçbir netice vermedi. Onun içindir ki, bu suikast aleyhtarlığı, sosyalizm cephesinde ve demokratik mücadele safhasında, hem reformcu, hem ihtilalci sosyalistler tarafından benimsendi.

Hulasa anarşizmin, biraz da vulger ifadesi haline getirilen: "Anarşizmde kanun yoktur. İlk ve son kanun şudur: Bütün kanunlar kaldırılmıştır" formülü, elbette ki mübalâğa payı olsa da, bu sözler gene bir şey açıklarlar.

Sonuç

İşte XIX. yüzyılda hem teorisyenleri, hem eylemcileri olan anarşizm, gene bu asrın gelişmeleri içinde, hem teorik, hem eylemci gücünü kaybetti. Çünkü ölen kralın yerine yeni kral geliyordu. Ölen görev-

linin yerine yeni görevli geliyordu. Ama toplumun yapısı değişmiyor ve bambaşka bir şekilde gelişiyordu: Teknik ilerlemekteydi. Buharlı sanayiin terakkisi, elektriğin uygulanması, dünya pazarlarının teşekkülü ve ulaştırmanın devlet sınırları dışında dünyayı birleştirmesi, toplum nizamını dünya ölçüsünde değiştiriyordu. Artık fert değil, en hür ülkelerde bile teknik hâkimdi. Bu yeni tekniğin davası ise, dağılma ve bireylerin mutlak hürriyet ve iradesi değil, toplumsal bir düzenlemeydi. Yeni nizam, artık öldürülünce kurtulabileceğimiz krallar devri değildi. Yeni nizam; hem devlet içinde, hem devletler arasında, kavgalı da olsa, bir tanzim ve organizasyon devri idi. Bu böyle olunca da anarşist, çölde yolunu kaybeden ve yıldızlarla başbaşa kalan cezbeli derviş gibi, yeni âlemin fırtınası içinde, susuzluktan ve açlıktan öldü, gitti.

Bugün anarşik olaylar, gerek başka ülkelerde, gerek bizde görülmektedir. Ama bunlar, sadece kanun dışı, yersiz, faydasız ve zararlı olaylardır. Hiçbir devlet geleneği olmayan ve henüz milletleşmeyen Güney Amerika ülkelerinde oligarşilere karşı mücadelelerin bu şekli alışı, şöyle böyle izah edilebilir. Ama biz ki, nice devletler kurmuş bir milletiz. Kendi içimizde toplumsal düzen davalarımız, görüşlerimiz olabilir. Ama bunların alanı; basın, üniversiteler, fikir tartışmaları ve fikir etrafında bilimsel örgütlenmelerdir. Biz böyle bir çalışmayı, standart fikir kalıplarına esir olmadan, hatta Atatürk devrinde bile sürdürdük. Bu hareket Kadro Hareketi idi. İçeride ve dışarıda hâlâ incelenir durur. Ama, yazı ve kitaplarımıza onun eserini alıp, ismini propaganda malzemesi yapmadığımız halde, bu hareketimize, bizzat Atatürk de başarı diledi. Ben çocuklarımıza bu yolu tavsiye ederim...

CUMHURİYET GAZETESİ / 7 Haziran 1971

KÖYDE MEZARI OLAN AYDIN YALNIZ ÖĞRETMENLERDİR

Sığınakta Bir Karargâh

1928 Ağustosunda Gazi Mustafa Kemal, harf inkılâbını ilan ettiği zaman, Maarif Vekâletinde şahlanan heyecanla beraber kopan telaşı da hatırlarım. O zaman Maarif Vekâleti, Ulus'ta, koğuşları, koridorları, basit ağaç karkas üstüne çuvallar gerilerek badanalanmış, eski Muallim Mektebi binasında çalışıyordu. Binamıza verilen bu şekle biz, "Çuvalarme" derdik. Sanki betonarme gibi! Vekâlette yalnız üç umum müdürlük ve Vekilin emrinde yalnız bir sekreteri (Hususi Kalem Müdürü) vardı. Ama müdür ve umum müdürlerin odalarında lambalar, gecenin geç saatlerine kadar yanardı. Rahat çalışma saatlerimiz asıl o saatlerdi. O saatler, Vekil Necati Beyin de, yakın iş arkadaşları ile, başbaşa kalabildiği saatlerdi. O saatlerde onun, odalarımıza kapısından her dakika, bir rüzgâr gibi girmesi beklenebilirdi.

1928 Ağustosunda ve henüz kanunlaşmasa da, Gazi Mustafa Kemal'in ilan ettiği harf inkılâbı bizce, bir okutma seferberliği vazifesi getiriyordu. Başöğretmen, Gazi'nin kendisiydi. Necati Bey direktifleri ondan alıyordu. Ama kendini, Vekâletteki arkadaşlarının emrinde biliyordu. Bu seferberliğin baş yöneticisi olarak, İlk Tedrisat Umum Müdürü Ragıp Nurettin seçilmişti. Odası, alt katta ve bir merdiven altına sıkıştırılmış, galiba 3x3 metre genişliğinde, adamakıllı basık tavanlı bir sığınaktı. Harf inkılâbı seferberliğinin Genelkurmay Başkanlık Karargâhı bu sığınaktı. Fakat bu sığınakta Ragıp Nurettin'den etrafa, şahlanmış bir idealizmin rüzgârları taşınırdı. Emirler ve heyecan oradan bütün yurda yayılırdı.

Çuvalarme Vekâlet odalarında, her biri bir eğitim kolunun bayrağını taşıyan idealist insanlar çalışıyorlardı. Vekil; atom gücünde bir enerjiydi. Küçük rakamlar içinde, büyük ölçülerle yaşardı. Ölümünün ilk yıldönümünde arkadaşlar, mezarının başında benim konuşmamı iste-

diler. Dile getirebildiğim sözler, onu anlatmak için ne kadar cılız kalıyordu. Eğitim Kurulu başında İhsan Bey (Sungu) hiçbir adımda geri kalmayan güçlü bir bilgindi. Sonra Müsteşar Rıdvan Nafiz Emir Erişirgil, sonra o Erzurum'da doğan, ama tam bir Garplı olarak yetişen iddiasız kahraman Cevat Dursunoğlu, Hasan Âli Yücel, İsmail Hakkı Tonguç, hele büyük bir eğitim ve yetiştirme teşkilatçısı olan Rüştü Uzel ve bütün diğerleri, bu Çuvalarme odaların içinde, Türkiye'nin geleceğini avuçlarının içinde gören idealist insanlardı. İşte bu insanlardı ki, Gazi Mustafa Kemal harf inkılâbını ilan edip, millete bu harfleri öğretmek işi de, o sığınaktaki karargâhında Ragıp Nurettin'e verilince, o ve bütün Vekâlet, hem heyecan, hem telaşın rüzgârına kapıldı. İlk soru şuydu:

— Harf inkılâbı, bir milli uyanış olacak! Pek iyi ama, öğretmen nerede?

Evet, bina şart değildi. Para şart değildi. İş saati, çalışmak için kanun ve komisyon kararları şart değildi. Ama ya öğretmen? ...

Evet, İmparatorluktan hazin bir miras devralmıştık. Doğuda vilayetlerimiz vardı ki, hiç mektebi yoktu. 35.000 köyümüz vardı ama, bu köylerde okul denebilecek bir yapıya ve hele öğretmene sahip olanların sayısı söylendiği zaman, yüzler kızarıyordu. Devletimizin bütün şehirleri ile bütün köylerinde, 1923-1924'te eski İmparatorluktan ancak 4894 okul ve bunlarda, 1217'si kadın olmak üzere ancak 10.238 öğretmen devralmıştık. 35.000 köyle, bütün vilayet, ilçe ve nahiye merkezlerinde, ancak 10.238 öğretmen! Tabii onların da yarısı şehir ve kasabalarda çalışıyordu. Demek ki okutacağımız ve kendilerine yeni harfleri öğreteceğimiz 35.000 köyde, o da çoğu İmparatorluk devrinin sarıklı ve sarıksız yaşlı hocaları olmak üzere ancak 5.000 kadar öğretmenimiz vardı. İşin önemlisi de şuydu ki, evvela bu hocalara yeni harflerin öğretilmesi lazımdı. Kısacası, öğretmen yokluğu, Maarif Vekâletinin ve oradaki idealist kurmay heyetinin önüne, soğuk engellerini seriyordu.

Zaten 1923-1924'te bütün ilk dereceli okullarda, ancak 62.594 öğrenci okuyordu. Bütün Türkiye'de 72 ortaokul ve 23 idadi lise ve bazı benzeri okullar devralınmıştı. Ama hoca yokluğundan 1924'te, ortaokulların sayısını 64'e ve liselerin sayısını 19'a indirmek vaziyetinde kalındı. Bütün Türkiye'de ancak ve döküntü halinde 9 sanat mektebi vardı ki, öğrenci sayısı 1200'den ibaretti. Öğretmen okulu sayısı 20 idi. Ve

bunlardan 1924-1925'te, ancak 151 öğrenci mezun olmuştu. Bu yılda 151 mezunla, bütün köy, şehir ve kasabaların ilkokullarına nasıl hoca yetiştirilebilecekti?[1]

Nihayet ortada bir de, tek bir Darülfünun (Üniversite) vardı. Ama Atatürk onu, hiçbir zaman tutmadı ve kapattı. Yeni Üniversiteyi açmak için...

Bir Mucize

Hulasa, Çuvalarme odalardaki idealistler, telaşlarında haklıydılar. Gazi Mustafa Kemal ise kendisine:

"— Yeni harflere geçmek için yedi senelik bir intikal devri lazımdır."

diyen arkadaşlarına şöyle cevap veriyordu:

— Hayır, üç ay, nihayet altı ay.

Nitekim onun dediği gibi oldu. Çünkü o yokluklar içinde, parasızlık, teşkilatsızlık, tesissizlik içinde çalıştığını biliyordu ama oy politikacısı, sokak politikacısı değildi. İdealistti. Ve

"— Türk çocuklarının yüksek kabiliyetine imanım tamdır."

diyordu.

Bu imanında aldanmadı. Okuma ve okutma seferberliği başladı. Yalnız hocalar değil, hizmet aşkı duyan bütün okur yazarlar millet mekteplerine sevk edildi. Bir gün gördük ki, bu mekteplerde bir milyon kadın-erkek, hem de, kocaninelerle, dedelerle, torunlar, aynı sırada yan yana ders almaktadırlar. Buradan çıkanlara hediye için bastırılan 100.000 Anayasa ise, çabucak tükendi.

Sonra da, asıl okul ve eğitim seferberliği başladı. Rahmetli Cevat Dursunoğlu haykırıyordu:

---

(1) Tanzimat devrinin eğitim durumu için: *Tanzimat*, 1940 yayını. Cilt I. ss. 441. 462. Medreseler ve ilmiye teşkilatı için: İ.H. Uzunçarşılı. *İlmiye sınıfı* T.T. Kurumu. Ve ayrıca *Maarif Tarihi*.
Bu metindeki rakamlar için: C.H.P. XI. yıl kitabı ve:
Ş.S. Aydemir. *İkinci Adam*. Cilt, II. Eğitim bahsi. ss. 376-387.

— Hoca yok diye okul açmamak, bir tek okulu dahi kapatmak, millete ve geleceğimize ihanettir. Mektebi de, hocayı da yaratacağız! Analarımız bizi bu milletin bağrından niçin doğurdu? Her boş geçen dakikamız, bir vatan ihanetidir.

İstediği de oldu. Tonguç'u, Saffet Arıkan'a tavsiye eden odur. Ve İsmail Hakkı Tonguç, hiçbir ülkede misali olmayan bir öğretmen yetiştirme sistemini "Türk'ün eğitim dehasından" bulup çıkardı. 7 senede, 10 senede 20.000 idealist öğretmen ve ordunun eski çavuşlarından nice eğitmen yetiştirmenin mucizesini yarattı. Ve kendisi daima, arka planda kaldı. Hiçbir tören, merasim ve balo salonunda Tonguç'u, salınarak dolaşırken gören olmadı. 1950'de iktidara gelen kaygusuz insanlar, rahmetli büyük teşkilatçı Rüştü Uzel gibi onu da işinden atıncaya kadar, memlekete, eşi pek her yerde bulunamayan bir öğretim sistemi ve kadrosu verildi. Bu öğretim müesseselerini gezen yabancılar, bütün âleme:

— Bunlar örnektir, fakat taklit değil! diye ilan ediyorlardı. Ben size, mesela eski Çekoslovakya Maarif Nâzırının böyle bir el yazısını, hemen gösterebilirim. Bunu, müessesemizi bir ziyaretinde, Atatürk'e de okumuştum:

"— Evet, dedi. Türk çocuklarının yüksek kabiliyetine imanım tamdır." Ve sonra, ne güzel şeyler yazmıştı. Çünkü Atatürk büyük insandı. Yalnız İstiklal Harbini başardığı, Cumhuriyeti ilan ettiği için değil! Aynı zamanda insanlara şevk, heyecan, güven ve gurur duygularını vermesini bilen insan olduğu için!

O yıllardan sonra köyler, kasabalar, şehirler bir öğretim ordusu ile doldu. Hepsi de genç, hepsi vefalı, gayretli ve devletten her gün yeni talepler peşinde koşmayan bir öğretim ordusu. Nitekim bugün 137.000 Maarifçi, dağda, belde, köyde, kentte vatan hizmetindedir. Ama ya şu Atatürk'ün vermesini, korumasını bildiği şevk, ümit, heyecan ve kendine güven duygusu? İşte nice yıllardır, sarsılan, daha doğrusu, bu 137.000 teşkilatlı insana karşı saldırılan, onların bu güçleridir.

Çünkü köylerde kendi taraflarına, "kahvelerinizi, camilerinizi bizden olmayanlardan ayırın," diye işe başlayan profesyonel oy avcıları, öğretmenleri de kendilerine düşman bildiler. Baskılar, takipler, suçlamalar, korkutmalar, hatta suikastler başladı. Öğretmenlere hain, öğretmenlere "Gomonis" diye saldıranlar oldu. Pek iyi ama, hani belgeler?

Hani mahkeme kararları? Hani hiyanet vesikaları? Halbuki, öğretmenler o aydınlardır ki, köy mezarlıklarında mezarı olanlar, yalnız onlardır...

Hatta köy enstitülerine saldırılar daha, daha önceden bile başlamıştı. Daha sonra da, bu enstitülerin kahraman kurucuları, başta Tonguç olmak üzere, birer birer işlerinden atıldılar. Gerçi bir gün gelip, Dahiliye Vekili Namık Gedik, kendisine bu yapılagelenleri hatırlattığım zaman; oradakilerin de önünde:

— Evet Şevket Süreyya Bey, çok adam kaybettik, çok şey kaybettik, diye yakınmaktan çekinmemiştir. Fakat ne çare ki toplum kanunları, bir gün gelir ve hatayı affetmez...

Şimdi de öğretmenlerin şevk, huzur içinde olduklarını iddia etmek, bilmem ki mümkün müdür? Yobaz saldırır. Tefeci saldırır. Politikacı saldırır. Her şeyden kuşkulandırılan çevre saldırır. Nurcu saldırır, Süleymancı saldırır. Lenin'in, Marks'ın, Mao'nun ne mene kişiler oldukları hakkında tek kelime bilgisi olmayan işgüzar muhabirler, sayfalarca raporlar düzenlerler. Ve böylece Skolastik çarklar işler durur.

Fakat bir insan, yahut bu fedakâr ve tahammüllü insanlar kadrosu, sağdan solda, yukarıdan ve aşağıdan bu kadar kuşku bulutları ile çevirilirse, o, şikâyetine Tanrıyı bile muhatap kılabilir. Çünkü insan, hissiz bir sabırtaşı demek değildir. Canlı, muhakemeli, olup bitenleri kendi vaziyeti açısından da ölçüp biçen şikâyetçi bir yaratıktır.

Onu kurtaramıyorsak, bari onun şevk, heyecan, ümit, nefsine güven ve insanlık haysiyetini devam ettirmeye çalışalım. Çünkü o, hayat şartları ile baskının, zaten yeteri kadar yükü altındadır...

CUMHURİYET GAZETESİ / 2 Ağustos 1971

Cengizce

PUTLAŞTIRILMAK

Kahraman ve Eseri

Kahramanları bekleyen en kara akıbet, onların yalnız inkâr edilişleri değildir. Hatta inkâr edilmek, kahramanların kaderidir. Kahramanların hatırası ve şanı karşısında ezilen küçük insanların sezi ve aşağılık duyguları, tarihin her devrinde, kahramanları inkâr şeklinde harekete gelir. Bu, tarihin bir kanunudur.

Ama kahramanları bekleyen asıl tehlike, onların inkâr edilmeleri değil, putlaştırılmalarıdır. Putlaştırılan kahraman, evvela insanüstü bir yaratık haline getirilir. Bu safhada o, toplumdan ve topraktan koparılmak istenir. Toplumun davaları ile kahramanın arasına, Şark masallarının dumanlı övgü sözleri ve perdeleri gerilir. Ve nihayet bir gün o aramızdan çekilince, çektiği mihnetler ve getirdiği değerlerle bağıntıları arka plana itilen kahramanın hatırası, bir taraftan onu putlaştırma, diğer taraftan onu inkâr edebiyatı arasında, adeta şekilsizleşir. Şimdi bizde Atatürk ve O'nun hatırası, öyle sanıyorum ki, böyle bir şekilsizleştirilme havası içindedir. Halbuki her kahraman, toplumun bir yaratığıdır. Onu, kendi devrinin şartları yaratır. O, bu davaları formülleştirmeyi bilmişse, toplumun beklediklerini, hatta toplum ondan istemeden, kendi kucağında halka getirmişse ve bu davaların bayrağını, onları hayat sahasına çıkaracak aksiyon – hareket – alanlarında dalgalandırmışsa, o kahraman, tarihi rolünü ve misyonunu başarmış demek olur. Ondan sonra gelenlere düşen vazife, bu kahramanın toprağa düştüğü ve bu bayrağın yeni sahibini aradığı yerde onu omuzlayarak, onun eserini devam ettirmek ve onu ikmal etmektir.

Devam Ettirmek

Çünkü hiçbir inkılâp, onun bayrağını ilk açanın elinde sona ermiş ve tamamlanmış olamaz. Her inkılâp, bir nesilde başlayan, ama o nes-

lin tamamlayamadığı bir aksiyon ve inşa işidir. Evet, inkılâp, bir katastrof, bir patlama, bir sıçrama şeklinde başlar. Onun kahramanı, onun bayraktarı, bu harekete gelen selin en önündedir. Bu selin akışında, olayları en doğru değerlendirir. En ileriyi görür. Ve bu akışa yön tayin eder. Ama bu sel, aç kumların içinde emilmeye ve kurumaya mahkûm olmayacak kadar güçlüyse, bu selin hayatiyeti varsa, bu sel; zaman ve çağ içinde bir aşamaysa, onun önünde koşan önder, günün birinde takati ve nefesi sona ererek toprağa düşünce, asıl arkadan gelen, ve artık Tek Adam, Tek İnsan olmayan onun çocukları, yani yeni ve tükenmemiş bir nesil, bu bayrağı yerden kapar. Onu, artık toprağa düşen önderin tayin ettiği yönde, sel gibi akarak, ilerletir giderler. Yeni mesafeler alırlar, yeni fütuhata girişirler. Hem kendi toplumlarının, hem yaşadıkları çağın oluşlarında, tıpkı ilk bayraktar gibi, olayları en doğru değerlendirerek, en ileriyi görerek, kendilerine ve toplumlarına yön tayin ederler. Hem toprağa düşen önderlerinin hatırasını inkâr etmeden, hem bu önderi putlaştırmadan yollarını açarlar. Yeni yeni fütuhata yönelirler. İnkılâbı devam ettirmek budur. Ama bir de, inkılâbı ikmal etmek var...

Eseri İkmal Etmek

Evet, başlanılan hareketi, başlanılan inkılâbı devam ettirmek kâfi değildir. Bir de onu ikmal etmek var. Çünkü zaman durmaz, toplum yapısı değişir. Çağ, durmadan yeni cereyanlar, yeni değerler ortaya atar. İnsan, artık eski insan değildir. Görüş ufukları, ihtiyaçlar, ölçüler değişmiştir. Ve bütün bu değişen şeyler ise, yeni fikirler, yeni müesseseler ister. Bunun için de, yeni kanunlar, yeni sloganlar ve yeni eylemler gerekir. Toplumun, yeni zamanının akışından gelen davalarını sezmek, duymak, formülleştirmek icap eder. Ama eğer inkılâbın ve hareketin kaynağından, kökünden ve ilk yol gösteren önderin hatırasından kopmamışsak, bu yeni safhada da davalarımızın, sloganlarımızın, hareketlerimizin zincirini, onun ilke, misal ve hatıralarına bağlamalıyız. Çünkü davamızı tarih içinde ne kadar derine götürürsek, eserimizin köklerini o kadar derinlere yaymış oluruz. Ve bu kadar derine kök salan ağacı ise, kolay kolay yerinden sarsmak, hele yıkmak kabil değildir.

O halde, inkılâbı devam ettirmenin, inkılâbı ikmal etmenin ilk şartı; çıkılan yolun ve bayrağı ilk açanın hatırasını inkâr edenler önünde

sendelemektir. Ama, o hatıranın kahramanını da putlaştırmayarak, yani şartların, olayların ve hareketin gerçeklerinden koparmayarak, onu anlamak, ona bağlı kalmaktır. Yoksa o bir put ve biz bir puta tapan olursak, bu kahramanın ilkeleri bir skolastik haline gelir. Ve biz, bu skolastik içinde donarız. Davalarımızı da dondururuz. Terimlerin, formüllerin esiri oluruz. Halbuki biz terimler, formüller için değiliz, onlar bizim içindir...

Hem Devam Ettirmek, Hem İkmal Etmek

Bunları şunun için yazıyoruz: Biz de bir inkılâbın akışı içindeyiz. Bizim inkılâbımızın da bir önderi vardı. Bu önder, mücadelenin ilk bayrağını açtı. Dava ve mücadele çok cepheliydi. Evvela, adına İstiklal Savaşı denilen silahlı savaşta, dış düşmanlara karşı savaştı. Ama bu yetmezdi. İç isyanlar, Padişahın Hilafet orduları, dış düşmanla işbirliği yapanlar vardı. Bu önderin arkasında milli davaya kendini verenleri kâfir, ölenlerini cehennemlik, önderlerini de ölüme mahkûm eden fetvalar çıkaranlar vardı. O halde İstiklal Savaşının: hem içeriye, hem dışarıya karşı cepheleri olacaktı.

Şu halde, bu savaşın bayrağını omzuna alanın, hem dışarıda dünyanın gidişi, hem içeride memleketin şartları üzerinde, hiç hayale kapılmadan hesaplar yaparak, olayları değerlendirmesi gerekiyordu. Ondan sonra da onun, hem o savaşların içinde, hem ondan sonrası için yön tayin edecek, müesseseler düşünecek mantık, zekâ ve irade gücü olmalıydı. Son topraklar üstünde son Türkler, böyle bir öndere, böyle bir bayraktara, böyle bir mantık, zekâ ve irade adamına muhtaçtılar. Yoksa tarih sahnesinden bu millet silinebilirdi. Bu silinişin haritası ise, Sevr Muahedesi şeklinde çizilmişti. Padişahın adamları, onun altına imzalarını koymuşlardı.

Eğer son topraklar üstünde son Türkler, öyle bir önder ve bayraktar bulmasaydılar, şimdi bu son topraklarda, gene birtakım insanlar yaşarlardı. Hatta dünyanın kimbilir nerelerinden, kimbilir hangi ırklara, milletlere mensup kafilelerin akınları ile, daha da çoğalırlardı. Ama, bu toprakların üstünde, artık son Türkler erir ve onların bayrağı da, artık dalgalanmazdı...

İşte son topraklar üstünde son Türkler, bu önderi buldular. Onun ardında saf tutarak, aşılmaz geçitleri aştılar. Ama ne var ki, işte bizim

bu ölüm-kalım kavgamızda, milletin son güçlerini harekete getirerek, son imkânlarını da seferber ederek önder olan insan, tarihin, daha yukarıda ifade etmeye çalıştığımız iki kanunundan, ne yazık ki kendini kurtaramamaktadır. Bu kanunlardan biri, onun ve hatıralarının inkâr edilişi; diğeri de, onun putlaştırılmasıdır. Nitekim şimdi İstiklal Savaşının ve nice inkılâpların önderi Mustafa Kemal, bir taraftan inkâr edilmekte, diğer taraftan da putlaştırılmaktadır.

İnkâr dalgaları açıktır. Onun kendisi, soyu, sopu, eseri, eserleri ve hatırası, sanki hep bir merkezden gelen, bir çevreden beslenen bir inkâr seline maruzdur. Bu merkezin kasitleri, bu çevrenin şahlanan aşağılık duyguları ile kinleri, hiddetleri ortasında, sanki sahipsiz bir hedef gibi üzerine saldırılmaktadır. Yahut da, ya hafızaları zayıflayan, ya şahıs veya fikir yetersizlikleri şunun bunun elinde oyuncak edilen birtakım basit insanların naklettikleri akıl dışı hikâyelerle, bambaşka tanıtılmak istenmektedir. Mesela bu sonunculara inansak, Milli Mücadelenin kahramanı ve Birinci Millet Meclisinin Kurucusu, Mustafa Kemal değil, ona karşı Hilafet orduları kuran Vahidettin'dir...

Şu halde inkâr veya tahrif çabaları, vaktiyle yüksek kademelerde, hatta Millet Meclisinde bulunan bazı kötü niyetli insanlardan, O'nun kapı hizmetlerini veya sofra uşaklığını yapmış basit vatandaşa kadar; ama hepsi de basın alanında yer, imkân ve sermaye bularak, işleyip durmaktadır. Bunlarla ve memleketin köşe bucaklarına kadar sokulan bunlara benzer yayınlarda, hem ilgililerin, hem aydınların niçin gereğince savaşmadıkları, hakikaten düşündürücü bir gerçektir.

Atatürk'ün putlaştırılması, insanüstü, hatta tabiat üstü bir yaratık gibi alınması ve artık klişeleşmiş tabirlerle güya övülmesi ise, öyle sanıyorum ki, bizzat Atatürk'ün ruhunu incitir. Çünkü bu tür klişeler ve haykırışlar, kendini her zaman milletten biri, milletin içinde bir hareket adamı olarak alan Atatürk'ü anlatmaktan hakikaten uzaktır. Böyle Şarklı övgüler, ancak bir Şarklının, mesela klasik anlamda bir Şark derebeyinin kof gururunu tatmin ederler. Halbuki Atatürk, ayakları bu toprağın daima üstünde ve bu toprağın davaları ile haşır neşir olan, gerçekçi bir insandı. O'nun, putlaştırılmış, ayakları bu topraktan kesilmiş, toplumdan kopmuş, bir gölge varlık haline getirilmesine de hep beraber karşı çıkmalıyız. Tıpkı O'nu inkâr edenlere karşı cephe almamız gibi... O'na bağlı olanlara düşen, Kemal Atatürk'ün gerçek kişiliğine yönelerek kendisini tanımak ve tanıtmaktır.

Ancak

Ancak bu suretledir ki, O'nun yaptıklarını, O'nun başladığı yerden ve noktadan alarak, O'nun bıraktığı yere ve noktaya kadar izleyebiliriz. Atatürk'ü ve inkılâbı devam ettirmek, onu ancak gerçek değerlendirmelerle mümkün olur. Kaldı ki iş, bu noktada da bitmez. Bir de onu ikmal etmek var. Evet, onu ikmal etmek! Bu ise, yeni ve genç nesillerin, çağın akışını ve problemlerini adım adım izleyen gerçek aydınların ve bilhassa, yarının düşünürlerinin en ciddi görevi olacaktır. Çünkü Atatürk bir Buda ve O'nun getirdiği yahut da gelecek için müjdelediği değerler ise, donmuş bir Buda mezhepçiliği değildir. Eğer O yaşayacaksa ve biz O'nun çocukları O'nu yaşatmak davasındaysak, evvela O'nu devam ettirmeli, sonra da O'nu ikmal etmeliyiz...

CUMHURİYET GAZETESİ / 15 Kasım 1971

ÖĞRETMENİ CESARETLENDİRMEK

Kaybedilen Siperler

Mekteplerini, dersanelerini bırakıp yabancı ülkelere işçi olarak giden öğretmenlerin sayısını burada tekrar etmeyeceğim. Bu rakam son günlerde, yetkililer tarafından açıklanmıştır. Bu rakamı hatırlamak bile hepimize, bir değerler yapısının, kendi içinden çatladığını düşündürmelidir. Ön planda muhtaç olduğumuz, öncü bir kadronun, kendi ruhundan bir şeyler yitirdiği, endişesini vermelidir. Bizim milli bünyemizi ve milli benliğimizi yaratış cephesi demek olan eğitim alanında, birtakım siperleri daha kaybettiğimizi kabul etmeliyiz. Gerçi bu, hakikaten ıstırap vericidir. Hele öğretmene bu yolu açanlar, bundan elbette ki bir ruh sarsıntısı duymuş olmalıdırlar. Hem yalnız bir ruh sarsıntısı mı? Yani sarsılan yalnız, milli yapımızda eğitim mücahidi bir kadronun, kendi kökü ve toprağı ile bağlarının gevşediğini, hatta bazen de koptuğunu meydana vuran bir gerçek midir? Yoksa bu gerçeğin havasında aynı zamanda, derhal önlenmesi gereken bir çözülüşün işareti de mi var?...

Öyle sanıyorum ki, yaşadığımız şartların günlük meseleleri içinde biz, bu şartların gelişmesini ve olayların akışını biraz yükselten ve gerektiği gibi değerlendirmek vasfımızı, oldukça kaybetmekteyiz. Halbuki böyle bir kayıp, bütün kayıpların az tehlikeli olanlarından biridir. Eğer günlük dedikoduların ağı, bizi böyle her gün biraz daha kendi büklümleri içine alır ve bizi gidişatı hem içinden, hem zirveden bakmamızın icaplarından koparırsa, sanıyorum ki yarın biz bunun bedelini, biraz pahalı öderiz. Çünkü böyle toplumlarda, hem demagog, mantık adamının yerini alır; hem demagoji sürükleyici kuvvet haline gelerek, sağduyu ve gerçek değerlendirme gücü, itibarını kaybeder.

Bunu düşünmenin, hatta en kaygısız olanlarımızı bile, ne tür hatalara sürükleyebileceğini ise tasavvur etmek zor değildir. Ve şu da sosyal

bir kanundur ki, toplumu etkilendiren hataların bedelini gene toplum öder.

Evet, öğretmen, yabancı ülkelere işçi olur gider. Kılımızı kıpırdatmayız. Doktor, yabancı ülkelerde beyaz gömleğini giyer. Uykumuz kaçmaz. Teknisyen, yabancı ülkelerde iş arar. Toprağını, davarını, bağ ve bahçesini bırakan 1.000.000 üretici, yabancı ülkelerde iş bulmak için, listelerde sıra bekler. Ve öyle görünür ki, bu yabancı ülkeler bize kayıtsız şartsız kapılarını açsalar, bütün kuşlar kafeslerinden uçacak. Ve sonra öyle olacak ki, ya bu işçi dövizlerini, zaten yerleşme bakımından kanserleşen üç-dört şehrimizin çevresinde çöreklenip, Anadolu'ya açılmaktan, fırtınaya açılmak gibi korkan sanayi spekülatörlerine döviz diye tahsis edeceğiz. Yahut da, hemen hepsi de dışarıdan ve dövizle getirtilen, hepsinin de hemen bütün akaryakıtı dövizle alınan ve bütün yedek parçaları için dışarıya birkaç misli döviz gönderilip sonra yolları, caddeleri tıklım tıklım dolduran motorlu vasıtalara bakacak:

— İşte refahlı Türkiye, diyeceğiz.

Ama bu kayıtsızlığın adına, hatta gaflet bile denmez. Bu bir hatalı gidiştir ki, bu gidişin, yarın getireceği birikimlerin neticelerine bugünden göz yummak, hakikaten gafletin üstünde bir kayıtsızlıktır.

Fakat biz gene, şu öğretmenler bahsine dönelim.

Ne Denilmişti?

En az son 25 yıldan beri eğitim kadrosu alanında her şey öyle gelişmiştir ki, bu gelişmenin silindiri altında öğretmen, hem mesleki gururundan, hem okuma ve yetişme ihtirasından, hem de günlük yaşantı ve emniyetinden çok şeyler kaybetmiştir. Bunların çeşitli misallerini, galiba hepimiz gösterebiliriz. İlk çöküntü, ilk darbeler bizde, üstün bir buluş ve başka ülkelerde benzeri olmayan bir kuruluş olan Köy Enstitülerinin ve Enstitülülerin üstüne yağdırılan yıldırımlarla başladı. O Köy Enstitüleri ki mesela devrin en yetkili şahsiyeti olan İsmet İnönü, onlar için şöyle konuşmuştu:

"Yapıcı, çare bulucu ve çalışkan bir ruh, bu Enstitülerin hayatına hâkim olmuştur. Öğretmenler ve Enstitü müdürleri, Türk köyünün geleceğini sağlam temellere dayandırmak için, aşk ile çalışıyorlar. İkti-

darlı, fedakâr ve vatansever köy öğretmenleri yetiştirmek, Enstitülerin mukaddes vazifesi olmuştur. Bu imrenilecek bir şeydir." – Samsun nutku 2.3.1942.

Ama aynı devirde ve aynı Bakanlıktaki bir değişiklik bu Enstitülerin ve Enstitülülerin üstüne birden amansız şüphelerin ve iftiraların bulutlarını gerdi. Başlayan haksız müdahaleler, yalnız Enstitülü öğretmenlerde değil bütün öğretmenler âleminde ilk gurur, haysiyet ve cesaret kırıcı hareketler oldu.

Daha sonra bir gün, şimdiki Halkevi binası salonunda yapılan bir oturumda Enstitüler ve Enstitülüler için en ağır ithamları hazırlayan bir Eğitim müfettişinin konuşma, rapor ve vesikalarını dinlemiştik. Eğer bunlar doğruysa, daha o gün ve o salondan başlayarak, ne kadar Köy Enstitülü varsa, hemen toplanmaları, tutuklanmaları lazımdı. O müfettişin ve benzeri müfettişlerin rapor ve suçlamaları da zaten mahkemelere veya tetkik heyetlerine intikal etmişti. İnceleniyordu.

Netice ne oldu? Şu oldu ki, 28.000 Köy Enstitüleri mezun veya mensuplarından benim bildiğime göre, yalnız bir tanesi, bir vilayet mahkemesinde ceza gördü. O da, aslen Romanya'dan gelmiş bir göçmendi. Zaten böyle neticelere dayanaraktır ki, mesela o zaman da politikanın önde gelen bir şahsiyeti olan Sayın Başvekil Prof. Nihat Erim, şu cümleyi çekinmeden söyleyebilmişti. Söylediklerinde de haklıydı. İsabetliydi:

"— Eğer elimde iktidar olsa, Köy Enstitülerini adıyla, sanıyla tekrar açarım."

Şimdi elbette ki zaman, çarklarını, hem toplumumuzun, hem Köy Enstitülerinin üzerinde döndürmüş durmuştur. Eğer onlar o zaman kapatılmasalardı, bugün kimbilir nasıl bir kemal safhasına erişeceklerdi. Ve bugün Türkiye'den öğretmenlerin yabancı ülkelere işçi olarak kaçmalarını değil, artık bütün ilköğretim okullarının öğretmen ihtiyacını karşılamış bulunacak olan Enstitü mezunlarının, Ege kıyılarından Hakkari'nin, Ağrı Dağının yayla köylerine kadar yayıldıklarını görecektik. Haysiyet ve emniyet içinde çalıştıklarını görecektik. Fakat olmadı. Hatta bugün onları açmaya kalksak bile, elbette ki artık günün imkân ve şartları ile teçhizatlandırarak açmak icap eder. Ama biz, asıl şu öğretmenleri cesaretlendirmek bahsine gelelim...

Ne Oldu?

Şu bir gerçektir ki, hatta biraz daha önce ve yukarıda işaret ettiğimiz gibi, birtakım kısır ve şüpheci insanların haksız müdahaleleriyle başlamış olmakla beraber, asıl 1950'den sonradır ki, köy öğretmeni köyde, yalnız muhtardan, imamdan değil, köy bekçisinden bile arka plana itilmeye çalışıldı. Öğretmenin karşısına bu sefer de, ortaçağ taassubunun hortlayan hayaletleri dikildi. Akhisar'ın galiba Kurt Köyü'nde, çocuklara futbol oynatıyorlar diye, camideki cemaati ayaklandırıp mektebe saldırtan ve eğer öğretmenler arka pencereden kaçamasalardı, belki de linç edilecekleri haberini gazetelerde okuduğumuz zaman, bunun tek vaka olmadığını artık herkes biliyordu. Her tarafta irtica evvela öğretmeni hedef alıyordu. Siyasi demagog bir köye gidince evvela taassup hislerini kamçılıyordu. Köylerde partililer, kahvelerini, camilerini ayırırlarsa, orada öğretmenin yeri neresi olabilirdi?... O, köyde, artık kenara itilmiş, ürkek, cesaretsiz bir yaratık haline gelmez mi? Hangi tarafı tutmalı, hangi dili konuşmalı ki, evvela köyün politika ağalarını, sonra da müfettişleri memnun etsin? Çünkü devir Atatürk'ün heykellerinin pervasızca kırıldığı devirdi. Şu halde, Atatürk'ten de bahsedemezdi.

İlk öğretmenler âleminde öğretmenlerin, Milliyetçi Öğretmenler, milliyetçi olmayan öğretmenler diye ikiye bölünüşü, o devirde başlar. Halbuki öğretmenler içinde, milliyetçi olmayan bir öğretmenin bulunduğunun bugüne kadar misali ve ispatı yoktur. Fakat ne çare ki, bu resmi ayrılış ve adına Milliyetçi Öğretmenler denerek hâkim partinin kanadı altına alınmak istenen; devletten; bina, mefruşat, lokal yardımı gören dar bir kadronun, büyük topluluktan kopuşu, maalesef, diğerleri için çok cesaret kırıcı oldu.

Ama iş bununla da kalmadı. Şu sözler, eski bir öğretmen ve o sıralarda Eğitim Müfettişi olan bir dostumdan, o zaman dinlediğim sözlerdir:

— Hocam, şimdi bizde ihbar mektupları, odalarımızı tavanlara kadar doldurur. Müdür öğretmeni, öğretmen müdürü, sonra da öğretmen öğretmeni ihbar eder. İş bununla kalmaz... Öğretmen talebesini, talebe öğretmenini ihbar eder. Talebelerin birbirlerini ihbarları da ayrı. İhbar konusu ise tektir: Komünistlik! Bizim de tek tesellimiz şudur ki, bu ihbarların hiçbiri doğru çıkmaz...

Evet doğru çıkmaz. Ama şüpheler, takipler, karakol maceraları ve ötesi, devam edip durmuştur. Mesela Kayseri'de öğretmenler kongresi yapılırken Ortaçağdaki gibi, cemaati ayaklandırıp kongre binasının etrafını saran güruh o gün bir öğretmen katliamını pekâlâ yapabilirdi. Çünkü günler, Moloh denilen kanlı tanrının kurban beklediği günlerdi. Eğer o gün, basiretli bir askerler grubu, oradaki öğretmenleri bu ayaklandırılmış kalabalığın elinden kendi vasıtalariyle kurtarmasaydı, şimdi bizim tarihimizde, bir de bu sahne yer alacaktı. O gün, bir taraftan da bir kadın, üstü başı parçalanarak arabaya bindirilmiş, sokaklarda gezdirilmişti. Bu suçlular ne oldu? Netice nedir? Bilmiyorum...

Kitaptan, Gazeteden Kopuş

Evet, öğretmeni artık cesaretlendirmeliyiz. Çünkü onu korkutmanın, onun üstünde şüphe, suçlama bulutları dolaştırmanın, asılsız sebeplerle karakol maceralarının yarattığı hava şu olmuştur ki, öğretmene artık, kendisinden şüphe etmek hastalığı gelmiştir. Bu korkunç, dondurucu ve ruha durgunluk veren bir hastalıktır. Bu hastalığa tutulanlardan, hiçbir enerji ve yaratıcı güç beklenemez. Bu hastalığa tutulanlar, ya işçi olur, yurt dışına kaçarlar, yahut da çevrelerinde günü gün edebilmek için, kitabı, hatta gazeteyi bile bir tarafa atarak, kendilerine ve mesleklerine yabancı kesilirler. O zaman okumanın, hatta bazen de okutmanın yerini atalet, oyun, tavla ve iskambil partileri ile, felekten intikam almak alır. Biz bu düşüşten ve cesaretsizlikten öğretmeni kurtarmalıyız. Çünkü onun gerçek oyunu, eğitimdir. Bir taraftan kendini durmadan yetiştirmek, bir taraftan da öğrencilerine, kendisinde olanları vermektir...

CUMHURİYET GAZETESİ / 24 Ocak 1972

BİR FİKİR HAREKETİ VARDI

Taze ve Temiz Bir Havanın Serinliği

41 yıl önce bugünler, Türk inkılâbının nazari (teorik) izahı bahsinde Ankara'da başlayan, fakat parti içi ve parti dışı çevrelerle, basında, üniversitede, devrin ileri ve olgun aydınları arasında geniş yankılar yaratan milli bir fikir hareketinin, gün ışığına serildiği günlerdi. Bu hareketin izahı ve tartışmalarına, bilhassa **Cumhuriyet** gazetesi bu sütunlarda, büyük bir anlayışla çok geniş yerler verdiği için, şimdi bir de gelişmelerin akışını ve niteliklerini, gene bu sütunlarda özetlemeyi, zevkli bir vazife sayıyoruz.

Evet, bir fikir hareketi vardı. Ve bu hareket, içeride ve dışarıda, inceleme ve eleştirileri bugüne kadar süren, ciddi ve seviyeli yankılar yarattı. Hareket; 15 Ocak 1931 günü, Ankara Türkocağı'nda, hem bu Ocağın önder ve mensupları, hem Ankara'nın siyasi veya sosyal alanda söz sahibi aydınlar önünde, heyecan diyebileceğimiz ruh ve fikir ilgileri arasında açıklandı. Mesela daha sonra, bu hareket üzerinde bu sütunlarda, Türkocağı önderlerinden Ağaoğlu Ahmet Bey, uzun günler devam eden eleştirilerine girerken, bu başlayan hareketten, hem de ona karşı olarak şöyle yazıyordu:

"Onda, taze ve temiz bir havanın serinliğini duyuyorum. Çünkü o, hem ciddidir, hem de heyecanlıdır. Çünkü memleketin, ciddi meseleleriyle uğraşıyor. Varsın benim duygularıma ve düşüncelerime uymasın. Bunun ehemmiyeti yoktur. Elverir ki, tazelik olsun, hayat olsun, fikir olsun, hareket olsun..."

İşte bu hareket, Cumhuriyet devrinin fikir tarihinde, adına Kadro Hareketi denilen harekettir[1].

Konuya girerken, evvela hemen şunu açıklayayım: Son günlerde

---

(1) Şevket Süreyya Aydemir: *İnkılâp ve Kadro.*

basın, radyo ve televizyonda yayınlanan bir tebliğ, bu hareketi, onu başlatan mensuplarının, hükümet mekanizmasına sızması gibi bir gayret şeklinde yorumlar. Bu yorumlamanın tekrar gözden geçirileceğini ümit ederiz. Çünkü bu fikir çalışmalarını açanlar, hükümet ve devlet mekanizmasında, zaten şerefli yerler işgal eden aydınlardı. Nitekim ondan sonra da bunlara, aynı mekanizmada, yükseliş basamaklarını hızla aşarak, devletin yüksek mevkilerinde önemli vazifeler emanet edilmiştir. Ve onlar bu görevlerinde, başta Atatürk olmak üzere, sözlü, yazılı, cihandeğer takdirlere ulaşmışlardır. Burada ve istemeyerek yaptığımız kısa temastan sonra, konumuza devam edebiliriz.

Şahıs Değil Eser

Evet, bir fikir hareketi vardı. Ve bu hareket, o günden bugüne, genç Cumhuriyetimizin, en ziyade yankı yapan bir fikir hareketi olarak gelişti. O günlerde, ve o zaman memleketimizin tek üniversitesi olan İstanbul Darülfünununda, Hitler rejiminden kaçarak Türkiye'ye göçen çok değerli Alman hocalarının, Darülfünun çatısı altında bu hareketi izahı için, nazik bir davetini almıştık. Konuya, dünyanın üçüncü tezadı (çelişkisi) olarak girdik. Dünyada ve dünyanın taksimi üzerinde, büyük sanayici ülkeler arasında bir kavga vardı. Emperyalizm buydu. Bu bir tezattı. Gene dünyada ve sanayiin merkezleştiği Batı ülkelerinde, yani metropollerde, sermayeyi elinde tutanlarla, proletarya dediğimiz işçi sınıfı arasında, bir sınıf kavgası da vardı. Bu da çağımızın ikinci çelişkisiydi. Ama bunlardan daha önemli ve bütün dünyanın kaderini değiştirecek, çağımızın milletlerarası yapısına yeni bir şekil verecek diğer bir çelişki daha vardı. O da, sömürge ve yarı sömürgelerle, sanayii ve dünya hâkimiyetini elinde tutan ülkeler arasındaki milli kurtuluş hareketleriydi. Bu milli kurtuluş hareketlerinin öncüsü, önderi ve zaferlerinin müjdecisi, Türkiye idi.

Türkiye, cihanda ve cihan tarihinde, bütün cihanın yararına haber veren bir büyük hareketin, bir kutsal hareketin mücahidi ve bayraktarı idi. Bu hareket yeni, müstakil ve cihan ölçüsünde bir inkılâbın ifadesiydi. Nitekim şimdi ülkemizde heykelleri taşlanan, hatırasına saldırılan, aleyhinde bin bir yazılar, kitaplar, beyannameler dağıtılan, kendisine suikaste girişenler şehit diye anılan bir insan, yani Türklerden biri ve bizim en büyüğümüz, şunları haber veriyordu:

"Bugün, şu doğan güneşi nasıl görüyorsam, yarın, bütün Asya ve Afrika'daki esir milletin kurtuluşunu da öyle görüyorum..."

İşte Kadro hareketi, bu büyük müjdenin, bu cihan ölçüsünde uyanışın ve yarınki sömürgesiz dünyanın; tarihi, sosyal ve ekonomik prensiplerini izah için ortaya atıldı. Başta Milli Önderimiz olduğu halde, şahısların övgüsüne değil, hareketin ve eserin nazari esaslarına kendini verdi. Ne bu hareketin organı olan **Kadro** Dergisinde, ne bu dergi etrafındaki neşriyatta, ne de hareketin prensiplerini derleyen ve sunan eserde, hiçbir şahsın adı geçmez. Ama Önderimizin eseri, bütün fikri ve tarihi prensipleriyle formülleştirilir.

Hatta bu davranışı bir tahrik vesilesi gibi kullanmak isteyenler olmuştur:

— Paşam, görüyorsunuz ya, burada sizin adınız bile yok!

Ama Mustafa Kemal, kendine yakışan ve kendinden beklenen cevabı vermesini bilir:

"— Elbette olmayacak, onlar beni değil, eserimizi izah ediyorlar..."

Bu sözler, çok şey ifade ederler. Çünkü Kadro Hareketi, lider insanüstü kılındığı zaman, lider tanrılaştırıldığı zaman, onun toplumdan kopacağına ve kendini yaratan topluma, yukarıdan bakacağına inanıyorlardı. Ve o zaman, onların bu duygularını, değerlendirmeyi bilen insanlar vardı...

Kominterndeki Tez

Komintern, Dünya Komünist Partilerinin milletlerarası organıydı. Türkiye'de başlayan Milli Kurtuluş Hareketinin, Proletaryanın dünya inkılâbı açısından yeri, bu teşkilatın 1920'deki ikinci kongresinde formülleştirilmişti. Tez, milli meseleler üzerinde ve Lenin'indi. Bunu Stalin ve bir komisyon, işleyerek hazırladı. Hollandalı bir delege de, Kongre'ye sundu. O zamanın görüşleri, çağımızın şimdiki şartları ve tarihi zaruretleri içinde, elbette çok değişmiştir. Ama Kongredeki bu Tez'e göre, Milli Kurtuluş Hareketleri, dünya proletarya ihtilalinin bir peyki, bir uydusu ve bir yardımcı hareket olarak alınıyordu. Bu havayı, gayet iyi hatırlıyorum.

Kadro hareketi ise, Milli Kurtuluş Hareketimizi ve yarın bunun izinden yürüyecek bütün milli hareketleri, bir peyk, bir tâbi, bir yardımcı hareket değil, cihan ölçüsünde müstakil ve bütün cihanın yarınki simasını değiştirecek antikolonyalist, antiemperyalist ve peykilikle, tâbiliğe karşı ayrı bir tarih başlangıcı olarak aldı. Ve öylece formülleştirerek, prensiplerini saydı. Nitekim bu görüş, şimdi genel prensip olarak, sosyalist cephede de güçlenmektedir. Şu halde Kadro hareketi, yalnız antiemperyalist ve antikolonyalist değil, aynı zamanda, daha geniş kapsamları da olan, müstakil ve milli bir fikir hareketidir...

İçeride ve Dışarıda

Kadro hareketi, genç cumhuriyetimizin, içeride ve dışarıda, en geniş yankılar yapan fikir formülleştirilmesi olarak hızla gelişti. Ama ne yazık ki, bu alanda tek fikir hareketi olarak kaldı. Bu neşriyat, Ortadoğu mesela Mısır'da muntazaman iktibas olunuyordu. Almanya'da bazı hür dergilerle, adeta yayın birliği içinde gibiydik. Fransa ve Almanya'dan buraya özel gazete temsilcileri geldi. O arada gazetelerinde yazdıkları makaleler dosyalardadır. Yalnız Çin'de yazılan ve rahmetli Sadri Ertem'de kalan yazıları sonradan bulamadık.

Ama bu dış ilgiler bunlarla kalmaz. Amerika üniversite çevrelerinden Walter Weiker, Kadro'ya ait bütün neşriyatın fotokopilerini alarak bir eser yazmak için Ankara'da iki ay çalışmış ve temaslarını sürdürmüştür. Gene Amerikalı George Harris, Türkiye hakkında evvelce yazdığı bir eserden sonra, Kadro üzerinde müstakil bir eser için geçen yıl burada uzunca bir zaman kalmış ve belki de eserini tamamlamıştır. Sayın Prof. Afet İnan'ın gene kadro ile ilgili olarak İngiltere'de bulup adımıza gönderdiği bir eser, maalesef postada kaybolmuştur. Ama, tabii bulunacaktır. Hulasa yerli, yabancı ve cumhuriyet devrinde Türkiye'nin fikir hareketlerini işleyen hiçbir eser yoktur ki, orada Kadro hareketine yer verilmesin.

Dahildeki kitaplar, yazılar, konferanslar ve mesela geçen yıl **Milliyet** gazetesinde, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile benim, tefrika şeklindeki yazılarımda olduğu gibi seri halinde makale ve konferanslarımızı da zikretmeliyim. Sadece 1971 yılı içinde bile, Londra için doldurulan şeritleri bir tarafa bırakırsak, bir Hintli profesörle bir İngiliz hanımının bu konudaki araştırmalarını zikretmeliyim. Bütün bunlar, Kadro ve

neşriyatı koleksiyonu ile beraber, içeride ve dışarıdaki yayınları, pek çok sayıda muhabereleri, mektupları, lehte, alehyte yazılanları ihtiva etmek üzere bütün dosyaları ile Türk Tarih Kurumuna bağışlanacaktır.

Ruh Muvazenesi İçinde Bir Yazı Kadrosu

Kadronun temsil ettiği fikirler, elbetteki daima eleştirilmiştir. Daima da eleştirilecektir. Ama yurt dışında ve kendilerini komünist sayan bir grubun, fikirden ziyade hissiyata mağlup olan çok uzun yazısı ve bugün de oralarda devam ettirdikleri hücumları dahi nazara alsak, Kadro'ya dar görüşler ve dar menfaat kayguları atfedenler görülmemişti. Bu aleyhteki uzun sayfaları ise, hem George Harris'e, hem şimdi Ortadoğu Üniversitesinde Kadro üzerinde çalışan aydın yazarlara, vermekten çekinmedim. Disiplin ve ruh muvazenesi, bu hareketin temeliydi. Ne övgülerden şımardı, ne yergilerden ürktü. Atatürk'ün cumhuriyetin onuncu yılında, Kadro dergisine beyanatı, aynı vesile ile İnönü'nün, siyasi hayatının en önemli makalelerinden birini bu dergiye vermesi, Atatürk'ün ayrıca şahsımız için, cihandeğer yazılı iltifatları, tarafımızdan, lehimize katiyen ve propaganda vesilesi olarak kullanılmadı. Ve bunları, sadece yayımlamakla yetindik.

Şimdi ve bu hareketin ortaya atılışının 41. yıldönümünü yaşarken, arkaya baktığımız zaman, ancak yüz aklığı ve iyi yürütülmüş bir çalışmanın vicdan rahatlığını duyuyoruz. Ve inanıyoruz ki, yerel ve genç nesille, onları inceleyecek nesiller, cihana ilk milli kurtuluşun, yani çağdaş manada çok cepheli bir kurtuluşun ışığını yakan, bayrağını açan milletimizin şimdi unutulmuş, hatta inkâr edilmiş gibi olsa da, bu dünya ölçüsündeki önderliğini, elbette çok daha iyi değerlendireceklerdir.

CUMHURİYET GAZETESİ / 6 Mart 1972

ZİYA GÖKALP VE MİLLİYETÇİLİK...

Çölde Bir Derviş Gibi

Geçtiğimiz hafta Diyarbakır, Ziya Gökalp'in hatırasını kutladı. Bu kutlama, Diyarbakır'ın kendi bağrından doğan ve adı, tarihimizde daima anılacak olan bir oğluna karşı, asil bir bağlılığıdır. Bir ilgi ve bir bağlılık ki, onunla yalnız Diyarbakırlı hemşehrilerinin değil, milletçe hepimizin, hele Türk aydınları ile Türk fikir adamlarının, içten duygulanmaları gerekir. Eğer bu gereği tam yerine getirememişsek, eğer Ziya Gökalp'in hatırasını yalnız bir şehrin ve bir bölgenin çerçevesine terk etmişsek, evvela bu "üstün adam"ın ruhundan af dilemek, sanıyorum ki, milli bir borcumuz sayılmalıdır.

Çünkü hemen şunu belirtmeliyiz: Türk milletinin tarihinde, fatihler, kahramanlar, devlet kurucuları, ünlü kılıç ve gazi erleri çoktur. Ama fikir adamı, idealist, ülkü arayıcısı ve hele "düşünür" yetiştirmek bakımından tarihimiz, hiç de cömert değildir. Nitekim bu vesileyle de tekrar edelim ki, biz, mesela bütün Osmanlı tarihi boyunca, gerek ihtişam, gerek çöküş devirlerimizde, herhangi bir fikir ve bilim hareketine damgasını vurup, adı yurt sınırlarını aşan, düşünce ve buluşları dünya fikriyatına katkıda bulunan tek düşünür yetiştirememişizdir. Tanzimat devri de bu bakımdan bir çöl kadar kısırdır. Çünkü bizdeki Tanzimat yılları, Batı'da bir uyanış devri olduğu halde, biz bütün Tanzimat devri boyunca Batı'nın fikir eserlerinden bir tekini bile sınırlarımızdan içeriye sokmamış, dilimize çevirememişizdir. Bizde "Tanzimat" denilen güya Batı'ya yöneliş Garp'a sırtını çevirerek, nihayet ömürsüz bir parlamento özlem veya tecrübesi içinde "Abdülhamit saltanatı" denilen koyu karanlığın içine yuvarlanmış gitmiştir. Çünkü ortada Hükümdar vardı. Kabine vardı: Kumandan, vali veya göğüsleri nişanlarla parlayan bir saray çevresi vardı. Ama, fikir, düşünür ve yazar yoktu...

Meşrutiyet devri de maalesef istenilen ufuk açıklığına kavuşamadı. Onun için, bu boşluk, bu kaos içinde, Diyarbakır'dan gelen bir içli ve

duygulu adam, devrine bir fikir, ruh, ideal ve heyecan akımı katmak istemişse, onun bu çırpınışlarını saygı ile anmak ve hatırlamak lazımdır. Bu arayışlar, bu gayretler, hatta bazı sahalarda daha ziyade duygusal (hissi) kalmış, klasik anlamda bir fikir sistemi haline getirilememiş olsa bile... Çünkü bu boşluk içinde Ziya Gökalp, tek başına, her davaya yönelmek zorundaydı. Her özleme cevap vermek zorundaydı. Korkunç bir boşluğun içinde, her tarafa koşmak, herkese ümit, teselli, yön ve ideal dağıtmak zorundaydı. Çöllere düşüp, hem kendini, hem müritlerini arayan, cezbeli bir mürşit gibi, daima vererek ve hiçbir karşılık beklemeyerek, sabırlı, imanlı ve şikâyetsiz, kendisini davalarına vakfetti. Ve onun dağıttıklarından yalnız bizim neslimiz değil, Osmanlı İmparatorluğunun "İkinci Meşrutiyet" dediğimiz devri, çok şeyler aldı. Dağıttıklarının en başında da, Balkan Harbi yenilgisi ile bütün gurur ve itimadını kaybeden bir aydınlar ve yarı aydınlar çerçevesine yaydığı ümit ve hatta denilebilir ki, "yeniden uyanış" vardı.

Ziya **Gökalp** Kimdi?

Mehmet Ziya (Gökalp) 1876'da Diyarbakır'da doğdu. 1876, İstanbul'da İkinci Abdülhamit'in tahta çıktığı yıldır. Osmanlı Devletinin tarihinde son çöküntünün, artık çanlarının çaldığı yıldır. Nitekim kısa süren mizansenlerden sonra Abdülhamit, kara kanatlarını İmparatorluk topraklarının üstüne gerecek, karanlık saltanatını başlatacaktır. Ve 1908'de bir avuç insan, artık cenaze namazına hazırlanılan bu devleti kurtarmak için başlattıkları ihtilali yiğitçe başardıktan sonra fark edeceklerdir ki, hele son 33 yılın tahribatı ile her türlü hayatiyetini kaybeden bu devletin kurtarılması, neredeyse imkânsız hale gelmiş bulunmaktadır.

İşte Ziya Gökalp'in sahnede belirişi, bu 1908 ihtilalinden hemen sonraya rastlar. Çocukluğu ve gençliği hep Diyarbakır'da geçti. O zaman Diyarbakır İstanbul'a, bugün bize Orta Afrika'dan daha uzak gibiydi. İlk ve orta öğrenimini orada yaptı. Bir süre de Mülkiye İdadisine (daha kısa süreli lise) devam etti. Ama onu bitiremedi. Fakat kendi kendine Fransızca öğrendi. Arapça ve Farsça dersler aldı. Otodidakt dediğimiz, kendi kendini yetiştiren insanın gayreti içindeydi. Fakat, o vakitki Diyarbakır'ın çıplak ufukları ile, ağır kale duvarlarının çevirdiği dar ve kasvetli muhitte, geleceği için ümitsizdi. Nitekim 25 yaşında si-

nir gerginlikleri son haddine vardı. İntihara karar verdi. Tam alnının ortasına sıktığı kurşun, garip bir şekilde beyninin iki yarım küresinin arasında kaldı. Ameliyat olamazdı ve 1924'teki ölümüne kadar, bu kurşunu beyninde taşıdı.

Bir aralık İstanbul'a gitmiş ve parasız yatılı olarak Baytar (Veteriner Mektebi)ne yazılmak imkânını bulmuştu. Fakat hürriyetçi fikirleri yüzünden mektepten çıkarıldı. 13 ay hapsedildi. Sonra da memleketine sürüldü. Ama Diyarbakır'da o sıralarda bir başka sürgün de yaşıyordu: Dr. Abdullah Cevdet... Abdullah Cevdet 1889'da Tıbbiye'de kurulan gizli bir ihtilal cemiyetinin, sonradan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alan örgütün ilk kurucularındandır. Aydın, hareketli bir insandı. O da Diyarbakır'a sürülmüştü. Ziya Bey, Abdullah Cevdet'le tanıştı. Ve bu, ceza hayatında mutlu bir karşılaşma oldu. Abdullah Cevdet'te Ziya Gökalp, hem bir hoca, hem Batı fikriyatının bir sözcüsü, hem de yalnız toplumun geriliği altında ezilmek değil, onu değiştirmek idealinin de yetiştiricisini buldu. Bu tanışmadan sonra onun önünde ufuklar, artık her gün yeni renklerle açılıyordu.

Tabii Ziya da İttihat ve Terakki'nin gizli mensupları arasına girdi. Ve nihayet 18 Temmuz 1908'de Rumeli'de ihtilal patlayınca, Ziya'ya da İstanbul'un hatta Rumeli'nin yolları artık açılmıştı. Nitekim Ziya Gökalp, hürriyetin ilanından sonra evvela Diyarbakır'da "Dicle" isimli bir gazete çıkardı. İttihat ve Terakki'nin orada şubesini kurdu. 1910'da ise onu, Selanik'te İttihat ve Terakki Kongresinde Diyarbakır Murahhası olarak görüyoruz. Ondan sonra hayatı ve kaderi, İttihat ve Terakki'nin faaliyet ve davalarına bağlı kaldı. Ve Ziya Gökalp artık, yakın tarihimizin akışında yerini almış ve tarihimizin sahnesine çıkmıştı.

Turan Şiiri

Ziya Gökalp, evvela Selanik'te yayımlanmaya başlayan "Genç Kalemler" dergisi ile basın ve fikir hayatına girdi. Bu derginin bir hedefi dilde sadelikti. Ama Ziya Gökalp'in bir şiiri ile bu gaye, pek çabuk çerçevesini genişletti. Önceden, hiç de beklenilmeyen bir ülkü ufkunda, bambaşka bir hayalin cezbesini yaymaya başladı. Bu hareket, denebilir ki, Ziya Gökalp'in "TURAN" şiiri ile başlar.

Turan neydi? Ne demekti? Bu kelime aslında Farsçadır. Firdevsi'nin "Şehname"si ile efsaneleştirilmiş gibidir. Tur, bu efsaneye göre, Büyük

İran İmparatorluğunda Şehinşahın iki oğlundan birinin adıdır. Diğer oğlun adı İr'dir. Bunlar imparatorluğun kuzey ve güney parçalarına hükmederler. Tur'un başkenti, şimdi harabeleri Semerkand'ın 38 kilometre kadar kuzeyine düşen Afrâsiyap şehridir. Onun ülkesine Turan, yani "Turların diyarı" denilir. İr'in saltanat sahası da İran, yani "İr'ler ülkesi" olur. Ve tabii ki iki kardeş arasında, sonu gelmez masal savaşları başlar. Ama sonradan Turan sözü, bir coğrafi tabir olur. Ve Ziya Gökalp de bunu böyle alır. Yani ona göre Turan, bir vatandır. Türklerin vatanı, Türklerin anayurdudur. Ve Turan şiirinde bunu haykırır:

"Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan,
Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir:
Turan!..."

Sonra bu sonsuz ufuk üstünde, bize tarihimizi anlatır. O güne kadar bizim tarihimiz mekteplerde, 300 çadır halklık bir Kayı kolunun Söğüt'te yerleşmesi ve orada Osmanlı Devletinin temelinin atılması ile başlıyordu. Ama Ziya Gökalp, bu dar çerçeveyi parçalar. Bu Kayı kolunu Büyük Oğuzlar'a bağlar. Sonra Cengiz'i, Atilla'yı, yani Moğolları, Hunları ve şarktan garba akan bütün insan sellerinin hikâyesini de tarihimizin içine alır. Bunları Turan'a bağlar. Sonra sorar:

"Yüce Turan, güzel ülke! Söyle sana yol nerede?"

Yolu kendi de bulamaz. Ama, "Kızıl Elma" isimli şiirler eserinde, mesela "Ay hanım" destanı gibi, başdöndürücü tiradlar nakleder.

Ve Turan için şu hükme varır:

"Ne Hint'tedir, ne Çin'de,
Türk ruhunun içinde..."

İşte Ziya Gökalp, bu hayal ağlarını örerken, Osmanlı İmparatorluğunun Türk aydınları, bu hayal ufuklarına muhtaçtılar. Çünkü Balkan Harbi yenilgisi ve Balkanlı orduların İstanbul kapılarına dayanıp, ruhlarda korkunç bir aşağılık duygusunun şahlandığı günlerde bu insanlara:

"— Hayır, senin vatanın yalnız burası değil, senin vatanın Turan! Tuna'dan, doğuda Sarıdeniz'e kadar uzanan ülke! Daha doğrusu vatan senin içinde! Çünkü Turan ne Hint'tedir, ne Çin'de, Türk ruhunun içinde..."

diye hitap edişi, bizim neslimiz için, gerçek bir "ergenekon" oldu. Yani kaybedilmiş toprakların ardında, bir bozkurtun öncülüğü ile, budunun yeni bir çıkış yolu buluşu, yani bir "yeniden doğuş ve kurtuluş" gibi oldu. Tarihin bazı safhalarında ise milletlere, efsane şeklinde de olsa böyle kurtuluş çağrıları ve müjdeleri lazımdır...

Vazifesini Tamamlayan Adam

Ziya Gökalp'i 1908'den sonra, başlıca üç hüviyet içinde görürüz: 1- Sosyolog ve bilim adamı. 2- Ozan, mürşit ve bir ülkü davetçisi. 3- Bir de yeni toplumun yapı davalarını işleyen, açıklayan bir halkçı...

Birinci vasfında orijinallik yoktur. İkinci vasfı ile, hissi bir milliyetçiliğin davetçisi ve müjdecisidir. Bu onun, en orijinal yanıdır. Gerçi Turan ülküsünü ne bilimsel yönden ele alır, ne Turan ülkesi hakkında araştırmalara girer. Biz Turan'ın, ne sınırlarını, ne halklarını, ne nüfusunu, ne davalarını biliriz. Ama kendimizi bu efsane rüzgârı ile onun hayaline öylesine veririz ki, İmparatorluğun içine düştüğü korkunç yenilginin ve hepimizi saran aşağılık duygusunun içinden sıyrılırız. Hatta Turan'a ulaşmak için koşar, dağlar, çöller aşarak onu ararız[1]. Üçüncü vasfına gelince... Bu alanda bize devletin yeni yapısının davalarını anlatır: Türkçe ezan, evrensel bilimleri ile yeni üniversite, yeni mahkemeler, yeni aile, kadının toplumda yeri ve daha niceleri ile bugünün davaları...

Hulasa Ziya Gökalp, elbette ki klasik anlamda bir "düşünür" değildi. Ama düşünce gelişmemizde bir merhaleydi. Bir aşamaydı. Kendinden beklenenleri verdi. Topluma açtığı kucağında, taşıyabildiği her şeyi getirdi. Tarihimizin o safhasında, o şartlar içinde ise biz, bütün bunlara muhtaçtık. 1924'te öldüğü zaman; milletini, yeni bir hayatın başında bıraktı. Ve bu sefer, hayal olan bir masal ülkesi değil, yeni bir vatan fikri, yeni bir millet anlayışı ve kurucu bir Önderin elinde bir ülke görerek, kalp huzuru içinde gözlerini kapadı. Ziya Gökalp, tarihi vazifesini, kendi devrine göre ve yeterince yapmış olan bahtiyar insanlardan biridir...

CUMHURİYET GAZETESİ / 3 Nisan 1972

---

(1) *Suyu Arayan Adam* isimli eserimde bu hava ve bu arayış, Turan'ın şartları içinde işlenmiştir...

DORUKTAKİ KAVGA

Tarihi Bir Bakış

Halk Partisinin tarihi; hele son yıllarda, halktan kopmanın hazin hikâyesinden ibarettir. Bu hikâyenin temelinde onun, gerçek anlamı ile, hiçbir zaman bir parti olamamasının, kuruluştan gelen özelliği yatar.

Bu özelliğin nedeni şudur: Halk Partisi, daha tarih sahnesine doğarken, bir halk partisi, bir kitle partisi olarak değil, bir devlet partisi olarak doğdu. Bir tek parti idi. Bu tek parti gücünü, halktan değil, devletten alıyordu. Partinin gücü halkta değil, devlette temsil olunuyordu. Hatta bir devlet partisi bile değil, bir şef partisiydi. Bunun böyle olması ise, hata değil, mantık'tı.

Çünkü ülke, bir İstiklal Savaşı yaşamıştı. Bir inkılâbın eşiğindeydi. Bu son değil, başlangıçtı. Ülke kurtulmuş, ama devlet kurulamamıştı. Daha doğrusu bu yeni devletin vasfı, müesseseleri, çağdaş nizamlar içinde yeri henüz belli değildi. Bir Başkumandanlık otoritesinden çıkılıyordu. Ama bir tek irade otoritesine giriliyordu. Bu tek irade, ya bir diktatörlük olacaktı, yahut da bir şef otoritesi, teşkilatı halka mal edilemese bile, ismi halktan gelecek bir örgütün bayrağı ile Büyük Millet Meclisinde temsil edilecekti. Böylece bir oy toplamına dayanarak hem yeni devletin müesseselerini yaratacaktı. Hem inkılâbın merhalelerini, aşamalarını işleyecekti. O halde bu örgüt, halkın sesini getirmekten ziyade, halkın, ancak Şef ve onun kadrosu tarafından sezilen ihtiyaçlarını formülleştirerek hatta halka rağmen, ama halk için kanunlar koyacaktı.

Nitekim öyle oldu. Tek Şef, tek parti ve tek irade bu halka rağmen, ama halk için kanunlar yolları ile, devletin şeklini ve inkılâbın temel müesseselerini halka mal etti. Ama bu Parti kurulurken onun, gerçek anlamı ile, bir programı bile yoktu. Gazi, Meclis, yani Birinci Millet Meclisi, tarihi vazifesi olan İstiklal Savaşını artık tamamlamıştı. Artık

dağılması gerekiyordu. 1 Nisan 1923'te yeni seçimlere karar verdi. Eski Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yerini alacak bir Partinin kurulması zamanı da gelmişti. Ama Mustafa Kemal, etrafında çeşitli tereddütlerle karşılaşıyordu.

Kimisi, eski Müdafaa-i Hukuk'a sarılıyordu. Kimisi Paşanın Diktatörlüğe gideceğinden korkuyordu. Aydın olanlar ve çağın akımlarını bilenler ise, bir Partinin kurulabilmesi için ortada, bir program, hatta bir doktrin temeli arıyorlardı. Mesela Yakup Kadri Karaosmanoğlu soruyordu:

— Pekiyi ama Paşam, bu partinin bir doktrini yok?

— Elbette olmayacak çocuğum, eğer bir doktrine bağlanırsak, hareketi dondururuz.

Paşa haklıydı. Üstünde yürüdüğü toprağın işlenmemiş halini, başına geçtiği halkın, safha safha yoğurulacak hamurunu biliyordu. Bu sebeple denilebilir ki Halk Partisi, tereddütlü ve biraz da şüpheci bir çevrenin içinden, bir önder adamın sezileri ile, ama biraz da programsız olarak doğdu. Cumhuriyet Halk Partisinin geçtiği, ama şimdi çok arkada kalan bu yola, kısaca göz atalım.

Cumhuriyet Halk Partisi 9 Eylül 1923 tarihinde kuruldu. Bu kuruluşun tarihini Mustafa Kemal daima, 1919 Eylülünde Sivas Kongresi günlerinde kurulan veya kuruluşu ilan edilen "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti"ne bağlamak istemiştir. Hakikaten de, Halk Partisi, kendi doğumu öncesi ilk seçimlere, bu Cemiyetin teşkilatı benimsenerek girildiği için, bu bağıntı aşikârdır. Nitekim Halk Partisi ilk kongresine de birinci değil, ikinci kongre adını vererek, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini, kendi tarihine mal edecektir. Bu suretle de kendi kökünü, Milli Mücadele tarihine bağlayacaktır.

Gazi Mustafa Kemal'in Halk Partisi fikrini ve teşebbüsünü ilk defa ortaya atışının tarihi ise, 6 Aralık 1922'dir. O tarihte İstiklal Savaşı artık sona ermiştir. Kendi içindeki çarpışmaları son haddine varan, Birinci ve İkinci Grup şeklinde fiilen ikiye bölünen Birinci Millet Meclisinin fiili hayatı ise, sona ermek üzeredir. Bu şartlar içinde Gazi Mustafa Kemal o zaman Ankara'da yayımlanan **Hâkimiyeti Milliye** (sonradan **Ulus**) gazetesi ile, **Öğüt** gazetesinin muhabirlerini çağırarak onlara, geniş beyanatta bulunur. Gerçi Lozan Barışı henüz imzalanmamıştır. Ama İstiklal Savaşı kazanılmıştır. Er geç barış sağlanacaktır.

İşte bu beyanatında yeni teşebbüsünü şu cümle açığa vurur:

"Gerçekte büyük vatanperver kitlenin reform isteklerini tartışmayan bir programın başarılı ve verimli olması ümit olunamaz. Bu milli maksat ve görüşleri göz önünde bulundurarak milletin her sınıf halkından hatta İslam âleminin en uzak köşelerinden bazı ebedi olarak iftihar duyacağım şekilde teveccüh ve itimada layık olabilmek için en mütevazı bir millet ferdi sıfatı ile, hayatımın sonuna kadar vatanın hayrına vakfeylemek emeli ile barıştan sonra halkçılık esası üzerine dayanan ve Halk Fırkası adı ile, siyasi bir Fırka kurmak dileğindeyim."

Esas görüş ve kararı bu cümlede toplanan beyanat bu gazetelerde onun imzasını taşıyan bir tebliğ şeklinde çıkar. Bu konuda aydınların görüşlerini toplamaya çalışır. Halka da kararını ulaştırmak ve halkın görüşlerini de anlayabilmek için, Batı Anadolu'da geniş bir geziye çıkar. Büyük Millet Meclisi de, 1 Nisan 1923'te yeni seçimlere karar verir. Gazi bu yeni seçimlere, 9 Umde adını taşıyan bir formülle girdi. Bunları "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Gazi Mustafa Kemal" imzası ile yayımladı. 30.10.1922'de kaldırılan saltanat nizamı, bu umdelerin ikinci maddesinde de reddediliyor ve birinci maddede "Hâkimiyet, kayıtsız şartsız ulusundur" formülü yer alıyordu. Birinci Mecliste muhalif cephe olarak beliren İkinci Gruptan, bu seçimlerde, kimse kazanamamıştı.

Yeni Meclis 7 Ağustos 1923'te toplandı. İlk iş olarak bir komisyonda hazırlanan "Halk Fırkası Nizamnamesi" 9 Eylül'de kabul olundu. Halk Fırkası, böylece kurulmuş oldu. Fırkanın kuruluşu resmen hükümete bildirildi. Bu müracaatın altına Mustafa Kemal Fırkanın Reisi, Recep Peker Genel Sekreter olarak imza atmış bulunuyorlardı. Müracaat dilekçesinde, Fırka (Parti) İdare Heyeti de gösteriliyordu. Refik Saydam, Celal Bayar, kurucular arasındaydılar. İşte o tarihten beri ve daha sonra "Cumhuriyet" sözünü de adına ekleyen Halk Partisi, siyasi hayatımızın içindedir.

Doruktaki Kavga

Yani Halk Partisi bu varlığını bugün de sürdürür. Ama bu teşkilat şimdi, hiç de halktan gelmeyen, hiç de halka inmeyen, partinin varlığını belki kökünden sarsabilecek olan bir kızgınlar kavgası içinde, kendi

kendini tüketmektedir. Çünkü bu kavga, ancak doruktaki kavgadır. Dorukta ise halk değil, profesyonel politikacılar konuşur. Profesyonel politikacı, politikayı meslek edinen, doruğun rüzgârları içinde, kendi kendileriyle cebelleşen, politikanın rüzgârları içinde yaşayan insanlardır.

Halk Partisi'nde Tek Adam'ı ve İkinci Adam'ı bir tarafa bırakırsak, profesyonel politikacılar daima mevcut oldular. Bunların bir kısmı bürokratik cihazlardan gelen, ama sonra politikacılıkta profesyonelleşen insanlardır. Bir kısmı da, esas mesleklerinden ve çevrelerinden kopan ve artık kaderlerini politikaya bağlayan kimselerdirler. Profesyonel politikacı, bilhassa çok partili demokrasilerde, ömür boyunca bir sosyal yaratık olarak yaşar. Asıl 1945'ten sonra bu zümre bizde de, parlamento ve çevresi ile partilerin taşra teşkilatlarında yerleşmiş, kemikleşmiştir. Oligarşik menfaat cihazları içinde varlığını, bir nevi sınıflaştırmıştır.

Bunların içinde, milli meselelerin bilimsel izahlarına, devlet yapısının temel davalarına inenler, bu meseleleri ve bu davaları araştıran, formülleştiren, topluma temel görüşler ve temel eserler getiren kimseler yetişmedi. Bu böyle olunca da, doruktaki kavga, gerek Halk Partisi'nin kendi üst kademesinde, gerek partiler arasında, fikir sahasına kaymayan günlük çekişmeler içinde kaldı. His ve sinir gerginlikleri şeklinde yürüdü. Mesela şimdi Halk Partisi'nin doruktaki kavgası da, sempati veya antipatilerle, demagoji ekstremi arasında, verimsiz bir didişme olarak sürüp gitmektedir. Bu böyle olunca da korkulur ki, Halk Partisi, hatta tarihi kökünden de büsbütün koparak, parlamentoda birkaç temsilci ile yaşar görünen, ama aslında ne halkla, ne siyasetle artık ilgileri kalmayan hedefsiz bazı kalıntılar gibi, tükenecektir. Hem halkın, hem hayatın dışında kalacaktır.

Ortanın Solu

Bu hedefsizliğin, sanıyorum ki, en dikkati çekici, en düşündürücü göstergesi, "Ortanın Solu" sözü, formülü veya sloganıdır. Ortanın solu sözü, gerçi uzunca bir zamandan beri dillerdedir. Ama, ortanın solu nedir? Nerede başlar? Nerede biter? Bu bir program ilkesi midir, yoksa bir yorum mudur? Veya herhangi bir gün ve herhangi bir anda, sözün

gelişi olarak söylenmiş, fakat sahibi belli olmayan, yahut sahibi tarafından dahi benimsenmeyen bir dil sürçmesi midir? İşte bu noktalar kesinlikle belli değildir. Gerçi Halk Partisi'nde, en hüviyetli, idealist ve müdafaa ettiği prensipler nispeten vuzuhlu ve hele partiyi örgütleştirmek mücadelesinde tamamiyle haklı olan Sayın Ecevit, bu soruların cevaplandırılmasında daima çaba sarf eder görünmektedir. Ama bütün bu çabalara rağmen ortanın solu'nun, Halk Partili insana mal olmuş açık ve belirli bir ifadesinin mevcut olduğu, elbette ki iddia edilemez. Kaldı ki ortanın solu'nu bir terim olarak alırsak, sanıyorum ki, Halk Partisine göre, bu terim havada kalacaktır. Çünkü Halk Partisi artık, bir terim partisi değildir. Ve demokratik bir parlamento rejiminde, zaten bütün bu tür partiler, hepsi de aynı platform üzerinde çalışan partilerdir.

Hulasa bugün Cumhuriyet Halk Partisi'nde ve doruktaki kavgada da, terimler ve fikirler değil, sadece profesyonel politikacılar çarpışırlar. Günün parti havası ise bu mücadelede, fikrin değil, demagojinin lehine çalışmaktadır. Demagog, yani fikirleri ve terimleri değil, yığınların hislerini coşturarak kendine yol açan adam ise, bu havada kendi zeminini buldu mu, korkulur ki Cumhuriyet Halk Partisi, hatta tarihi atmosferini de kaybederek, demagogun ağına düşsün. Ve böylece, bir tarihi hatıra olarak da silinsin.

Kısacası, Halk Partisi doruğunda sürüp giden, ama halkın ve kitlenin değil, fakat demagog sorumsuzlar tarafından halkın ve bazı çevrelerin hislerini harekete getirmek suretiyle yürütülen bu kavga sadece hazindir. Ve öyle denilebilir ki memleketteki demokratik rejimin havası bahsinde, aynı zamanda cesaret kırıcıdır. Ne de olsa siyaset adamının yerini demagogun alması bakımından...

CUMHURİYET GAZETESİ / 10 Nisan 1972

HİYERAPOLİS'İN ÖLÜMÜ

Ölü Şehirler, Bir Şarkı ve Biz

Hiyerapolis, kutsal şehir demektir. Eski Ege'nin Laodikya bölgesinde, bir Ulu Şehirdi. Kuruluşu, efsanelere karışır. Ama en azdan 2500 yıl önce başlayan tarihi vardır. Bu kutsal şehir de bir gün, Ege ve Akdeniz çevrelerinin nice uygarlık merkezleri gibi, söndü, yıkıldı ve hayatını tamamladı. Bir "Ölü Şehir" halini aldı. Biz bu ölü şehre, Pamukkale adını yakıştırmışız. Bu benzetiş çok yerindedir. Bunun nedenine geleceğiz. Ama önce, gene şu "Ölü Şehir" üstünde duralım...

Ölü şehirler, öldükten sonra da yaşarlar. Çünkü onların havasında, bizden asırlarca, hatta binlerce yıl önce yaşamış olan inşacı, üstün insanların, emekleri, alınterleri, göznurları, tabiata, coğrafyaya, tarihe ve sanatın en soy malzemesi olan taşa, mermere ebedi damgasını vurmuştur. Saraylar şeklinde, mabetler şeklinde, kitaplıklar, konser salonları, şehir meclisi binaları, gimnazlar, hamamlar, stadlar, muhteşem tiyatrolar şeklinde! Böylece, havada esen bu sessiz musiki, hem onları yapanların gururunu, hem onları yıkanların suçunu, asırlara ve ufuklara doğru haykırır dururlar...

Ölü şehirler, dünya yüzünde çok değildir. Tarih bunları, dünya coğrafyasının şurasına, burasına, hem de biraz nekes ölçüler içinde serpiştirmiştir. Ama biz, bu eski uygarlık kalıntıları yağmurundan, en cömert payı almış olan bir toprağın, bugünkü sahipleriyiz. Kökleri ve efsaneleri, binlerce yılın derinliklerinde kaybolan bu kutsal hazinelerin, bahtlı mirasçılarından biriyiz. Ölü şehirlerin vatanı vardır ama, milliyeti yoktur. Bunlar artık, bütün insanlığın malıdır. Biz sadece bekçiyiz. Görevimiz odur ki, bu ölü şehirler üzerinde esen şarkının, manasını ve musikisini anlayalım. Bu sese kendimizi verelim. İnsan uygarlığının soy mirası olan bu tarih ve sanat hazinelerinin sırlarını her gün biraz daha çözelim. Onları arayan, onları anlayan, onları ziyarete koşan medeni insanların önlerine serelim. Diyelim ki:

"Biz bunları, çökmüş, yıkılmış, topraklara gömülmüş, ama insanoğlunun mazideki en asıl yaratıcılığından işaretler, yankılar aksettiren harabeler halinde aldık. Ama işte tarihin, yerde yatan bu sayfalarının yapraklarını, sahne sahne açıyoruz. Buyurun esrarını adım adım açtığımız şu harabenin üstünde esen rüzgârdaki şarkıyı dinleyin. Bakın biz, binlerce yıl önceki yurttaşlarımızla nasıl bağlantı kuruyoruz?..."

Mesela şu Hiyerapolis? Mesela şu ele aldığımız kutsal şehir için, bu sözleri ne kadar gururla söyleyebilirdik? Ama işte burada, biraz duralım. Çünkü biz, Hiyerapolis denilen kutsal şehri, şu son birkaç yıl içinde yeniden ve galiba artık ebedi olarak öldürdük. Bu suçumuzun bir adı olması lazım.

Kısa Bir Tarih

Hiyerapolis, bu adı almadan önce, daha başka bir adla anılıyordu. Fakat bir devir gelip, hem kültür, hem din anıtları ile şanını yapınca, Kutsal Şehir olarak adlandı. Fakat Akdeniz ve Ege çevresinde, bütün eski uygarlık merkezlerinin, evvela tabiattan gelen insafsız bir düşmanı vardır: Yersarsıntıları... Sonra da, nehir sularının ağızlarının tıkanması ile beliren bataklıklar ve sıtma, nihayet yabancı istilalar, bu merkezlerin halklarını dağıtır. Eski uygarlık merkezleri, boşalır, ıssızlaşırlar. Ondan sonra da insanoğlu yağma ve tahrip saldırıları ile bunların işini tamamlarlar.

Hiyerapolis de, zelzeleden, istiladan ve yağmadan zarar gördü. Ama birkaç yıl önceye kadar o ölü şehirlerin musikisi olan sessizliğiyle ortada, gene de bir Hiyerapolis yaşıyordu. İlk büyük yer sarsıntısı İsa'dan 133 yıl önce şehri yere sermişti. Fakat Hiyerapolisliler yılmadılar. Şehir yeniden kuruldu. İsa'dan sonra 17'nci yılda tarihinin en büyük yer sarsıntısını yaşadı. Her şey yerle bir oldu. Ne var ki Hiyerapolis'in ihtişamlı devri de ondan sonraki inşa ve kalkınma ile başladı. Hıristiyanlığın yayılma ve yerleşme devirlerinde ise burası, sayılı din merkezlerinden biri oldu. Şehrin en haşmetli devri de bütün eski Ege ve Akdeniz şehirleri gibi ikinci ve üçüncü yüzyıllardı, yani Roma devriydi. Ondan sonra çöküntü, çok cepheli olarak başlar ve Hiyerapolis boşalır, ölür.

Hiyerapolis'e Yöneliş

Arkeoloji, yani eski eserler ve kalıntılar bilgisi, henüz yeni bir bilim koludur. Bu bilgi, Avrupa'da, XVIII. yüzyılın sonlarında, Winckelmann'la başlatılır(1). Birbirine bağlı, iki yönde ve hızla ilerler:

1- Eski eserleri ve kalıntıları araştırma,
2- Koleksiyonculuk, müzecilik.

Bizim son imparatorluk topraklarımızın taranmaya başlaması da aynı hızla gelişir. Irak'ta Ninova'dan, Çanakkale'de Troya'ya kadar yayılan bilgin, ama usta kaçakçı arkeologlar, ne bulurlarsa Avrupa'ya taşırlar. Bunu önlemeye çalışan ve İstanbul Arkeoloji Müzesini kuran Osman Hamdi Beyi (1842-1910) ise, burada saygıyla anmalıyız. Ama kaçakçılık bugün de devam eder. Fakat ülkemizde de artık, bir arkeologlar kadrosu yetişmiş ve yurdun çeşitli yerlerinde müzeler kurulmuştur. Şimdi gene Hiyerapolis'e dönelim(2).

Hiyerapolis'te ilk araştırıcılar Almanlar oldular. 1830'da başlayan kazılar, 1950'ye kadar sürdü. Ama mesela ünlü seyyah ve eski eserler bilgini Şarl Teksier, daha 1835'lerde topraklarımızı dolaşarak, üç ciltlik **Küçük Asya** isimli eserinde, bize Anadolu'yu bu bakımdan en zengin ayrıntıları ile anlatır. Hiyerapolis, bu anlatılanlar arasında önemli yer işgal eder.

Hiyerapolis'in, evvela tabiattan gelen eşsiz bir hazinesi, sonra da tarihten gelen değeri, yani "Ölü Şehir" olmak vasfı vardır. Tabiatın bahşettiği, daha doğrusu birkaç yıl önceye kadar bahşetmiş olduğu ihtişam, şimdi tahrip edilmiştir. Şehrin ortasındaki ve yeraltı hazinelerinden kaynayan kireçli suların, şehir seddinden aşağıdaki yatağına dökülürken yarattığı, kademe kademe havuzlar vardı. Bu kademeler öylesine sıralanmıştı ve billur sular birinciden diğerine öyle süzülür, öyle gümüş saçaklar yaratırlardı ki, yalnız bu manzarayı görmek için bile insanlar bu ölü şehrin seddine koşarlardı. Ama şimdi bu havuzlar, bu gümüş şelaleler hep kurumuşlardır. Bilmem hangi köyün hangi davasıyla sular yolundan saptırılmıştır. Halbuki bu havuzlardan süzülen sular köy arkının başında, nasıl olsa gene bu arkta toplanıyorlardı.

Böylece, Pamukkale, evvela Pamukkaleliğini, yani tabiatın verdiği

---

(1) C.W. Ceram: *Tanrılar, Mezarlar ve Bilginler*. Hayrullah Örs dilimize çevirmiştir.
(2) Türkiye'de Ölü Şehirler İçin: Prof. Ekrem Akurgal: *Ancient Civilizations*.

ihtişamını kaybetti. Ama iş bununla kalmadı. Bu sefer de ölü şehir, yeniden ama bütün tarihi havasını ve müziğini kaybedecek şekilde öldürüldü. Şöyle ki:

Dünyanın ölü şehirlere sahip olan bütün bölgelerinde, bu ölü şehirlere hâkim olan, asırlardan beri sürüp gelen derin sessizliktir. Çağın marifetleri, ölü şehrin kapısından giremez. Çarşılar, pazarlar, içkili içkisiz sataşmalar, bisikletler, motosikletler, otomobiller, otobüsler, kamyonlar, ölü şehrin kapısından içeri sokulmazlar. Ölü şehirlerde, saz, radyo, davul zurna çalınmaz. Bu şehirlere, bir mabete girilir gibi girilir. Ölü şehirlerde hızlı yürünmez, koşulmaz, kovalaşmaca, saklambaç, top oyunları oynanmaz. Ölü şehrin sokaklarında imamlar, mistik, daha doğrusu kutsal bir sükûnet içinde dolaşırlar. Sanki hâlâ havalarda uçuşan ve binlerce yıllık eserleri hâlâ ayakta duran insanların ruhlarını rahatsız etmekten sakınırlar.

Halbuki şimdi Hiyerapolis, artık bir pazar yeridir. Dükkânlar, salaşlar, moteller, kahveler ve daha neler, hep şehrin içini kaplamıştır. Bu istila kolay olsun diye; eski insanların ayak bastıkları meydanlara, kaba bir beton döşenmiştir. Bisikletler, arabalar, otobüsler, kamyonlar hep burada park ederler. Radyolar buralarda sonuna kadar açılır ve çığırtkanlar burada bağırarak mallarını satarlar.

Eskiden, şehrin sokakları, ev bölüntüleri, her sokaktan akan suların izleri belliydi. Kaplıca binası, bazilikalar, tiyatro, sosyal binalar bu ölü sahada yerlerini alırlar. Şehrin yamacında, büyük mermer Laodikya mezarları görülürdü. Kaplıcaların önündeki kemeraltı, zamane ululârının, filozofların, uzak ülkelerden gelenlerin toplantı, tartışma yeriydi. Şimdi bunlar öyle bir beton, kalabalık ve pazar gürültüsü içinde kaybolmuştur ki?... Hulasa ölü şehir artık ölü değil, çirkin bir pazar kalabalığı içinde boğulmuş bir kenar mahalle sefaleti içindedir. Yazık!...

Müze Bahsine Gelince?

Halbuki artık, bizde de bir arkeoloji ve eski eserlere merak başlamıştır. Bir taraftan araştırmalar, derlemeler yapılır. Müzeler kurulur. Mesela Milli Eğitim Bakanının şu beyanlarını okuyalım:

ANKARA, (a.a) – Milli Eğitim Bakanı İsmail Arar, Türkiye'de 325 bin 884 adet arkeolojik eser bulunduğunu açıklamıştır.

İçel bağımsız milletvekili Celal Kargılı'nın konuya ilişkin bir sorusunu cevaplandıran Arar, yurdumuzda 36 müze mevcut bulunduğunu belirtmiş ve şu bilgileri vermiştir:

"Türkiye'de Bakanlığımıza bağlı olarak 36 müze bulunmaktadır. Bu müzelerde, 325 bin 884 arkeolojik ve 104 bin 681 adet etnografik eser bulunmaktadır. Ayrıca, bu müzelerde çeşitli tarihi devirlere ait 98 bin 443 tablet yer almaktadır. Bu arada, 34 bin 130 arşiv vesikası ile 6 bin 642 Osmanlılara ait mahkeme sicilleri ve 180 bin 325 adet kitap bulunmaktadır. Tarihi devirlere ait ve gayet kıymetli bir de 'sikke' koleksiyonu mevcuttur."

Ama bu müzelerin de yeni inşa olunanları, evvela müze değildirler. Mesela Afyon, mesela Antakya Müzeleri gibi. Antalya müze binasına 10.000.000 lira kadar harcanmıştır. Ama bina, her tarafı yerden tavana kadar camekân bir hâl binası halindedir. Güneş içinde kaynar. Halbuki müzelerden, dış manzara görülmemelidir ki, biz, eski ataların eserleri ve ruhları ile orada başbaşa kalalım. Antalya'da ise güneş ve dış manzara gözleri uyuşturur. Sonra bu, yerden tavana camekânlar, emniyetli de değildir. Bu sefer de emniyet sağlayalım diye yapılan demir parmaklıkların gölgeleri mermer eserler üzerine düşerler. Böylece mesela, bunların fotoğraflarını çekmek isteyen biri, bu eserlerin kendilerinin değil, üzerlerine düşen parmaklık gölgeleri ile, acaipleşen nesnelerin fotoğraflarını çeker.

Halbuki artık devletin emrinde, oldukça yetişmiş bir arkeologlar kadrosu vardır. Ama müze mimarları galiba yok! Şimdi bu yeni müzelerin görevlileri, bu tahrip edilen, yeniden öldürülen ölü şehirlerle, bu açık hâl binalarından güneş banyoları yapan yaralı mermerlerin karşısında, şaşkınlıklarından ne yapacaklarını bilmez görünüyorlar.

Pek iyi ama, bütün bu işlerin bir anlayanı yok mu? Bizim ilgililer dünyada, hiç mi ölü şehir ve hiç mi müze görmediler? Yoksa işleri bu sefalete götürmektense, bu işlerde bilgili anlayışlı koruyucular, idareciler, mimarlar yetişinceye kadar, bizden öncekilerden bize kalanları, toprakların altında uyumaya bırakmak daha iyi olacak!...

CUMHURİYET GAZETESİ / 29 Mayıs 1972

HİTLER'İN SESİ

Bir Çöküntü ve Kaos!

Hitler bir akıl hastası mıydı? Yoksa bir dâhi miydi? Sokaktan gelen bir macera adamı mı, yoksa insanüstü bir yaratık mıydı? Kendi yolunu kendisi mi açtı? Yoksa şartlar onu kucaklayıp, çıktığı yola arkasından mı ittiler?

Bu sorular daha da uzatılabilir. Ama cevaplar ne olursa olsun, gerçek şudur ki, çağımızda bir Hitler yaşadı. Onun fırtınalar yaratan sesi ile kanlı ayak izleri, bir zaman dünyamızı sardı. Bunun içindir ki şimdi, yalnız tarihçiler değil, Alman toprağına ayak basan ve her düşünen insan, bu topraklar üstünde ondan, mutlaka bazı işaretler görmek, bazı yankılar duymak isterler. Öyle yankılar ki bu, duyulanlar bir zaman, bir çılgının böğürtüleri miydi? Yoksa bir milletin yeniden doğuş ve uyanış müjdeleri mi? Bunları ilk planda, belki düşünmek bile istemezler. Çünkü Hitler'in serüveni, Alman dramı içinde bir başka romandır. Gerçi bugün Almanya'da Hitler'i hatırlayanlar, hele onu özleyenler, belki de yoktur denilebilir. Çünkü o, Almanya'nın yenilgisinden, kendini değil, kendisine layık olmayan Alman milletini sorumlu tutar. Ve bu millete borcunu da, eğer varsa, kendi eliyle hayatına son verip, sonra birkaç teneke benzinle yakılan cesedinin alevleri ile ödediğini zanneder. Gerçi bu serüven pahalıya mal olmuştur: Alman ordusundan 2 milyon ölü ve kayıp, 4 milyon 200 bin yaralı, sivil halktan da 4 milyon ölü ve kayıp vardır. Harbe katılan ülkelerin ölü ve kaybı da 10 milyon insandı. Savaş bu ülkelere 260 milyon dolara mal oldu ve yenilen Almanya da, baştan sona tahrip edilmiş bir ülkeden başka, 28 Haziran 1919'da imzalanan Versay Antlaşması ile 42 yılda ödenmek üzere 236 milyar dolar borçlandırılıyordu.

Böylece Almanya, yalnız askerlik bakımından çökmekle kalmıyordu; devlet, idare, iktisat ve moral yapıları da çöküyordu. Alman markı üç milyonda bir seviyesine düşüyordu (1923). Altı bin banka iflas etti. Bir yumurta 320 milyon, bir ekmeğin fiyatı 500 milyon, yarım kilo te-

reyağ da 2 milyar 800 milyon mark olmuştu! Bir Amerikan doları ile ise, bütün Almanya'yı satın alabilirsiniz diye latifeler yapılıyordu. İhtilaller, Bolşevizm tehditleri, monarşinin düşüşü ve bir türlü yerleşemeyen bir yeni cumhuriyet nizamı ortasında, iktidar sokakta yatıyordu. Ve ülke, bir adam bekliyordu. Bir adam, bir otorite, bir diktatör! İşte Hitler, bu boşluğun, bu kaosun ortasından fırladı.

Hitler Kimdir?

Adolf Hitler, Alman Bavyera'sı ile Avusturya'nın sınır bölgesinde ve Avusturya topraklarına düşen küçük İnn kasabasında doğdu (1890). Babası bir küçük memurdu. Anası, ev kadınıydı. Aile aslen, galiba Bavyeralı'ydı. Yahut Hitler bunu daima böyle kabul etti. Çünkü Islav, Macar ve öbür ırklar arasında azınlıkta kalan Cermen nüfusu ile, kendini hatta Alman da saymayan ihtişamlı Avusturya İmparatorluğuna karşı, ömür boyunca, ancak kin ve yabancılık duydu. Hitler, muntazam bir tahsil görmedi. Tahsilini tamamlayamadı. Babası, oğlunun memur olmasını istiyordu. Hitler ise, ressam olmak davasındaydı. Ressam olamadı ama, boyacı ve nakışçı oldu. Zaten daha 13 yaşındayken babası, 15 yaşındayken annesi öldü. Hitler bu gökkubbe altında tek başına, yalnız ve koruyucusuz kaldı. Çok genç yaşta Avusturya'da boya işçiliğine başladı. "Kuru ekmek ve acı soğanla" yaşadığı günleri hatıralarında anlatır. Nihayet bir gün sınırı geçti. Bavyera'ya, Münih'e yerleşti. Ama açlık, yalnızlık daima yakasındaydı. Sonunda onu, Birinci Dünya Harbi kurtardı. Yaşı da artık gelişmişti. Bavyera Kralına bir dilekçe verdi, orduya er olarak kabulünü istedi. Kabul edildi. Ve 6 yıl, sırtından askeri elbise çıkmadı. Bu arada ancak onbaşılığa yükseldi. İşte, bir gün gelip Alman Devletinin Başbakanı ve Devlet Başkanı olan Adolf Hitler budur. Ve denebilir ki onu, Birinci Dünya Harbi doğurdu. Ön plana attı. O da kendisini, bütünü ile kaderinin terazisine verdi. Çünkü kaybedeceği hiçbir şeyi yoktu: Açlığından, yalnızlığından ve ayak altında sürünmenin zincirinden başka...

Siyasete Girişi

Hitler siyaseti sevmezdi. Anılarında, siyasetçilerin ve egemen sınıfların, vatan, millet, memleket gibi en kutsal konuları nasıl sömürü ara-

cı yaptıklarını yazar. Ama bir gün kışladaki âmirleri onu, Alman İşçi Partisi adını benimseyen bir kuruluş hakkında bilgi toplamaya memur ederler. Gerçi savaş yıllarında bazı muharebelere katıldığını anlatır. Ama bunlar pek önemli şeyler değildirler. Fakat arada yaralanmıştı. Bir de Demir Haç nişanı almıştı. Fakat bu nişanın nasıl alınabildiği hâlâ aydınlanamamıştır. Mütarekeden sonra ise görevi, kışlada kalan askerlere bir nevi ders vermek, telkinlerde bulunmaktı. Bu, onun zayıf olan konuşma yeteneğini, geniş ölçüde geliştirdi. Alman İşçi Partisi'ni ziyaretten sonra ise kendini, pek de istekli olmadığı halde, bu partinin üyeleri arasında buldu. Partinin yalnız 6 (altı) üyesi vardı. Hitler yedinci üye oldu (Ekim 1919). Ondan sonra çalışmalar, toplantılar başladı. Gelenlerin parti üyesi olmaları şart değildi. Katılanların çoğunluğu komünistler oluyor ve her toplantı, kavgalarla bitiyordu. Ama yavaş yavaş dinleyici sayısı arttı. Ve Hitler, partinin adını "Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi"ne çevirdi. Rozeti, özel bayrakları ve resmi tören sancakları oldu. Adı duyulmaya başladı. Daha sonra, büyük sanayiciler, bankacılar, başta Ludendorf olmak üzere bazı askerler ve esnaf, partiyi tutacaklardır. Bu gelişmeleri gören Hitler, şu ünlü birahane baskınını, işte bu hava içinde ve Münih'in Königsplatz semtinde, Burgerlbraukeller-Mathäser birahanesinde yaptı.

Bu birahane bugün de ayaktadır. Bayer Caddesine açılan kapısından birkaç merdivenle çıkılır. Bir sıra geniş hollerden büyük salona geçilir. Hele akşam saatlerinde, burası tıklım tıklımdır. Hitler, büyük hücumunu 8 Kasım 1923'te burada tertiplemişti. Salonları büyük kalabalık doldurmuştu. Bavyera Hükümetini ellerinde tutan 3 kişi, yani Kahr, Von Lussov ve Von Seiser de oradaydılar. Alman orduları eski Kurmaybaşkanı Ludendorf'u da Naziler getirmişlerdi. Her şey tamam olunca Hitler, arkasında gösterişli bir maiyet grubu ile salona girdi. "3.600 adamın gözlerinin üzerimde toplandığını görüyordum," diye yazar. İlk sözü Kahr aldı. Hitler, Bavyera'nın bağımsızlığının ilanını bekliyordu. Ama bu olmadı. O zaman sahneye fırladı. Tabancasını çıkardı. Tavana bir el ateş etti ve gürledi.

"— Milli devrim başlamıştır! Bavyera ve Alman hükümetleri devrilmiştir! Şimdi geçici hükümet başa geçmiştir. Ordu ve polis kurumları tamamiyle ele geçirilmiştir!..."

Sonra tabanca tehdidiyle, üç Bavyera liderini bir odaya soktu. On-

lara, yeni hükümette en büyük mevkileri teklif etti. Ama hiçbirinin kılı kıpırdamadı. O sırada dışarıda silahlar patladı. İçeride panik başladı. Ortalık karıştı. Ludendorf bu olup bitenlerden bir şey anlamıyordu. Hitler'in ise niyeti, Bavyera'da hükümeti eline geçirdikten sonra, Mussolini'nin Roma'ya yürüyüşü gibi, Berlin'e yürümekti. Fakat artık anarşi tamdı. Bavyera önderleri de bu arada oradan çekilmenin yolunu buldular. Hitler de ortadan kayboldu.

Ama ertesi sabah için Ludendorf, bir gösteri yürüyüşü teklif etti. Yürüyüş yapıldı. Ama hükümet vaziyete hâkimdi. Ölenler yaralananlar oldu. Hitler kaçtı. Ve Ludendorf meydanda, silahların üstüne tek başına yürüdü. Hitler iki gün sonra yakalandı. Mahkemeye verildi. Gösteri meydanından kaçmıştı ama, mahkemeyi tam bir propaganda kürsüsü gibi kullanmayı bildi. Ünü bütün Almanya'ya yayıldı. Cezaevinde itibarlı bir misafir gibi ağırlandı. Dokuz ay sonra da serbest bırakıldı. Ondan sonra yürünen yol, Hitler'i evvela Almanya Başbakanlığına, sonra da Devlet Başkanlığına çıkaran yoldur. Bu yolun sonu, İkinci Dünya Savaşı'na çıkar. Ve bir aralık; Volga'dan Atlas Okyanusu'na Girit'ten Norveç'e, Fas sınırlarından İskenderiye önlerine kadar Avrupa ve Kuzey Afrika, Hitler'in bayraklarıyle süslendi. İşte Mathäser birahanesinde bir köşeye oturduğunuz zaman, çağın bu dev veya çılgın onbaşısının haykırışlarından, hollerde, salonlarda, çatılarda, acaba bir yankı alabilir miyim diye düşünürsünüz. Ama, gürültülü bir orkestra, birer küçük fıçıyı andıran hesapsız bira bardaklarının çatırtıları ve kimin kime neler anlattığı bilinmeyen şamatacı insanların kahkahaları, gevezelikleri arasında, Hitler'in sesinden galiba havada artık hiçbir şey kalmamıştır...

Değmez

Oysa o kendini, ilahi bir misyonla Almanların başına ve dünyaya gönderilmiş sayıyordu. İkinci Dünya Savaşı başlarken:

"— Er üniformamı tekrar giyiyorum," diyen Hitler, bu misyonunu şöyle açıklar (1 Şubat 1938):

"— Benim tarihi bir misyonum var. Ben bu misyonu gerçekleştireceğim. Çünkü Tanrı bana, bu misyonu yerine getirmek görevini verdi. Benimle beraber olmayan ezilecektir."

14 Nisan 1939'da, Roosevelt'in mesajına da şu cevabı veriyordu:

"En derin hislerimi Tanrıya, ismi bile bilinmeyen bir er iken, beni yükselterek, sevgili milletime rehber ve şef yaptığından dolayı, en halisane minnet ve şükranımı arz etmekle ifade edebilirim."

Kısacası; çağımızda bir Hitler yaşadı. Bugün Mathäser birahanesinin salonlarında, vaktiyle haykırışlarının yankıları, bozuk bir orkestra ile, kahkahalar, gürültüler arasında duyulamayan bu adam, bir akıl hastası mıydı? Bir dâhi miydi? Bir macera adamı mı, yoksa insanüstü bir yaratık mıydı? Bu soruların cevaplarını insanlık, sanıyorum ki, artık aramasa daha iyi olur...

CUMHURİYET GAZETESİ / 18 Aralık 1972

YENİ YÖNELİŞLER

Fikirler Savaşı Cephesi

Fikirler savaşı, cephelerdeki savaşlar gibidir. Hem bütün cephe boyunca, hem cepheler gerisinde yürür. Tıpkı cepheler savaşında olduğu gibi, fikirler savaşında da, bu savaşa katılan güçlerin bütün imkânları harekete gelir. Ama cepheler savaşında son söz, topların, tüfeklerindir. Ya da mesela İkinci Dünya Savaşı'ndaki Amerikan-Japon karşılaşmasında olduğu gibi, iki küçük atom bombasınındır. Oysa fikirler savaşında çağdaş akım ve değerler ortaya serilir. Hangi taraf çağa, yeni değerler katıyorsa, son söz onundur.

Ama bu değerler ve akımlar, hem çağın tarihi zaruretlerine, hem toplumların yapısına uygun olacaktır. Yoksa, hazır fikirler ithalatı ya da artık donmuş ve bugünkü topluma yeni görüşler getirmeyen orta-çağ dogmalarının tekrarı, toplumun gerçek şekilleşmesine, olumlu katkıda bulunmazlar.

Bugün ülkemiz de, bir fikir savaşı içindedir. Gerçi günlük siyasetle, demagojinin kavram karışıklıklarının, her şey demek olduğu günler yaşıyoruz. Fazla olarak da, bilerek veya bilmeyerek toplum yapısına sokulan yeni çelişkiler, Türk toplumunu yarın, daha çetin problemler karşısında bulundurabilirler. Bunları önlemenin çaresi, yine de fikirler mücadelesidir. Siyasette demagoji ile kavram karışıklığına kayan dikta eğilimlerinden de, yine gerçek fikir tartışmaları ile çıkabiliriz. En sağlam yol budur.

Gerçi bugün Türkiye'deki bunalım, henüz zirvededir. Yani ancak Parlamento, Hükümet ve Üniversite ile yan iktidarlar, bu bunalımın çarkları içinde boğuşurlar. Ama halk, bu zirvede olup bitenlerin, dışındadır denilebilir. Onun dertleri ve davaları ile, bu zirvede olup bitenler arasında bir bağlantı yok gibidir. Fakat şimdi, gamsız siyasetçi ile sorumsuz demagog, bu bunalımı halka da yayabilmek için, seferber olmuş gibidirler. Bugün görünen odur ki, gamsız siyasetçi ile sorumsuz

demagog, herkesin başını döndüren kavram karışıklığını da sömürerek, yarınımızı da kapsayacak bu zararlı ve kasıtlı gayretlerinde, itiraf etmeli ki, çok mesafe almışlardır.

Kısır Çabalar

Fikirler savaşı ile, kaygusuz siyasetin, demagojinin ve kavram karışıklıklarının sınırlarını nasıl ayırabiliriz? Bunun cevabı, hem çetin, hem kolaydır. Biz şimdilik kolayı tercih edelim: Gamsız siyaset, sorumsuz demagoji ve kavram karışıklığı ile, gerçek fikrin arasındaki fark, bir değerler meselesidir. Gerçek fikir, fikir hayatımıza, toplum yapımıza ve dolayısıyla yarınımız için bize, yeni değerler getirir. Gamsız siyaset, demagoji ve kavram karışıklığı ise, fikir hazinemize, toplum hayatımıza ve yarınki düzenimize, hiçbir değer katmaz. Fikir denilen mucize, doğurucudur. Gamsız siyaset, demagoji ve toplum karışıklığı ise kısır!

Onun için, bu kısır ve cüce yaratıkların bütün ümidi, Dikta'dadır. Yani bu yaratıklar, kendileri kuvvet değildirler, onlar, kendileri üstünde, ama kendi hesaplarına çalışan güçler isterler. Bu güçler; kanunlar ve mahkemeler sistemi ile mi yaratılır, yoksa, gölgesine sığınacakları bir dikta nizamı mı olur? Onu düşünmezler. Elverir ki, olağanüstü güçler ve nizamlar kendilerine, diledikleri gibi at oynatmak için hak ve imkân versinler.

Oysa fikrin vatanı, hür ve müspet düşüncedir. Gerçi dinler gibi, doktrinler gibi, ülküler gibi, hulasa en kutsal akımlar gibi, fikirler de kötüye kullanılmak ihtimalleri ile karşı karşıyadırlar. Ama gerçek fikirler, donmuş değerler demek olmadığı için, böyle şartlarda fikirler cephesi, gene de mücadele bayrağını açar. Temsil ettiği yeni değerleri ortaya serer. Çünkü gerçek fikir, ölü mazi ve donmuş skolastik demek değildir. Fikrin kötü kullanılışına karşı en etkili güç, gene müsbet fikrin kendisidir. Eğer gerçek aydını frenlemiyorsak, eğer rejim; gamsız politikacı ile demagogun emrinde değilse ve kavramlar karışıklığına karşı gerçek fikri ve gerçekçi aydını çıkarabiliyorsak, sorumsuzlukla cehaletin yenilgisi mukadderdir.

Bugün bir fikirler savaşı içinde miyiz? Evet diyelim. Ama şimdilik bilimselin şansı, elbette ki bazı dumanlı gayretlerle gölgelenmektedir.

Bu gayretler de yine, gamsız politikacıdan, demagogtan ve kavram karışıklığından gelmektedir. Mücadele, hem cephede, hem cephe gerisinde, er geç fikrin lehine gelişecektir. Ama şimdilik, demagoji ve cehalet maalesef engelsiz gibi görünmektedir. Bunun en göze çarpan örneği din sömürücülüğünün, içeride ve dışarıdaki Türk işçileri arasında aldığı yaygın cereyandır. Bu konuyu gelecek yazımızda, etrafiyla vereceğiz.

Şu Örnekler...

Avrupa'daki Türk işçileri arasında, örneğin Almanya'da yayımlanan ve "Türk Kültür ve Yardımlaşma Derneği"nin yayın organı olduğunu ilan eden, İstanbul Üniversitesi profesörlerinden de yazılar veren, ama Suudi Arabistan petrolcülerinin dilini konuşan **Nizam** gazetesinden, şimdilik şunları nakledelim:

— Milli bayram mı? Kepazelik mi? (Bu bayram 19 Mayıs bayramıdır.)

— Milli münafık İnönü, Rus ajanlarını korudu!

— Bir inkılâp bekliyoruz. Bu inkılâbın adı İslam'dır. Bu korktuğunuz, yarın mutlaka olacaktır...

— "Çağ kapayıp, kılıcı ile çağ açan,
Düşmanına bile adalet saçan.
Merhamet ufkunda kuş gibi uçan,
Mazlum Sultan Abdülhamit Han bizim!..."

— Başına geçirdiğin oturağı, hangi çocuğun altından kaptın? (Şapka)

— Nurcular, Süleymancılar, İmam-Hatipliler, Tarikatçılar, Vehâbiler, Irkçılar, Mücadeleciler! Bölünmeyin! Birleşin!

Bu nakilleri daha da uzatabiliriz. Gelecek yazımızda, hem din alanında değer ifade eden bazı yayınlar, hem de bu tortu yayın üzerinde duracağız. Çünkü din, yahut metafizik inanca ile, ona dayanan toplum yaşantısı, tarih öncesinin en eski kademelerinden beri vardır. Bugün de, toplumların çoğunluğu ve bu arada Türkiye için din, yaşayan müessesedir. O halde hem toplumumuzda, hem sosyal müesseseler ve problemler arasında bir de gerçek din davaları var: Din felsefesi, dinde ahlak, dinin, insanlığa haykıran ve insanlığı kapsayan manevi atmosferi...

Pek iyi ama, şu daha yukarıda naklettiğiniz şeyler, din midir? Fikir midir? diyeceksiniz? Elbette değil. Ama gerçeğin, çağa uyanın, bilimselin, yahut kısaca fikrin kayıt altına alındığı yerde, safsata, tahrik ve cahilin iç âleminde yaşayan aşağılık duygusunun taşkınlıkları, birden harekete gelir. Bu harekete gelenlere karşı biz, fikrin değerlerini seferber edemezsek, hem toplum içinde bazı kütleler veya cemaatler yollarını şaşırırlar. Hem de cahil ve hiddetli münafık, kendi iç âleminin yanlış özlemlerini, gerçek müjdelermiş gibi saçar. Hatta bu bakımdan, yurdumuzda yaşadığımız bazı olayları bile, gerçeğe, bilimsele inemeyen, tarihi gelişmelerin tamamen zıddı, vehmi veya izah edilememiş özlemleri gerçek sayan birtakım hedefsizliklerin sonuçları olarak almak, hata olmasa gerektir. Ve sanıyorum ki, bu görüş, hem sol, hem sağ sayılan akımlar için doğrudur.

Çünkü adına sosyal denilen her hareketin ilk şartı ve vasfı, önce tarihin akışına ve sosyal bilimin kanunlarına, yani bilimsele uygun olmalarıdır. Mesela bugün anarşizm, 100 yıl geride kalmıştır. Ve yapıcı hiçbir değeri kalmamıştır. Aynı suretle sosyalizmin de artık, her toplumun kendi yapısına ve ihtiyaçlarına göre ve reformist istihalelere yönelen bir evrime yöneldiği malumdur. Mesela Fransız Komünist Partisindeki son önemli gelişmeler gibi...

O halde, olaylara ve davalara, daha soğukkanlılıkla eğilmeliyiz. Ve biz bunu, her vesileyle açıklamaya çalışacağız...

CUMHURİYET GAZETESİ / 15 Ocak 1973

KENDİNİ KABUL ETTİRMEK!

23 Nisan'daki Lider

Anadolu'da yeni bir devletin kuruluşu ile, bu devletin kendisine; Dikta yolundan gelmeyen bir Şef ve bir Devlet Adamı buluşu, aynı güne rastlar.

23 Nisan 1920'de Ankara'da, Büyük Millet Meclisi açılıyordu. Ama o günkü toplantı, bir açılış töreni ile geçti. 24 Nisan'a gelince? Bu bizim tarihimizde, hem yeni bir devletin kuruluşunun, hem bu devletin kendisine, silah ve dikta yolundan değil de mantık yolundan gelen bir Devlet Şefini buluşunun tarihidir. O gün, bizim tarihimizde görülmemiş bir mantık ve muhakeme gücü ile, kendini bu Yeni Devlet'in başı olarak kabul ettiren, bir akıl insanının, bu yeni devletle el ele, tarih sahnesine çıkışları günüdür.

Bu yeni Şef, bu insan, bu mantık ve akıl adamı kimdi? Nereden geliyordu? Kafasında, hangi rüyalar çiçeklenmekteydi? Yoksa onun kafasında hiçbir rüya yoktu da, çıktığı yolun basamak taşları gibi yürüyeceği yolların aşamalarını ve ulaşacağı nizamı da yine kendi kafasında, akıl ve mantık hesapları ile mi adım adım alacaktı?

Bu soruların cevabını, onun 24 Nisan 1920 günü Anadolu bozkırında ve Ankara denilen harabede toplanan, adına "Büyük Millet Meclisi" denilen, her biri bir başka meslek, ruh, mizaç, eğilim ve karakterde olan insanlar karşısında okuduğu söylevinden, eğer dikkat olunursa, çıkartmak mümkündür.

Bir Nutuk ki, Anıtkabir'in duvarlarına, mermer levhalarla işlenebilirdi. Bir Nutuk ki, Parlamentonun, üniversitelerin, asker ve sivil okullarının kitaplıklarından köy odalarının kitap raflarına kadar sıralanabilirdi. Bir Nutuk ki, bizim bilmediğimiz, unuttuğumuz, onun için de kolayca inkâr edebildiğimiz günlerin gerçeklerini, önümüzde perde perde açardı. Bize nereden ve hangi şartlar içinde geldiğimizi, nasıl mihnetlerden geçerek, şu 23 Nisan dediğimiz, 24 Nisan dediğimiz gün-

lerde, bir tek katlı yapının çatısı altında niçin toplanıldığını anlatırdı. Hem öyle bir konuşma ve düşünme örgüsü ile ki, onda tek kelimelik bir heyecan taşkınlığı yoktur. Dinleyenlerin duygu coşkunluklarına hitap etmez. Naralar, alkış toplama jestleri, silahlarımızı çekelim, kanımızın son damlasına kadar aslanlar gibi döğüşelim haykırışlarına varan, tek çıkış yoktur.

Bu Nutukta dile gelen mantıktır. Şartların, akıl ölçüleri ile değerlendirilmesidir. Bu Nutukta, demagog ve maceracı değil, insan konuşur:

– Olayları en iyi değerlendiren,
– En ileriyi gören,
– Meşruluk dayanağı arayan ve ondan ayrılmayan,
– Hazır doktrinlere, önceden çerçevelenmiş formüllere bağlı kalmayan,
– Ve tarihi şartların, gerçeklerin doğrultusunda eylem (aksiyon) adamı olan, insan konuşur.

Bu ölçüler ise, Liderlik'in vasfıdır. İşte 24 Nisan'da, Orta Anadolu bozkırının, Ankara denilen harabesinde, tek katlı bir çatı altında konuşan insan, böyle bir liderdi. O gün dünya sahnesine, hem yeni bir Devlet, hem bir Lider doğuyordu.

Gösterişsiz Bir Yolculuk

Bu tek katlı çatıda, bir Meclisin toplanabilmesi için, yapılabilecek, hiçbir süs, gösteriş ve şatafat masrafı yoktu. Sivas'tan Ankara'ya heyetin hareketine karar verildiği zaman, gece herkes heybelerini toplarken bu Temsil Heyetinin bütün yolluğu 20 ekmek, 20 yumurta ve iki okka peynirden ibaretti. Bakkallar, manavlar, kasaplar, veresiyeyi kesmişlerdi. Kendilerini yola çıkaracak üç külüstür açık otomobilin, yalnız birinin lastikleri tamdı. Öbürlerinin tekerlek lastiklerine, çullar, çapullar sıkıştırılmıştı.

Sivas'a, Erzurum'dan geliniyordu. Erzurum ve Sivas Kongreleri ise anlam itibariyle büyük; rakam, nicelik ve imkân bakımından güçsüz, ama düşündürücüydüler. Fakat Mustafa Kemal, bir ayağı kırık, küçük, örtüsüz, dökuntü bir masanın çevresine sıkışanlara, yeni başlayan çağın en büyük olayından, yani dünyanın kaderinden, bilinmeyen şeyler haber veriyordu:

— Sömürgeciliğin sonu gelmiştir. Eğer dişimizi sıkarsak, üç yıl sonra, düşmanları memleketimizden atabiliriz...

Dinleyenler şüpheli, hatta şaşkındılar. Bu sözler öyle bir zamanda söyleniyordu ki! Paris'te toplanan galipler, dünyayı, yeni sömürgelere bölüyorlardı. Ve Türkiye, bu bölüşmede, en başta parçalanıyordu! Hatta onun bu konuda, daha ileride açıklayacağı kehanetler de vardı:

— Bugün şu doğan güneşi nasıl görüyorsam yarın, bütün Asya ve Afrika esir milletlerinin kurtuluşunu da, öyle görüyorum...

Erzurum'dan Sivas'a, iki ilkeyle geliniyordu:

— Milli İradeyi hâkim ve milli kuvvetleri icracı kılmak... İşte Sivas Kongresi, aslında bir bölge kongresi olan Erzurum Kongresinin, bu ilkelerini kabul ve ilan edecekti. Öyle de oldu. Erzurum'da kabul edilen "Heyet-i Temsiliye" çekirdeği, Sivas'ta "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Temsiliyesi" şekline döndürüldü. Fakat bu bir Devlet demek değildi. İşte 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisi, o ilk basamak taşlarından sonra, yeni devleti kuracaktı. Bu devletle; Heyet-i Temsiliye artık bir Cemiyet olmaktan çıkacak. İçeriye ve dışarıya karşı, yeni devlet konuşacaktı. Bu "Yeni Devlet"in Başı, Hükümeti, Ordusu, İç ve Dış politikası olacaktır. Yasama, Yargı ve Yürütme organlarını, kendi varlığında temsil ederek, işletecekti...

Parçalanan Takrir

Ankara'da, Taşhan meydanındaki o tek katlı çatı altında başlayan toplantının havasında çeşitli rüzgârlar da esiyordu. Gerçi bazı mekteplerden getirilen küçük dar sıralara, cübbeli, sarıklı, kavuklu, kalpaklı Mebus Efendiler sığışmışlardı. Samanpazarı, Ulcanlar kahvelerinden getirilen iki tavan lambası da, salona asılmıştı. Ankara İstasyonu, İngiliz askerlerinin elindeydi. Toplantı binasının tam karşısında küçük şehir bahçesindeki barakalar, Fransız askerlerinin işgalindeydi. Bir kısmı Senegalli, Afrikalı olan bu askerler, nihayet 8-10 metre karşılarında olup bitenleri, biraz da şaşkın bakışlarla izliyorlardı.

Olup bitenler de ilgi çekiciydi. Açılış vakti yaklaşınca, Hacı Bayram camisi tarafından karışık bir cemaat sökün etmişti. Önde Hacı Bayram'ın siyah bayrağı taşınıyordu. Sonra iri yarı bir Hoca olan Sinop Mebusu Abdurrahman Efendinin başında bir rahle ve üzerinde Kur'an ile, Sakal-ı Şerif, yani Peygambere ait olduğuna inanılan sakal telinin mah-

fazası taşınıyordu. Meclis'in kapısında kurbanlar kesildi. Sonra dualarla binaya girildi. Bayrak, Kur'an ve kutsal emanet, kürsüde yerlerine konuldular. En ihtiyar üye olan Sinop Mebusu Şerif Bey, iyi bir konuşma ile Meclis'i açtı. Yoklamada anlaşıldı ki, salonda 115 mebus vardır.

İşte bu toplantıda, Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşa söz aldı. Sivil kıyafeti, biraz üstünden akar gibidir. Erzurum Valisi Münir Bey'e ait olan ve İstanbulin denilen uzun ceket, boyuna göre değildir. Reye pantolon, uzun ve eğretidir. En yakışıksız görünen de, ciğer rengine kaçan bir festir. O zamanlar bu renk makbul görülmezdi. Ama, başka fes de bulunamamıştı.

Meclisteki hava da karışıktır. İstanbul Mebusan Meclisinin Başkanıyken, Meclis kapanınca Ankara'ya gelen Celalettin Arif Bey, gösterişli bir adamdır. Kendini yeni Meclise "Tabii Reis" bilir. Onun gibi düşünenler de çoktur. İstediği, bir Meclis Başkanlığı, bir de, birikmiş iki maaşının ödenmesidir. Şeyhler, hocalar ise, başka bir tertip içindedirler. Bir önerge de hazırlanmıştır. Bu önerge, Tacettin Şeyhinin şalvarının cebinde hazırdır. Teklif şudur:

Biz yine Meclisimizde toplanalım. Ama Padişahımıza da bildirelim. Onun da izni olsun. Yapacağımız işleri, alacağımız kararları da ona haber verelim...

İşte Mustafa Kemal, bu hava içinde söz alır. Resmi görevleri, daha Amasya'dan hareketi sırasında alınmıştır. 8-9 Temmuz gecesi ise, sarayla yapılan bir telgrafbaşı muhaberesi sırasında, Ordu ile ilişkisi kesilir. Rütbeleri, nişanları alınır. Ve İstanbul Hükümeti tebliğlerinde o, artık sadece "Selanikli Ali Rıza Efendi oğlu Mustafa Kemal Efendi"dir. 23 Nisan 1920'de söz aldığı Mecliste ise, Ankara Mebusu sıfatı ile konuşacaktır. Yani Ankara Mebusluğuna seçilmiştir.

İşte bu konuşma, arada bir küçük fasıla ile, tam dört saat sürer. Ve bütün konuşmanın özü ve mantığı, şu sorunun açıklanmasında toplanabilir.

Biz Niçin Buradayız?

Nutuk, bu düğümün çözülmesi içindir. Ve çözülen düğümden "Şimdi ne yapacağız?" problemi, kendiliğinden açığa çıkar. Bütün öbür düşünceler, tertipler ise, artık ortadan silinir. Anlaşılır ki, Meclis ve memleket bu adama muhtaçtır. Bu gemiyi ancak o yürütebilir. O

kurtarabilir. Tabii milletin hâkim iradesi ile. Milletin hâkim iradesi ise, padişahın izni demek değildir. İş böyle gelişince Tacettin Şeyhi, şalvarının cebindeki takriri, yavaşça buruşturur, parçalar ve sıraların altına atar. Ama bir de "Reislik" meselesi var?

En Büyük Risk?

O gün Mustafa Kemal, hayatının belki en büyük, yahut tek riskini oynar. Nutku bitmiştir. Akıl, sağduyu ve mantık konuşmuştur. Fakat bu riski de oynamak zorundadır. Çünkü Reis seçilme sırası gelmiştir. Oylar, kim bilir nasıl çıkabilir. O zaman; ihtimallerin ve tehlikenin üstüne, cepheden gider ve kaderini bütünü ile teraziye kor. Özetle şöyle konuşur:

"— Muhterem arkadaşlarım! Şimdi gündemimize göre, Meclisimize Reis intihabına sıra gelmiştir. Aranızda bu Reislik için ihtimal ki, bu aciz arkadaşınızı da düşünenler olabilir. Ama oy verirken, ellerini vicdanlarına koysunlar. Çünkü düşmanlarımıza göre, ben olmasam, padişahla milletin arası açılmayacaktır. Ben olmasam, memlekette isyanlar olmayacaktır. Harpler, darplar, işgaller sona erecektir. Düşmanlarımız beni, bütün fenalıkların, karışıklıkların sebebi olarak gösteriyorlar. O halde, oylarınızı verirken bütün bunları düşünün..."

Bu, bir büyük riskti. O bu sözlerini bitirip kürsüden inerken, sıralardan bir usta demagog fırlayıp da:

"— Allah büyük paşamızdan razı olsun, o gene kalbimizde ve başımızdadır, ama düşmanlarımızın bu silahını da ellerinden alalım, mesela muhterem Celalettin Arif Beyefendi, zaten Mebusan Meclisimizin Reisidir." Ya da benzeri biçimde konuşsaydı, ne olurdu bilmiyorum.

Ama, bu çıkış olmadı. Mustafa Kemal'in iç hesapları doğru çıktı. Meclisin ve dolayısıyla Yeni Devlet'in Başkanlığına, oybirliği ile o seçildi. 2 Mayıs'ta da Hükümet kuruldu. Başvekil makamında, gene Mustafa Kemal Paşa bulunacaktı. Böylece de, Yeni Devletle beraber, bir de lider doğuyordu. Bu lider, kendini kabul ettirmesini bilen bir insandı...

CUMHURİYET GAZETESİ / 23 Nisan 1973

İNSAN RUHUNA YÖNELİŞ

Çağın Karakteri

Radyo ve hele televizyonun günlük hayata girişi, bir ülkeyi yöneten, o ülkede söz sahibi olan sivil ve askerlerin, halkla ilişkilerinde büyük devrimlere yol açmıştır. Bu devrimler, çağdaş sosyal psikolojinin, devlet idaresi açısından ve halkın ruhunu, halkı tedirgin etmeden kazanmak sanatı açısından, yeni, ama çok önemli problemleridir.

Bu nedenle ve bu noktada hemen şunu belirtelim ki, psikolog, yani toplum içinde ruhun kanunlarını araştıran, inceleyen, hükümlere bağlayan bilim adamı, şimdi, çağdaş anlayışlı ülkelerde, hatta siyasetçiden önde gelen, aktif unsurudur. Yine bu nedenledir ki, zamanımızda psikoloji, artık bir sosyal laboratuvar bilgisi halini almıştır. Ve psikolog, modern toplumların, biraz da yön tayin edicisi durumuna gelmiştir.

Çağdaş topluma gelince; çağdaş toplum da artık, eski çağların, hatta daha dün diyebileceğimiz, İkinci Dünya Savaşı öncesinin toplumu değildir. İkinci Dünya Savaşı ve onu izleyen devrimiz, toplumlarda nice değer ölçülerini değiştirmiştir. Toplumlar artık, hangi ülkelerde olurlarsa olsunlar, kendilerini saran dar çemberi yıkmışlardır. Dar görüşler, donmuş formüller, standart değer hükümleri, şimdi hiçbir toplumda, hayranlık ve teslimiyet duyguları yaratmazlar. Şimdi ruh âlemi, ya da sosyal psikoloji, modern teknolojideki gelişmeler kadar hızla, hem varlığın meselelerine, hem toplumun kanunlarına nüfuz edebilmek ve onlara hâkim olmak mücadelesi içindedir. Bu fütuhatın, bu yıldırım hızı ile ilerleyişin, yol alışın önderleri ise, psikologlardır.

Daha doğrusu, teknolojideki aşamalarla, sosyal psikolojideki fetihler ve zaferler, atbaşı, yani beraber yürümektedir. Çünkü mesela, herhangi bir öğle yemeğinde, oturduğumuz sofranın başında yemeğimizi yerken, radyo bize, yalnız köyümüzde, kentimizde değil, dağlar, kıtalar ve okyanuslar ötesinde, o gün ve o saatlerde olup bitenleri, bütün yönleriyle verir. Herhangi bir akşam yemeği sonrasında televizyon, bütün

bu olup bitenleri, bütün renkleri ve sahneleri ile önümüze serer. Civar köylerimizdeki halk oyunlarından, hava limanlarımızdaki uğurlama veya karşılamalara, deniz aşırı ülkelerdeki kavgalara, gürültülere, bombalanan ülkelere ya da Ay gezegeninde taş devşiren insanlara kadar, günümüzün âlemini adım adım izleriz.

Bugünkü küçük dünyamızda hiçbir kuvvet, artık görüş ufuklarının kapanmasına ve eski dar, karanlık dünyalara dönülmesine, toplumları zorlayamaz. Zorlasa bile bu zorlayışın artık sonu gelmiştir. Bugün artık yönetenlerin yönetilenlere olduğu kadar, hatta belki de daha fazla, yönetilenlerin yönetenlere, kendi arzu ve iradelerini ulaştırabildikleri bir çağda yaşıyoruz.

Değişen Dünya

Fakat, az yukarıda işaret ettiğimiz teknolojik imkânların, yani radyonun ve televizyonun, bütün dünyayı bir anda önümüze sermelerinin teknik mucizesi yanında, öbür imkânlar âlemi de açılmıştır. O da, bizlerin bütün bu gördüklerimiz, dilediklerimiz karşısında, ruhlarımızın, beynimizin, tam ve kimsenin müdahale edemeyeceği bir özbenlik, bir hürriyet içinde hükümlere varmak hakkıdır. Gördüklerimizi, beğenir veya beğenmeyiz. Olup bitenlere, radyonun yaydığı dalgalarda veya televizyonda geçit resmi yapan sahnelerde görünenlere, sempati duyar veya duymayız. İşte bu bizim, sosyal-psikolojik bir çağdaş varlık oluşumuzun sonucudur.

Bu sempati veya antipatilerimiz, sevgimiz ya da duyduğumuz tedirginlik, öyle bir ruh halidir ki, işte bütün bu radyolara, televizyonlara emir ve kumanda mevkiinde olan insanlar, bu sahneleri yaratır, oralarda görünür veya konuşurlarken çağın bütün dünya vatandaşlarına bağışladığı bu çağdaş hak ve imkânı, her ülkede hesaba katmak zorundadırlar. Eğer bugün Mussolini veya Hitler sağ olsalardı, radyolarda, televizyonlarda artık, o eski panayır aktörü jestleri ile konuşamazlardı. Çünkü radyoların, televizyonların başlarındaki artık şahsiyetleşmiş insan, bu jestlere ilgi duymazdı.

İşte bu değişen dünyanın, bu önüne bütün âlemin serildiği bu şahsiyetleşmiş insanın karşısında, kopuk, yabancı ve benimsenmemiş kalmamak içindir ki, dünyanın aydın ülkelerinde, sosyal-psikolojik araştırmalar işi, geniş ölçüde ele alınmıştır. Gerçek psikolog, yani kendi

eğilim ve iç özelliklerini değil, toplumun çağdaş değer ölçülerini ve isteklerini dile getirmesini bilen gerçek bilgin, dünyanın bu ülkelerinde, sosyal araştırma laboratuvarlarının başına getirilmiştir.

Şimdi sivil ve asker, bütün görev ve teşkilat kollarında, sosyal psikoloji araştırmaları ve psikologlar, zamanın hem sosyal araştırıcısı, hem ilgililere yön gösterici güçler olarak sahnededirler. Bizde de "12 Mart Müdahalesi"nden önceki çalkalanmalar devresinde, gamsız ve vurdumduymaz politikacı ile, şunun bunun üzerine saldırmak ya da Millet Meclisi'nde dolaplar kırıp araştırmak, şuraları buraları basıp, basılan öğrencilerin dahi açıklamaktan utanacakları sahneler yaratmak yerine, olup bitenleri ruhi reaksiyonlar açısından araştırmayı bilen bir iktidar olsaydı memleket bu çalkantıları, bu kadar pahalı ödemezdi.

Bir Anlayış Örneği

Ama, şimdi olup bitenleri oluruna bıraksak bile, bugün ve gelecek günlerimiz için de psikolog ve sosyal psikoloji unsurları, şu ya da bu baskı ve korku tedbirlerinden, hiç şüphe yok ki daha çok muhtaç olduğumuz unsurlardır. Çünkü baskının ve korkunun hatta her türlü eylem istidadının dışında olan insanlarda bile hangi reaksiyonları yarattığını anlamak, basit bir tarih bilgisi ile dahi mümkündür. Çağımız, bunlara çok kurban vermiş, ama o günleri de çok aşmıştır.

1925'te, takrir-i sükûn kanununun getirdiği İstiklal Mahkemeleri döneminde, bu mahkemelerin, az haklı veya çok haklı hükümlerinden bahsedilebilir. Ama, işkence söylenti ya da olaylarından, katiyen bahsedilemez. Bu mahkemeler, en ağır suçla hapsedilen hükümlülerine karşı da, kısa bir süre sonra, öyle bir anlayış olgunluğu göstermişlerdir ki, bunların örneğini, başka ülkelerde göremeyiz:

"— İstiklal Mahkemeleri, Türkün, adil dehasının mahsulüdür." Ve:
"— Biz, Milli hasıladan, bir zerre bile feda etmek istemeyiz."

sözleri, o devrin veya bu mahkemelerin başında olanlarındır. Bu görüşlere, bu mahkemelerin havasını yaşamış biri olarak, bütün kalbimle katılırım. Şimdi de memleketimiz, aslında bir iktidarın da suçlu olduğu ve ciddi bir sosyal nedene dayanmayan bir kavram ve eylem karışıklığının, muhasebesi karşısındadır. Umulur ki, aynı olgunluk, günün insanlarına da hâkim olsun. Memleketten kopanı, memlekete kazan-

mak, sanıyorum ki onu, büsbütün toplum dışı kılmaktan, daha hayırlıdır.

Evet, bu da bir sosyal-psikoloji meselesidir. Fakat konuyu, daha basit görünen yönleri ile ele alalım.

Halka Görünmek Sanatı

Günün sahipleri, elbette bileceklerdir ki, radyo ve televizyon kendileri için değil, kendileri halk içindir. O halde, buralardan halka seslenmenin ve halka görünmenin, artık bir sanat olduğunu, onlar kabul etmek zorundadırlar. Halk, benimsemediği jestleri, görünüşleri, elbette ki mutlaka hoş görmek zorunda değildir. Radyo ve televizyon çağın, dikta kabul etmez yaratıklarıdır.

O halde, kabuller, tebliğler, mesajlar, uğurlamalar, karşılamalar ve benzeri olayların halka intikalinde, derin bir ruh anlayışı, davranışlara rehber olmalıdır. En basit reklamlarda bile hükmünü icra eden tekrarlamaların, dinleyiciler ve seyrediciler olarak içimizde uyandırdığı reaksiyonları biliriz. Basit reklamlarda dahi görülen bu ruhi tepkilerin, daha önemli sahnelerde etkileri, elbette daha derin olacaktır.

Halka Yönelmeli

Sonuç olarak radyo ve televizyonlarda, bizim halka istediklerimizi dikte etmek gücünde olmadığımızı, halka dikte etmek yerine, onu kazanmak, ona kendimizi sevdirmek görevinde olduğumuzu, söz sahiplerimiz bilmelidir. Hele televizyonda fotoğraf, eğer yerinde ve çok dikkatli kullanılmazsa, halkın ruhunda, bu dikkatsizliği yapanlardan ziyade, bu fotoğraflarda görünenlerin aleyhine tesirler yaratacaktır.

Kısacası, radyo-televizyon yayın ve programlarında, şüpheciliğin, dar görüşlerin yerini, genç ama olgun ve tecrübeli psikologların, insan ruhunu anlayışları almalıdır. Bu zaruret, sivil ve asker, bütün yayın materyeli için böyledir.

Eğer tekrar etmek gerekirse şunu ifade edeceğiz ki, bütün değer hükümlerinin değiştiği ve hızla da değişmekte olduğu bambaşka bir çağda yaşıyoruz. Bugünün devleti, artık dünün devleti değildir. Hele basın, radyo ve televizyon, onun bütün iç âlemini ve problemlerini böylesine ortaya serdikten sonra. Şimdi devletle halkın ruhi ilişkileri, çok

dikkatle incelenmelidir. Halka yukarıdan bakan devlet ve devlet görevlisinin yerini, şimdi her yerde, halkın dilini konuşan ve kendini topluma vermesini bilen devlet almaktadır. Hele dikta usulü ise asrımızda, hakikaten gücünü yitirmektedir. Nitekim, her şeyi devlet elinde toplayan, teknoloji alanlarındaki başarılarına rağmen halkla ilişkilerinde, hesapsız kontrol, baskı ve herkesten şüphelenme cihazlarını işleten bir büyük devlette, resmi nutuklar ile tebliğlere, sayfalarının yüzde 80'ini ayıran devlet sözcüsü gazetelerin, halktan kopmuş oldukları, açıkça görülmektedir.

Memleketimizin ise, yukarıdan beri vasıflandırmaya çalıştığımız değerde psikologlardan, ne yazık ki yoksun olduğunu sanıyorum ki, bu bir gerçektir. Ama, bundan yılmamak lazım. Sosyal-psikoloji alanına, yani halkın ruhuna artık, ciddi bir bilim seferberliği ile yönelmeliyiz. Sanıyorum ki bugün bu dava, bizim en önde gelen davalarımızdan biridir. ..

CUMHURİYET GAZETESİ / 30 Nisan 1973

ZAMAN DEĞERLENDİRECEK

İlk Çözülen Düğüm?

Türkiye, 27 Mayıs 1960 sabahı bir ihtilal çağrısı ile uyandı. Daha doğrusu, bir ihtilal başlamıştı. Başarılı görünüyordu. Ve millet, bu harekete uymaya, onu desteklemeye çağırılıyordu. İhtilal liderinin, ihtilali yapan kadronun, adları geçmiyordu. Ama olup bitenleri bir askeri gücün başardığı açıklanmıştı. Radyodaki ses, hep ordu adına konuşuyordu. Gerçi bununla da, olup bitenin niteliği henüz pek isabetli değildi. Bir ihtilal içinde miydik? Yoksa sadece bir hükümet darbesi karşısında mı? Fakat daha ilk dakikalarda göze çarpan şuydu ki, Meclis dağılıyordu. Hükümet devrilmişti. Devlet Başkanı göz altındaydı. "Ve iktidarda olan Demokrat Parti, memleketi kardeş kavgasına sürükleyecek" milli gelişmeler yaratmakla suçlandırılıyordu. Tutuklamalar ise başlamıştı. Hükümet üyeleri hayatlarının da korunması için, ordu birliklerine teslim olmalıydılar. Partiler, bütünü ile, siyasi faaliyetlerini durdurmalıydılar. Yakında, yeni seçimlere gidileceği ise, açıkça vaat olunuyordu.

Gerçi bunlar da, olup bitenlerin niteliğini belirtmek için yetersizdiler. Hele, bir ihtilal mi başlamıştır, yoksa olan mesela bir hükümet darbesinden mi ibarettir sorusunun cevapları, henüz belli değildi. Ama girişilen hareketin ardından ve kısa bir süre sonra yayımlanan bir bildiri, birden çok şeyleri aydınlattı: Askeri Komite, İstanbul Üniversitesi'nden Anayasa Hocalarını davet etmişti. Bunlar uçaklarla getirilmişlerdi de. Gelenler, bir bilim kurulu halinde çalışacaklar ve yeni Anayasa Tasarısı hazırlayacaklardı.

Demek ki, yalnız bir hükümet darbesi karşısında değildik. Hükümetin veya iktidar grubunun değişmesi ile her şey bitmiş olmuyordu. Demek ki Anayasa da değişecekti. Yani memleketin sosyal temelini tayin eden Anayasa da değişmeliydi. Anayasa değişince de elbette ki, yeni Anayasal haklar ve müesseseler de, Sosyal-Ekonomik-Politik nizamı-

mızda yer alacaklardı. Şu halde bu olup biten, gerçek bir ihtilal demek oluyordu. Demek ki, bir ihtilal karşısında ve içindeydik. Ve bu noktada şunu kabul ve itiraf etmek gerekir ki, memleket bu ihtilali bekliyordu. Ruhen ona hazırdı ve şartlar tamamdı. Ve ilk düğüm çözülmüştü.

Bir Meşruluk Fermanı

Yeni bir Anayasa'nın düzenlenmesi için bir bilim kurulunun gelişi, ihtilalin lehine iki önemli unsur getiriyordu. Bunun birincisi, yeni bir Anayasa düzenleneceğinin kabul ve ilan edilişiydi. Bu kabul, ihtilalin ve ihtilalcilerin, millet karşısında bir taahhüdüydü. İkincisi de, bu bilim kurulunun hazırladığı bir hukuki dayanaktı. Bu dayanak, kurulun, 6 sayfa kadar tutan bir raporudur ki, ihtilali, haklı, yerinde ve kaçınılmaz gösteriyordu. İhtilalin bir hükümet darbesi olmadığı böylece doğrulanıyordu. Bu belgeye göre durum şuydu:

"Devlet; hukuk, adalet, ahlak, kamu çıkarı ve kamu hizmeti fikrini temsil etmesi ve kamu haklarını koruması gereken siyasi kudret; ne yazık ki, aylardan, hatta senelerden beri bu mahiyetini kaybetmiştir. Şahsi nüfuz ve ihtiraslarla, zümre çıkarlarını temsil eden maddi bir kuvvet haline gelmiştir. Her şeyden önce, hukuka bağlı sosyal bir kudret olması lazım gelen devlet kudreti; bu ihtiras ve nüfuzun gerçekleşme aracı haline getirilmiştir. Bunun içindir ki siyasi kuvvet, asıl devlet kuvveti olan ordusuyla, Adliye ve Baroları ile, vazifesine bağlılık göstermek isteyen memurlarıyla, Üniversitesi ile, kamuoyunun temsilcisi olan basını ve öteki sosyal kurum ve kuvvetleri ile, her türlü manevi bağlantısını kaybetmiştir. Devletin öz ve ana müesseselerine ve Türkiye'nin, dünya devletleri topluluğunda uygar bir devlet olarak layık olduğu yeri koruması bakımından olağanüstü değer ve önemde olan Atatürk devrimlerine baskılar yapılmıştır. Üniversite gençliğine ve Üniversitenin, 30 ve hatta 40 senelik meslek hayatını idrak etmiş eski hocalarına ve büyük bir gelecek vaat ederek yetişmiş ve yetişmekte olan yeni öğretim üyelerine ve yardımcılarına, öğrencilerine karşı harekete geçmiştir.

"Öyle ki, kendi çıkar ve ihtirasına bağlanmayı kabul ederek, meslek ve görev bilincini ve bunun kutsallığını kaybeden birtakım idare âmirlerini ve polislerini ya da polis kılığına sokulmuş meçhul kimselerini Üniversiteye saldırtmıştır..."

Bilim kurulunun, her zaman okunmasında fayda gördüğümüz bu

raporu, bu hava içinde ve bütün koşullara değinerek devam eder. Bu belge, denebilir ki bir fermandır. İhtilalin niteliğinin ve meşruluğunun fermanı. Benim bilebildiğim kadarı ile, dünya ihtilalleri içinde ve ihtilalin harekete geçişinin daha ertesi günü, böyle bir meşruluk beratına kavuşan bir ihtilal yoktur. Hepsi de asker olan, hepsi de Harp ve Kurmay Okullarının, sosyal bilimlerde, ne de olsa dar ve sınırlı programları içinde yetişen bu genç ihtilal kadrosunun, daha ihtilalin denebilir ki ilk saatlerinde, Üniversiteye başvurmak, geniş bir bilim kurulu toplamak, bir Anayasa düşünmek ve bu arada kendi çıkışlarının, millet, dünya ve tarih önünde, kendilerinden sonrakilere de miras kalacak bir hukuk muhasebesini yaptırmak gibi, tarihi bir uzak görüşlülüğe nasıl vardığını, daha sonraları çok araştırmışımdır.

Karar ve kabul elbette ki müşterek olmakla beraber, neticeler bana o anlarda hareketin başı olan, ilk hareket kumandasını veren, yani bütün sorumlulukları, bütünü ile yüklenen General Cemal Madanoğlu'nun, böyle bir üniversite heyetini davet ederek, bilimsel yorumu ve yönü onlara bırakmak yolunda, kendi sağduyusunu işlettiğini göstermektedir. Ama bu sağduyu, arkadaşları tarafından da benimsenmiş, desteklenmiştir. Böylece de, daha ilk adımda 27 Mayıs ihtilalinin meşruluğunu ilan eden Belge ile, yine daha ilk günden, bir yeni Anayasaya yöneliş şeklindeki realist uzakgörüşlü teşebbüs, Madanoğlu'ndan gelmiştir.

O zaman ve o anda önemi kamuoyunda belki de gereği kadar değerlendirilemeyen bu yön tayin edici hareketin, şimdi 27 Mayıs ihtilali ile, genel olarak İhtilalin Mantığı'nı mütalaa ederken, gösterdiği önemi, gittikçe daha derinden kavramak mümkün oluyor.

Hazin Olaylar

Bu kadar iyi başlayan bu hareketin ve kadrosunun, nasıl olup da bu kadar çabuk parçalandığının hikâyesi ise, cidden hazindir. Hatta denilebilir ki, şaşırtıcıdır. Çünkü 27 Mayıs ihtilali gibi, şartları ve zaruretleri, adeta Demokratik Parti iktidarı tarafından bu kadar cömertçe hazırlanan, gidişatın bir ihtilale varacağı, gün ve saat hesapları ile her toplulukta tartışılan ve ihtilalci kadronun elinde, başarının, bu kadar şans puanları biriken bir hareketin, özellikle, üçüncü ayın ortalarından itibaren, nasıl laçkalaştığı, hakikaten şaşırtıcı bir gerçektir.

Bu bozuluşun bazı faktörleri olarak şunları sayabiliriz: Lidersizlik, Örgütsüzlük, İhtilalin taşralarda idealist temsilciler ve denetleyiciler yaratamaması, İhtilal sonrası dönemi için çok cepheli programdan yoksunluk, Milli Birlik Komitesinde otoriter bir yönetim sistemi yerine otoritesizliğin tercih edilmesi, bir kısım komite üyelerinin komite dışında ve komiteyi zayıflatacak temaslara kaymaları, propaganda sistemindeki psikolojik zaaflar, ve nihayet, komite dışında ama ordu içinde "Silahlı Kuvvetler Birliği"ne varan gelişmeler, bu faktörlerin başlıcalarıdır.

Bunlara, Ordu kadrosuna giren şahsi güvensizliği ve 5-6 bin arasında subayın birden emekliye sevk edilmeleri ile, Üniversite kadrosunda, esaslarının izahı kabul olmayan tasfiyeleri de ekleyebiliriz. Ama asıl parçalanmanın, 13 Kasım 1960'ta, Milli Birlik Komitesinin fiilen parçalanması ve yeni Komitenin vazife almasındaki şekil noksanlarını da eklemelidir.

Her şey şunu göstermiştir ki, 27 Mayıs ihtilali, biriken şartların ve meşru zaruretlerin eseri olan kaçınılmaz bir hareketti. Bu konuda az çok herkes mutabıktır. Menderes kabinesindeki bir istifa ile, Parlamentonun, aksaksız olarak devamı ve yeni seçimlere gidilmesi de kabildi. İhtilalden nice sonra ve o ihtilal için "Silah başına!" emrini veren Kumandana sormuşumdur.

"— Eğer siz, mesela 25/26 Mayıs gecesi Harp Okulunda son kararlarınızı alırken Radyo, Menderes Kabinesi istifa etmiştir haberini yaysaydı ne yapardınız?..."

Cevap şu olmuştu:

"— Hiçbir şey yapmazdık. Hemen şapkalarımızı alır, evlerimize giderdik. Devlete, millete hayırlar dileyerek, vazifelerimizin başında, görevlerimize devam ederdik. İhtilal de olmazdı..."

Hatta, muhalefet partisi başkanı İnönü, daha da açık garantiler vermiştir:

İnönü'ye, "Çankaya'da bir profesör, Cumhurbaşkanına, Kabine değişmelidir şeklinde tavsiyelerde bulunmuştur," haberi nakledildiği zaman, cevabı şudur:

"Niçin? İstifaya bile lüzum yok. Menderes, gelecek seçimlerin vaktinde ve gününde yapılacağını Meclis kürsüsünden ilan etsin. Ben de hemen arkasından kürsüye çıkar ve onu bu yolda, sonuna kadar destekleyeceğimi, millete ilan ederim..."

Bu sözler Menderes'e iletilmiştir. Fakat bu istifa, bir türlü tahakkuk ettirilemedi. Demokrat Parti, bu fırsatı da değerlendiremedi! Ve bu, büyük bir gaflet oldu. İnönü'yü nice zamandır saran endişeler yürüdü. Bu sözleri, bu endişeleri ve bir seziyi aksettirir:

"Asker, ihtilale hazırlanıyor. Bunu görmemek imkânsız. Fakat hareketi, Mehmetçiği kullanmadan yapmak lazım. Bakalım onu, nasıl tertipleyecekler?..."

26/27 Mayıs gecesi ise, yatağına çekilirken, damadına son sözleri şudur: "İhtilal kapımızda!"

Şimdi olanlar oldu. İhtilal, beklenilenlerden de fazlasını getirdi. Bu işe başkoyanların hatırası, tarihimizde yarın bugünkünden daha geniş ve doğru olarak değerlendirilecektir: Geriye baktığımız zaman, 27 Mayıs bugün bizden, 100 yıl geride kalmış gibi görünüyor ise de!...

CUMHURİYET GAZETESİ / 28 Mayıs 1973

KÜSKÜNLER ORDUSU YARATMAK

Zararsız Küskünler

Her toplumda küskün vardır: Hayat küskünleri, kader, kısmet küskünleri, siyaset küskünleri ve nihayet, ruhen kötümser küskünlük hastaları. Bunlara, ebedi "gayri memnunlar"ı da katabiliriz.

Fakat, bunların çoğunun şikâyetleri: yine kendileri ile arasındadır. Hesaplaşma ve bağdaşma yolu bulamadıkları bir "iç âlem"le, hayat yolculuğunun dar geçitleri arasında sıkışmışlardır. Bu geçitlerde sağlanamayan denge, bir irade şahsiyetsizliği şekline döner. Bunları ömür boyu, yahut bazı hayat aşamalarında küskünleştirir. Ama işte bunların problemleri, kendileri ile yine kendileri arasındadır. Toplumun, onların kader kısmetlerinde etkileri olsa da...

Ebedi gayrı memnunlara gelince? Onlar, bilinçaltında yerleşen ve ruhu geniş ufuklara açılmaktan alıkoyan, marazi bir şüpheciliğin esirleridirler. Deva bulmaz şüphecilik bunlarda, ruhun tabiatı haline gelmiştir. Bu kompleks zamanla kendine güveni de yer bitirir. Ama ebedi gayri memnun, aslında bir aşağılık duygusu olan bu kendine güvensizliği, sanki bir gurur ve şahsiyet libası gibi giyinerek, kendi kendini aldatır. Bunların da topluma, faydaları olmasa bile, zararları da yoktur. Hayat mekanizmasının takıldıkları çarkında, ruhen kabuğuna çekilmiş yaratıklar olarak ömürlerini sürdürürler...

Bir de, siyaset küskünleri var? Bunlar aslında kendilerine olduğundan çok değer biçenlerdir. Yani gerçekte yenilgileri, kendi yetersizliklerinin eseridir. Ama bir kez çıktıkları veya çıkar gibi oldukları siyaset tahtının üstünden kendilerini, kendi yetersizliklerinin değil, hasımlarının, kıskanç, ama güçlü hasımlarının attığına inanırlar. Onun için de, dışarıya karşı bir siyaset kurbanı, içlerine karşı ise, bir türlü itiraf edip rahatlayamadıkları gerçeğin, yani bir yenilginin, sonu gelmez rahatsızlığı içindedirler. Hem eski ve tabii hayata ve iş düzenine dönemezler. Hem de her gün biraz daha yıpranan ümit ve cesaretinin harabesi için-

de, sürünüp giderler. Kısacası onların da davası, kendilerini, yanlış değerlendirmeleri iledir. Toplumla davaları var gibi görünür ama yoktur... bu tür küskünler serisini daha da sıralayabiliriz. Bunlar bir ülkedeki küskünler oldusunun, arka ve kenar saflarında yığılan, pasif kalabalıklardır. Ne faydalı, ne de zararlıdırlar. Her toplumda da ezelden beri olduğu gibi, ebede kadar da var olacaklardır.

Toplumla

Ama bir de, başka tür küskünler var. Ve bunlar; Küskünler Ordusu'nun, aktif kademelerini teşkil ederler. Çünkü bunları yaratan, toplumun kendisidir. Ve bunların davaları toplumlarıdır. İşte bu küskünler ordusudur ki, eğer onun yayılışını, bir milli dava olarak almazsak ve bunlara milli hayatta yerleşme ve çalışma yollarını açmayıp, onları "Milli Hasıla" (ürün)den atmaya kalkarsak, toplumun yapısında bu insanlar, kendilerini, haksızlığın, inkârın, kenara itilişin mazlum kurbanları sayarak, toplumun madde ve ruh yapısında devamlı bir gerginliğin aktif unsurları olabilirler. Kaldı ki bizde bunların sayıları, her geçen gün biraz daha artmakta biraz daha arttırılmaktadır.

Bunlar kimlerdir? Bunları tek tip ve tek kategori içinde toplamak mümkün değildir. Bu küskünler ordusu, haydi biraz da askeri bir deyimle ifade edelim, meslekleri, formasyonları, kültür düzeyleri, dünya görüşleri bakımından, hiyerarşik kademeler arz ederler.

Mesela, oğluna Tonguç adını koyduğundan (Tonguç ise, Köy Enstitülerinin kurucusu olarak bir zaman göklere çıkarılıp, sonra yerlere çalınan bir insan olduğu için), Batı Anadolu'dan Doğu Anadolu'nun dağlık köylerine sürülen bir öğretmenin hikâyesini dinlemiştim. Tonguç, gerçek bir değerdi. Onun adının bir yavruya verilmesi de suç olamazdı. Ama anlattığına göre, müfettiş kendisine bunu da sormuştu. Bu şekilde ve kim bilir ne biçim bir sicille Doğu'ya gönderilen bu öğretmen, orada da barınamadı.

İşte bu, bir küskündür. İnkâr edilmiş, kenara itilmiştir. Ama ne bir ruh hastasıdır. Ne de kendine güveni olmayan biri. Fazla olarak da kendini, çok başarılı ve çevresinde sevilen bir hoca sayıyordu. Ve kendi hakkında haksızlık saydığı bu işlemi, zannetmem ki hazmetmiş olsun...

Aynı suretle ve son haftalardan bir pazartesi yazımda, bu sütunlar-

da, bir lise öğretmenin de hikâyesini vermiştim. Midyat Lisesinden Ahmet Orhan! Öğretmenler kurulundan "Başarılı Öğretmen" kararı almıştı. Terfi bekliyordu. Ama Bakanlık onu: başarısız, işe yaramaz, çevresinde güven uyandırmayan, öğrenci ve velileri tarafından tutulmayan bir Hoca olarak işinden aldı. Sokağa attı. İşsizliğe mahkûm etti. Müracaatları da iyi karşılanmadı.

Ama sonra ne oldu? Midyat halkı; tüccarından, esnafından, serbest meslek adamlarından, işçiden, çifçiden, memurdan, 200'e yakın imzalı bir dilekçe ile Bakanlığa başvurdu. Ayrıca Midyat'ın dört ayrı siyasal partisinin mahalli başkanları da, ortaklaşa bir dilekçe düzenleyerek Ahmet Orhan'ın üstün başarısını, çevredeki sevgisini, çocukları üzerinde uyandırdığı saygıyı, Bakanlığa bildirirdiler. Hatanın düzeltilmesini istediler. Bu; bizde şimdiye kadar görülmemiş, heyecan verici bir kadirbilirlikti. Ahmet Orhan'ın yaşı da, ancak 22'ydi. Meslek okulundan çıkalı, ancak bir buçuk yıl olmuştu. Nice emsali gibi kendisi de, Danıştay'a başvurulup hak kazanılsa bile, görevine geri verilmeyeceğine, sokakta bırakılacağına inanıyordu. İşte bu da bir küskündür. Bilinçli bir küskün. Kendini görünmez kuvvetlerin hışmına uğramış sayar. Niçin uğradığını da bilmez. İyi ama, yalnız şu 200.000 kişilik öğretmenler kadrosunda, bunların sayısının nerelere vardığını biliyor muyuz? İşinden atılmış, sürgün şeklinde şuraya buraya dağıtılmış, ya da haklarında garip siciller düzenlenmiş olarak kaç kişi?...

Örneğin ilk adımda sayıları 1300'e varan, gözaltına alınan ve gördükleri muameleler adlarının hizasına meslek birlikleri tarafından işaret edilen, ama galiba hiçbiri hüküm giymeyen bir öğretmenler listesi gördüm ki, bunlar, ruhi huzur içinde olmasalar gerektir.

Ama şimde asıl endişe; niteliği ve elemanlarının vatandaşlar hakkında hangi bilgilere ve ölçülere dayanarak hükümler verdiği bilinmeyen bir devlet organının, yürüteceği işlemler üzerindedir.

Her ülke gibi, elbet bizde de gizli ve aşikâr güvenlik teşekkülleri olacaktır. Fakat şu da bir gerçektir: Olağanüstü yetkiler, sorumsuzluk ve sabit fikirler haline döndüğü zaman, toplum için bu güvenlik sistemi, kolayca, bir toplum güvensizliği haline dönebilir. "Keskin kılıç kullananlar, yanlış hamlelerden sakınmalıdırlar" formülü, bu gerçeği ifade için söylenmiştir. Yani, soruşturmasız ve kontrolsüz hüküm vermek mevkiinde olanlar, toplumun manevi haysiyet ve itibarına karşı vicdan sorumluluklarını, bir ahlak, bir din halinde benimsemelidirler. Aksi

takdirde, sathi ve subjektif hisler, hakkın ve hürriyetin yerini alırsa, toplumda ve milletlerarası tabiriyle "Polis Rejimi", demokrasinin yerini alır ki, bu sonuç, her şeyden önce Anayasamıza aykırıdır.

Yine Kavram Karışıklığı

12 Mart'tan sonra olanların ise, beklenebilenin sınırlarını aşacak istikametlere yönelmesi, ancak sosyal sıhhatsizlik yaratır. Şu gerçekler meydana çıkmıştır ki, dünya görüşünde, teorik formasyonda, sosyal psikoloji, felsefe ve sosyal gelişmeler tarihi üzerindeki bilgi yetersizlikleri ile kendi tarihimizi ve Milli Kurtuluş hareketlerimizin ideolojisini bilmemezlik (Bu ideoloji ve Kurtuluş Savaşımızın, orjinalliği ne kadar yıpratılmış olsa da) genç kuşakta, zararlı kavram karışıklıklarına yol açmıştır. Bu gençlerin bir kısmı, bu kavram karışıklığını, yani temelden yanlışlığı doğru saymışlardır. Böylece de, ya 100 yıl geride kalmış olan anarşizmin, ya da Güney Amerika oligarşilerinde geçerli olan adam kaçırmak, fidye almak, banka soymak, silahlı, bombalı saldırılar gibi. Marksizmin, Leninizmin tarihinde de örnekleri olmayan çıkışlara kendilerini kaptırmışlardır. Veya, nereden beslendikleri bilinmeyen Filistin usulü atılımları bir sosyal ideal mücadelesi saymışlardır. Zarar ise meydandadır. Gençlerden hiçbir zaman bir Aristo olgunluğu beklenmez. Elbette hayatın potasında pişeceklerdir.

Ama bunlara karşı hareketler, aşırı derecede genişletilip, ülkemiz safdışı edilmişlerden, kenara itilmişlerden, hayat yolları kapanan ümitsizlerden oluşan bir küskünler ordusu ile kaplanmamalıdır. Bu hal, içeriye ve dışarıya karşı hasta bir toplum düzeninde görünürse, bundan yalnız bugünkü varlığımız değil, gelecekteki kuşalar da çok zarar görür. Bence bu konuda, 1925'te çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ile kurulan iki İstiklal Mahkemesinin yarattığı hava ile, izlenilen geniş görüşlülüğü incelemek, bundan faydalanmak çok yerinde olacaktır. Bu mahkemelerin, elbette ki Atatürk'ün ileri görüşlülüğünün havası içinde benimsedikleri ve uyguladıkları moral düsturu "İnsanları küskünlüğe itmek, işsiz, sokakta ve şüpheli yaşatmak yerine, onları, memleket için kazanmak"tı.

Bu mahkemelere, Doğu'da isyan eden Şeyh Sait'ten ve yakın işbirlikçilerinden, Kastamonu veya Ceyhan dağlarında eşkıyaya, Atatürk'e suikast tertipleyenlere, tarikat tahrikçilerine, şehirleri haraca kesen ün-

lü külhanbeylerine, mürtecilere kadar niceleri geldi. Sonra da yazarlar, Marksist nazariyeciler, v.b. Bütün sanıklar, ancak 1120 kadardı. Doğu isyancıları ile, eşkıya ve suikastçilerden 115 kişi ölüme mahkûm edildiler. Ve sonra, bütün hükümler silindi:

"Biz, milli hasıladan bir zerre bile feda etmek istemeyiz," sözleri o günlere ve onlara aittir...

CUMHURİYET GAZETESİ / 2 Temmuz 1973

BÖLGE'DEN ÜLKE'YE!

Tarihimizden Kopmamak

Nereden başlandı? Hangi yollardan geçildi? Neredeyiz? Sorular, eğer bir milli ibadet gibi milletin vicdanında yaşatılmazsa, tarihimizin akışı ile bağlantımız zayıflar, hatta kopabilir. Bu bağlantı elbette ki arkada kalan, ama bizi bugünlere ulaştıran, çetin, ümitsiz başlangıçların, var olmak veya yok olmama mücadelelerinin, yenilgilerin, zaferlerin ve bunlara fikir, alınteri ve baş koymuş olan insanların hatıralarıyla beslenir.

Eğer bir millet, geriye baktığı zaman orada, sıkıntılı, problemli günlerinde kendine dayanak ve cesaret kaynağı olacak, bu tür hatıralardan yoksunsa ya da onları unutuyor, hatta inkâr ediyorsa, o milletin gidişatına ancak, günün rüzgârları hükmeder. Günün rüzgârları ise bir topluma, soy ve sağlam değerler değil, ancak günlük esintiler getirir. Her an, her doğrultuya doğru değişen gelgeç hava oyunları ise, müşkül anlarda yön tayini için yeterli değildir. Hele içine gömüldüğümüz çelişkiler deryasında, biz, öyle sanıyorum ki, tarihimizin arkada kalan günlerinden, güç ve dayanaklar aramaya gerçekten muhtacız. Güç ve dayanak kaynakları bakımından ise tarihimiz zengindir. Çünkü biz, şerefleri ile de, mihnetleri ile de, tarihi olan bir milletiz. Tarihimizle bağlantımızı da, kesmemeliyiz.

Örneğin, bugünü alalım. Bugün 23 Temmuz. 23 Temmuz bizim yakın tarihimizde, iki büyük şahlanmanın günüdür. 23 Temmuz 1908'de Genç Türkler hareketi, Rumeli'de isyan bayrağını açarak, Saray'ı dize getirdi. Hürriyetin ilanı dediğimiz hareket budur. Bu şahlanış, bir çıkış noktasına yönelmişti: Genç Türkler Hürriyet istiyordu. Meşrutiyet istiyordu. Bu Meşrutiyet, yani Padişahın iradesini kayıt ve şart altına alan parlamentolu devlet idaresi şekli, 1876'da Mithat Paşa Kanun-u Esasisi dediğimiz bir hukuk temeli üstünde sağlanmıştı. Meclisler açılmıştı. Gerçi bu Meclislerin açılışını, yakın tarihimizde İmparatorluğun son

devrinin, en büyük devlet adamı olan Mithat Paşa göremedi. Sürgün edilmişti. 1884'te de Arabistan'ın Taif kalesinde, Padişah Abdülhamit'in emriyle boğduruldu. İşte Genç Türkler, Mithat Paşa'ya ve onun hazırladığı Anayasaya dönmekle, devleti zaten eşiğine gelmiş bulunduğu yıkılış ve dağılıştan kurtarmaya çalışacaklardı.

Gerçi kurtuluş ümidi azdı. İkinci Abdülhamit'in 33 yıllık idaresinde, devlet binası, enkaz haline gelmişti. Rumeli'nin yarısı elden çıkmıştı. Mısır, Tunus devletten koparılmıştı. Kuzeydoğu Anadolu'da Kars -Ardahan toprakları Ruslar'a terk edilmişti. Girit, Kıbrıs, artık fiilen gitmişti. Libya toprakları ile Arabistan'da hâkimiyet şekilden ibaretti. Zaten azınlıklarda milliyetçi hareketler almış, yürümüştü. Ordu, donanma çökertilmişti. Ama, ne kurtarılabilirse, kurtarılacaktı. Birinci Dünya Harbi'nde, 10 cephede sonuna kadar dayanıldı. Ama, katıldığımız cephe yenildi. Kaçınılmaz son belirmiş, imparatorluk parçalanmıştı.

Başka Bir 23 Temmuz

Başka bir 23 Temmuz var!

Bu 23 Temmuz, bir imparatorluk savaşı için değildir. Son topraklarda, son Türkleri kurtarmanın ve onlara, kendi yurtlarında, bir vatan sağlayabilmenin savaşıdır. Bu savaş ya kazanılacaktır. Ya da, Anadolu ve Trakya'da son Türklerin, son varlığı da, dünya yüzünden ve tarih sahnesinden silinecektir. Şimdi, bu 23 Temmuz'un hikâyesini izleyelim.

1918 Ekimi'nin son gününde imzalanan Mondros Mütarekesi ile, Türkiye silahlarını terk etmiştir. Fakat, memleketin taksimi projesi de hazırdır. İşgaller başlamıştır. Kaleler, tersaneler, silah depoları galiplerin eline geçmiştir. Millet yorgundur, bitkindir. Sevr Antlaşması projesine göre, İtalyanlar Kütahya'ya, Fransızlar Sivas'a, İngilizler Güneydoğu Anadolu'ya kadar geleceklerdir. Ermenistan, Van'dan, Bitlis'ten Karadeniz kıyılarına kadar yerleşecektir. Karadeniz kıyılarında, bir Rum Pontus Krallığı kurulması çabaları vardır. Trakya, Ege, Yunanlılar'a peşkeş çekilecektir. Ama İstanbul'da bir padişah, 700 kişilik bir selamlık askeri ile orada bir maharaca hayatı yaşayacaktır. Boğazlar'da yabancı idareler kurulacaktır.

Bu durum karşısında, yer yer bazı direniş dernekleri belirmeye baş-

lar. Trakya'da "Trakya Paşaeli," İzmir'de "Redd-i İlhak cemiyeti" kurulur. 1918 Aralık ayında İstanbul'da "Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" meydana getirildi. Bu kuruluşa katılanlardan Erzurumlu idealist bir genç olan Cevat Dursunoğlu memleketine dönünce, Cemiyetin asıl aktif örgütü Erzurum'da, Erzurum ve Vilayet-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adıyla ve bir şube halinde kurulur. İşte 23 Temmuz 1919'da toplanan Erzurum Kongresi'nin önderi ve tertipçisi olan ve bir bölge teşkilatı niteliğinde bulunan dernek budur.

Dernek, 17 Haziran 1919'da Erzurum'da, önce Vilayet Kongresini toplar. Bu kongrede, Şark (Doğu) illerinin temsilcilerini toplayacak bir Bölge Kongresi davet edilmesi kararı alınır. İşte bu Kongredir ki tarihimizde "Erzurum Kongresi" olarak yer alır. Ve 23 Temmuz 1919'da açılır. 14 gün devam eder. Milli Kurtuluş hareketimizin iki temel ilkesi, işte bu kongrede karar altına alınır. Bu ilkeler şunlardır:

1- Milli iradeyi hâkim kılmak ve,
2- Milli kuvvetleri amil (icracı) kılmak...

Bunlar öyle ilkelerdir ki, hem yeni bir devletin nizamını, hem bu devlette yapıcı ve icracı gücün, ancak milli kuvvetlere dayanacağı esasını getirirler.

Bir Şef Beliriyor

Fakat bütün bu hareketler ve girişilen davanın başarısı için, iki unsur daha lazımdır:

1- Bir şef,
2- Ve hareketi, bölge çerçevesinden ülke çerçevesine çıkarmak!

İşte, milli bir tarih eseri olarak, bu şef hazırdır: Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal. Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs'ta Samsun'da, Anadolu karasına ayak basınca, Anadolu topraklarında bir milli direnişin hazırlığı ve hesapları içindeydi. İstanbul'da her çareyi düşünmüş, her kapıyı çalmıştı.

Galiplerin sağduyularını uyandırmak istemişti. Onları, dünyanın bu bölgesinde, güçlü bir Türkiye'nin, çağ ve barış için lüzumlu olduğuna, inandırmaya çalışmıştır. Ama ne var ki galipler, bir zafer sarhoşluğu içindedirler. Adına Birinci Dünya Harbi sonu dediğimiz büyük

hadisenin, çağımıza getirdiği yeni problemler, yeni değerler hakkında, hiçbir öngörüşleri yoktur.

O zaman, iş başa düşer. Samsun'dan sonra ikinci merhale Amasya'dır. Birinci merhale olan Havza'dan, direnişin ilk çağrısı yapılmıştır. Amasya'da ise 20-21 Haziran akşamı, adına "Amasya Kararları" (Amasya Mukarreratı) denilen protokole, ilk imzalar konulmuştur. Anadolu'da, gerekirse yeni bir devlet kuruluşuna bile gidileceğinin bu kararlarda ilk işareti sezilir. Sivas'ta milli bir Kongre toplanması kararı da alınır.

O günlerde Kâzım Karabekir Paşa, Erzurum'dadır. Erzurum Kongresi hazırlıklarından Mustafa Kemal Paşa'ya haberler verir. Onu Erzurum'a davet eder. Mustafa Kemal yola çıkar. Ama İstanbul Hükümeti kuşkudadır: Büsbütün işkillenir. Dahiliye Nâzırı (İçişleri Bakanı) Ali Kemal, 23 ve 26 Haziran tarihli iki genelge ile, Mustafa Kemal'in bütün görevlerinden alındığını, valiliklere ve ilgililere bildirir. Ama Ali Kemal de 27 Haziran'da istifaya mecbur olur. Çünkü Ali Kemal'in genelgesi Anadolu'daki bazı kumandanlar, mesela Ankara'da XX. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa üzerinde sert tepkiler yaratmıştır. Ali Fuat Paşa, Batı Anadolu'daki bütün askeri otoriteleri, İstanbul'a karşı cephe almaya davet eder. Anadolu'da, İstanbul'a karşı ilk ve fiili direniş bu hareketle başlar.

Mustafa Kemal ise yoldadır. 3 Temmuz'da Erzurum'a varır. Törenlerle karşılanır. Ama İstanbul, peşini bırakmaz. O da, 8/9 Temmuz gecesi, rütbelerini, nişanlarını terk eder. Askerlikten çekilir. Milletin bağrında, bir mücahit fert olarak çalışacaktır. Erzurum ve Şark Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti onu, derhal Başkanlığa seçer.

Yeni Devlet'e Doğru

Kongre, 23 Temmuz'da, o zamanki Erzurum Lisesinde toplanır. Kongrenin Başkanı da Mustafa Kemal'dir. Toplantı 14 gün sürer. Getirdiği ana ilkeleri yukarıda vermiştik. Bu ilkeler iledir ki, mücadele, "bölgesel" nitelikten çıkarılarak, "ülke" çapında bir genişliğe yöneltilir. İşte bu esaslar, Eylül ayında Sivas'ta toplanacak Kongre'de benimsenecektir. Erzurum'da, Mustafa Kemal'in Başkan seçildiği dar çerçeveli Temsil Heyeti, Sivas'ta "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adını alarak, Büyük Millet Meclisi Hükümetine doğru önemli bir

adım atılacaktır. Zaten Mustafa Kemal, Kongrenin açılışından birkaç gün sonra, Erzurum Kale Kumandanlığı binasında, bir gece tertiplediği toplantıda, amacının, yeni bir devlet kurma olduğunu açıklar. Kendisiyle beraber olmak istemeyenlerin, kendisinden ayrılabileceklerini söyler. Bu toplantıda şu zatlar vardı: Kâzım Karabekir, Mazhar Müfit (Kansu) Hüsrev (Gerede), Kâzım (Dirik), Süreyya (Yiğit), Refik (Saydam), Rauf (Orbay)[1].

Onlar ondan ayrılmadılar. Ve Mustafa Kemal, daha o zaman, seçtiği hedefe ulaştı.

CUMHURİYET GAZETESİ / 23 Temmuz 1973

(1) Mazhar Müfit Kansu: *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk.* Cilt 1.

TARİHİMİZDEKİ BOŞLUK

Çinliler ve Biz

Vaktiyle okuduğumuz üniversitede, Çinli öğrenciler de vardı. Bunların iki hali, dikkatimi çekerdi. Birincisi şuydu ki, Çinli öğrenciler, zeki görünmüyorlardı. Halbuki biz onlara göre, galiba daha zeki idik. Yahut zekâ oyunları içindeydik. Ateşli ve sürükleyici sözlere kendimizi verirdik. Bilimden ziyade, duyguya, şiire kaçan jestlerle konuşurduk. Bu heyecan gösterileri ve heyecan uyandırmak jestlerimiz, bazen onları da şaşırtan sanatımızdı. Halbuki böyle marifetler, biraz da zekâ oyunlarının kaideleri içindedir.

Çinli çocuklar, her zaman ve her konuşan karşısında olduğu gibi, bu coşkunlukları da, sükûnetle, hatta biraz da, binlerce yıllık terbiyelerinden gelen saygılı hallerle dinlerlerdi. Ama yüz hatlarında, bu söylenenleri, kabul, tasvip veya reddettiklerini gösteren en küçük bir ifade bile sezilmezdi.

Onlara gelince? Onlar, daima sakin, daima sözlerine dikkatliydiler. En önemli konuları konuşurlarken bile yüzlerinde, bir heyecan ifadesi belirmezdi. Ama, binlerce kilometrelik eski Çin seddini yapan ataları gibi, taşları taşlar üstüne koyarak ve her taşın, yerini, dayanaklarını ve eserin bütünü içinde hizmetini düşünerek, fikirlerini önümüze sererlerdi. Fakat bu seriliş de kolay olmazdı. Çok zaman alırdı. Neticeyi verirlerken de, ne heyecan taşkınları, ne jestler, ne de gurur gösterirlerdi.

Fakat gördük ki, konu, ister bir bilgi problemi, ister bir tartışma, hatta isterse günlük bir mesele olsun, konuştukları sözlere kendilerini verişlerinde, bir zerre önem farkı göstermezlerdi. Her şeye aynı dikkatle başlar. Ve her konuyu aynı dikkatle bitirirlerdi. Eserlerimden, kendi hayat hikâyemi nakleden kitabımda, Çinlileri "Zil çalınca vaktinde sofraya gelmek konusunu, kendi aralarında, bir hafta süren, hepsinin katıldığı tartışmalar sonunda, ancak karara bağlayabildiklerini anlatmışımdır. Ama ondan sonra bu karar onlar için, bir Konfüçyüs düsturu

gibi, aksamadan işledi. Bizde ise, devlet yasağı üç gün sürer, diye bir Atalar Sözü olduğunu biliyoruz."

Çağdaş Kültür

Çinliler'de dikkatimi çeken ikinci özellik de, Klasik Avrupa kaynaklarının, Çin diline çevrilmiş olduğunu anlamaktan gelen şaşkınlığımdı. Bakardım. Bu öğrenciler, gerçi Çin'in çeşitli sosyal tabakalarından gelmişlerdi. Alt tabaka çocukları da az değildi. Fakat; işin zekâ oyunlarına değil de, gerçek ve klasik kültüre dayanması gereken konuşmalarda ve dershane tartışmalarında, itiraf edeyim ki, bize susmak düşerdi. Yahut da tartışma konusu önceden belliyse – ki usul buydu – o zaman, geceyi gündüze katarak bir şeyler hazmetmeye çalışırdık.

Fakat Çinli öğrenci, gene sakin, dikkatli, gösterişsiz, gene atalarının Çin seddine taşı taş üstüne koymaları gibi, hesapla, düşünceyle konuşurdu. Ele aldığı konunun planını, mimarisini işlerdi. Ve meydana bir bina çıkardı. Ama geç, ama sabırlı, ama yılmadan, yorulmadan çalışarak... Onların, bir üniversite bayramında, bir sahnenin etrafını süsleyecek bir girland, yani kâğıttan bir çiçek ve yaprak kordonu için, iki ay çalıştıklarını, gene yukarıda değindiğim eserimde vermişimdir...

Klasiklerin ve o meyanda klasik Marksist edebiyatın da Çin diline çoktan çevrilmiş olduğunu anladığımız günlerin şaşkınlığını, yukarıda kaydetmiştim. Halbuki bunu Batılı bilginler, meğer zaten biliyorlarmış. Türkiye'ye döndükten birkaç yıl sonra, Atatürk'ün emri ile dilimize çevrilen, Wells'in "Cihan tarihinin ana hatları" isimli eserinin ciltlerinde, çağdaş Çin aydınları ve bunların kültür hazırlığı için yazılanları okursak, yazarın, bu aydınların kaliteleri ve onlardan neler beklenebileceği hakkındaki görüşlerini hayretle öğreniriz. Hatta o sayfalarda yazılanlara dayanarak şunu da kaydedeyim ki, Wells, bazı bakımlardan Çin aydınlarının yanında, Avrupa aydınlarını oldukça hırpalar. Bu çocuklardan hiçbirinin, Çin'de bugünkü kültür ihtilaline yetiştiklerini sanmıyorum. Ama vaktiyle ve sıralarını işgal ettiğimiz Üniversite çatısı altında da, Çin öğrencileri bende, buna benzer duygular uyandırdı. Kendimizi, ne kadar zayıf, çağın seviyesi karşısında ne kadar değersiz ve çağdaş bilim ve kitap hazinesinden, ne kadar yoksun bulurdum.

Bize Gelince?

Ben yurdumuzda, bir öğretmen okulunda okumuştum ki, bize Turan'ı kurtarmak için sonsuz heyecanlar verilirdi. Ama mektebin bir kitaplığı ve bu kitaplıkta Turan hakkında tek kitap yoktu. Çünkü mektebin, bir kitaplığı mevcut değildi. Birinci Dünya Harbi'nde yayımlanan *Turan* isimli bir kitapçığı da, bir Musevi vatandaşımız yazmıştı: Levi Kohen! Ziya Gökalp'in Turan şiirleri, hep heyecana hitap ediyordu: Gerçi bunlar bile bizim neslimizi, Turan'a koşmaktan alıkoyamadı. Mesela bu nesilden biri olarak, Turan'daki çabalarımızı *Suyu Arayan Adam* isimli eserimde anlatmışımdır.

Ama ne var ki kitaptan, hele Batı'dan çevrilmiş fikir eserlerinden, dünya kültüründe klasiklerden, hakikaten yoksunduk. Ve mesela bütün bir Tanzimat devri ile Abdülhamit karanlığı içinde Batı'dan, dilimize tek fikir eseri çevrilmiş değildi. İşte bu yokluk var ya, bizim yakın tarihimizin, büyük boşluğudur. Ve biz bu boşluğun, en az 15 yıldan beri, bedelini ödeyip duruyoruz. Hele bugün bu bedel, biraz pahalıca ödeniyor. Çünkü fikir nedir? Çağın fikir hazinesi nedir? Biz bu fikir hazinesini bilmez, benimsemezsek, çağın milletleri arasında yerimizi alabilir miyiz? Aydın kimdir? Aydın ülkesine ne getirir? İşte bütün bunlar, şimdi bizim için, yalnız cevaplarını veremediğimiz muammalar değildir. Aynı zamanda bu bilmemekliğimizin, yokluğumuzun, yakın tarihimizin büyük boşluğunun bedellerini de, hem acılar, ıstıraplar, kayıplarla ödemekteyiz. Hem de, en azından elli yıllık bir gerileme ihtimali ile karşı karşıyayız.

Düşünelim ki Cumhuriyetin 50. yılında, nice Şeyhlerle Ağalar, nice illerde milletin temsilcisi oluyorlar. Ve ömürlerinde başlarını secdeye koymamış insanlar, halkın karşısında, ezanlar okununca camilere koşuyorlar. Ve bir milletvekili, üniversitede Hacı Bektaş kürsüsü açılmasını teklif edebiliyor. Ve o kadar mı ya?...

İki Boşluk

Evet, tarihimizin büyük bir boşluğu var. Daha doğrusu bu boşluk iki kademelidir. Bu kademelerin birincisi, bizim saltanatımızın, en ihtişamlı devrinden başlar. Batı'da din halkın diline uydurulur. Reformlar alır yürür. Rönesans dediğimiz sanat ve fikir inkılâbı çiçeklenir ve

yeni kitaplar keşfolunur, matbaa hayatına girerken biz, dinde içtihadı dondurduk. Akdeniz'in doğusunda binlerce yılın hem Ortaasya, hem Hint yolunu kapayarak, kendimizi, demir kafes içinde hapsettik.

Ama asıl 1789 inkılâbı öncesi uyanışa, tabii hukuka, insan haklarına, kısacası, bütün Batı'yı saran ve dünyanın en müstebit hükümeti olan Rus İmparatorluğu'nda bile bilgi, sanat, fikir inkılâpları yaratan akımlara göz yumduk. Bütün Tanzimat devrinde Batı'dan tek bir eserin dilimize çevrilmemesi, ne demektir...

İşte şimdi, bu asırlarca çağdışı kalmanın cezasını çekiyoruz. Bedelini ödüyoruz. Bu yazıda son sözüm şudur:

— Çağ, hatayı, hele bilim yetersizliğini affetmez. Biz bu yetersizliğimizin suçunu, kendi hayatımızda ve kendi ıstıraplarımızla ödemezsek, yarın çocuklarımız, torunlarımız, mutlaka öderler. Bu akibeti düşünmeliyiz...

CUMHURİYET GAZETESİ / 1 Ekim 1973

YARINLARI SEZEN ATATÜRK

Tarihin Silindiri

Tarih, kendisine emanet edilen hatıralar için, o kadar da vefalı değildir. Tarihin silindiri, zamanının akışı içinde ilerlerken yollarına serilen bu hatıraları insafsızca çiğner. Bu çiğnenen hatıralar daha ziyade şanlar, şöhretler, dünya ihtişamlarıdır. Yoksa zamanın tahrip edemeyeceği hatıralar da var.

Hulasa biz Aristo'yu, Eflatun'u ve hikmetleri Eflatun tarafından bize aktarılan Sokrat'ı hâlâ aramızda yaşıyorlarmış gibi biliriz de, Makedonya'dan İran'a, Hindistan'a ve Ortaasya'ya kadar tüm bir dünyayı fetheden İskender'in kabrinin yerini hâlâ bilmeyiz. Büyük Dara da öyle, Cengiz de öyle. Çin, Hint kapıları, Tunduralar ve Akdeniz arasında kabına sığmayan Aksak Timur'un Semerkant'ta tek bir kubbenin altında bütün yakınları ile nasıl silinip kaybolduğunu gördüğüm zamanki ziyaret gününü daima hatırlarım. Kendilerinin mezarları dahi olmayan ama çoğu kaybolmuş kâğıtlar üzerinde yazdıkları ile bugün de bütün dünyanın amel ettiği Aristo'nun, Eflatun'un, Sokrat'ın ebedilikleri yanında Gûr-u Emir, yani Timurlenk'in türbesi, ne kadar boş kalıyordu.

Müze Yokluğu

Evet tarih, hem vefasızdır. Kendine emanet edilen hatıraları, insafsızca siler, süpürür. Ama, tarihi şahsiyet dediğimiz insan, yani tarihin akışına, insanoğlunun hayrına müdahalesi olan kahraman, eğer bu tarih hazinesine birtakım üstün değerler katmışsa ve bu değerler bize birtakım müjdelerden nişan veriyorlarsa, o insanların hatırası, ehramların, kalelerin, anıtların da heybetlerini aşarak, hem kendi çağına, hem kendinden sonraki çağlara perçinler. Tarihin kutsal hazineleri, bu tür insanların getirdikleri değerlerdir.

Bugün ölümünün yeni bir yıl dönümü, hem hüzünle, hem de, onun

getirdiği değerlere bağlılığın gururu ile andığımız Mustafa Kemal Atatürk, tarihin hazinesine, işte bu tür değerler getiren insanlardan biridir.

Atatürk, yalnız bir asker miydi? Bir komutan, ileri görüşlü bir önder, hatta yalnız bir devlet kurucusu muydu? Elbette değil. Hem onu tarih içinde ebedileştirecek, yalnız adına dikilen heykeller, yahut Anıtkabir'in heybeti midir? Adına marşlar yapıp, geçit törenleri düzenler ve yıldönümleri tertiplerken, onun getirdiği değerleri ifade etmiş oluyor muyuz? Hele o enstitüler, akademiler projeleri ki, daha baştan kısırdır. Ölümünden 34 yıl geçtikten sonra bile zaten, ne adına bir kitaplık, ne müzesi, ne sistematik bir arşivi, hatta ne de en tarihi belgelerin, araştırmacıların hizmetine sunulduğu bir belgeler (evrak) hazinesi vardır.

Örneğin, yalnız iki tarihi şahsiyet arasındaki haberleşmeyi değil, birbirine bağlı iki dönem arasındaki hesaplaşmayı da açığa vuracak olan, Mustafa Kemal ve Talat Paşa arasındaki mektupların, hem Çankaya arşivinde, hem Harp Tarihi Teşkilatında mevcut olmadığı, bize kesinlikle ifade edilmiştir! Halbuki bu mektuplar vardı. Ve kaldı ki biz, yıllarca süren şahsi gayretlerimizle, bu tür belgelerin binlercesinin, en münasip arşive teberru ve intikalini sağlamış bulunuyoruz. Bunların ancak pek az bir kısmını eserlerimize aktarabildik. Bu arada İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün kamuya açılamayan, herkese yayılamayan, bazı belge ve yayınları için de, sessiz sedasız ve yokluklar içinde çalışan çok dar yönetici kadrosunu, ayrıca hatırlatmalıyız.

Demek ki, hatıralar vardır. Ve bu hatıralar, dağınık, perişan, hatta kayıptır. Bunlar üzerinde bir derleme sistemimiz de yoktur. Ama Cumhuriyetin her dönüm yılı ile, Atatürk'ün her ölüm yılında, aşağı yukarı, hep aynı nutuklar, mesajlar yayımlanır, aynı sözler haykırılır ve gerçek şudur ki, bütün bunlar, rüzgâr gibi geçer.

Hele müzesizlik? Bu yoksunluk ağlatıcıdır. Örneğin Anıtkabir'de Atatürk Müzesi denilen tek saloncukta, Atatürk'e ait tarihi değerli eşyanın hepsini, bir tek vitrine toplamak kabildir.

Gören, Sezen Lider

Ama Atatürk gibi, yalnız bize değil, bütün insanlığa, yeni haberler vermiş, yeni değerler katmış bir tarihi şahsiyetin, asıl ruhlarda ve fikirlerde yaşaması ve onun hatırasının, tarihin silindiri tarafından da tahrip edilememesi için yaşatılacak değerleri, yalnız bu eşya koleksiyonları de-

ğildir. Onun, kendi çağındaki bütün liderlerden daha önce gördüğü, sezdiği, haber verdiği değerler ve yarınlar vardır ki, Mustafa Kemal'in tarihi şahsiyetliliğinde bunlar, yüzyıllara varan basamak taşları gibidirler. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı sonunda sömürgeciliğin zirve noktasına vardığı ve son Osmanlı topraklarının (ki, bunların içinde Anadolu da vardı) parça parça taksim edildiği günlerde, dünya tarihinde sömürgeciliğin artık sona erdiğini haber veren odur. "Şu dağın ardından doğan güneşi nasıl görüyorsam, yarın bütün Asya ve Afrika'daki esir milletlerin özgürlüğünü de öyle görürüm," diyen odur. İnsanlığın tek bir vücut teşkil ettiğini, onun en uzak parçasındaki bir acıdan, kendi vücudumuzdaki bir yara gibi acı duymamız gerektiğini söyleyen odur. Baskının, şiddetin, istilanın, artık hiçbir şeye yaramadığını, açlığın, kıskançlığın, harplerin yerini, bütün milletler arasındaki işbirliğinin alması gerektiğini ve bütün dünyada evlatlarımızı, hür, özgür milletler içinde, birer dünya vatandaşı olarak terbiye etmemiz gerektiğini tavsiye eden odur. Ve bunlar gibi, daha nice dünya değerlerinden haber vermiştir.

Yaşatmak Sanatı

O halde bütün bunlar, onun çağında, başka bir çağ liderinin müjdelemediği ve yeni bir çağın açılışından nişan veren müjdelerdir. Bunlar, Aristo'nun, Eflatun'un Sokrat'ın, tarihin de tahrip edemeyeceğini kaydettiğimiz cinsten değerlerdir ki, son topraklar üstünde son Türklerden yetişen bir büyük insan, yani bizim topraklarımızın bir evladı tarafından söylenmiştir...

Ama bütün bunları yaşatmak ve ebedileştirmek için biz ne yaptık? Yaptıklarımız bizi tatmin ediyor mu? Kaldı ki, aleyhine zaman zaman kin ve inkâr dalgaları yayılan, heykelleri kırılan yine odur. Hâlâ bu yolda devam edenler, partilerin içinde bile çöreklenenler vardır.

Ama değerli insanlar, kendi değerlerini tarihin içinde ve tarihin bütün vefasızlığına rağmen, yine kendi değerleri ile korurlar. Yine de öyle olacaktır. Eğer yaşatmak ve ebedileştirmek sanatımızı biz başaramıyorsak, Mustafa Kemal'in Anıtkabir'inden dünyaya yayılan bu büyük gerçekler, dünyanın başka ülkelerinde onları dile getirecek gerçek aydınları mutlaka bulacaktır.

CUMHURİYET GAZETESİ / 10 Kasım 1973

MİLLİYETÇİLİK

Geriye Bir Bakış

Milletin, yani Millet kavramının tanımlanmasında düşünürler, henüz uyuşmuş değildirler. Millet denilen varlık, ortak değerlere sahip bir toplum olduğuna göre, bu ortak değerlerin, her düşünür için kolayca ve az çok birbirine yakın ölçülerde tanımlanması mümkün gibi görünür. Ama gerek tarih, gerek Antropoloji Sosyal açısından, bu ortak ölçüler, hiç de tayin edilmiş değildirler. Hele Milliyetçilik dediğimiz, hem antropolojiyi, hem tarihi, hem sosyal psikolojiyi ve daha nice bilim kollarını içine alan akım ise, henüz ve gereği gibi, hiç de sınırlanmış değildir. Çünkü, milli diyebileceğimiz toplumlar, nice yüzyıllardan beri vardı ama, Milliyetçiliğin doğuşunun, şekilleşmesinin ve herkesçe kabul edilebilecek ölçüleri ile belli bir akım haline gelişinin tarihi, henüz 200 yılı bile doldurmaz. Hatta Milliyetçiliği ancak Büyük Fransız İhtilali ile başlatanlar, fikirler âleminde, çoğunluğu teşkil ederler.

Biz Batı Türklerine gelince: Milliyetçilik alanında bazı araştırmaların ömrü, bizde yüz yıl kadar gerilere varmakla beraber, Türkiye'de, çağdaş anlamda Milliyetçiliğin, bir akım haline gelişinin tarihi, ancak 1908 Genç Türkler İnkılâbı'ndan sonra başlar. Yani, bu akımın bizde, hele resmi devlet görüşü ve siyaseti olarak, ancak 50 yıllık bir geçmişi vardır. Hem bu akım da bize, Batı'dan ziyade, Balkan milletlerinden geçmiştir denilirse, bunda pek bir hata işlenmiş olmaz.

Milli Olmayan Devlet

Çünkü Osmanlı İmparatorluğu, milli bir devlet değildi. Devletin adı, Osmanlı devleti, milletin adı da, Osmanlı milleti "Millet-i Osmaniye" idi. Örneğin bizim yakın tarihimizde, milliyetçi ve hatta Turancı bir genç başbuğ olarak bilinen Enver Paşa, şimdi elde bulunan binlerce belgeye bakılırsa, denebilir ki, bir kez bile Türklükten, Turancılıktan bahsetmemiştir. Böyle bir kayıt, Sarıkamış muharebesinde hazırladığı,

hükümete hitap eden ve yayımladığımız vasiyetnamesinde de yoktur. Ona göre, bir padişah ve halife vardır. İlan edilen Savaş da, Kutsal Savaş, yani din savaşıdır. Nitekim bu savaş, Şeyhülislamın, yani Din İşleri Yüce Başkanının, dini fetvası ile ilan edilir. Dini cemiyetlerin ve ünlü din adamlarının imzaları ile ayrıca doğrulanır. Fetvanın ve din ulularının beyannamesinin hitap ettikleri ve Halifelik uğrunda kutsal savaşa çağırılanlar da, dünya müslümanlarıdır. O Müslümanlar ki, bu fetva, beyanname ve Halifenin daveti uğrunda, hiçbirinin kılı bile kıpırdamamıştır. Ama Senegal'den Hint Müslümanlarından, daha nice adlarını, sanlarını bilmediğimiz toprakların Müslümanlarına kadar nice on binlerce asker, kendi sömürgecilerinin bayrakları ve kumandaları altında, Halifenin askerleri olan Türk ordusuna karşı çeşitli cephelerde çarpışmışlardır.

Hele Ürdün, Suriye, Hicaz, Irak gibi Osmanlı milletinden sayılan din kardeşlerimiz ise, Halifenin askerlerini, nice toptan öldürmelere varacak kadar, kanlı sahneler yaratmışlardır.

Ne kadar garip ki, Enver Paşa, nihayet ve bin bir ümitle sığındığı doğu Türkistan'da da halka, Türk kardeşleri değil, Müslüman mücahitleri olarak hitap etmek zorunda kalmıştır. Fakat, kurtarmaya koştuğu kardeşlerimizin elinde ve esaretinde serüveni, hazin bir dram halini almıştır.

Milletleşmek

Bunları niçin yazıyorum? Şunun için ki, milletler vardır, dinler ve bunların mensupları da vardır. Ama ne bunlar tarih içinde birden bilinçlenmişlerdir. Ne de Milliyetçilik dediğimiz akım, bütün milli toplumlarda, tam ve müşterek ölçülerini yaratabilmiştir. Bunun sebebi de şudur ki, Millet dediğimiz antropolojik-sosyal kategori, henüz ve dünya ölçüsünde, yani her ülkede oluşlarını tamamlayamamıştır. Örneğin bugün, bir Hicazlı ile, bir Suriyeli, Libyalı, Cezayirli, hep Arap sayılırlar ve Arapçanın birer şivesini konuşurlar. Ama hakikatte, bütün ölçüleri ile müşterek bir Arap milleti teşkil etmezler. Hatta bunlara, Milletleşmekte olan Milletler demekte, pek hata olmasa gerektir. O halde Millet nedir? İşte biz de konuyu, zaten buraya getirmek istiyoruz. Milletin çeşitli tarifleri olduğunu ve bir tarif üzerinde mutabık kalınmadığını tekrar edelim. Ve gene tekrar edelim ki Osmanlı İmparatorluğun-

da Millet değil, çeşitli milli topluluklar vardı. Hem Osmanlı devleti, hepsi de kendi uyruğu olan bu milli toplumların, hemen hepsi ile savaş halindeydi: Arnavutlar, Bulgarlar, Sırplar, Rumlar, Araplar, Yemenliler, Dürziler, hatta hakiki Türk olan aşiretlerle, sonu gelmez savaşlar sürüp gidiyordu.

Şimdi durum daha aydınlıktır. Milli Misak (And) sınırları içindeki Türklerin Devleti, Türkiye Cumhuriyeti'dir. O halde Milletimiz, bu çerçeve içinde yaşayan insanlardır. Biz, *Makedonya'dan Ortaasya'ya – Enver Paşa* isimli eserimizde Millet'i, en kısa esasları ile "Dilde birlik, dilekte birlik, iş'te birlik" olarak ifade etmiştik. Bu, biraz hissi bir tanımlamadır. Ziya Gökalp Millet'i, Türkçülük çerçevesinde alıyor. Türkçülüğü de:

a- Bilimsel Türkçülük (Türkoloji)
b- Dilde Türkçülük, Edebiyatta Türkçülük,
c- Ülküde Türkçülük,

olarak ifade eder ve bunların kaynaklarını, tarihe dayandırır. Ama onun Vatan anlayışı ise tamamiyle başkaydı: Turan...

Tekelcilik

Bugüne gelince? Yakın tarihimizde Milliyetçilik sözünün bu kadar çok kullanıldığı ve biraz da bugünkü kadar tekelleştiği bir başka dönem yaşanmamıştır. Örneğin vaktiyle, aydınlar safında seçkin bir insan ve çıkardığı dergi ile, biraz da önder bir aydın olan bir profesör, şimdi işi, makul bir ruh kontrolünden nişan vermeyen günlük politika militanlığına dökmüştür. Ve ona göre Türk Parlamentosunda, Milliyetçi olan ve Milliyetçi olmayan partiler vardır! Halbuki kendisi de bilir ki, Türkiye'de Milliyetçilik, havada esen rüzgâr gibidir... Öbür parti başkanı da, buna benzer bir eda ile, milliyetçi olan partilerin, milliyetçi olmayan partilere karşı birleşmesi tavsiyesindedir. Pek iyi ama, Mecliste Milliyetçi olmayan, hatta daha da geniş anlamı ile Türkiyede Sol Parti var mıdır? Eğer varsa, bunun ölçüsü nedir? Hatta bu alanda daha ileri gidenler de var. Seçim nutuklarında, neredeyse bütün memleketi Komünistlerin sardığını, Komünistlerin, her derneğe, her müesseseye her eve girdiğini ve daha ilerisini iddia edenlere rastlanmıştır. Gerçi bu tür laf yayımları, eğer memleketimizde gerçek anlamda Komünist akımı varsa, bu yayıntılar onları sevindirir. Çünkü böyle yayın-

tılar halkta, korkudan ziyade, ruhi teslimiyet yaratır. Nitekim bu tür propagandaların, yeraltı mücadele devrelerinde, bir de yerleşmiş adı vardır: Tribün Politikası!

12 Marttan sonra bir aralık Başbakanlık makamını da işgal eden ve MGP'den olan bir zatın Bolu'daki nutkunda, eğer 12 Mart gelmeseydi Komünistler 28 milyon Türkü Sibiryaya süreceklerdi şeklindeki konuşmaları gazetelerde yayımlanmıştır. Bu tür beyanların, ciddi bir uyarı değeri taşıdığı ifade edilebilir mi, bilmiyorum! Kaldı ki MGP Başkanının seçim konuşmalarında veya her ağzını açtığı zaman ortaya attığı bu tür propaganda sellerinin, beklenen sonucu vermediği de bilinmektedir. O halde, gerçeğe, ciddiye, doğruya ve halkın sağduyusuna hitap etmek, işin en doğrusu olsa gerektir.

Bunun en kısa yolu da, memleketi ve halkın ulaştığı mantık gücünü, milletin sağduyuya dayanan değerlendirme kudretini hesaba katmaktır. Bu arada, Milliyetçiliği, bir tekel, bir inhisar konusu yapmaktan kaçınmak lüzumunu ise, bir daha tekrar edelim. Çünkü mesela her ülkede genel akımın dışında insan bulunabileceği gibi, Türkiye'de de, Milliyetçiliği, ya değerlendirme ölçüleri, ya bir benlik özelliği hevesi gibi sebeplerle, layıkiyle kavrayamamış olanlar bulunabilir. Ama bu istisnalar, Türkiye'de Milliyetçiliğin – onun tarihi kavramı ile anlayamayanları bir tarafa itersek havada bir rüzgâr gibi estiğini tekrar ifade etmekte bir hata olmasa gerektir. Öyle ki, toplum ister istemez, bu havayı teneffüs edecektir. Tabii iktisadi kanunların ve Sosyal Psikolojinin kanunları dahilinde...

CUMHURİYET GAZETESİ / 19 Kasım 1973

YENİ BİR UYANIŞA DOĞRU...

Gerçek ve Aldanış

Cumhuriyetin ellinci yıldönümünün heyecanlarını yaşadıktan sonra, şimdi bu ellinci yılın bazı gerçeklerine dönmenin de, artık zamanı gelmiştir. Çünkü bizim devlet hayatımızda ve milli yaşantımızda, bu elli yılın akışını renklendiren hatıralar, elbette ki heyecanlandırıcıdır. Ama, bizim bugünümüz ve yarınlarımız, asıl bu gerçekler içinde yoğurulacaktır. Bu gerçekler ise, ne yazık ki, birçok yönleri ile, hiç de iç açıcı değildir. Fakat gerçekten iç açıcı olmayan ve ne yazık ki, gittikçe yerleşen, buruklaşan, hatta birçok alanlarda çamurlaşan bu gerçeklere cesaretle bakıp, yiğitçe onların üzerine yürümek olgunluğunu göstermezsek, elbette ki biz onları yenemeyiz, onlar bizi yenerler. Oysa bizim, bu gerçeklere göz yummalarla harcayacak vaktimiz ve öldürecek zamanımız, hakikaten kalmamıştır. Eğer, bu gerçekler karşısında gafletimizi böylece sürdürebileceğimizi sanıyorsak, o zaman bizim durumumuz, çölde üstüne gelen tehlikeye karşı kafasını kuma sokup, o tehlikeyi yok sayan ve dünyaya, vücudunun başka kısımları ile bakıp, âlemi güllük gülistanlık gören devekuşunun hikâyesine çok benzer. Ama belirtelim ki tehlike bir gerçektir. Devekuşunun ruh hali ise bir aldanış! Tarihin kanunu ise şudur ki, gerçekler aldanışları, daima yenerler. Ve tarihin akışı, bu tür yenilgilerin, nice örnekleriyle doludur.

Bir Başka Türkiye

Evet, kabul ve itiraf etmek lazımdır ki, bugünkü Türkiye, birçok bakımlardan, elli yıl önce bu devleti kuranların tam hayal ettikleri Türkiye değildir. Hem birçok maddi durumları, hem siyasi çıkmazları, hem sosyal problemleri, hem de, varlığında gittikçe biriken sosyal çelişkiler bakımından. Hatta, bu devlet kurulurken hedef tutulan ulusal egemenlik rejimi ile gelişmelerin Türk demokrasisini kaydırdığı, bu-

günkü Oligarşik düzen açısından da. Çünkü ulusal egemenlik başka, Oligarşi yine başkadır. Ve örneğin Eflatun Oligarşiyi demokraside, dar zümrelerle, demagojinin, yani laf ebeliği ile halkı sürüklemenin hâkim olduğu bir sapma olarak tanımlar. Ve, bunun sonu, diktatörlüğe çıkar der...

Fakat biz yazılarımızda, her zaman ve her vesileyle değindiğimiz, daima da değineceğimiz bu sapmanın, şimdilik daha derinlerine inmeden, görüşlerimizi, elle tutulur, gözle görülür bazı başka gerçekler üzerinde canlandırmaya çalışalım. Örneğin ilk önce, şu basit örneği verelim: Cumhuriyetin ellinci yılını radyoda canlandıran zafer sahnelerinin en sonuncusu, Cumhuriyetimizin, Ankara Başkentini yaratmaktaki eşsiz başarısına özgülendi (tahsis edildi). Eğer bu program, henüz bizi tanımayan, ama tanımak isteyen gezegenlerden dinlenilmişse, oradaki yaratıklar, dünyadaki insanoğullarının bu Ankara başarısı karşısında, kim bilir nasıl hayran kalmışlardır. Ama ne var ki gerçekte Ankara, bizim başarımız değil, akıl almaz bir yenilgimizdir! Bir şehir ki, uzmanların nice sert, ama ilgililerde hiçbir tepki yaratmayan açıklamalarına göre, bu gidişle, on sekiz yıl sonra hiçbir canlının yaşayamayacağı bir ölü şehir haline gelecektir...

Evet, bir şehir ki, havası zehirlidir. Suyu, yakıtı, enerjisi yetersizdir. Halkının yüzde altmışı, akıl almaz bir plansızlık demek olan gecekondularda yaşar. O gecekondular ki, başarısızlığın, plansızlığın ve kanunsuzluğun, kanunlara karşı mücadelesinde, nizamsızlığın bir zaferidir. Ama ilgililer, öyle konuşmazlar. Onlar, bu sağlıksızlık şehrinde, adına yerleşme dedikleri sefaletin, bu sınırlarda da bırakılmayacağını haber verirler. Burada bugün bile barınamayan nüfusun, yarın beş buçuk milyona çıkarılacağını, "Sevgili vatandaşlar"a tapu aramadan, ruhsat aramadan her şeyin verileceğini müjdelerler. Ve rüya hayatı yaşayan birtakım uzmanlar, Bakanlıkların konforlu odalarına kapatılıp, gece gündüz, Metropoller, yani ulu şehirler planları hazırlamakla görevlendirilirler. Ama gecekondu, yani plansızlığın, nizamsızlığın dalgaları yürür, genişler. Ve gecekondular, gündüzkondulara çevrilir, üç katlı, beş katlı, on katlı apartmanlar, ne tapu, ne ruhsat, ne plan aranmadan şehri çevreler. Örneğin, bir Karşıyaka semti teşekkül eder ki, on katlı beton kovuklar orada şimdi, gökdelenlere doğru yönelmektedir. Cumhuriyetin ellinci yılında, adına Ankara denilen Başkent zaferinin gerçek hikâyesi bugün budur. Bu sefaletin yarınını ve doğuracağı bin bir çeliş-

kiyi ise, eğer bu atmosferde yaşamalarına devam edebileceklerse, yarınki çocuklarımız yaşayacaklardır.

Doğu'ya Yeniliş

Bu örnekleri her alanda sıralayabiliriz ve görürüz ki, Cumhuriyetin 50. yılında Türkiye, problemleri gittikçe çatallaşan, gittikçe keskinleşen bir ülke haline dönüşmektedir. Gerçi çağımızda dünyanın bütün ülkeleri, baş döndürücü gelişmeler içindedirler. Altyapının tamamlanışı, sanayinin kuruluşu ve benzeri her alanda atılımlar dönemi yaşıyoruz. Ama, disiplinin, bilginin ve sosyal düzende dengenin egemen olmadığı ülkelerde bu hamleler, yarın meyvelerini sosyal ızdıraplar şeklinde yaşatabilirler. Bizde bunun, ne yazık ki belirtileri vardır ve gittikçe güçlenmektedir. İşte örneği: Türk insanı, Türkiye'nin doğasına (tabiatına) daha şimdiden yenilmiştir. Öyle ki, Türk toprağı Türk halkını, daha şimdiden geçindirememektedir. Bir gün gelip Türkiye'nin Bulgaristan'a, buğday istemek için el açacağını elli yıl önce bu devleti kuranlar duysalardı, kim bilir ne hallere düşerlerdi. Ama gerçek şudur ki Türkiye'de topraklar, şimdi elli yıl öncesinden, daha az ümit vericidir. Erozyonlar bugün, Ege bölgesini bile sarmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu toprakları, artık kendi çocuklarını bile besleyememektedir. Meralar, tamamen soysuzlaşmıştır. Çayırlar artık yoktur. Elli yıl önceki ormanlar, şimdi yarıya inmiştir.

Kaynaklar kurumaktadır. Dereler cılızlaşmaktadır. Irmaklar, ırmak olma niteliklerini yitirmişlerdir. Ve neslimiz, tarih boyunca ilk kez Dicle ırmağının kuruduğunu görmüştür. Göllerin suları çekilmekte, canlı varlıklarını kaybetmektedirler. Dünyanın en güzel körfezleri olan İzmit, Gemlik cennetleri, artık can çekişiyorlar. Denizler balık servetini yitirmekte, kıyılar yağma edilmektedir. Orta Anadolu, her gün biraz daha bozkırlaşmaktadır. Ege ve Akdeniz havzalarında ise, vaha karakteri, gittikçe belirginleşmektedir. Oysa yüz yılın sonunda nüfusumuz, 70 milyona yaklaşacaktır. Ama daha bugün buğday, pirinç, yağ, hatta neredeyse et için dünyaya el açmaktayız. Hükümetin planı ise, köyleri boşaltmaktır. Halkın ancak %30'unu köylerde bırakıp, şehirleri, ulu şehirler haline getirmektir! İyi ama bu 70 milyon, ekmeğini, etini, sütünü, sebzesini, meyvesini nereden tedarik edecektir? Hele dünyada bir de siyasi bunalımlar meydan alıp, yollar tehlikeye girerse?...

Yeniden...

Türk insanı Türk doğasına (tabiatına) daha şimdiden yenildiği gibi, Türk toplumu da toplum düzeninde, daha şimdiden birtakım karanlık dehlizler ağzındadır. Düşünmeli ki bu bizim Cumhuriyetimizde, bugünkü yaygın işkence örgüt ve işlemlerinin yeri yoktur. İstiklal Mahkemeleri için, "Bunlar Türkün ezeli dehasının eseridir," diye konuşan o günlerin insanları haklıdırlar. İstiklal Mahkemelerinde işkencenin sözü, dedikodusu bile duyulmamıştır. Hele sorumsuz, kanun dışı, perde arkası ve meclislerle milli vicdanın kontrolü dışında örgütlerin varlığı ve bunların belirtisi, bizim tarihimize gerçekten yabancıdır.

Bütün bunlar olmayabilir mi? Bütün bunlar önlenebilir mi?...

Kısacası, yine toprağa döner, suları meraları, ormanları canlandırıp, hem köyde, hem şehirde, iyi, sağlıklı yerleşmiş bir millet olarak Cumhuriyetin ellinci yılında, yeniden kendini bulan bir millet olarak, gerçek zaferlere yönelemez miyiz? Niçin olmasın? Ve niçin yapamayalım? Biz, bağımsız bir yazar olarak, kendi payımıza, bu yeniden uyanışın çare ve problemlerine, açık tedbirler belirterek, daima değineceğiz...

CUMHURİYET GAZETESİ / 26 Kasım 1973

ŞEHZÂDELER KAVGASI

Çarklar Çarpışıyor

Parlamento seçimlerinden sonra mahalli seçimler de yapılmış, bitmişti. Herhangi bir aksaklık şikâyeti yoktu. Sonuçlar belli olmuştu. İş, Meclis'in harekete geçirilmesine kalmıştı. Bir hükümet kurulacaktı. İcraya el koyacaktı. Ve iktidar belli olacaktı. Böylece de devlet makinesi normal işleme düzenine girecekti.

Ama, işte bu noktadadır ki, parlamento çatısı altında bütün çarklar birbirleriyle çatışmaya başladı. Bu çatışma içinde ise hem yasama hem icra organları işlemez hale geldi. Hem devletin nizamı, hem milletin yaşantısı tehlikeli çıkmazlara sürüklendi. Böyle olunca da kamuoyunda birçok siyasi güçler ve organlar itibarlarını kaybetmekte ve güvensizlik, yarın herhangi olağanüstü müdahaleleri veya disiplin kuvvetlerinin sonuçları ne olacağı belli olmayan icraatını hoş görecek bir ruh haline sürüklemektedir. Bu ise elbette ki, çok partili rejimin veya kısacası demokrasinin memleketimizde sarsılması demek olacaktır.

Bu, neden böyle oldu? Cumhuriyetin ellinci yılında Türkiye, neden birtakım çıkmazların içine, her gün biraz daha itilmektedir? Niçin parlamento bu çelişkiler içinde görevini yapamaz ve hatta belki de varlığını sürdüremez hallere sürüklenmek istidadı göstermektedir.

Sonra, ülkede niçin birtakım sorumsuz organlar türemiş ve bunlar içerde ve dışarda Cumhuriyetin ellinci yılına gölgeler ve endişeler düşürmüştür? Bunlar öyle sorulardır ki, hem ruhları endişe ile bunaltmakta hem de bunlara cevap verecek güç ve koşullar ortada görülmemektedir.

Sağduyunun Zaferi

Evet, denebilir ki ülkede artık devlet çarklarının normal nizamına girmesi, yani Anayasa çerçevesinde oturması için şekil bakımından koşullar tamam olduğu halde, ne Meclis ne hükümet, kamuya sükûn ve güven verecek bir düzen ve yerleşme ümidi göstermektedir. Bu böyle

olunca da çeşitli sorular elbette ki fikirleri işgal etmektedir. Örneğin şu sorular gibi:

— Acaba, irili ufaklı, gerekli gereksiz ama çok partili parlamentoda, ön planda gelen partiler, birtakım fikirler, sistem kategorileri, programlar, hedef ve idealler üzerinde mi savaş halindedirler?

Bu sorunun cevabı, açık kesin ve aynı zamanda hüzün ve ümitsizlik vericidir.

— Hayır! Memleketimizde ve parlamento çatısı altındaki partiler arasında hiçbir fikir ve program çatışması yoktur. Zaten böyle bir fikir ve strateji çatışmasının bütün seçimler sırasında da Ecevit'in ağırbaşlı, ölçülü çıkışları dışında tek belirtisi görülmemiştir. Programlar, işler ve memlekete hizmet kaygı ve sloganları kim bilir hangi şeytan mağaralarına sürülmüş ve orada uyumaktadırlar.

Evet, bu perdenin arkasında oynayanlar tıpkı bir sokak kavgasının karışıklığı içinde sadece boğuşmaktadırlar. Ufak ve kırıntı partileri zaten almıyoruz. Son seçimler bunların radyo ve televizyon konuşmalarındaki haykırışlarına, gürültülerine ve gürültülü tehlike çanlarına, halkın metelik vermediğini artık açığa vurmuştur. Halkın sağduyusu, demagojiyi, kof çığırtkanlıkları, gerçek dışı yaygaraları artık kenara itmiştir. Bu hal halkın olgunlaşması yolunda sevinilecek bir işarettir. Seçim sonuçları bunu açıkça ortaya koymuştur.

Köksüz suçlamalar, sorumsuz itiraflar, komünizm, anarşizm ve saire yakıştırmaları, görünüyor ki, halkı artık kanıksatmıştır. Eğer böyle olmasaydı, bazı partilerin başkan veya sözcülerinin, arkalarında tabur tabur temsilcileri ile illeri, belediyeleri ve köyleri işgal etmeleri gerekirdi. Millet Meclisi çatısı altına da, arkalarında saf saf milletvekilleriyle girmelerine şahit olurduk. Oysa seçimler sonunda bunların kaderi, sadece arkaya itilmek ve adeta ortadan silinmek olmuştur. Bu sonuç onları uyarır, vazife bilincine yöneltir ve fonksiyonlarını, çığırtkanlıktan normal hizmet alanlarına çevirir mi bilmiyoruz. Çünkü onların böyle bir mantık ve idrak kabiliyetinden hiç de ümitli değiliz.

Kavga

Ama, biz şimdi asıl karışıklık sahasına, yani çok partili parlamentoda, etkili olmaları ve hükümet kurmaları söz konusu olduğu halde, bu-

nu başaramayan bazı huzursuz partilerin görünüşüne gelelim ve soralım:

— Önce kendilerini özellikle sağ, yahut vatan ve millet tekelcisi sayan partiler arasında ne seçim mücadelelerinde, ne günlük demeçlerde, ne parti içi ve parti dışı uğraşılarda, hiçbir fikir, program, hedef ve milli amaç endişesi yoktur. Ortada sadece dizginsiz bir benlik davası, (sen ve ben) dalaşması görülmektedir. O halde bu karışıklığın ve yetersizliğin manası nedir?

Sanıyorum ki buna şöyle cevap verilebilir:

— Ortada görülen ve fikirsizlik, programsızlık, sen-ben dalaşması eski devirlerdeki şehzâdelerin saltanat kavgalarını andırmaktadır. Şu farkla ki, şehzâdelerin saltanat kavgalarında bayrak, sadece saltanat davasıdır. Ve bu davayı yürüten sadece ihtirastır. Bizim tanık olduğumuz huysuzluklarda, sen-ben dalaşmasında ise, kin, garez, kıskançlık bu kavgaların asıl itici gücüdür. Ama arenada çarpışanlar bu unsurları milli iradeye dayandırmaktadırlar. Yani, milli iradeyi, baştan sona kötüye kullanmaktadırlar.

Oysa, baş eğilmesi gereken gerçek nedir? Bu gerçek şudur ki, memlekette bir seçim yapılmıştır. Bu seçim Meclis'e, hiçbir partinin tek başına hükümet kuramayacağı bir sonuç getirmiştir. Bundan da normal bir şey yoktur. O halde hükümet bir koalisyon hükümeti olacaktır. Bu koalisyonda en çok oy ve koltuk kazanmış olan parti elbette hükümet başkanını verecektir. Bu kombinezona katılmaları gereken öbür huysuz parti veya partiler ise, hükümette makul oranlarda temsil edilecek, icra organında yer alacaklardı. Bu arada da elbette ki sen-ben dalaşmaları veya ölçüleri ile değil, devlet işlerinde programlarının yapısından gelen prensipler dahilinde, asgari müşterekleri ortaya koyarak bunlar üzerinde anlaşacaklardı. Milletin karşısına böylece çıkarak ülkeyi hükümetsiz bırakmayacaklardı. İşte bu olmadı. Aklın ve nizamın, bu emrine uyulmadı.

Oysa ki, bugün bu ülkeyi saran ve günden güne ağırlaşan davalar ve sorunlar, öyle sanıyorum ki tahmin ve ifade edilenlerden, kıyaslanamayacak kadar çok çetin ve karışıktır.

Bunlar karşısında biz:

— Ey parti şehzâdeleri! Siz arenada, hâlâ sen-ben dalaşmasındasınız ama, memleket bir kaos'a, bir boşluğa ve çarkları artık her alanda birbirlerine çarpan, birbirini yıpratan bir değerler ve müesseseler harcamasına doğru gidiyor, diye haykırırsak, sanıyorum ki ancak gerçeği ifade etmiş oluruz.

Tanrı Bizi Korusun

Şimdi ne olacak? Olacak şudur ki, şimdi yeni bir seçime gidilecektir. Böyle bir neticeye varılmaması ve bir hükümetin kurulabilmesi, elbette daha normaldi. Ama olmadı. Biz bu son yolun, biraz da tehlikeli bir yol olduğunu, daha önceki bir yazımızda belirtmiştik. Çünkü bu seçim sonucunda da herhangi bir parti yeterli çoğunluk sağlayamazsa, o zaman bu sonucun davet edebileceği halleri şimdiden tahmin edebilmek, hakikaten zordur. Çünkü bu haller, çok ürkütücü de olabilir.

Diyelim ki, demokrasimizin yerleşme ve rasyonelleşme evrimine, olumsuz etkiler yapabilecek böyle geriye tepmelerden, Tanrı bizi korusun.

CUMHURİYET GAZETESİ / 17 Aralık 1973

ATEŞTEN GÖMLEK?

Sosyal Güçler?

Cumhuriyetin ellinci yılında Türkiye, bir iktidar buhranı içindedir. Bu buhran, siyasi bir görünüş arz eder. Ama aslında siyasi olmaktan ziyade, sosyal bir gelişme yetersizliğinin bütün temel sorunlarını açığa vurmaktadır. Bu temel sorunların yapısında ise, gerçek anlamda milli ve halkçı olan bir nizamın gelişmemiş ve geliştirilmemiş olması, en etkili faktör olarak kendini gösterir.

Milli siyasette millet; milli sınırlar içindeki bütün sosyal güçlerin tamamı demektir. Bu güçler, gerek yurt savunmasında, gerek ekonomik fonksiyonlarında, gerek siyasi temsil alanlarında, aktif ve ahenkli olarak yerlerini alacaklardır ki, milletin yaşantısı, milli güçlerin ortak ve parlamenter bütünlüğüne dayanarak yürüsün. Aksi takdirde, yani bütün sosyal güçler parlamentoda, yahut ülkenin idaresinde fiilen yerlerini almazlarsa ve milli irade denilen şey, millet içindeki bir kısım sosyal güçleri söz, hükümet teşkili, yahut siyaset dışı bırakan bir nizam içinde yürütülürse, o zaman, adına siyaset denilen toplum yönetimi, toplumun temsili veya toplum adına konuşma sesleri, havada, köksüz ve dayanaksız kalır. Bu görüşümüzü de biraz daha açalım.

Bugün Türkiye'de ve milli sınırlar içinde milletin siyasi yaşantısında, toplumun asıl ağırlığını teşkil eden bir kısım sosyal güçler, söz hakkında, kanun yapmakta, hükümet kurmakta, yani milli iradenin fiilen işleyiş alanlarında, tamamen siyaset dışı kalmışlardır. Halbuki mesela Atatürk'ün daha ilk siyasi partiyi kurarken ortaya koyduğu hedeflerde, milli bütünlük, bir esas olarak ilan edilmişti. Ama Cumhuriyetin ellinci yılında şimdi ne görüyoruz? Gerçeği açıklayalım: Milli bütünlükte, gerek yurt savunmasında, gerek üretim alanında, gerek milli iradeyi temsil bahsinde, en yaygın, en yerleşik ve en çoğunluk teşkil eden, toprağın evlatları olan köylü ve çiftçi tabakası, parlamento çatısı altında fiilen yer almamıştır. Yani devletin sevk ve idaresi demek olan yasama

organının tamamen dışındadır. Parlamentonun teşkili konusunda, yalnız sayı ve oy makinesi olarak kullanılır. Partiler, parlamentoda veya sokak mitinglerinde onun adına konuşurlar. Ama onu dile getirmezler. Halbuki, sabırlı, uysal ve kendine yapılan vaatlere yıllardan beri inanan, aynı zamanda memleketin en büyük sosyal gücü ve üreticisi olan bu köylü tabakası, parlamentoda yerini alabilseydi, orada, gerçekçi bir denge unsuru olarak siyasi cambazlıkları, pekâlâ gerçeğe yöneltebilirdi.

Gerçi, seçim sonucu Meclis'in meslek tasnifi listelerinde 35-40 kadar milletvekili, çiftçi olarak yer alırlar. Ama bunlar, sözün gerçek anlamı ile köylü-çiftçi olmadıklarını kendileri de bilirler.

Gene, sosyal güçlerin en güçlülerinden biri olan ve 1961 Anayasasından sonra, Batı anlamında teşkilatlanıp, güçlü, gerçekçi siyasi liderler de ortaya atan işçi kütlesi de parlamentoda temsil edilmez. Onların da parlamentoda, kendi içlerinden gelen, onlar adına konuşan temsilcileri yoktur. Şu veya bu siyasi partiye sığınıp, onların dümen suyunda akan birkaç milletvekilini ise, kendi kütlelerinin sözcüsü ve davacısı olarak almak, tabii çok garip olur. Halbuki yalnız buraya kadar aldığımız iki sosyal güç, siyaset alanında, yasama organında fiilen temsil edilselerdi, parlamentoda çığrışan ve hiçbir sosyal güce dayanmayan "ara zümreler" parti ve sözcüleri, bugünkü karışıklığı, bir bardak suda fırtınaları ve küskünler arasındaki kavgaları, elbette sürdürmezlerdi. Milletin ağırlığı, onları hizaya getirirdi, her birine, neyin nesi olduklarını, sakin bir dille anlatabilirdi.

İşte, bugün parlamentoda yer almış insanlar ve köksüz partiler arasında cereyan edip hükümet dahi kurulmasına imkân bırakmayan, işleri, yeniden seçim gibi bir yola sürükleyen, ama güya siyasi görünen buhranın temelinde, bizim kanımızca, bu siyasi güçler dengesizliği yatar.

Ateşten Gömlek

Bu böyle olunca da, gerçi Meclislere bir oy sistemi ile gelmekle beraber, sosyal bakımından aslında havada olan, ülkenin sosyal güçlerinin gerçek ağırlığını temsil etmeyen bazı parti başkanları ve parti grupları arasındaki sen-ben kavgaları, yahut kaprisler, kinler, garezler, küskünlükler yüzünden bugün Türkiye hükümetsiz bir devlet durumuna

sürüklenmiş bulunmaktadır. Hem de Cumhuriyetin ellinci yılında! Çünkü ortada ve aslında, bir iktidar yoktur. İktidar olmayınca da, hükümet kurulmaz, yahut da bu hükümet geçici olur.

Bu şartlar içinde kurulan hükümet, hiçbir ciddi icraya, mesela reformlar yapmaya gücü olmayan bir ürkek teşekkül olarak kalacaktır.

Hulasa geçici, yahut ciddi kuvvet temellerine dayanmayan bir iktidar veya hükümet, ileride de onu giyenler için bir ateşten gömlek olacaktır. Ondan çok şeyler beklenecek, fakat birbirinin ayağına çelme takmaktan ibaret görünen siyaset sanatı, böyle devam ettikçe, bizzat hükümetin de bir şeyler başarmasına, elbette ki imkân olmayacaktır. Çünkü parlamentoda partiler yelpazesi, aslında tam değildir. Bu yelpazede memleketin asıl ve ağırlık taşıyan sosyal güçleri yer almamıştır. Aklın ve milli çıkarların savunulması ve icabında parlamento kürsüsünden, bu yolunu şaşıranları mantık yollarına çağırış mekanizması da, tabiatıyle işlememektedir.

O halde Cumhuriyetin ellinci yılında artık gerçekleri görmek ve hepsi de aynı cinsten olan, aynı platformda çarpışan ve ülkenin gerçek sosyal güçlerini temsil etmeyen bugünkü partiler yelpazesinde, hiç olmazsa önümüzdeki seçimler için, evvela batı anlamında reformist bir Sosyal Demokrat Partinin mutlaka yerini alması, artık mutlak zaruret halini almıştır. Eğer bu adım, bugünkü şartlar içinde de atılamazsa, bunun tarihi sorumluluğunu yarının çocukları, bugünkü vazifelerini yapamayan babalarından mutlaka soracaklardır.

Batı anlamında bir Sosyal Demokrat Parti ise, elbette ki, yalnız bir işçi partisi demek değildir. Onun saflarında, memleketin aydınları, sağduyulu vatandaşları, bütün reformcu elemanları yer alır. Bugünkü tarihi aşamamız ise, böyle bir partinin, siyasi hayatımızda yer almasını ve memleketin hareketsiz sosyal güçlerini temsil etmesini emreder.

Şimdi tamamen siyaset dışı olan ve ancak seçim günlerinde bir oy makinesi olarak kullanılan köylü-çiftçi güçlerine gelince? Bu sosyal gücün de artık siyaset alanına çıkması, sözünü duyurması, yasama organında ve hükümette yer alması zamanı gelmiştir. Bu tahlillerimizden ürkenler ve bu güçlerin siyasi hayatta söz sahibi olmalarının, sosyal alana aşırılıklar getireceklerini sananlar varsa, bunlar, bu aşamanın başarılmasına ve bu güçlerin yasama ve icra organında yer almalarına bilhassa dua etmeli ve yardımcı olmalıdırlar. Çünkü onlar bugünkü

demokratik düzende, reformcu, ilerici ve Batı anlamında teşkilatlı güçler olarak yerlerini bulamazlarsa, yarın, bugünkü yetersiz siyaset yapısını, daha ağır şartlarla zorlamaları, belki de kaçınılmaz olur. Bu zorlamanın ise, nerelerde başlayıp nerelerde biteceği, hakikaten kestirilemez...

CUMHURİYET GAZETESİ / 24 Aralık 1973

ÖZGÜRLÜĞÜN BAYRAĞI

İçimizdeki Vahşi

Özgürlüğü, toplumun ekonomik yapısı açısından alırsak, tanımı şudur: İnsanoğlu, doğaya ve onun yasalarına egemen olduğu oranda özgürdür. Yani toplumun iktisadi yaşantısında özgürlük, onun doğaya ya da doğanın yasalarına egemenlik derecesi ile sınırlanmıştır. O halde, insanoğlunun iktisadi özgürlüğü, onun, bu kanunlara egemen olmak derecesine göre, genişler ya da daralır. Bu mücadelede silahı ise, teknik ve teknolojidir. Fakat bugün, bu sütunlarda değineceğimiz özgürlük kavramı, insanoğlunun doğaya karşı egemenliği ya da tutsaklığı değildir. Bugün, bu sütunlarda biz, toplum yaşantımızda, düşünce ve sanat alanlarında özgürlüğü dile getirmek istiyoruz. Çünkü sosyal düzende özgürlüğün bayrağı; her şeyden önce, düşünce ve sanat özgürlüğüdür. Biz burada özgürlüğün, bu kutsal bayrağını savunacağız.

Ama konumuza girerken, hemen şunu belirtelim: Çağımız, insanoğlunun, hiçbir zaman yaşamadığı bir büyük çelişkiler çağıdır. Tarihin hiçbir döneminde, düşünce bağımsızlığı ile düşünceye karşı savaş, düşüncede şahlanış ile, düşüncenin zincire vurulması, sanatta soylulukla, sanatta sefalet, çağımızda olduğu kadar iç içe olmadılar. Ve kıyasıya boğazlaşarak, böylesine kanlı sahneler vermediler. Hem de çağdaş toplumun, teknikçe en ileri, düşünce ve sanat ürünleri bakımından en doğurgan olduğu ülkelerde... Çünkü dünyada totaliter rejimlerle, düşünce özgürlüğü, hiçbir zaman böylesine yan yana ve karşı karşıya yaşamadılar...

Örneğin, yirminci yüzyıl Almanyası'nı alalım: O Almanya ki, dünyanın merkezi sayılan Avrupa'da, düşüncenin ve sanatın Kâbe'siydi. Ama bir gün geldi, yine bu Avrupa'nın bin bir hatası, zaten artık kabına sığmayan bu ülkede, bir duvar boyacısını, bu ülkenin sözcüsü, başı ve kader tayin edicisi yaptı. Bunun ilk marifeti, insanoğlunun iç âleminde, ama çok gerilerde, çok derinlerde yaşayan ilkel ataların vahşi

ruhlarını harekete getirmek oldu. Düşüncenin, sanatın, din gibi kutsallaştırıldığı: konferanslarda, konserlerde, sanat sergilerinde, insan ruhunun sanki tapınaklardaymış gibi kendinden geçtiği bu ülkede, ilkel ataların vahşi ruhu, birden ortalığı sardı.

Çağın yüzünü ağartan kitaplar, sokaklarda yakıldı. O bilginler, o düşünürler, o sanatçılar – ki, insanüstü yaratıklardı – kaçabilenler kaçtı. Kaçamayanlar Gestapo zindanlarına, işkence örgütlerine, toplama kamplarına sürüldüler. Üstün ırk, aşağı ırk taassubu içinde, her birinde ve bir günde, 3000 insanın, 6000 insanın ateşe verildiği krematoryumlar çalıştırıldı. Her konsantrasyon kampında, her milletten, üç milyon, dört milyon insanın ateş ve kül haline getirilmelerini yöneten bu kanlı örgütün başında ise, bir konserde, örneğin Wagner musikisini dinlerken, gözlerinden duygululuk yaşları dökülen bir Dr. Himler vardı! ...

Çünkü ilkel atalarımızla bizim aramızda binlerce yıllık bir zaman mesafesi vardır ama, onlar bizim bilinçaltımızda, aralarını ancak ince birtakım zarların ayırdığı hücrelerinde, hâlâ canlı yaşarlar. Bu bakımdan, işkence denilen bu olayların sürükleyici gücü ile, işkenceci dediğimiz ve bir göz açıp kapamada, ilkel atalarının vahşi hüviyetine dönen medeni insanın bu akıl almaz hikâyesi, çağımızın en önemli ruhi problemlerinden biri olarak, şimdi ve hemen bütün ülkelerde karşımızdadır. Ama bu akıl almaz dönüşüm, ister ırk üstünlüğü adına, ister inançalar adına, ister doktrinler adına, isterse, düpedüz cehaletin ve ruh aşağılığının taşkınlığı adına yapılmış olsun, bunun hiç farkı yoktur... Aynı sahnelerin benzer misallerini, çağın diğer totaliter ülkelerinde de görürüz.

Rejimler ve İnsanlar

Çağımızda bu bakımdan ülkeler ve rejimler, kısaca ve hakikaten iki kategoriye ayrılabilir: 1- Sınırları ve temelleri pek ifade edilmemiş olmakla beraber, düşünce özgürlüğüne yer veren rejimler. 2- Bunlar dışında kalan ve hepsine birden totaliter rejimler diyebileceğimiz baskı ve terör yönetimleri.

Bunlardan birinci kategoriye girenler de, birçok şekiller içinde sınıflandırılabilirler. İkinci kategoriye girenler yine öyle. Örneğin Amerika, serbest demokrasilerin öncüsü ve jandarması olarak sayılır. Ama

Amerika'nın kendisi, kendisini böyle takdim etmez. Çünkü FBI denilen Federal Güvenlik Bürosu'nun, geçenlerde ölen Başkanı E. Hoover'ın eserine göre Amerika'da haydutlar, mesela MAFİA ve benzeri haydut örgütleri, Amerikan bütçesinin en az dörtte bir kadarını halktan, haraç diye toplarlar. Kumarhaneler, batakhaneler, kiralık katillikler, uyuşturucu madde ticareti ellerindedir ve ülke, haraç bakımından, aralarında taksim edilmiştir. Bu ülkede, Cumhurbaşkanı veya adayını öldürenlerin, mahkemeleri bile yapılamaz. Başkan sahtekarlık ve yardımcısı hırsızlıkla suçlanır. Ama biz ve bütün dünya, cinayet usullerini fuhşu, sözlü, sazlı, resimli dersler haline getirip, çocuklara kadar öğreten filmleri, hikâyeleri, bu ülkeden serbestçe ve çok defa devlet parası ile alırız. Devlet televizyon ve radyolarında köylere kadar sunarız. Çünkü Amerika'da cinayet, seks, hırsızlık, casusluk, Pentagon sırlarının haraç mezat satılışı serbesttir. Bunları kim daha evvel alıp satarsa o kazanır.

Yolumuz Ne Yana?

O halde, şimdi biz, ne bir totaliter devlet, ne de, MAFİA'nın ve resmi bir MAFİA olan CIA'nın elinde bir Amerika olmayacağımıza göre, girdiğimiz yeni aşamada, özgür düşünce ölçüleri ile, özgürlüğün bayrağını kimin elinden alacağız? Bunun cevabı basittir:

— Binlerce yıllık oluşumlar içinde biçimleşmiş bir milli toplumuz. Ve bu binlerce yıllık gelişmede, Çin uygarlığından, Fars, Arap, Bizans ve Batı Avrupa uygarlığına kadar, tarihin, bütün ana akımları ile yoğurulduk. Nice devletler kurduk. O halde yürüyeceğimiz yolun hedeflerini, böyle bir millet olarak, kendimizi buluşumuzdan ve kendi sağduyumuzdan alacağız.

Bunun için ilk dikkat edeceğimiz uyanıklık, bütün insanlar gibi, bizim de içimizde yaşayan ilkel mağara atalarımızın kaba ve haşin ruhunu tekrar içimizde uyandırmadan, ancak geçmişimizde yaşadığımız ve bugün de dünyada gerçek değerler sayılan uygarlık, fikir, düşünce ve sanat ölçülerini, devlet nizamımıza hâkim kılmaktır. Dar görüşlülük, kara cehalet ve vahşi eğilimlerle baskı ve işkence usulleri, sınırlarımızdan içeri girmemelidir. Eğer bir kısım gençlerimiz, 12 Mart öncesi iktidarının gamsız ve vurdumduymaz uyuşukluğu içinde kendilerini, kavram ve eylem karışıklıklarına kaptırarak, hem kendilerine, hem nor-

mal tarihi gelişmelerimize zarar vermişlerse, asıl suçluları kendileri olmayan bu başıboşluğun kefareti, artık ödenmiş sayılmalıdır.

Gerçi yurdumuzda bugün de, sağduyunun sesine ve böylece de düşünceye, düşünce özgürlüğüne, düşünce hareketine karşı çıkanlar olacaktır. Donmuş, çağdışı kalmış şekillere, skolastiğe, yeni bir değer getirmeyen ölü maziye bağlı kalanlar, daima olmuştur, daima da olacaktır. Çünkü her çağ, dünün kalıntıları ile, yarının tohumlarını aynı değirmende öğütür. Aynı tezgâhta dokur. Ama bu öğütme ve dokumada yoğurulacak hamur ve dokunacak dokumaya elastiki, hammaddeye karışıp eriyen eski kalıntıların çürüklüğü değil, yeni üretilen maddelerin, yeni çağa uyan, ihtişamlı rengi hâkim olacaktır. Evet, biz yeni bir aşamanın eşiğinde bir toplumuz. Geçmişten geldik. Geleceğe gidiyoruz. Bu yeni yolculuğumuzda bayrağımız, özgürlüğün bayrağı olacaktır. Bu yeni yolculuğumuzda bayrağımıza, çağın müspet değerleri, sloganları ve yarının vaat ettiği yeni aşamalar, yakın-uzak ülkülerimiz olarak yazılmalıdır. Bu ülkülerin en başında ise, her şeye rağmen, düşünce özgürlüğü vardır. Çünkü biz, henüz nice eksikliklerimize rağmen, totaliter bir rejimin köleleri değiliz. İlkel mağara atalarımızın sert (brütal) ruhlarına dönmek taşkınlığını da, artık geride bırakmalıyız. Çünkü bu ruh ve özlem, yaratıcı değildir. Ve zindanla zincir, ancak ona tapanların yenilgisini hazırlar. Er veya geç! Ama mutlaka hazırlar...

CUMHURİYET GAZETESİ / 18 Şubat 1974

ÇİLELER, MİHNETLER YOLU!

Tepedeki Karargâh

Şimdi Meteoroloji Umum Müdürlüğü olan eski "Ankara Ziraat Mektebi" eski Ankara ile Keçiören bağları arasında, solda bir tepenin üstündedir. Sivas Kongresinden sonra Mustafa Kemal Paşa, üç külüstür otomobilin güç belâ sona erdirebildikleri bir yolculuktan sonra, 27 Aralık 1919'da Ankara'ya ulaşabilmişti. Otomobillerden ikisinin bazı tekerleklerine, havalı lastik yerine, paçavralar tıkıştırılmıştı. O zaman Ankara'da Kolordu Kumandanı olan rahmetli Ali Fuat Cebesoy'un, etkileyici ve sürükleyici tertipleri ile, Mustafa Kemal Paşa iyi karşılanmıştı. Evet, Ankara'da bir Kolordu Kumandanı vardı ama, Kolordu yoktu. Ankara istasyonu, İngiliz askerlerinin elindeydi. Bir süre sonra Büyük Millet Meclisi binası haline getirilecek olan eski İttihat ve Terakki Kulübü ve şimdiki Müze binasının tam karşısındaki şehir bahçesi de, Fransız askerlerinin işgali altındaydı. Ve bu askerlerin çoğu, Afrika, hele Senegal zencilerinden seçilmişlerdi.

Karşılama töreninden sonra Mustafa Kemal ve arkadaşları, Keçiören yolundaki eski Ziraat Mektebi binası ve çevre binalarına misafir edildiler. İşte bu tepedeki karargâhta, 27 Aralık 1919'dan sonra geçen zaman, Mustafa Kemal'in hayatında, belki en çileli, en çetin, en mihnetli günlerdir. Mustafa Kemal'in ve karargâhının kaldığı Ziraat Mektebi binası şimdi eski şeklinde değildir. Binaya bir kat eklenmiş ve tabii eski şeklini kaybetmiştir. Çevresinde o zaman kullanılan bazı küçük binalar da, şimdi yoktur, yıkılmıştır. Eski binada Mustafa Kemal'in çalıştığı ve o zaman "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliye Reisliği" merkezi sayılan oda, şimdi bir hatıra olarak muhafaza edilir. Bu odadan Ankara'ya bakıldığı zaman ilk göze çarpan, buradan eski Ankara'nın görünmeyişidir. Gerçi aradaki mesafe, birkaç kilometreden ibarettir. Ama şimdi Altındağ adını alan ve bugün en azdan 60-70 bin gecekondu ile kaplanan o zamanki çıplak kayalıklar ve tepeler, eski Ankara'yla, eski Ziraat Mektebinin arası-

na bir yalçın perde gibi gerilmekte ve bu iki kutbu, birbirine perdelemekteydi. O zaman Ankara'da bir ışıklandırma da olmadığına göre, demek ki geceleri eski Ankara'yla, Mustafa Kemal'in arasına çekilen siyah bir perde, şehirle Mustafa Kemal'in arasını, iki kutba, iki sırlar âlemine bölüyordu. Bu iki âlem, kendi içlerinde olup bitenleri birbirlerine karşı gizlemekte gibiydiler. Hele en esrarlı ayrılış, asıl geceleri olurdu. Çünkü o zamanın Ankara'sında da, hemen bütün şehirlerde olduğu gibi, Mustafa Kemal hareketine, hem dost olanlar, hem düşman olanlar vardı. Gecenin karanlık perdeleri, hem Ankara'nın hem Mustafa Kemal karargâhının üzerlerine çöktüğü zaman ise, su uyur, fakat düşman uyumazdı.

Vali, Niçin Ağlıyordu?

Bu perdeyi biraz olsun açmak ve Mustafa Kemal'in dayanılmaz mihnetlerinden biraz olsun bazı sahneleri verebilmek için, bize Ankara'nın o günlerini canlandıran hatıra hazinelerinden bazılarını belirtmeliyiz:

Mustafa Kemal veya Atatürk'ün Erzurum Kongresi günlerinden, ölümüne kadar serüvenini, yani günlük yaşantısını ve o yaşanılan günlerin, çoğu hazin problemlerini ve bu arada çeşitli kasitler, saldırılar, isyanları, yalnızlığı, silahsızlığı, parasızlığı, yokluğu, hatta açlığı ve en önemlisi, zaman zaman ümitsizliği de açığa vuran anılar arasında, Mazhar Müfit Kansu'nun, Mustafa Kemal'in emri ile tutulan güncesini, ilk önce hatırlatmalıyız. Sonra, Halide Edip Adıvar'ın *Türkün Ateşle İmtihanı* eserinde, o günlerin, yaşanılan dramı vardır. Hem de bazen "artık her şey bitti, yarın sabah, belki artık yokuz" diye o günleri yansıtan sahneleri ile. Görünüşte Süvari Alayı Kumandanı sayılan, ama ta Denizli, Nazilli taraflarından bin bir güçlükle derlenip Ankara'ya gönderilebilen derme çatma 120 kişilik Süvari Alayının, arkada kalan döküntülerini saymazsak, ancak bir kısmı ile Ankara'ya varabilen o zamanki Üsteğmen Şerif (Güralp)'ın *İstiklal Harbinin İçyüzü* isimli eserini ayrıca belirtmeliyiz. O derme çatma süvariler ki, Ankara'nın tozlu sokaklarında görününce, Ankara Vali Vekili sayılan Yahya Galip, gözlerinden, gür sakalları üzerine sel gibi yaşlar boşanarak kollarını kaldırır, ellerini havaya açar ve:

— Sana şükürler olsun Allahım, bize bugünleri de gösterdin, diyerek Tanrıya coşkunluklarını, minnetlerini arz eder. Ve Şerif Bey, zaten daha

o gün öğrenecektir ki, Ankara'da, çeşitli yerlere serpilmiş, ancak 120 kadar asker vardır. Ama, Ziraat Mektebi'ndeki karargâh, belki de o gece baskına uğrayacaktır. Bunları az aşağıda kendisinden dinleyeceğiz.

O günlere ait hatıralar arasında, **Cumhuriyet** gazetesinin kurucusu Yunus Nadi'nin *Yenigün'den Cumhuriyet'e* isimli anılarını ve bilhassa *Ankara'nın İlk Günleri* ve *Büyük Millet Meclisinin İlk Günleri* gibi ayrı kitapçıkları da zikretmeliyiz...

Neler Anlatıyorlar?

Önce, Halide Edip Adıvar'dan şu sahneyi nakledelim:

"Mustafa Kemal'in, Büyük Millet Meclisinin açılışından önceki günleri üzerinde durmalıyız. İnanıyorum ki, tarihin dramatik ve ani değişmeleri çok zaman, dinamik fertlerin eseridir. Mustafa Kemal'in, tamamen Jean Jacques Rousseau gibi konuştuğunu iyi hatırlarım.

"Bütün kudret halkındır. Kudret bölünmez.

"Bana o günlerde Mustafa Kemal Paşa, George Washington gibi bir kimse olarak görünüyordu."

Fakat o günlerde Mustafa Kemal'in etrafı, bütün belâ ve mihnet örgütleri ve saldırıları ile de sarılmaktadır. Hatta bazen, her şey bitmiş gibi de görünür. Mesela Halide Edip'in eşi Dr. Adnan Adıvar (sonra Mebus, Vekil ve Meclis İkinci Reisi) isyancılar elinde can vermemek için, cebinde bir zehir parçası taşır:

"Halk tarafından parçalanmaktansa, zehir alır, ölürüm," diye tekrarlar durur. Paşanın Yaveri ise geceleri ikide bir, sükûnetle Paşanın çalıştığı odaya girer. Ve durumu bildirir:

"— Bütün teller kesilmiştir Paşam!"

Evet, bütün teller. Hem Ziraat Mektebi'ni Ankara'da Vilayet ve Kolordu makamlarına, hem Ankara'yı illere ve bu arada, Eskişehir illerine ve Lefke Boğazı'nda Ali Fuat Paşaya bağlayan telleri Halide Edip Adıvar, şöyle yazar:

"Bu durum her gece, şafak sökünceye kadar devam ederdi. Hepimiz yorgunluktan bitkin haldeydik. Mustafa Kemal Paşanın o günlerdeki kadar yorgun ve bazen de ümitsiz olduğunu görmüş değilim. Gece evimize inemezdik. Hilafet Ordusu mensuplarının ise, ne zaman bizim ye-

rimizi de basıp, bizi yatağımızda boğazlayacaklarını tahmin edemiyorduk. O günlerde bu vatan hainleri, Bolu hastanesinde yatan subayları da, yataklarından sürükleyip, hastane önünde kafalarını taşla ezmişlerdi."

Halide Edip, Karargâhtan, kendi yattıkları binaya sabah eşiyle beraber geçerlerken de, hangi saniyede kulaklarının dibinden bir kurşunun geçeceğini, hangi an üzerlerine, silahların boşaltılacağını beklerlerdi. Yattıkları binanın koruyucusu ise, bir köpekten ibarettir. Ama bir sabah görürler ki, bilinmeyen adamlar, gece binaya gelmişler ve içeride yatanların olmadığını anlayınca, evin bu sadık bekçisini öldürmüşlerdir! Demek ki cellatlar, Ziraat Mektebi'nin ve yanındaki evin, kapılarının eşiğindedirler. Adnan Adıvar ise şunları haber verir:

"— En tehlikeli geceyi geçirdik. Bütün teller kesildi. Ortalıkta bir panik havası da var..."

Evet, bütün gece karargâhın etrafı, atılan silah sesleri ile inler. Bu silahları kullananlar kimlerdir? Ne isterler? Ne vakit binanın içine saldıracaklardır, bilinmez. Ama saldırı beklenir. Halbuki Mustafa Kemal hastadır da. Korkunç böbrek ağrıları, onu sarsmaktadır. Ateşi çok yüksektir. Ama tehlikenin tam kapıya yaklaştığının hissedildiği anlarda, Karargâhtaki birkaç subay, tabancalarını çekerek, kapıyı, merdiven başlarını tutarlar. Mustafa Kemal de tabancasını yastığının altından alır. Bir sigara yakar. Koridorda bir baştan bir başa yürür durur. Artık yalnız kendi ve arkadaşlarının hayatı değil, başlattığı eserin, hayat ve mukadderatı söz konusudur. Korkunç böbrek ağrıları ve yüksek ateş ise, onu ikide bir, duvarlara, merdiven parmaklıklarına tutunmaya, yaslanmaya zorlar. Gerçi bir gün ve bir çaresi bulunarak Lefke'de Ali Fuat Paşa ile bağlantı kurulabilir. Ondan, hiç olmazsa kapıya beş on muhafız istenecektir. Fakat Ali Fuat Paşanın cevabı kesindir:

"— Evet, ben Ankara'da iken, bana da iki defa baskın tertip edildi. Buradan asker ayırmaya gelince? Tek asker bile verecek durumda değiliz. Orada ne yapılabilirse..."

Şurada Üç Kişiyiz!

Durum bellidir. Var olmak veya olmamak! Hem de ölüm düşmandan değil, öz kardeşlerimizin elinden, haydi diyelim ki, Hilafet ordusundan gelecektir. O halde çarpışılacaktır. Ama şimdi de, şu derme çatma Süvari Alayı Kumandanı, Üsteğmen (Şerif Güralp) Beyi dinleyelim:

"Mustafa Kemal Paşanın bulunduğu Ziraat Mektebi binasına gittim. Kapısını vurarak odasına girdim. Paşa ile İsmet Bey (İnönü) dar, çıplak bir tahta kanepenin üstüne, yan yana oturmuşlardı. Vaziyet alıp selamladım ve tam haberi vermek istedim. Mustafa Kemal birden kolumdan yakaladı. Beni çekti. İkisinin arasına oturttu. Sıkıştık. Şaşırdım. Fakat o bağırdı:

— Bırak şimdi bunları. Şurada üç kişiyiz. Ne yapacağız, onu düşünelim!

Elime bir de sigara tutuşturdu. Bu telaşın sebebini anlayamıyordum. Ankara'daydık. Düşman karşısında değildik ki? Birkaç cümle konuşur konuşmaz, İsmet Bey bana hemen şu emri verdi:

— Şimdi derhal askerlerini toplayacaksın. Hemen tahkimata, siper kazdırmaya başlayacaksın. Bu binanın etrafı, bu tepe tahkim edilecek. Akşam üzeri teftiş edeceğim! ...

Daha çok şaştım. Bu tepenin tahkimi? Peki iyi ama kime karşı ve niçin? ..."

Ama tahkimat tamamlanır. Akşam üzeri İsmet bey, her siperi ve cephesini inceden inceye teftiş eder. Ve emirlerini verir:

— Hemen nöbetçilerini çıkar ve çok dikkatli ol!

Tertibat alınır. Akşam hava kararınca, etraftan silah sesleri de başlar. Bu sesler, şiddetli cayırtılara döner. Hedef Karargâhtır. Niçin ateş ediyorlar. Bunu anlamak tabii mümkün değildi. Ama Şerif Bey anlattıklarına şunları da ekler:

"Mustafa Kemal Paşanın gece, kucağında filintası gündüz kıyafeti ile kendini binadan dışarıya ve kazdığımız siperlere attığını gördüm."

Evet durum açıktır, düşman kapıdadır, çarpışılacaktır ve bu Karargâhta sıkıştırılan, telefonları, telgraf hatları kesilen bir avuç insan, hayatlarını, başları eğik vermeyecekler, çarpışacaklardır. Kendilerine saldıranlar, hangi yılan sürüsüne bağlı olurlarsa olsunlar...

Yolunu Seçen Adam!

Hulasa Atatürk, Atatürk oluncaya kadar çok çetin yollar aştı. "Mihnetli günler yaşadı. Ama varacağı noktayı biliyordu. Mazhar Müfit Kansu'nun, kendi emri ile sürdürdüğü güncesine daha 9 Temmuz

1919'da, yani Erzurum günlerinde, gece sabah açılırken yazdırdığı şu cümleyi okuyalım:

"— Yazınız! Zafere ulaştıktan sonra, bu ülkenin nizamı, Cumhuriyet nizamı olacaktır. Ama şimdilik bu sır aramızda kalacaktır."

O günlerdeki, İstanbul hükümetinin, İngilizlerin emri ile Erzurum'a verdikleri tevkif emirleri, her gün kapıları çalıyordu. Ama bir gün, İngilizlerin ve Padişahın değil, Mustafa Kemal'in dediği oldu. Çünkü o Liderdi. Olayları en iyi değerlendiren, en ileriyi gören ve yön tayin eden adamdı. Çileler ve mihnetler ise, gerçek Liderlerin gıdasıdır. Gerçek Liderleri, ancak yetiştirici ve ileriye itici güçlerdir.

CUMHURİYET GAZETESİ / 23 Nisan 1974

GENÇLİK CEPHESİNDE...

Kopukluk

Eğer genç bir topluluk karşısında konuşuyorsanız sizi, kendinizin dahi pek çözemediğiniz birtakım iç sorunlar, mutlaka düşündürecektir. Hele bu konuşmanız, günlük, gelişigüzel bir oda veya salon sohbeti değil de, örneğin bir konferans veya açık oturum gibi, sizi daha da bağlayıcı şekiller içinde geçiyorsa, düşünceleriniz ister istemez daha tedirgin edici iç kararsızlıklar halini alacaktır. Hatta konuşurken, belki de bazı endişeler, sakıncalar duyacaksınız.

Ve düşüneceksiniz ki, dinleyicilerle aranızda, yalnız çağ ve zaman farkı değil, dil, düşünce ve değer ölçüleri farkı da vardır. Siz başka bir zamandan, başka eğitim sistemlerinden gelmişsinizdir. Başka dünya görüşleri içinde yoğrularak, başka türlü inancaların, fikirlerin, ülkülerin terbiyesini almışsınızdır. Başka kutsal bağlantılar, iç âleminizin örgüsünü örmüştür. Arkanızda savaşlar, ihtilaller vardır. Bir imparatorluğun çöküşü içinde yoğrulmuşsunuzdur. Namık Kemal'in Vatan anlayışı, Millet anlayışı ile, Ziya Gökalp'in Vatan, Millet anlayışı ve nihayet Milli Kurtuluş hareketinin Milli Ant (Misak) kavramı arasında yol almak zorunda kalmışsınızdır.

Bu ayrı ayrı Vatan ve Millet anlayışlarının, hepsine kan ve can vermişsinizdir. Mesela sizin kuşağınız, henüz bıyıkları bile terlemeden Rumeli'den Libya'ya, Yemen, Hicaz, Suriye, Irak çöllerine, İran sahralarına kadar, aslında kendilerini, Türk de, Osmanlı da saymayan halkların topraklarında, kanlarını dökmüşler, erimişler gitmişlerdir. Yine başka türlü bir vatan, başka türlü bir ulusluk ülküsü iledir ki aynı genç nesil, Ziya Gökalp'in:

"Yüce Turan, güzel ülke,
Söyle sana yol nerede?"

diye aradığı, ama yolunu dahi gösteremediği uçsuz bucaksız illerde, Turan'ı bulmak ve kurtarmak için, gözlerini bile kırpmadan, henüz fi-

lizlenen gençliğini seve seve bu yollara sermiştir. Aynı neslin, Bağımsızlık Savaşı, devrim fikri ve milli kurtuluş davası için, kayıtsız şartsız, nasıl kendini adadığını ise biliyoruz.

Evet, senin kuşağının arkasında, uzun yolculuklar, çekilmez mihnetler, kan, gözyaşı, ama efsaneleştirdiği bir serüven var. Onun için, bu serüvenin, her adımı kutsaldır. Tecrübelerini cihan değer sayar. Ve ister ki, bu uzun yolculuğun hikâyesine dönülmesin, ama bu serüvenin düşündürücü akışından, yeni kuşaklara da kendini yetiştirmenin ve birtakım ölçülere bağlanmanın heyecanlarını aktarır. Ama çağ elbette ki, yine akışına devam edecektir. İnsanoğlu, daima ileriye doğru aşması gereken zorunlu olan hızından bir şey kaybetmeden yolunu arayacaktır. Çünkü ölmüş mazi, artık gelenek demek değildir...

Fakat işte bu noktadadır ki, eğer genç bir topluluk karşısında konuşuyorsanız sizi saran insanlarda veya bu toplulukta teneffüs ettiğiniz havada esen nesil ayrılığının tedirginliklerinden kendinizi kurtaramıyorsunuz. Ve kendinize soruyorsunuz:

— Acaba bu dinleyenlerle benim aramda, az çok farklı da olsa iyi kötü müşterek bir dünya görüşü, az çok müşterek değer ölçüleri var mı? Müşterek bir dil mi kullanıyoruz, yoksa zamanın yarattığı başka değerler, başka inanca ve eğilimler, bizleri birbirimizden ayırıyor mu?

Evet bu düşünceler sizi saracak, ama, konuşacaksınız da. Çünkü kuşakların birbirlerinden büsbütün kopuntusu, toplumun da parçalanışı demektir. Konuşacak ve dinleyeceksiniz. Ta ki nesiller arasındaki tarihi zincirleme, fikir açısından genel ve kutsal değerler açısından, büsbütün kopmasın...

Yarının Sahipleri

Ama konumuzu, yine başladığımız noktaya bağlarsak, şimdi de şunu belirtmekten kendimizi alamayacağız: Memleketimizde bir kısım gençlerle, yaşayan aydınlar kaosunun bazı temsilcileri arasında, gittikçe belirginleşen bir fikir ve dünya görüşü kopuntusu karşısında bulunduğumuz, artık göze çarpan bir gerçektir. Bu kopukluk, hele üniversite çağında olan ilk gençliklerini yaşayan yarınki aydınlarla, bugün kürsüleri, fikir yayınlarını, hatta basını ellerinde tutan aydınlar ve hocalar arasında, daha da belirgindir. Gerçi bu neticede yadırganacak, yahut tarihin akışına ve yasalarına aykırı bir şey yoktur. Birbirlerini iz-

leyen kuşaklar arasında, elbette ki zamanın şartlarından gelen dünya görüşü ve eğilim farkları olacaktır. Hatta aynı kuşaktan aydınlar arasında da ayrı kültür ve formasyon farklarından gelen görüş ayrılıkları, elbette ki vardır. Çünkü bu aynı neslin insanları da çeşitli bilimsel ekollere, çeşitli sosyal akımlara bağlıdırlar. Ama bunlar gene de ve pek standart olmasa da, dünya ve memleket meselelerinin, bazı genel formülleri üstünde birleşebilirler. Ama ilk gençliklerini yaşayan ve yarının sahipleri olacak olan gençlik cephesinde, böyle genel bir cephe birliği de yok gibidir. Eğer aldanmıyorsak ve bu gerçekten böyleyse, bu durum, yalnız bugün için değil memleketin yarını için de elbette ki endişe vericidir. Gençlerin bu parçalanmalarında ve çeşitli nedenler arasında üniversite işsizliğinin önemli bir payı olduğunu sanıyoruz. Üniversite işsizliği, üniversite verimsizliğinin ifadesidir. Çünkü üniversite bir kurumdur ki, onun, önce geleneği olacaktır. Zaman içinde, yüzyıllar içinde gelişecektir. Bizim üniversitelerimizin ise tarihleri yoktur. Gelenekleri yoktur. Sonra üniversite, oraya kendini adayan hocalarla bu hocalardan sağlam bir şeyler öğrenen, dersleri boş geçmeyen, hatta biraz aşırı bir disiplinin egemen olduğu bir kurum olmalıdır. En iyi üniversite en disiplinli, en güç, en sıkı üniversitedir. Üniversitede özgürlüğün rüzgârı, üniversitenin dışında eser ve üniversitenin kapısında kesilir.

Zilciler!

Bizim üniversite ve fakültelerimizde değerli hocalar da bulunmakla beraber, biz böyle üniversite ve fakültelerden yoksunuz. Yine üniversite kitapların, araştırmaların ve kitaplıkların yeridir. O kitaplıklar ki insanoğlunun, tarih öncesinden beri bütün serüvenini, bütün fütuhatını ve geleceğin kapılarını açacak bütün bilim anahtarlarını, nice milyonlara varan eser ve belge hazineleri halinde sinesinde toplar. Bu kitaplıklara en kutsal tapınaklara giriliyormuş gibi bir saygıyla girilir. Çünkü bilimin anahtarları üniversitelerin kitaplıklarında, laboratuvarlarındadır. Ama bizde kitap, kitaplık ve laboratuvar kutsallığı da yerleşmemiştir. İş böyle olunca da öğrenci, hem verimsiz geçecek ders zamanlarını hem zaten boş kalan vakitlerini üniversite dışında harcamaya sürüklenir. Ve işte bu işsiz, gayesiz ve ruhen tedirgin zamanlardadır ki, çeşitli diller döken çeşitli demagoglar, kancalarını, öğrencinin boynuna atarlar.

Kısacası ciddi, düşündürücü ve çözüm yollarına hiç de parmak basılmayan yaşamsal sorunlar karşısındayız. Bir yandan, bugünün aydınları ile, yarının sahipleri arasındaki bağlar kopuyor, öte yandan yarının sahipleri de daha şimdiden çoğu temelsiz ve aslında üniversitelerdeki disiplin ve kalite yetersizliğinden gelen etkenlerle bölünmekte, kopmaktadırlar. Demagog, münafık ve kaygusuzlar ise, zillerini çalmakta, bu çözülüş karşısında, sevinçten oynamaktadırlar.

CUMHURİYET GAZETESİ / 3 Haziran 1974

KIYAMET ALAMETLERİ?...

Üç Belirtisi

Edirne'nin kıyıdaki göçmen mahallesinde, anamdan başka okuma bilen yoktu. Bu hali ile o, mahalle kadınlarının, yalnız namaz, niyaz, ibadet, tarikat hocası değil, aynı zamanda mahallenin öncüsü, nasihatçı vaizi gibi de sayılır, saygı görürdü. Anam, bizim kenar evimizin küçük, basık bir odasında, hele kış geceleri, mahalle kadınlarını, kızlarını toplatırdı. Onlara, bildiklerini anlatırken, biz mahalle çocukları da aralara sıkışır, dinlerdik. Sonraları kavrayabildiğime göre Anam, sağ düşünceli, olgun görüşlü ve iyi kavranmış akıl ölçüleri ile, değerli bir kadındı. İnancaları, dinin hükümlerini ve yaşamımızın gereklerini naklederken, kendine özgü görüşleri, kanıları vardı. Bunlardan bazılarını hâlâ hatırlarım.

Örneğin kutsal kitapların haber verdiği kıyameti ve kıymet alametlerini anlatırken şöyle konuşurdu:

"Kıyamet olacaktır. Ama kıyamet; dağların taşların devrilmesi, dünyanın parçalanması demek değildir. Dünya yine yaşayacaktır. Fakat, dünyada, insanlar bozulacaktır. İşte kıyamet, böylece insanların bozulması demektir." Sonra devam ederdi:

"Bu bozuluşun da üç belirtisi vardır: 1- Dinsizler, dindar görünecektir. 2- Cahiller, âlim görünecektir. 3- Âlimler de, ilimleri ile amel etmeyeceklerdir (Yani bilenler, bilgilerini, hayra, iyiliğe kullanmayacaklardır)." Ve, başlardı bu görüşlerini, bu ölçüleri, birer birer açıklamaya. Bu ayrıntıları değilse bile, onun yukarıda verdiğim kıyamet belirtilerini, zaman zaman hatırlar ve düşünürüm. Bana, daha mektep yaşına varmadan, okuma yazmayı öğreten de o oldu. Onun için benim ilk mahalle mektebi eğitimim, kısa bir şekilden ibaret kaldı. İki yaş düzeltmesi ile de ortaokula girebildim. Anamın "kıyamet alametleri" olarak saydığı işaretleri, zaman zaman ve çeşitli vesilelerle hatırladığımı kaydetmiştim. Bu işaretler nedense, şimdi düşüncelerimi, hele memle-

ketimizin gidişatını biraz ayrıntıları ile izlerken daha derinden, daha etkili olarak işgal eder.

O Günlerde miyiz?

Çünkü gerek günlük yaşantımızda çevremizde, gerek iç gezilerde ülkemizde, gerek basında, politika alanında, hatta Parlamento ve hükümet mekanizmasında, öyle halleri görür, dinler, okur veya işitiriz ki, kendi kendimize, ister istemez sorarız:

— Yoksa biz, Anamın haber verdiği bu kıyamet alametleri içinde mi yaşıyoruz? Yoksa kıyamet, artık başladı mı?

Çünkü bakıyoruz: Dinsiz, dindar görünüyor. Cahil, bilgin görünüyor. Ve gerçek aydın ya da bilgin ise, bu kıyametin gittikçe sertleşen rüzgârı içinde, ya köşesine sinmiştir. Ya da bilgisini, hayra değil, toplumun yararına değil, birtakım küçük politika kombinezonlarının, pespaye tertiplerin emrine vermiş gibidir. Evet, yoksa artık, kıyamet günlerinde miyiz?

Olaylar, görülenler, duyulanlar ve okunanlar, ne yazık ki, bu endişeleri doğrulayacak niteliktedir. Ömründe başını secdeye koymadığı bilinen insanlar, şimdi din sevdalısı geçiniyorlar. Hem Tanrıyı, hem halkı, hem kendini aldatmak sahnelerinin bin bir örneğini, her gün ve dilediğimiz kadar, görür, okur, işitir, dinleriz. Böyle görünenlerin bir kısmı, düpedüz siyaset oyuncusu, daha doğrusu sahtekârıdır. Bu oyuncuların aletleri, figüranları olan kalabalıklara gelince? Bunları saran, derin bir aşağılık duygusu olsa gerektir. Onlardan her biri:

— Ben şuyum, ben buyum, ben filan tarikattanım, derken gerçekte, kendi hiçliklerinde bir Ben'lik, bir kişilik vehmetmek gayretindedirler. Ama ne var ki bunlar, toplumun en düşündürücü kör kuvvetini de teşkil ederler. Kısacası bugün dini, Tanrı ile kul arasındaki bağ değil, kul ile kul arasındaki bir çıkar aracı haline getiren samimiyetsiz simsarlardan, ülke zarar görmektedir. Yarın daha fazla zarar görecektir.

Yarım İnsanlar

Bir de şu var: Bugün ülkeyi, bir yandan gittikçe dolduran "gayri memnun" yarım aydınlar seli ile, aynı hızla üretilen ve kendilerine din hizmetleri verilecek olan yarım hocalar akını üzerinde, hiçbir his ve si-

yaset kaygusuna önem vermeden dikkatle durmak şarttır. Şu bir gerçektir ki, her gelen yönetim, ülkeyi biraz daha çok üniversite veya fakültelerle donatmak davasındadır. Ama hakikatte, bu kurulan tesislere, üniversite ve fakülte demek, ne dereceye kadar mümkündür? Bunu ciddi olarak ele almak gerekir. Çünkü bu yoldan, hemen hepsi de gayri memnun, öyle bir yarım aydınlar enflasyonu ülkeyi sarmaktadır ki, yarın bunlar gerçek hizmetlere çağrılırken ciddi birtakım yetersizlikler karşısında kalınacaktır. Aynı surette din görevlisi yetiştirme işlerinin de, tam ve gereğince yürüdüğünü sanmak, kendimizi aldatmak olur. Bu zümre veya müesseselerde ilk göze çarpan, önce karşılaşılan heyecanlı kendine güvenişin ve aşırı öğünme havasının hemen ardından ve biraz iş derinleştirilince, ortaya çıkan yetersizlik ve şikâyet havasıdır. O halde, bu okullarda ülkeye, gerçek din adamları yerine, tıpkı üniversiteler alanındaki yarım aydınlar gibi birtakım yarım hocalar dağılıyor demektir. Kaldı ki, bu okulları bitirenlerin de, ne kadarının köye veya din görevlerine gidip, ne kadarının devlet kapılarında başka işler aradıklarını tesbit etmek, bu gerçeği meydana vuran, ayrı bir işarettir. Bu böyle olunca da, dinsiz, pekâlâ dindar görünecektir, cahil, bilgin görünecektir. Bilgin ise, bilgisini kullanmayıp, ya köşesine sinecektir, ya siyasi partilerin kulislerinde, aslında selam bile vermemesi gereken bazı aracı insanlara, hoş görünmeye çalışacaktır.

Kısacası, kimi ülkelerde sınıflar dolarken, ders saatlerinde kahveler dolarsa, oralarda kitaplıklar çalışırken bizde kitaplıklar boş kalırsa, oralarda kafaların içi olgunlaştırılırken, bizde kafaların dışı saç sakal oyunları ile çirkinleştirilir ve değerli zamanlar yağmaya verilirse, o zaman bizde genel ve mesleki eğitim kurumları, çağın bu dış akışına adım uyduramıyorlar demektir. Bu böyle olunca da yarın, ister istemez, buralardan çıkanlar, hayatta bir şeyler kapabilmek için, ya dinsizken dindar, cahilken bilgin görüneceklerdir. Ya da gerçek aydınsa bir köşeye sinecek, yahut kendini siyaset oyunlarında satılığa çıkaracak, yani büsbütün tükenecektir...

CUMHURİYET GAZETESİ / 3 Eylül 1974

EMPERYALİZMİN İLK YENİLGİSİ

Yeni Bir Çağ

Eylül 1922'de İzmir'in kurtuluşunu ve dolayısıyla, Anadolu'da bize karşı girişilen istila ve yok etme savaşının iflas ile sona erişini, yalnız bizim bir milli zaferimiz olarak ele almak, onun önemini elbette ki, gereğince yansıtmaz. Çünkü bu savaş, yalnız iki ülke, yani Yunanistan'la Türkiye arasında bir savaş değildi. Nitekim, savaş sona erip de, adına Lozan Konferansı dediğimiz topyekûn hesaplaşma masasına oturduğumuz zaman, karşımızda yenik, silik ve artık söz sahibi bile görünmeyen Yunanistan'ı değil, Birinci Dünya Harbi'nin galiplerini bulduk. O galipler ki, tam bir zafer sarhoşluğu içinde, dünyanın yeniden taksimi ve daha nice ülkelerin yeniden sömürgeleştirilmesi ile meşguldüler. Yunanistan ise konferans masasında, sadece bir suçlu, bir sığıntı gibiydi. Hem bize yenildiği, hem efendilerinin kendisine verdikleri görevi başaramadığı için... Efendilerinin kendisine verdikleri görev deyimi, tam yerindedir. Hatta bunun böyle olduğunu, Lozan Konferansı masasında açıklayan da, Yunanistanın Baş Temsilcisi Venizelos olmuştur. O Venizelos ki, Anadolu'ya saldırışın arefesinde, efendilerinin şımarık çocuğu gibiydi. Fakat bir gün Venizelos, konferans masasında, hem Yunanistan'ın hem kendisinin, nerede ise tek başlarına bırakıldıklarını görünce dayanamadı. Bu gerçeği, efendilerinin de yüzlerine vurarak, bütün hıncı ile açıkladı. Şu sözler onundur:

"Yunanistan, sadık müttefik vazifesini yapmıştır. Bunu, sonuna kadar ifa eylemiş olmak şerefini talep eyler. Harekâtı bugün ne kadar felaketli netice vermiş olursa olsun, o kadar kuvvetle bu şerefi talep eyler.

"Türk toprakları üstünde niçin isteklerde bulunmuş olduğu yolunda Yunan Hükümetine bir soru yürütülebilir. Bildirmek isteriz ki, Yunanistan ancak, müttefiklerine karşı sözünü tutmak ve müttefiklerinin savundukları ve tamamiyle doğru buldukları esasları müdafaa eylemek için harbe girmiş bulunmaktadır."

Bu sözler, çağdaş emperyalizmin gizli oyunlarından birini açığa vurmak bakımından yakın tarihin, önemli itiraflarından biridir. Demek ki Venizelos'a göre Yunanistan, müttefiklerinin, esaslarını doğru buldukları ve savundukları bir vazifeyi yerine getirmek için Anadolu'ya saldırmıştır. Çünkü müttefiklerine söz vermiştir. Bu şerefli (!) vazife için Anadolu'yu istila edip Türkleri katletmiştir.

Bu arada Venizelos, Anadolu'da Yunanistan'ın ancak bir vazifeyi yerine getirmek için çarpışırken, müttefiklerinden hatta, bir toprak istekleri bulunmadığını bile, hiç dili dolaşmadan söyleyebilmiştir. Halbuki, mütarekeden iki ay kadar sonra 30 Aralık 1918'de, Venizelos'un kendisi Paris Barış Konferansına sunduğu muhtırada "Anadolu güney kıyısında Meis adasından Marmara'ya çekilecek bir hattın, batısında kalan toprakları Yunanistan için istiyordu ki, bu topraklara hatta Muğla bile dahildi. Bu belge artık yayımlanmıştır. Ve müttefiklerce de reddedilmemiştir. Aşağıda özetleyeceğimiz Sevr Antlaşmasında bu topraklar, aşağı yukarı ve Trakya ile beraber Yunanistan'a ayrılmıştır."

Hulasa, Milli Mücadelede Türkler, yalnız Yunanistan'a karşı değil, bütün müttefiklerine, yani çağdaş emperyalizme karşı savaştılar. Ve Türklerin bu zaferi, emperyalizmin ilk yenilgisi oldu.

Ama bu sonucu, yani bu zaferle tarihte yeni bir çağın başladığını, emperyalizmin çağdaş temsilcileri anladılar mı? Hayır! Emperyalizm çeşitli kıyafetler ve usuller değiştirerek bugün de cihan sahnesindedir. Birinci Dünya Harbi sonunda Amerikan Cumhurbaşkanı Wilson, daha 21 Nisan 1919'da şöyle konuşuyordu:

"Yunanlıları kendi yurtlarında, her şeye hâkim kılabilmek için, İzmir ve civarının Yunanistan'a birleştirilmesi..."

Bugün de, alnında bin bir günahın lekeleri bulunan bir Nixon, Çin Hindi topraklarına birkaç yıl içinde, İkinci Dünya Harbinde Avrupa'ya atılan bombaların birkaç mislini yağdırdıktan sonra televizyonlarda dünyaya:

"Ah, ben hep barış için çalıştım."

diye gözyaşları dökebiliyor. Evet, emperyalizmin ilk yenilgisi, Anadolu ve Lozan'da başlamıştır. Ama son yenilgi, henüz gelmemiştir...

Eğer?

Şimdi de şu soruyu sorabiliriz:

— Eğer Türkler milli kurtuluş mücadelesinde, Yunanlıları ve müttefikleri kararlarından ve girişimlerinden alıkoyamayıp, yenilselerdi ne olurdu?

Bu sorunun cevabı, açık ve kesindir:

— Son toprakları üstünde, son Türklerin de, artık sonu gelirdi.

Bu gerçeğin söz götürmez belgesi, Sevr Antlaşmasıdır. Sevr Antlaşması, daha mütarekenin ilk günlerinde hazırlanmaya başlamıştır. Ankara'da Büyük Millet Meclisinin açılışından birkaç ay sonra da, 10 Ağustos 1920'de, Padişah'ın İstanbul hükümeti temsilcilerine, hiç itirazsız ve tek taraflı karar olarak kabul ve imza ettirilmiştir. Antlaşma, ekleri ve haritaları hariç olmak üzere 435 maddede, aşağı yukarı 150 büyük sayfalık bir imha fermanıydı. Buna göre, Osmanlı Hükümetinin alacağı şekli şimdi önümüzdeki haritada izleyebiliyoruz: İstanbul'da, Hindistan'daki Maharacalar gibi bir gölge Padişah, bir sarayda oturacaktı. Ama onun bu oturuşu da kesin değildi. Müttefikler şu veya bu sebeple isterlerse, bu gölge adamı İstanbul'dan atabileceklerdi. Trakya Yunanistan'a veriliyordu. İzmir ve Hinterland'ı (Ayvalık'tan Menderes nehrine kadar), gene Yunanistan'ın olacaktı. Boğazlar, müttefiklerin kontrolüne giriyordu.

Fırat'ın doğusunda kurulacak Ermenistan'a, Muş, Erzurum, Trabzon da katılıyordu. İngilizlere geçen Irak'ın kuzeyinde, bir Kürdistan kuruluyordu. Suriye'ye yerleşen Fransızlar, Çukurova'dan başka, Diyarbakır, Malatya ve Sivas'ı da kendi kontrolleri altına alıyorlardı. İtalya: Antalya, Konya, Afyon ve Kütahya ile beraber, Bursa yakınlarına kadar işgal edecekti.

Türklere gelince? Onlara, Ankara bozkırı merkez olmak üzere, Amasya üzerinden Karadeniz kıyısına varan 2.000.000 kadar nüfuslu bir silahsız ülke ayrılıyordu. Ama, bu da garantili değildi. Çünkü, bize gösterilen Karadeniz kıyı parçasını da içine alan, fakat antlaşmada henüz yer verilmeyen bir Pontus Rum devletinin bütün hazırlıkları, gene Paris'te işlenip durmaktaydı. Ve o halimizle biz, bu kıyı illerine zaten hâkim olamazdık. Silahlı Pontusçular, zaten bölgede yapacaklarını yapıyorlardı.

Öyle sanıyorum ki çağımızda emperyalist müdahale ve işgalin, bundan daha tam bir başka örneği yoktur. İşte 9 Eylül 1922'de İzmir'e varılıp Anadolu'nun kurtuluşu, sonra İstanbul ve Trakya'nın geri alınışı ve nihayet Lozan Antlaşması iledir ki, emperyalizm ilk yenilgisini, hem de ta can evinden aldığı yara ile bizim topraklarımızda kaydetmiştir. Darısı, emperyalizmin, son yenilgisinin başına!...

CUMHURİYET GAZETESİ / 9 Eylül 1974

GERİCİLİK KAPIMIZDA MI?

Saraçoğlu'nun Korktuğu

İkinci Dünya Savaşı sonunda, tek partili rejimden, çok partili rejime geçilirken, CHP'nin önde gelenleri arasında bu geçişi hoşgörmeyenlerin sayısı önemliceydi. İnönü'nün kararlı ve ısrarlı girişimi ile açılacak bu yoldan ürkenler, pek haksız da sayılmazlardı. Ama ne var ki, toplumlarda aşamalar, kişisel duygu ve eğilimlerimize göre değil, toplumsal koşulların birikimlerine göre gelişir. Bizde de tek partili rejim, artık vereceğini vermişti. Yeni hiçbir şey vaat etmiyordu. Yenilmesi imkânsız görünen bir iktidar yorgunluğu içinde halsizdi.

Fakat, geleceğin ihtimallerinden ürkenlerin de endişeleri yersiz değildi. Ulusal devrimimiz, beklenenlerin hepsini vermiş değildi ve çok partili rejimin Batı anlamında evrimsel gelişmelerine hazırdır denilemezdi. O halde bu yeni aşamanın geleceği, herhalde çok ihtimallere gebeydi. Rejimimizin ve ülkemizin kaderi bakımından, endişeler duyuyordu. Ama ne var ki, önümüzde bu yeni açılan yola girmek de şarttı, kaçınılmazdı.

İşte o günlerin Başbakanı ve dengeli bir şahsiyet olan Şükrü Saraçoğlu, bu konudaki endişelerini şu kısa sözlerle belirtmişti:

— Ben, çok partili rejimden değil, irticadan korkarım...

Ama İnönü'nün söyledikleri de yabana atılmazdı:

— Bu iş benim hayatımda olursa, en az sarsıntı ile olur. Zaten elli yıl sonra da bu yola girsek, yine aynı sıkıntılar yaşanacaktır.

Sonunda, tek partili rejimden, çok partili rejime geçildi. Sahnede beliren ve yarın iktidara gelmesi kaçınılmaz olan Demokrat Parti, büyük bir tarihi şans içinde doğdu. Gelişti, serpildi. Ve 14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidara geçti. Büyük bir tarihi şans içinde diyoruz. Bu görüş doğrudur. Çünkü Halk Partisinin 27 yıllık iktidar dönemi, normal bir evre değildi. İmparatorluktan; yolsuz, parasız, pulsuz, donatımsız, sanayisiz,

yorgun bir millet ve yorgun topraklar devralınmıştı. Müttefiksiz, sermayesiz, kredisiz, teknik yoksunluk içindeydik. İç isyanlar, âfetler, salgınlar, hastalıklar ve nihayet dünyayı sarsan uzun bir iktisadi buhranla büsbütün halsiz düşülen, çetin yıllar yaşanmıştı. Ancak, 1930-1933'lerden başlayarak biraz soluk alma günleri gelmiş, çatmıştı. İlk kalkınma planlarına el atılmıştı. Genç kadroda şevk ve heyecan üstündü. Osmanlı borçları kapatılmıştı. Gümrük istiklali uygulanmaya başlamıştı. İlk bütçe dengesi, ilk dış ticaret dengesi, ilk ödemeler dengesi sağlanmıştı. Borçsuz, ama Batı yardımından yoksun bir kalkınma hamlesi, o yıllarda başladı. Fakat ne çare ki birkaç yıl sonra, 1939'da, Atatürk'ün daha 1931'de haber verdiği büyük Dünya Savaşı patladı. Dışarı ile, hemen bütün bağlantılarımız kesildi. Artık ulaşım yetersizliği, yolsuzluk, araçsızlık, stoksuzlukla bu evreye giriliyordu. Sanayide üretimin, ancak 1949'dan sonra yapılan birkaç fabrika ile sınırlı kalması, hükmünü icra edecek ve millet, çok sıkıntılı günler geçirecekti. Öyle de oldu.

İşte Demokrat Parti, Halk Partisinin, bu genel halsizliği içinde iktidarı eline aldı. Ama savaş bitmiş, yollar açılmıştı. Uluslararası, yeni ve karşılıklı yardımlaşma çarkları harekete gelmişti. Demokrat Parti ülkede, artık tam bir bahar havası ve milletin bütün şevkini harekete getirerek, milletçe ve kalkınma seferberliği yaşatabilirdi. Bu onun tarihi şansıydı. Söz ve devran, artık onundu. Ama yeni iktidar, bu müstesna şansını tam ve iyi kullanabildi mi? Buna "evet!" diye cevap verilemez. Bazı ruhsal yetersizlikler, kaprisler, yersiz lüzumsuz bir İsmet Paşa fobisi, hükümet düzeninde esneksizlik, denetim yoksunluğu, bu olanaklar dönemini, olanaksızlıklar içinde boğdu.

Ama, Saraçoğlu'nun korktuğu irtica, ülkemize çöktü mü? Hayır! Gerçi Türkiye'de Oligarşi, Demokrat Parti ile başladı. Gerçi köyde, kentte softa bozuntuları o devrede türedi. Kahveler, camiler, hatta bazı köşe bucaklarda mezarlıklar, o zaman ayrıldı. Ama Demokrat Parti önderleri bağnaz din tüccarları değildiler. Bir gericilik patlaması ile karşılaşmadan, D.P. iktidarı, daha ziyade kendisinin davet ettiği bir ihtilalin selleri içinde silindi.

Pusuda Kimler Bekliyor?

Bugüne gelince? Bugün ne yazık ki, memlekette estirilmek istenilen gericilik rüzgârları, köyleri kentleri gittikçe sarmaktadır. Ve bu rüzgâr-

ların temelinde yatan, ne yüce bir din aşkı, ne saf bir ahlak özlemidir? Bu rüzgârları estirenlerin iç âlemlerinde kökleşen, sadece çağ dışı kalmaktan, çağa ayak uyduramamaktan gelen, ama onları yiyip bitiren bir aşağılık duygusudur. Çünkü açığa vuran; asıl kin, katılık, saldırganlık, ortalığı haraca kesmek gayretidir. Aşağılık duygusunun bir ters tepkisi olan sahte bir üstünlük gururudur. Oysa din hoşgörücü ve din adamı sakin ve kapsayıcı olması gerek. Ama şimdi onlardan bir kısmının estirdiği gericiliği körükleme rüzgârları, kabul ve itiraf etmek gerekir ki, köy kahvelerinden, köylerden, kentlerden, başkentteki cami avlularına kadar taşmıştır. Kendince şeriat sözcüsü geçinen bir politikacının sorumsuz beyanları ile de, sınırlarımız dışına kadar yaygınlaşmıştır.

İşte Kapımızda

Kısacası bir zaman pusuda olan gericilik, şimdi kapımızdadır. Bu sonucun ilk etkeni de elbette ki, önce ulusal devrimimizin ana yapısı ile tamamlanmamasıdır. Cihazlandırılmamasıdır. Onun, devam ettirilememesi, ikmal edilememesidir.

Kaldı ki irtica, hiç de gizli çalışmamaktadır. Hatta daha memlekette Nizam Partisi kapatılmadan, iç örgütlenme, ülke dışına da taşmıştı. Örneğin, Almanya'daki Türklerin de, orada açılan Nizam Örgütünün kapılarına, nasıl binlercesinin koştuğunu ilan eden ve orada çıkan **Nizam** gazetesinin yaydığı sloganlardan bazılarını gazetemizin 22 Ocak 1973 tarihli sayısının bu sütunlarına aktarmıştık. Başlıcaları şunlardı:

"İnönü asılacaktı. Milli bayramlar kepazelik olduğu için kaldırılacaktı. Şapka demek, çocuğun altından çalınan oturak demekti. Anadolu'yu kurtaran, Mustafa Kemal ve ordusu değil, Sultan Vahidettin'di. Nurcular, Süleymancılar, İmam Hatipliler, Tarikatçılar, Irkçılar, Hicaz'daki Vehabilerle birleşeceklerdi. Bir inkılâp bekliyoruz. O da İslam inkılâbıdır," deniyordu.

Bütün bu olup biteceklerin üstünde parlayacak bir de yıldız bulunmuştu: Abdülhamit. Bu yıldız bakın nasıl anlatılıyordu:

"Çağ kapayıp çağ açan,
Düşmanına bile adalet saçan,
Merhamet ufkuna kuş gibi uçan,
Mazlum Sultan, Abdülhamit Han bizim! ..."

Bu örgüt ve bu gazete, bugün de faaldir. Yalnız isimler değişmiştir. Hem Vehabiler kim? Bizim devletimiz, bu Vehabi tarikatının kurucusunu, yakınlarını, adamlarını, ta Hicaz çöllerinden getirip İstanbul'da mahkûm ettikten sonra, Eyüpsultan'da, darağacına vermemiş miydi? Çünkü bu tarikatı kuran ve devlete isyan edenler, Mekke'yi basıp, Kâbe'yi de yıkmışlardı (1821-1822). Onlar İslamın niçin önderleri olsunlar? Hem, Hicaz'da hırsızlık yokmuş, bir bakkaldan iki hurma çalanın eli kesilirmiş. Oranın kanunlarını alalım, demek, ne demektir? Hicaz'ın şurasında, burasındaki çöl sakinleri bugün de bazen çekirge kavurup yerken, Aramko Petrollerinden ve havadan gelen milyarlarca doları kapatan Prensler kim? Ve bu kapkaparozun adı acaba nedir?...

CUMHURİYET GAZETESİ / 7 Ekim 1974

ARTIK BİRAZ DİSİPLİN!

Bir Gerçek

Türkiye'nin henüz demokrasi değil, demokrasinin doğum ağrıları içinde yaşadığını kabul etmek en doğrusudur. Kaldı ki, demokrasi denilen sosyal düzenin de bin bir şekli olduğunu artık biliyoruz. Ne tarihleri, ne de tarihlerinde devlet olmak gelenekleri olmayan Orta Afrika Cumhuriyetleri de, rejimlerini, demokrasi olarak adlandırırlar. Henüz milletleşme sürecinin geri aşamalarında bocalayan Otokratik Güney ve Orta Amerika ülkeleri de, Demokrasi adına konuşurlar. İngiltere'den İskandinav ülkelerine kadar Avrupa'da, İspanya'yı bir tarafa bırakırsak, gene demokrasi hâkimdir. Sonra; Doğu Almanya'dan Sovyet Rusya'ya, Çin Halk Cumhuriyeti'ne kadar da, her ülke kendini demokrasi düzeni içinde sayar.

Kısacası demokrasi, çağın bir terimidir. Bu terimi her ülke, ya da bu ülkeleri ellerinde tutan profesyonel politikacılar, kendi görüşlerine, kültürlerine ve hepsinden daha etkili olarak da, kendi çıkarlarına göre yorumlar, uygularlar. Ama ne var ki, şu ülkede kahramanlık olan bir hareket için, öteki ülkede bu kahramanı, yine demokrasi adına darağacına götürebilirler. Oysa demokrasi soysuzlaşırsa bunun ne sonuçlar doğuracağını, demokrasi deyimini bulanlar ve bu rejimi ilk kez tanımlayanlar, bundan 2400 yıl önce, kesin olarak açıklamışlardır. Bu açıklamalar, bugün bile, bütün parlamentoların kapılarına, şaşmaz gerçekler olarak yazılabilirler. Bu temel ilkelere, her vesile ile değindik. Ama bunlardan "Demokrasi, bir halk eğitimi işidir" ilkesini bir daha tekrarlayalım. Evet halk eğitimi işi! Ve halk eğitimi yetersiz olursa, o rejimde, demokrasi adına ya demagog, ya siyaset mütegallibesi ya da halktan kopmuş laf ebesi politikacılar konuşur. Bunlar ise, hem halkın, hem demokrasinin artıkları, döküntüleridir.

İşte bu noktadan alıncadır ki, bizim de, kendi ülkemizde, demokrasinin, henüz doğum ağrıları içinde olduğunu, kesinlikle ifade edebi-

liriz. Çünkü bir ülkede halkın yarıdan fazlası okuyup yazmak bilmezse, bilenlerin okur yazarlığı da, gerekli yargılama ve kıyaslamalara giremeden, her esen rüzgâra kendini kaptırmak şeklinde olursa, o ülkede demokrasinin yerleşmiş olacağını sanmak, kendimizi aldatmak olur. Sonra şu da var: Eğer bir parlamentoda halk dediğimiz, millet dediğimiz, fakat çeşitli sosyal tabakalardan oluşan toplumun, bütün ana grupları, gereğince temsil olunmuyorsa, o parlamentoda milli gücün ve eğilimlerin, yeterince dile geldiğini ifade etmek de zordur. Nitekim bizim parlamentomuzda da, siyasi yapı bu açıdan incelendiği zaman, çok önemli eksikliklerin karşısında kalırız. Oysa parlamentomuzun, elli yılı aşkın bir geçmişi var. Ama biz, bu elli yıla rağmen, parlamentonun sosyal oluşumu bakımından hâlâ, elli yıl öncesinden, fazla ileri değiliz ve halk deryasından sanki kopmuş gibiyiz. Bu bir gerçektir.

Oligarşi

Parlamento ve onun sinesinden doğacak olan hükümet probleminin bugünkü görüntülerine gelince. Çekinmeden söyleyelim: Şimdi biz, bir halsizlik, yetersizlik ve hatta bozuluş içindeyiz. Bu bozuluşun en göze çarpan işareti ise, Türkiye'de demokratik gelişmenin, demokratik olmaktan çıkıp, bir partiler oligarşisi haline dönmüş olmasıdır. Oligarşi ise, millet adına, ama milleti arka plana iterek, milletten koparak, birtakım siyasi kliklerin, yahut azınlık çıkar gruplarının, siyaset alanında, söz sahibi olmalarıdır. Yani hem partilerin, hem partiler içi hiyerarşide bazı acar insanların, birtakım söz ve eylem tekelleriyle, memleket siyasetini bir lafazanlık alanı haline getirmeleridir.

(İnkılâbımız, eğer kendi idealist kadrosunu yaratmaz ve inkılâbın kaderini birtakım eyyam adamlarının kaprislerine bırakırsa, bu inkılâbın, bir gün bir oligarşiye dönebileceğini daha 1932'de, *İnkılâp ve Kadro* eserimizde belirtmiştik.)

Tekelcilere gelince: Mahalli ya da genel kongrelerde bunlar, o kongrelere ülkenin her yanından gelen vatandaşlar içindeki sağduyulu insanların uyarıları ile, acaba, aklın ve gerçeklerin emrettiği yollara yöneltilip uyandırılamazlar mı? Hayır! Çünkü psikolojinin bir de "yığınlar psikolojisi" denilen bir bölümü var. Bu bilime göre, kalabalıklar bir araya geldikleri zaman, o kalabalıklarda akıl, yargı ve karar düzeyi,

en yükseklerin ve seçkinlerin düzeyinde değil, ancak ortalama bir düzeyde kalır. Bu ortalama düzeye inen kalabalığı ise, demagog ve profesyonel politikacılar, daima peşlerinden sürükleyebilir. Bizdeki parti kongrelerinde bu psikolojik kanun, hemen daima hükmünü yürütür. Nitekim Türkiye'de partilerin, oligarşik kuruluşlar halini alışında ve kongrelere katılanların, her zaman, daha çok konuşanın, daha çok bağıranın, yani demagogların peşinden sürüklenişlerinin, değişmez kanunu da budur.

Milli Suç

Ama ne var ki bir ülkenin yazgısı, her zaman oligarşinin, demagogların, profesyonel siyaset tüccarlarının ve parti mütegallibelerinin ellerine bırakılamaz. Örneğin bugün Türkiye tarihinin galiba en nazik evrelerinden birini yaşıyor. İç ve dış çetinlikleri gizlemek, ya da aczin ifadesi olarak maskelemek veya tevillerle gölgelemek, artık milli suç sayılacak hale gelmiştir. Devlet otoritesi sarsılmaktadır. İç ve dış problemlere çare olarak ortaya serilen görüşler, ya ümitsizliklerdir yahut da şüpheli ümitlerin gölgesine sığınmaktır. Kıtlık ve bunun tabii sonucu olan açlık tehlikeleri güçlenmektedir. Türkiye gibi bir ülkenin, buğday için, pirinç için, yağ için, şeker için yabancılara el açması hazindir.

Bütün ihracat gelirlerinin, yalnız petrol ödemelerine gitmesi, hatta buna bile yetmez hale gelişi görülmemiş bir haldir. Ama sokaklar, yollar da, otomobillerden adım atılmaz hale gelmiştir. Bunlar iktisadi tutsaklığın ta kendisidir. Bizim neslimizin ülküsü ise, hep iktisadi istiklal idi. Hayır! Bu böyle gitmez. Artık biraz disiplin gerek! Evet disiplin! Boğaz içinde iki katlı ev ruhsatı alıp, herkesin gözü önünde on katlı saray yapan düzenbazdan, kaçakçılığı açık sanat halinde işletenlere, politika simsarından, adına hükümet denilen milli kuruluş üstünde oyun oynayanlara kadar, bütün soysuzlaşmalara karşı çıkacak güçlü bir disiplin! Bu da elbet, hükümet denilen kuruluşun, her alanda, ama her alanda, haysiyet ve itibarını kurmak, korumak ve yerleştirmekle olur.

Yoksa siyasi anarşi böyle genişleyerek sürerse, korkulur ki, artık onu önlemek ve profesyonel politikacılara "artık yeter!" demek için, zaman biraz geç olacaktır.

Kaldı ki, bugünün çözülüşü, elbette ki yalnız bugünkü kaygusuzlukların sonuçları değildir. Siyasal ve yönetsel anlamda örgütlenerek devlet haline gelmemiz temelinde ve yapısında, elbette ki geçmişin derinliklerine kadar inen aksaklıklar, yetersizlikler var. Ama bunların etkileri ciddi bir devlet anlayışı ve gerçek bir devlet adamlığının "irade" ve ileri görüşlülüğü ile, elbette ki düzeltilebilir. Ama bunun için de yine, önemli bir koşul gerek. Bu koşul şudur: artık biraz disiplin! Evet, artık biraz disiplin!...

CUMHURİYET GAZETESİ / 11 Kasım 1974

KAPTANLAR KAVGALI

Düşündürücü Oluşumlar

Sosyal yapıda bunalımlar, ya doğum ağrılarıdır, ya düzensizlik alametleri. Bugün Türkiye'nin içine sürüklendiği gerginlik ise, Türk toplumu hesabına, hiç de cesaret verici değildir. Çünkü sosyal yapımız, öyle görünüyor ki, doğum ağrılarının değil, yapısal birtakım düzensizliklerin içinde kıvranmaktadır.

Doğum ağrısı nedir? Doğum ağrısı; toplumun, ya devrimci, ya evrimsel gelişmeler içinde, toplum yararına olan rejim unsurlarının, değerlerin ve kurumların, toplumun bağrında olgunlaşıp gelişirken duyulan uyarılık ve yerleşme sarsıntılarıdır. Cumhuriyet Türkiyesi, bu tür sancıları ümitli bir güveniş içinde, zaman zaman beklemiş ve benimsemiştir. Örneğin Cumhuriyetin kuruluşu, Doğu uyuşukluğundan Batı uygarlığına yöneliş, ya da kadınların hayata açılışı gibi. Devrim ilkelerinin artık temelleşmiş sayılarak, tek partili rejimden, çok partili rejime geçişi de, bu arada sayabiliriz.

Rejimde düzensizliğe gelince? Rejimde düzensizliğin ilk alameti, o rejimi teşkil ve temsil eden nizam ve davranışların verimliliği ve uyarlılığı hakkında, kamuoyunda uyanan şüphedir ki, bunun ardından, o rejime temel olan değer ve müesseselerin, yine kamuoyunda itibarsızlaşması gelir. Örneğin bir ülkede tek partili rejimden, çok partili rejime geçilmiştir. Bu aşama, çağdaş ve demokratik bir aşamadır. Ama bir gün bu çok partili rejimin uygulanma gidişatı, mantık ekseninden kopar ve milli iradeyi temsil eden partiler, devletin yaşantısında, itici güç olacak yerde, fren olmak durumuna düşerlerse, o zaman bu hale, rejimde bir düzensizlik şüphe veya damgasını vurmak, pekâlâ mümkündür.

Bu hal, az gelişmiş veya yeni gelişmekte olan ülkelerde, çeşitli belirtilerle ortaya serilir. Bu tür bazı ülkelerde demokrasi, otokrasiye, yani bir kişisel hâkimiyete döner. Ya da plütokrasi, yani bir grup veya züm-

renin, ülkeye el koyduğu görülür. Bazen de çok partili demokrasi, dar birtakım güç veya menfaat zümrelerinin egemenliği demek olan oligarşiye çevrilir. Ve ülkenin hızla nizam bozuklukları ve sosyal çelişkiler başlar. Sınıf mücadeleleri güçlenir. Sorumsuz örgütler sokaklara dökülür. Gençlik hareketleri yaygın şekiller alır. İşsizlik ve sosyal farklılaşma, demokratik yapıyı zedeler. Parlamentolarda, siyasi iktidar dengeleri kaybolur. Kısacası bütün bunlar, rejimde birtakım sıhatsizlik belirtileri verir. Parlamentolarda siyasi denge bozukluklarının ise ilk sonucu, elbette ki, önce hükümet buhranları olacaktır. Bize gelince?...

Kabine ve Ötesi

Bugün Türkiye, yakın tarihinin hiçbir evresinde, bugünkü kadar çapraşık çelişkiler ve nesillere gebe oldukları belirsiz ihtimaller içine sürüklenmiş değildir. Evvela ve örneğin hükümet buhranını alalım. Evet Batı ülkelerinde de hükümet buhranları olur. Bunların bazen aylarca sürdükleri de görülür. Ama bu örnekler bizim için geçerli değildir. Çünkü, İngiltere'de bir hükümet bunalımı yıllarca sürse bile, bundan toplum yapısı etkilenmez. Çünkü orada, devlet geleneği başka, Meclisler ve Kabine yine başkadır. Çünkü bir yandan hükümet bunalımı sürer ama, öte yandan icra ve yargı organları, sarsılmadan işler. Ve bu arada Kraliçe bile, bir Bakanlıkta bir Müsteşarı yerinden almak veya yetkilerini kısıtlamak girişimini aklına bile getirmez. Zaten Bakanlıklarda Bakan, ancak siyasi temsilci gibidir. Geçicidir. Bakanlık kadrosu ve gelenekleri ise, dokunulmaz olarak kalır. Aynı geleneği, öbür Demokratik Batı ülkelerinde de izleyebiliriz. Bizde ise bir hükümet bunalımı belirdi mi, Bakanlıklarda işler durur. Ya da arada, yalnız adam atama ve kayırma yarışları başlar.

Bir Günlük Bakan!

Hele bu son hastalık, bizde daima böyle olmuştur. Örneğin bir zaman bir Başbakan, istifaya karar verdiği gün, bir arkadaşını sabahleyin Bakanlığa atayarak, formaliteyi tamamlamış, ertesi sabah da bu yerini, vazifesini, odasını bile görmeyen bir günlük Bakanla beraber, kabinesinin istifasını sunmuştur. Çünkü o zamanki kanunlara göre bir Bakan, bir gün bile Bakan olsa, emeklilikte birinci derece barem üzerinden

emekliye ayrılabilirdi. Yani otuz yıl devlet hizmetinde kendini yıpratması şart değildi. Bu Başbakanın ve bu bir günlük Bakanın adlarını verebilirim.

Kısacası, bizde hükümet demek, biraz da Bakanlar Kurulu demektir.

Sonra şu da var. Türkiye, hele 1960'tan sonra, tam bir Bürokrat Devlet haline gelmiştir: 40 milyon nüfusa, tam bir milyon maaşlı! Öyle daire ve Umum Müdürlükler türetilmiştir ki, bunların gerçek görev ve fonksiyonunu, onların başlarındakiler de kesinlikle bilmezler. İdari cephe böyle. Ekonomik yönler daha hazindir. Bir ülke ki, 760.000 km. karelik toprağı üzerine, bugün kendini besleyemez. Buğday için, pirinç için, yağ için, şeker için yabancılara el açar. Örneğin bu yılda dışarıdan 2.200.000 ton buğday alıyoruz. Oysa 25 yıl sonra nüfusumuz, 65-70 milyon arasında olacaktır. Ama devletin Planlama Teşkilatı köyleri daha da boşaltmak, toprakları daha da boş bırakmak ve köyde yaşayan nüfusu, genel nüfusun ancak % 30'u oranına indirmek için planlar düzenler. İyi ama, bu 70 milyon insanı hangi çiftçiler, hangi tarım güçleri ile besleyecekler? Halbuki devrimimizin gençlik çağında, en heyecanlı sloganımız "Buğday bağımsızlığı" idi. Bunu haykırıyor ve, "Türkler, ekmekleri için, kimseye el açmazlar," diyorduk.

Emperyalist bir nizam olan Faşizmin, emperyalist lideri Mussolini bile, 1922'de iktidara geldiği zaman, İtalya'nın buğday üretimi 3 milyon 500 bin tondu. Ama onu, 11 milyon tona çıkartmasını bildi. O küçük İtalya'da. Bizim ise buğday üretimimiz, yıllardır ve ancak bu düzeydedir. Sonra bir ülke düşünün ki, bütün ihracat bedelleri yalnız akaryakıta gider. Hatta 1975'te, ona da yetmeyecektir. Böyle bir iktisadi tutsaklığın örneği, dünyada yoktur. Bu örnekleri, daha da çoğaltabiliriz. Ama şu kadarını belirtelim ki, bu tür ve daha nice bu türden sorunlar içinde olan ülkemiz, bir türlü hükümetini kuramamaktadır. Hele toplumsal yapımızda ve her gün hızla yoğunlaşan toplumsal çelişkiler, böylesine çığlaşırken? Sözün kısası, yapılacak iş var.

Ve Deniz Dalgalı

Hayır, bu böyle gidemez. Gerçi partiler Anayasamızın vazgeçilmez unsurlarıdır. Gerçi partiler demek, bir bakışta, milli irade demektir. Ama ne var ki, aslolan milli irade ise, bu iradeyi temsil edenlerin şahsi

kaprisleri, şahsi yetersizlikleri nazları ve af olunmaz hataları, milli irade demek değildir. Kaldı ki bugünkü seçimlerin partilerce sömürülme şekillerine göre de, milli iradenin temsil derecesi, elbette ve oldukça düşündürücüdür. Artık, milli bir seferberlik lazım... Evet, bu böyle gitmez. Çünkü millet, bu devlet gemisinin içindedir. Kaptanlar ise kavgada. Ama deniz, durmadan kabarıyor. Durmadan çalkalanıyor. Ve millet bundan tedirgindir. Müesseseler ise, her gün itibarlarını biraz daha kaybediyorlar. Bu itibar kaybını derinleştirmeye, kimsenin hakkı yoktur. Hele 12 Mart müdahalesinden beri bir türlü nizamın yerleştirilememesi, hem hazin, hem tehlikelidir. 12 Mart müdahalesi elbette ki yerindeydi. Ama bu müdahalenin muhtırası ile suçlanan suçluların söz sahibi bırakılması elbette ki yerinde değildi. Fazla olarak bu müdahalenin, o güne kadar yurdumuzda ve tarihimizde olmayan birtakım sorumsuz örgütlerin, artık gizli kapaklı tarafları kalmayan kanunsuz ve insanlık dışı yetki ve baskılara sahip kılınması, ayrıca büyük hata olmuştur. Bu yüzdendir ki şimdi her sağduyulu insan, bir ümit ve bir çıkış yolu ararken, 12 Mart şeklinde bir müdahaleyi ihtimal dışı bırakıyor. O halde yine, parlamento sistemine bel bağlanacaktır. Evet parlamentoya! Ama kaprisler, huysuz insanların nazlarına, cilvelerine ve değersiz ihtiraslarına değil. Çünkü bu tür çelişme ve dalaşmaların kördöğüşü içinde, bu bindiğimiz gemi, elbette ki kara talihine bırakılamaz...

CUMHURİYET GAZETESİ / 9 Aralık 1974

SAĞ, SOL CEPHEYİ DOĞURUR!

İki Problem

Şimdi Parlamentoda parti başkanı veya parti sözcüsü görünenler arasında yeni bir eğilim, gün geçtikçe yaygınlaşır gibidir. Bu eğilim, Sağ Cephe eğilimidir. Yani beliren yazı ve söylentilere göre, Parlamentoda kendilerini sağ akımın örgütü, sözcüsü veya taraflısı sayan ana partiler bir araya geleceklerdir. Birbirleriyle anlaşacaklardır. Birbirleriyle işbirliği yaparak bir sağcı hükümet kuracaklardır. Bu hükümetin tutumu, programı ve uygulamaları ise, sağ denilen bir tutuculuk, hatta gericilik çabalarına uygun olacaktır.

Evet, bizde, yani daha dün bir yeniden doğuş, bir ilerici inkılâp yaşamış olan ülkemizde sağcılık, ancak tutuculuk ve gericilik anlamına gelir. Gerçi Batı parlamentolarında da sağ partiler vardır, ama bunlar oralarda, sağcılık adına, din ticareti ve milleyetçilik tekeli yapmazlar.

Kaldı ki, bu Sağ Cephe hükümetinin kuruluşu, daha başta ortaya bazı meseleler çıkarır. Hatta bu eğiliime hangi partilerin katılıp katılmayacaklarını bir tarafa bıraksak bile ilk problem şudur ki, Sağ Cephe hükümeti olmak ve onun tutucu siyaset ve uygulamalarını hayata tatbik etmek işine, ilk önce Anayasa engeldir. Çünkü 1924 Anayasası ile başlayıp, 1961 Anayasasında devamını bulan, 1965'ten sonra ise alabildiğine kırpılıp değiştirilen Anayasa da bugünkü hali ile bile, sağcı bir Anayasa değildir. Sağcılık Anayasada desteğini bulamayınca ise, kurulacak Sağ Cephe hükümeti, Anayasaya rağmen ne kadar gayret etse, toplum yapısında çağın istediği ve kaçınılmaz kıldığı çağdaş oluşumu, elbette ki istediği gibi sürdüremez. Havada kalır. Direnişlerle karşılaşır. Yıpranır ve düşer.

Sonra, böyle bir eğilim ve bir Sağ Cephe yaratmak gayreti nereden geliyor. Evvela hemen şunu belirtelim ki, böyle bir hareket, hem Parlamentoda, hem geniş halk ve gençlik çevreleri ile aydınlar arasında bir de Sol Cephe uğraşı ve akımını, ister istemez besleyecek, güçlendirecektir. Çünkü toplumda her aykırı cereyan, mutlaka karşılığını, yani

ruh ve fikir tepkilerini bulur. Yeraltı ve yerüstünde, mutlaka yankılarını yaratır. Hatta sağ, yahut gerici, tutucu cephenin böylece teşkilatlanması, bu tür akımlara da, belli hedefler vermiş olmak bakımından bir nevi besleyici güç ve itici kuvvet halini de alır.

Sol Cephe

Parlamentoda Sağ Cephe için beliren eğilimi ve onun reaksiyonlarını, özgür bir yazar olarak böylece işaret ettikten sonra, şimdi de şu konuyu ele alabiliriz: Acaba, Parlamentoda bir Sol Cephe mi vardır ki, onun karşısına böyle teşkilatlı bir Sağ Cephe ile çıkılıyor?

Buna cevap ararken, CHP'nin, bir zamandan beri benimsediği "Ortanın Solu" formülünün, bu görüşüme etkili olması akla gelebilir. Bu arada ülkemizin artık yıpranmış sermayesi olan komünizmle mücadele öncülerinin bu formülü, nasıl "Ortanın Solu, Moskova Yolu" şeklinde sokaklara düşürdükleri de hatırlanabilir. Ama ortanın solunu, bir ileri halkçılık şeklinde alırsak, sanıyorum ki, kapsamını kavramak daha kolaylaşır. Çünkü ortanın solunun, nerede başlayıp nereye vardığını açıklamak bütün gayretlere rağmen, oldukça zordur. Hele buna halkın kavrayışında kesin bir sistem niteliği vermek daha da zordur.

Ama onun komünizmle hiç de ilişkisi olmayan milli bir kalkınma formülü olduğunu ve dolayısıyla ona karşı bir sağ cephe'yi gerektirecek bir akım olmadığını kabul ettirmek, oldukça kolaydır. Hele "ortanın solu, Moskova yolu" şeklindeki sokak buluşları ile ise, ileri bir halkçılığın, zerrece ilgisi yoktur. Çünkü Moskova'nın yolu, başka bir dünya görüşü ile, başka aşamalardan geçer. Ve sanıyorum ki, böyle bir arayışı asıl sağ cephe güçlendirecektir.

Şu halde sağ cephe, bugünkü hükümet bunalımında, hiç de geçerli bir aşama olmayacaktır. Hatta hükümet buhranının, bir rejim buhranına doğru gelişmesinde, daha da etkili olacaktır. Zaten kentlerde, köylerde sağcılık adına birtakım saldırganlıklar, gittikçe yaygınlaşmak istidadını göstermektedir. Bu saldırganlıklar hele dokunulmazlık sloganları altında korunurlarsa, elbette ki, etkileri daha da kötü sonuçlar verebilirler. Ama öyle ümit edelim ki, sağ cephe ihtimallerin binde biri olarak, hatta kurulsa bile, bu taşkınlıkları koruyacak kadar küçülmemelidir. Çünkü tarihte cehaletin bu tür taşkınlıkları zaman zaman olmuş, ama gerçeklerin gelişmesi içinde bunlar ve bu taşkınlıklara bel

bağlayanlar, çok sert bir şekilde tasfiye edilmişlerdir. Gerçek şudur ki, çağdışılık hiçbir zaman devamlı olmaz.

Zayıf Hükümet

Fakat günümüzde sosyal disiplinin ve ruh sıhhatinin, günden güne bozulduğu da bir gerçektir. Bunun, ilk nedenleri, sanıyorum ki zayıf hükümetlerdir. Hem siyaset, hem idare ve karar adamlarının çoğuna hâkim olan sosyal görüş yetersizliğidir. Biz bu hükümet zayıflığının en büyük tehlike olduğunu, daha 12 Mart müdahalesinin hemen ertesi günleri bu sütunlardaki yazımıza, başlık olarak aldık. Ondan sonra da zaman zaman, aynı başlığı, gene de kullanmak gerekti. Çünkü zayıf hükümetleri, gene zayıf hükümetler izledi. Bugün de en büyük problem gene zayıf hükümettir.

Çünkü zayıf hükümet, milli disiplini sağlayamaz. Böyle olunca da, Milli İradenin icrada tam temsilcisi olamaz. Zayıf hükümetin, eski Osmanlıca deyimle "Emir ve nehy'e kâdir olmak" vasfı yoktur. Yani emredip, bu emrini yaptırmaya güç ve yeteneği yetmez. Bu böyle olunca da, yurt içinde, disiplin ve müesseselere saygı zayıflar. Halk ve hükümet birbirinden kopar. Halkı yeni insanlar, yeni müesseseler, yeni güçler beklemeye başlar. Bunlar olmayınca da, ülkede sorumsuz, ne idüğü, nelerle beslendiği bilinmeyen insanlar ve örgütler türer. Zulüm ve haksızlıklar nizam halini alır. Otoritenin kaybolduğu, hükümet itibarının sokağa düştüğü haller bunlardır. Bu şartlar içinde eğer sosyal terakkiyi savunucuların ve aydınların medeni cesareti de sarsılır, söz sokağa ve sorumsuz güçlere düşerse, o zaman toplumun, ülkenin ve devletin geleceğini hakikaten nice gölgeler sarar. Halbuki bizim gibi binlerce yıllardan beri devlet kuran ve aslında bir ordu millet, yani nizama alışkın bir varlık olan Türk milletinin tarihinde, bu gibi çözülüşler olmuş, ama pek uzun yaşamamıştır.

Sanıyorum ki, bugünkü şartlar içinde en doğru amaç, ilhamını milli kurtuluş hareketimizin temel prensiplerinden alan ve zaten Anayasamızın giriş formülünde ifadesini bulan, sosyal bir hukuk devletidir. Geriye kaymalara, ölü maziye bağlanmalara yer bırakmayacak, ülkede sorumsuz güç ve örgütlere yer vermeyecek, sınıflar ve zümreler arasında kanlı çekişmeler yerine, bilimsel ve evrimsel bir gelişmeyi hâkim kılabilecek bir sosyal hukuk devleti, bugün için, çok şeyleri çözebilir.

Bunun tersi, yani sağ cephe tutuculuğu, cehaletin çağdaş terakkilere karşı çıkışı, sorumsuz saldırganlıklar, sorumsuz güçlerin ve örgütlerin uyandırdığı tiksinti, bu sosyal hukuk devleti ile, elbette ki bağdaşamaz.

O halde, bugünümüz ve yarınımız bir sorunun çözülmesine bağlı kalıyor:

— Bugünkü milli aşamamızda, bilgi, sağduyu ve sosyal bir disiplin mi kaderimize hâkim olacak? Yoksa kara kuvvet ve sorumsuz güçler mi?

Bu soru, toplumun yararına ya çözülecek ya çözülmeyecektir. Ama bütün şartlar onun olumlu yönlerde çözülmesini gerektiriyor.

CUMHURİYET GAZETESİ / 23 Aralık 1974

"MİLLİYETÇİLİK" TEKELİ

Kurulacak iktidar için birleşmiş gözüken dört partinin ilk ve ortak sloganları milletin bölünmemesidir. Bunun için de buldukları formül, milliyetçiler olarak kendilerinin iktidara gelmesidir. Çünkü onlara göre, milliyetçiler kendileridir. Karşılarında ise, milliyetçi olmayanlar vardır. Bu milliyetçi olmayanların bayrağını, yine onlara göre, Cumhuriyet Halk Partisi taşır. O halde bütün milliyetçi olanlar, milliyetçi olmayan Halk Partisinin peşinde gidecekleri yerde, milliyetçi olan kendilerinin saflarına katılmalıdırlar. Yani aslında, birbirleri ile hiç de müşterek hedef ve prensipleri olmayan kendi dört partilerinin bayrakları altına koşmalıdırlar. Cumhuriyet Halk Partisine de, hep birden, kutsal bir siyasi savaş açılmalıdır.

Evet, birbirleri ile, hiç de ortaklaşa amaç ve davranışları olmayan iktidar adayı dört partinin sözcülerinin, açık, kesin ve esneklik kabul etmeyen tek birleştikleri nokta budur. Yani kendileri milliyetçidirler. Milliyetçi hükümet kuracaklardır. Karşı taraf ise, milliyetçi değildir. Böylece bu adaylık sağlama bağlanır ve milliyetçi cephe iktidara gelirse, memlekette bir mucize olacak ve millet kurtulacaktır!

Gerçi, bu kurtarılacak millete sahip çıkmakta, rivayet çeşitlidir. Öyle seziliyor ki, bu kurtarıcılardan biri, iktidar tahtına dikilecek dört bayraktan birini omuzlayıp, bütün milleti Hacı olmak için Arabistan'a sürükleyecektir. Bir başkası, Arabistan'a değil de, Doğu yönlerine Enver Paşa seferleri açacaktır. Bir üçüncüsü vaktiyle saygıdeğer bir hoca olarak bağrına bastığı ve bugün bin bir nedenle sokaklara dökülen gençliğe, komünizmle mücadele bayrağını açıp, kutsal bir savaş ilan edecektir. Nihayet bir başkası da, refahlı Türkiye'yi aramak için, yeniden, Amerika yollarına düşecektir.

Kırk Yıldan Beri!

Hem sonra şu da var: Milliyetçiliği daha şimdiden, yalnız kendilerinin malı olan belgeli, tapulu bir Tekel, bir İnhisar olarak ilan eden

iktidar adayları karşı tarafa, milliyetçi olmamaktan başka töhmetler de yüklüyorlar. Onlara göre mesela, CHP'nin bayrağını taşıdığı karşı taraf, halk sözünü kullanıyormuş Halkçılık yapıyorlarmış. Halk demek ise, milleti bölmek demekmiş. Kısacası, vatana ihanetle eşit bir suç!...

Pekiyi ama; karşı tarafı, yani oy sahibi vatandaşların hemen yarısını, biz milliyetçiyiz, ama onlar değildir, diye ikiye bölen bu iktidar adaylarının yaptıkları, düpedüz bir bölücülük değil midir? O iktidar adayları ki, milleti bölenlere karşı, milleti bölmeyen kendilerinin iktidara daha layık olduklarını, durmadan haykırırlar. Hem de sorabiliriz:

— Bu bölüntü niçin? Ne hakla! Ve hangi ölçülerle?

Evet biz, hiçbir partinin yazarı değiliz. Halk Partisinin de üyeliğini taşımıyoruz. Milliyetçi olmayan cephe olarak Halk Partisi gösterilmek istendiğine göre, Halk Partisi kendini elbette ki savunacak durumdadır.

Ama Türk yayın ve basın hayatında kalem yürüten biri olarak, memleketin davalarına, çok cepheli ve her yönden göz atmayı her yönden fikir yürütmeyi, tabii bir meslek edinmişiz. Evet, niçin bu dört partili baylar milliyetçi oluyorlar ve kendilerini milletin, vekalet sahibi sözcüleri sayabiliyorlar da, karşı taraf ve milletin öbür yarısı milliyetçi olmuyor. Oysa milliyetçilik, CHP'nin programında 40 yıldan beri, partinin bayrağında da belirtilen altı ok, yahut altı ilkeden biridir. Yani o zamandan beri, bu ilkeler bu bayrakta yer aldığı vakit bu baylar, belki de henüz doğmamışlardı. Milliyetçilik ise, millet varlığının ve devamının temel ilkesi demektir. Halk sözüne ve halkçılığa gelince... Yine CHP'nin altı okundan, yahut altı temel sloganından biri de Halkçılıktır. Nitekim Atatürk CHP'yi kurarken, bu partiye Halk Partisi adını vermiştir. Halkçılık ise, halk temeline dayanmak, halk iradesini hâkim kılmak, halkı baş tacı etmek demektir.

O günleri hatırlarım. O günlerde de gücümüze göre, bu prensipleri kalemle ve konferanslarla tartışmışızdır. Mesela CHP'nin o günkü yayım organı olan **Hâkimiyeti Milliye** gazetesinde, Halkçılığı biraz geniş tutmak isteyenlere karşı yazdığım "Halka Rağmen Fakat Halk İçin" yazısı bu gazetede dört sütun üstünde yayımlanabilmişti (17 Ekim 1931). Aynı gün başyazıda da, Parti Genel Sekreteri Recep Peker işi daha başka türlü alıyordu. Ama, bu görüş ayrılıkları kimseyi kırmıyordu.

Esen Rüzgâr Gibi

Kaldı ki, aslına bakılırsa, Türkiye'de milliyetçilik, havada rüzgâr gibi eser. Ve topraklarımızda hiçbir Türk, bu havayı teneffüs etmemezlik edemez. Çağdaş anlamda, yani şövenizme (taassuba, bağnazlığa) kaçmayan ve sınırlarını, milli kurtuluş hareketimizin ilkelerinden alan bir milliyetçilik, Türkiye'de Türklerin bugün de müşterek karakteridir. Bu Türklerden şu şahıs veya bu grup, hangi akıma mensup olursa olsun, bu havanın dışına çıkmaz. Yukarıda "bugün" diyoruz. Evet! Çünkü biz Türkler, yüz yılda, üç türlü millet ve üç türlü milliyetçilik anlayışı değiştirdik. 1880'lerde Namık Kemal'in dile getirdiği milliyet ve milliyetçilik "Millet-i Osmaniye" çerçevesindeydi. Yani Yemen'den, Kerbela'dan, Peygamber zamanında Bedir ve Huneyn cenklerinin geçtiği Hicaz topraklarından Tuna'ya kadar, Osmanlı vatanı "Vatan-ı Osmani" idi. Bu topraklarda yaşayan nice ırklar da "Millet-i Osmaniye!"

1908 ihtilalinden sonra Ziya Gökalp'in millet ve vatan anlayışı ise başkaydı. Akdeniz'den Altaylar'a, Altındağ'a ve o dağların arkasına kadar olan yerler vatandı. Moğollardan, biz Oğuzlara kadar bütün boylar, uluslar da Türk milletiydi. Ama bu tarif o kadar dumanlıydı ki! O da işin içinden çıkamayınca şöyle yazdı:

"Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan,
Vatan, büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan."

Turan'ı da şöyle tanımladı:

"Ne Hint'tedir, ne Çin'de,
Türk gönlünün içinde..."

Ziya Gökalp yeni kavramı tanımlayamamakta haklıydı. Çünkü örneğin bizim kuşağımızdan bir Turancı olarak ve Turan'ı kurtarmaya koştuğumuz zaman gördük ki, Ziya Gökalp ve arkadaşlarının yazılarından elimizde, Turan'ın sınırlarını, halklarını, nüfusunu, sosyal yaşantısını, kısacası kurtaracağımız ülkeleri ve halkları anlatan tek bir sayfa bile yoktur. Bu bilinmezlik içindeki mihnetleri *Suyu Arayan Adam* adlı eserimde, ama yılmadan sarsılmadan, bütün derinliği ile anlatmışımdır. Atatürk'ün Milli Misak (ulusal ant) sınırları ile belirtilen vatan ve millet anlayışı da, üçüncü bir aşama.

Ciddi Olmak

Özetleyin yine konumuza dönersek şunları görürüz ki, milleti, milliyetçi olan ve olmayan diye ikiye bölmek "Karşı taraf milleti bölüyor" diye feryat eden iktidar adaylarının, ciddi olmayan, köksüz ve kendilerinin dahi inanmadıkları bir günlük manevradır. Ama bu bayağı oyun, yaşını başını almış bu insanlara, hakikaten yakışmaz. Etkisi de geçicidir. İktidara çıkarken de çürük bir merdivendir. Gerçekle zerrece ilgisi yoktur. Ve artık millet, bu değersiz manevraları, gereği gibi değerlendirecek bir düzeye de hızla ilerlemektedir. Türk politikacısı artık, bu tür sokak kösteklemelerinden vazgeçmeli, aydın insanlara yakışan bir siyasi vakara kavuşmalıdır. Yoksa bu tür gidişat, her şeye gebe olabilir.

CUMHURİYET GAZETESİ / 30 Aralık 1974

5 DAKİKANIN ÖNEMİ

Sayın Celal Bayar, eski Demokrat Parti ileri gelenlerini, Moda Kulübü'nde bir toplantıya çağırdı. Ardından AP ve DP temsilcileriyle görüştü. Gerek bu çağrıların nedenleri, gerek ona katılanların düşündükleri hakkında mütalaalar yürütmek, bu yazımızın çerçevesi dışındadır. Ama şu da belirtilebilir ki, bu toplantılar, şimdi artık arkada kalan, ama en azından 25-30 yılı kapsayan, hareketli bir olaylar zincirinin, bugünkü halkasıdır. Bu olaylar zincirinin her aşaması üstünde ayrı ayrı durulabilir. Biz bu aşamaları, her özgür yazar gibi, kendi açımızdan ve kendi ölçülerimize göre, çeşitli eserlerimizde vermişizdir: *Menderes'in Dramı, İkinci Adam*'ın son iki cildi ve nihayet *İhtilalin Mantığı* adlı eserlerimiz, bu bakımdan ve şartlarla olayların akışını, belgeleri ile değerlendirir.

Ama arkada kalan o 25-30 yıl ki, gerçekten ilginçtir. Ümitleri, mücadeleleri, şansları, zaferleri, şanssızlıkları, yenilgileri ve çileleri ile cidden düşündürücüdür. Toplantının havasını bilmiyoruz. Ama sonuç galiba şudur: Beklemek! Ve felsefeleri müşterek bir partiyle kaynaşmak!

Beklemek, her ilgiliden bir başka türlü söz getiren özlemleri, ayrılıkları ve tartışmaları az çok durdurur. Parti felsefesi konusuna gelince? Sanıyorum ki bu, zararsız bir formüldür. Ama, siyasi ve fikri temeli pek olmasa gerektir. Çünkü önce felsefe, başka bir kavramdır. Bir bilgi koludur. Ve bilgilerin bilgisidir. Felsefe, ancak doktrin partilerinde söz konusu edilebilir. Programlarında müşterek görüşleri, liberalizmden ibaret kalan ve hepsi de birbirine eş programlarla kurulan demokratik dediğimiz partilerde ise, bu sosyal liberalizm de, artık süs ve hatıra olarak kalmıştır. Çünkü, kadın-erkek harcadıkları gezi paralarını bile, artık devlet bütçesinden alan bugünkü Parlamento yelpazelerinde, liberalizmden nasıl bahsedilir? Hem Türkiye'de hem benzeri ülkelerdeki, milli ekonomide tahsisler, teşvik tedbirleri, rekabeti önleyici devlet planlamaları, gümrük himayeleri ve daha bin bir tedbir, adına libera-

lizm dediğimiz ve ekonomide bir felsefe temeline dayanan sistemi, 20. yüzyılın hatıraları arasına gömmüştür.

Neler Olmayacaktı?

Gelelim konumuza: Evet, 5 dakikanın önemi! Ve göreceğiz ki, eğer bir 5 dakika değerlendirilebilseydi, sanıyorum ki bugün, bir Moda Kulübü toplantısı olmayacaktı. O kadar mı ya? Bir 27 Mayıs darbesi de olmayacaktı. Bu darbe ertesi gün, bir hukukçu bilim heyetinin o temel raporları ile ihtilale de dönüştürülmeyecekti. Bir Milli Birlik Komitesinin, hayatta kalanları veya gelebilenleri Moda Kulübü'nde toplanan, bütün bir parti heyetini tutuklaması da olmayacaktı. Böyle olunca da elbette ki bir Yassıada Divanı ve onun hükümleri de olmayacaktı. Arada, intiharlar, intihara teşebbüsler de görülmeyecekti. Ve bazı kurbanlar, İmralı'da toprağa verilmeyecekti. Kısacası bir Kayseri çilesi de yaşanmayacak ve onun davet ettiği ruh depresyonları, çeşitli ıstıraplar, kinler, garezler, tümü ile adına Demokrat Partinin çilesi dediğimiz serüven de yaşanmayacaktı. Niçin mi? Anlatalım ve tarihlerde ancak büyük savaş meydanlarında görülen bir 5 dakikayı yanlış kullanmanın, Demokrat Partinin de serüvenindeki yerini açıklayalım.

Ama önce şunu da belirtelim: Biz eserlerimizde 27 Mayıs İhtilalini bütün koşulları tamamlanmış bir patlama olarak aldık. Ortada bu ihtilalin lideri, programı, merkez ve taşra örgütü ve hele ihtilal sonrası hedef ve ilkeleri var olmasa bile... Ama o halde, bir 5 dakikalık müdahale ile, nasıl olur da, bütün bu gelişmenin kaderi değişir, diye sorabilirsiniz.

Bunun cevabı şudur:

Bazen öyle hastalıklarla karşılaşılır ki, bir ustaca müdahale, hastayı kurtarabilir. Ama nerede o operasyon? Fakat tam o sırada hasta, bu operasyona kavuşursa? Gereken ameliyat yapılır. Bunalım geçer. Tehlike uzaklaşır. Vücutta başka aksaklıklar varsa bile, onlar artık yavaş yavaş tedavilerle önlenir. İşte Demokrat Partinin kaderinde de böyle bir an yaşandı.

Eğer 5 dakikanın yaratacağı fırsat kaçırılmasaydı, ihtilal olmazdı. Ondan sonrası ise artık iyi değerlendiricilerin başarılarına kalmıştı. Bakınız nasıl?

Gerçekçi Bir Adam

Moda toplantısına davet edilmeyen iki eski demokrattan biri Etem Menderes'tir. Aradaki köprüler çoktan atıldığı için davet olsa bile, karşılaşma olmazdı. Ama bir Etem Menderes vardır. Adnan Menderes'in ilk gençlik yaşından beri arkadaşıdır. Adnan, o yaşlarında yalnızdır. Kimsesizdir. Narin, göze çarpan özellikleri olmayan, uysal, hatta şahsiyetsiz bir çocuktur. Ama romantik ruhludur. Hassastır. Etem ise, gerçekçi bir gençtir. O hayale yer vermez. Adnan'ı da kanadı altına almış gibidir. Çünkü üçü ölüm tehlikesi ve hatta komayla sonuçlanan dört tehlikeli hastalıkta, onu bazen sırtında taşıyarak derdine derman arayan odur. Kısaca aralarında mizaç değil, ipuçlarını hep Etem Menderes'in ördüğü, bir vefa ve yazgı birliği vardır. Hele İzmir'i Yunanlılar işgal edip, bunlar o yıllardan beri sahipsiz Çakırbeyli çiftliğine çekilince! Etem, orada da işi ele alır. Hatta bir defasında Adnan'ı köylüsünün elinden, belki de bir linç olayından bile kurtarır.

Ne ise bu kader birliği bir gün onların ikisini de, parlamentoda birleştirir. Adnan, artık ülkede yalnız bir tek söz sahibi değil, aynı zamanda, âsi bir Kır At olmuştur. Etem bundan memnun değildir. Hatta aynı kabinede aralarında son üç ay, küskünlük havası içinde geçer. Etem işin nereye varacağını görmektedir. Gerçekçi bir insandır. Hayale yer vermez. İstifasını yazar. Adnan Menderes'e götürür:

— Çekil artık Adnan, çekil. Her şey bitti. Hem kendini, hem hepimizi felakete sürüklüyorsun. Çekil, bir gün yine gelirsin. İşte benim istifam. Sen de yaz istifanı...

Adnan, eski Adnan olur:

— Sen de mi kardeşim, sen de mi beni terk ediyorsun?

Ve başını Etem'in omuzlarına dayar, ağlar, ağlar. Etem işlerin kötü gittiğini de, günü gününe defterlerine yazar. Bu defterler 12 tanedir. Ve Etem'i aforoz ettiren, bu gerçekçi notlardır.

Ama bir gün gerginlik son haddine varır. Etem gene Milli Savunma Bakanıdır. Adnan Kızılay'da "Menderes İstifa" diye haykıran halkın içine tek başına atılmış, ama netice iyi olmamıştır. Aynı gün onu halkın üzerine ateş emri açılması telkinlerinden kurtaran yine Etem Menderes'tir. Kara kuvvetleri kumandanı ise, Adnan Menderes'in Cumhurbaşkanı olmasını önerir. Hulasa saat 12'ye yaklaşmaktadır. İşte o sırada Etem ağırlığını bütünü ile terazinin gözüne kor. Vakit gecedir.

Odada ikisidirler. Nihayet karar verilir. Adnan Menderes istifasını yazacaktır. Bir suretini radyoya gönderecektir. Ve emir verecektir. Bu derhal okunacaktır.

Yazıda istifanın kesin olduğu, geri alınmayacağı da vardır. Cumhurbaşkanına gönderilecek istifa ise ancak, işin radyoya intikali ile aynı dakikaya rastlayacaktır. Ve bir olup bitti yaratılacaktır. Her şey hazırlanır. Ve 5 dakika sonra, istifa radyoda olacaktır. Ama işte tam o sırada kaderin beklenmeyen eli, oda kapısından görünür. Bu gelen Refik Koraltan'dır. Koraltan'ın, "ne var, ne yok," gibi sözlerine Adnan Menderes, sırrı ortaya döken bir cevap verir. Yani istifasını hazırlamakta olduğunu söyler. Biraz sonra radyoda okunacaktır.

Ama işte o noktada, kaderin uğursuz çarkları başka türlü dönmeye başlar. Bunlar işlerine dalarken, Koraltan ortadan silinir. Otomobille Bayar'a koşar. Zaten mesafe kaç adımlıktır ki? İşte o anda telefon çalar. Bayar, Etem Menderes'i rica etmektedir. Acele... Sonrasını düşünebilirsiniz. Bayar'ın emri, derhal Adnan Beyin yanına koşarak onu istifadan alıkoymasıdır. Etem Beyin cevabı şudur:

"— Ona istifadan vazgeçmesini telkin edemem. Ama emrinizi bildiririm."

Öyle de olmuştur. Kaybedilen aslında, gerçi bir 5 dakikadır. Ama bir tarihe bedel 5 dakika! Eğer Koraltan görünmeseydi, ya da Adnan Menderes işi açığa vurmayıp da istifa radyoya ulaşsaydı, okunsaydı, sanıyorum ki bugün bir Moda Kulübü toplantısına yol açan şartlar da olmayacaktı. Bilmem siz ne dersiniz?...

CUMHURİYET GAZETESİ / 17 Şubat 1975

MUSTAFA KEMAL MANTIĞI

Geriye Bir Bakış

Birinci Dünya Savaşı 1 Ağustos 1914'te, Almanya'nın Rusya'ya savaş ilanı ile başlar. Bu başlangıca yol açan koşullar ve olaylar üstünde durmuyoruz. Bizim için önemli olan şudur:

1 Ağustos 1914'te ilk silahları ateşlenen bu savaşta Osmanlı İmparatorluğu, ertesi günü, 2 Ağustos 1914'te imzaladığı Osmanlı-Alman İttifakı ile, Almanlar cephesinde yer almış oluyordu. Bu imzalama; uzun müzakereler ve şartlaşmalar sonunda değil, İstanbul'daki Alman Sefiri Vengenheym'in diktası, haykırışları, hatta azarlamaları ile, bir iki saat içinde olmuştur. İttifakın imzasından ise, ne Padişahın ne Kabinenin haberi vardı. Almanya ve müttefiki Avusturya ile ise, sınır komşusu bile değildik. İmzayı atan, Mısırlı Osmanlı Sadrazamı Sait Halim Paşaydı. İmza sırasında yalnız Talat Bey (Paşa), Enver Paşa ve Mebusan Meclisi Reisi Halil Bey bulundu.

Ondan sonra olaylar çorap söküğü gibi gelişti: 11 Ağustos 1914'te iki Alman savaş gemisi, Akdeniz'deki müttefikler takibinden kaçarak Marmara'ya girdi ve İstanbul önüne demirledi. Bu gemilerin kumandanı Amiral Souchon da az sonra, Osmanlı Deniz Kuvvetleri Kumandanı ve devletin, gerçek bir baş belası oldu. 29 Ekim 1914'te bu Alman kumandan yalnız Enver ve Bahriye Nazırı Cemal Paşaların yazılı bilgileri ile, Karadeniz'e çıkarak bazı Rus limanlarını bombardıman etti... Ve Almanlar cephesinde, daha doğrusu emrinde, savaşı fiilen başlattı. 11 Kasım 1914'te Osmanlı devleti Almanlarla çarpışan devletlere resmen savaş ilan ederek, kaderini Almanların kaderine bağladı. Hatta bir süre sonra da gizli bir ek anlaşma ile Osmanlı ordu ve donanması, Alman Genelkurmayının emrine verildi. Bu gizli anlaşma eldedir. İşte bu Birinci Dünya Savaşı, Ekim 1918'de Almanya ile müttefiklerinin tam yenilgisi ile bitti. Böylece de, Osmanlı İmparatorluğu çöktü ve parçalandı.

Bizim bu savaşa girişimize, o zaman Sofya'da Ataşemiliter olan

Yarbay Mustafa Kemal Bey karşıydı. Zaten savaşın ilanından sonra bir aralık Belçika va Fransa üzerine hızlı ilerlemeler kaydeden Alman ordusu da girdiği meydan muharebesini kaybetti. Mücadele artık bir siper muharebesine döndü. Mustafa Kemal bu harbin Almanya ve müttefikleri için kazanılamayacağını, daha Sofya'dan İstanbul'a yazmıştır. Enver Paşa konusunda daima saygılı konuşan İnönü'den de son yıllarında Enver Paşanın "daha önceden kaybolmuş bir harbe" girdiğini çok dinlemişimdir[1]. Ama madem ki bir savaş başlamış ve devlet bu savaşa katılmıştı. O zamanki bu genç subaylar ve kumandanlar kuşağı kendilerini bu savaşta memleketin emrine kayıtsız şartsız verdiler.

Umut ve Umutsuzluklar

Yukarıda değindiğimiz Birinci Dünya Savaşı, Türkiye için de 31 Ekim 1918'de Mondros silah bırakışmasının imzalanmasıyla resmen bitmiş oluyordu. Savaşta yenilmiştik. Arkada bıraktığımız macera savaşçı veya sivil olarak 3.000.000 kadar insanın kanına da mal olmuştu. Mütareke imzalanırken Mustafa Kemal, Suriye topraklarında ve Halep'in kuzeyindeki Katma'da Birinci Dünya Savaşı'nın son savaşmasını vermişti. Ondan sonra 7 günlük bir süre için Adana'da Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı olarak bulundu. 33 yaşındaydı ve rütbesi Tümgeneraldi. Ama artık yeni ve milli bir mücadelenin başlayacağını seziyordu. Bu görüşünü Adana'da Ali Fuat Paşa'ya açıklamıştır. Kendisi de artık İstanbul'a gitmek, kabinede vazife almak istiyordu. İttihatçı iktidarın önderleri Türkiye'yi terk etmişlerdi. Mustafa Kemal isteğini yeni Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya bildirdi. İstanbul'a döndü. Ama 13 Kasım 1919'da Haydarpaşa'da İstanbul karasına ayak bastığı zaman, karşısında 35 parçalık bir düşman filosu da, Dolmabahçe Sarayı önlerine doğru, İstanbul limanına giriyordu. Bu görünüş karşısında Yaverine söylediği tek cümle şu oldu:

— Bugün geldikleri gibi, bir gün de çıkar giderler...

İstanbul'da Mustafa Kemal derhal, siyasi gidişatla ilgilenmeye başladı. İzzet Paşa'nın Sadrazamlığı, ancak bir ay sürmüştü. Mustafa Ke-

(1) Bu konularda etraflı bilgi *Tek Adam* adlı eserimizin birinci cildinde vardır.

mal Mebusan Meclisi'ne gitti ve etrafına toplayabildiği kimselerle, yeni kabineye güvensizlik oyu vermeleri için uğraştı. Hayal kırıklığına uğradı. Kendisinin Kabine'ye girmek ümidi de suya düştü. Ondan sonra İstanbul'da çetin, tehlikeli, ama çıkış yolları arayan, umutlu ve umutsuz günlerini yaşamaya başadı. Bu hal, Samsun'a hareket ettiği 16 Mayıs 1919'a kadar hep, bu umutlar ve umutsuzluklar içinde geçti.

Son aylarını da Şişli'de Halaskârgazi Caddesindeki kiralık evde, daha sonra Kurtuluş Savaşı'nda aktif roller alacak bazı arkadaşları ile konuşmuştur: Rauf Bey (Orbay), Ali Fuat Paşa, Kâzım Karabekir, Albay İsmet Bey (İnönü) gibi. Onu, İstanbul'da yapacak bir şey olmadığına ve her ne şekilde olursa olsun Anadolu'ya geçmeye teşvik edenler, özellikle, yukarıdaki paşalardır.

Köprüler Yıkılınca

Fakat Mustafa Kemal henüz kararsızdı. İşgal kumandanları ve ileri gelenleri ile temaslar kurabilse onları Türkiye'nin Anadolu ve Trakya ile İstanbul'da güçlü olarak muhafazasına, çünkü kuzeyde yeni tehlikeler belirdiğine, bu tehlikelere karşı, bu topraklarda güçlendirilecek bir Türkiye'nin en yararlı destek olacağına inandırabileceğini sanıyordu. Ama ne var ki, işgal kuvvetleri kumandanları ve galip devletler, tam bir zafer sarhoşluğu içindeydiler. Sağduyu, mantık ve ileriyi görüş vasıfları, artık onların havalarında esmiyordu. Bu arada yalnız İtalyan işgal kuvvetleri kumandanını görebildi ve kumandanın evinden, hayatının en yaralayıcı hayal kırıklığı içinde çıktı. Bir de İngiliz rahibi ile temas etti ama, bu İngiliz papazının vazifesi de, büsbütün başkaydı. Halbuki kendisi de İstanbul'da tehlike içindeydi. İki kez evi basıldı. Alınıp götürülebilirdi. Kaldı ki ileride Anadolu'da ve Kurtuluş mücadelesinin önder saflarında yer alacak asker ve sivil, hemen bütün şahsiyetler de İstanbul'daydılar. İngilizlerin ve müttefiklerinin, bir gün bunların hepsini toplamamış olmalarını, onlar için bir gaflet, bizim için de bir talih saymaktan başka ne denebilir. Çünkü İngilizlerin tutuklamaları bir yandan, zaten başlamıştı.

Kısacası Mustafa Kemal İstanbul'da, ilerisi hakkında elbette ki, birtakım çareler düşünmekle beraber, onun asıl mücadelesi, bütün ümitler kesildikten ve arada kalan bütün köprüler yıkıldıktan sonra Anadolu'da olmuştur.

Anadolu Karasında

Nihayet Sadrazam Ferit Paşa üzerindeki bazı aracılık ve tesirlerden sonra Anadolu'da ordu müfettişliği şeklinde bir vazife alabildi. 19 Mayıs'ta da Samsun'da Anadolu karasına ayak bastı. Ama hem Samsun, hem Merzifon'da İngiliz askerleri vardı. Pontus Rumları, her yerde kol geziyordu. Halk ise savaştan bıkmış, usanmıştı. Örneğin onun, Samsun'dan Havza'ya giderken, yolda tarlasında çift süren bir köylüyle şu konuşmasını görelim:

"— Hemşehri! Düşman Samsun'a daha da asker çıkaracak. Belki buraların hepsini eline geçirecek. Sen ise, rahat rahat toprağı sürüyorsun?..."

Cevap şuydu:

— Paşa, Paşa! Sen ne diyorsun. Biz üç kardaştık. İki de oğul vardı. Yemen'de, Kafkas'ta, Çanakkale'de hepsi elden gitti. Bir ben kaldım. Ben de yarım adamım. Evde sekiz öksüzle yetim, üç dul kalmış kadın var. Hepsi de benim sabanımın ucuna bakarlar. Şimdi benim vatanım da, yurdum da aha şu toprakların ucu. Düşman oraya gelinceye kadar, benden hayır bekleme!...

Bu sözlerinde bütün 1919 Türkiye'sinin gerçeği dile gelir. Mustafa Kemal Anadolu'ya, bu gerçekler içinde ayak bastı. Ve bu topraklarda bu gerçekler içinde boğuştu. Bu gerçekler içinde yollarını seçebildi ve sonunda muvaffak oldu. Bizim zaferimiz, Anadolu gerçekleri ile, Mustafa Kemal mantığının ve ileriyi görüşünün, terkipçi bir teşkilatçılık hikâyesidir.

CUMHURİYET GAZETESİ / 19 Mayıs 1975

AYDINLARIN DİRENİŞİ

İstediğini Bilen Adam

Bir konferans dinlemiştim: 27 Mayıs olaylarından önceydi. Konferans Ankara Türkocağında verilecekti ve küçük salonda tertiplenmişti. Yerlerimizi aldık. Dinleyiciler azdı. Fakat o gün ocakta, Azerbaycanlı Türklerin düzenledikleri bir toplantı sona erip de, o toplantıya katılanlar da küçük salona gelince, her yer doldu. Salona, canlı hareketli, sıcak bir hava egemen oldu. Dinleyicilerin hemen hepsi gençlerdi. Belki fakülteler, lise öğrencileri ve bu arada belki de genç öğretmenler. Konferansı, Zeki Sofluoğlu verecekti. Kendisini tanımıyordum. Ondan sonra da tanışmak fırsatı olmadı. Hatip kürsüye geldi. Orta yaşlara yaklaşan, sakin bir insan algısı veriyordu. Konu "Aydınların Direnişi" idi. Konusuna, sükûnetle girdi. Heyecanlı değildi. Hatta başlangıçta biraz tutuk gibi konuşuyordu. Ama sözlerinin dizisinde, cümlelerinin yapısında ve fikirlerinin örülüşünde, hiç aksaklık yoktu. Görülüyordu ki, konusuna hâkimdir. Çok geçmeden de anlaşıldı ki, konusunu, bilerek isteyerek seçmiştir. Neyi ve ne için konuştuğunu bilen bir insandır. Zaten konuşmaları biraz ilerleyince, öyle oldu ki, salonda bulunanlar tamamiyle onun etkisi altında kaldılar. Ona bağlandılar. Bir an geldi ki Zeki Sofluoğlu artık, her zaman bu kürsülerde konuşan sıradan konferansçılardan biri olmaktan çıktı. O günlerde bütün yurtta kaderi ile oynanan, haysiyeti inkâr edilen, fakat henüz direnişi yenilmeyen Türk aydınının, dili ve simgesi haline geldi. O günü her hatırladıkça, onun konuşmalarının, ortaya serdiği ölçülerin, yargıların etkilerini, hâlâ yaşar gibi olurum. Nitekim bu konferanstan sonra da duygu ve düşüncelerimi, Ankara'da o zaman yayımlanan bir edebiyat dergisinde, ayrıca dile getirmiştim[1]. Şimdi bu yazımda, gene o konuya döneceğim.

---

(1) **Dost** Dergisi, N. 35, 1960.

7 İlke

Sofluoğlu konusuna önce, milletlerin kaderinde AYDIN'ın güçlü etkisini ve büyük sorumluluğunu belirtmekle girdi. Eğer aydın; karakterli, cesur ve sorumluluğunu kavramış ise, toplumun yaşam ve gidişatına damgasını vurabilir, diyordu. Böyle değil de, eğer ters vasıflarda ise, toplum yaşamında bir fren, hatta bir gerileme amili olurdu. Konferansçı, gerçek aydında başlıca yedi nitelik arıyordu. Sonra bu nitelikleri sıraladı. Ayrıntı ve karakteristikler, açık, kesin ve sistemliydi. Bu nitelikleri şöyle belirtti:

1- Aydın; evvela, bir fikir, amaç (ülkü) ve karakter sahibi olacaktır. Amaç, ya da ülkü bir inanıştır. Yüksek ve gerçek değerlere bağlanıştır. İnanış, bir karaktere temel olunca, aydın, hem inanan, hem inanılan insan olur. Bu inanılışa ise ihanet edemez. Çünkü ihanetin, böyle bir karakterde yeri yoktur.

2- Aydın, kandırmaz. Fakat inandırır. Kendisi de, gerçeklere inandırılabilir. Çünkü, gerçeklere bağlıdır. Ve gerçeklere de ihanet edemez. Onun içindir ki bağnaz (müteassıp) ve inatçı değildir. İnandırma yolunda ise, ancak bilime ve müspet bilgilere yer verir. Kafasında dokunulmaz "tabu"ların yeri yoktur.

3- Aydın cesurdur. Medeni cesaret sahibidir. Medeni cesaret ise, aydın için kahramanlık değil, doğal vasıftır. Fakat bazen şartlar öyle gelişir ki, o zaman medeni cesaret bir kahramanlık halini de alabilir. Bu hallerde aydın, medeni cesaretini gösterir ve kahraman olur. Ama bu kahramanlık kendisi için sadece bir görev olarak kalır.

4- Aydın hakikat bildiği, gerçek bildiği şeyi kendisine saklamaz. Onu yaymayı da vazife bilir. Yani aydın, yalnız bir hakikat adamı değil, aynı zamanda hakikatın rehberi ve önderidir.

5- Aydın, toplumun hayrını ve çıkarlarını, kendi hayrının ve çıkarlarının üstünde tutar. Bunu bütün şartlar içinde ve her şeye rağmen yapar. Fedakârlığı hiçbir karşılık için değil, hasbidir. Topluma verir, ama toplumdan karşılığını beklemez.

6- Aydın, bağlandığı ilkelere uygun bir yaşam sürdüren, dürüst ve feragatli bir insandır. Onun yaşamı ile prensipleri arasında çelişme yoktur.

7- Nihayet aydın, mazbut insandır. Metodlu ve muntazam çalışır. İhmal, dağınıklık ve avarelik aydın insana yakışmaz. Aydın, bu tür zaaflardan kendini kurtaran insandır.

Konferansçı, burada özetlenen ama aslında daha da tamamlanan ve oldukça zaman alan bu esasları, artan bir açıklık içinde sıraladı. Öyle ki her nitelik son yargılara bağlanırken dinleyenler bu ölçülerin kimleri kapsayıp kimleri kapsam dışında bıraktığını, kendi içlerinde kolayca belirleyebiliyorlardı denilebilir. Hele konferansçının son sözleri gaipten gelen birer uyarı gibiydi. Uyarıcı bir rüzgâr gibi havaya yayılıyordu.

Aydınlar Direnirse

Bu konferans 27 Mayıs İhtilalinden 20 gün kadar önce, 5 Mayıs 1960'ta verilmişti. Memleket olağanüstü günler yaşıyordu. İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde baskınlar yapılmıştı. Gelecek günler için, her şeye gebe bir birikmenin hızla geliştiğini görmeyen yoktu. İktidarı, milli hâkimiyet değil de, öz malı saymak eğilimini gittikçe açığa vuran bir klik, bir zümre gerçek aydın olmanın gerektirdiği vasıflardan gittikçe sıyrılarak, garip, hiddetli bir sorumsuzluğun çaresizliklerine gittikçe gömülüyordu.

Gerçek aydınlar ise, korkudan sinmek yerine, gürültüsüz ama gittikçe gelişen bir ruh ve fikir direnişinin havası içindeydiler. Kimse kan ve kanunsuzluk istemiyordu. Ama görünüyordu ki, iktidar cephesinin sağduyudan gittikçe ayrılışı aklın yerini bağnaz bir inançlılığın alışı, ülkeyi her ihtimale sürükleyebilir. Ama böyle hallerde ve gene de en doğru mücadele, ruhları, fikirleri ve uyarıları ile sorumsuzluğa ve bağnazlığa karşı direniştir. Şimdi bugün de ülkemiz, tarihinde hiç yaşamadığı ve 27 Mayıs öncesi ile hiçbir zaman kıyaslanamayacak kadar azgın bir sorumsuzluğun, iktidar boşluğunun kanlı ve hoyrat, ama hiç de gizlenmeden örgütlenen bir terörün karanlık eylemlerine gömülmektedir. Bundan hızlı bir "sınıflaşma" ve sınıflaşmanın ister istemez davet ettiği sınıf kavgası gittikçe güçlenmektedir. Öte yandan hem devletin bütün ilgili organlarına, hem sahnedeki kavgacılara kadar yaygınlaşan tarih ve bilimdışı bir kavram karışıklığı, yani düpedüz bir kördöğüşü ülkeyi gittikçe sarmaktadır.

Bu ülkenin nizamından güvenliğinden ve geleceğinden sorumlu olan Yasama, Yürütme ve Yargı organları ile yan kuvvetler, bu kördöğüşü karşısında ne yaparlar? Hem kendilerini, hem devleti bu çukurdan nasıl kurtarırlar? Bu soruların cevaplarını gene onlara bırakalım.

Ama bizim bu alanda da ilk güvenimiz, gene aydının direnişinedir. Ve çağrımız, gene aydınlaradır. Evet, gerçek aydının kendini siyaset dışı tutuşu ve aydınlardan siyaset alanında yer alanların, kendilerini az zamanda günlük siyaset ticaretinin sellerine kaptırışları düşündürücü olaylardır. Yüksek eğitim ve meslek kuruluşlarında ise öğrenimi engellemek yolundaki açık, sorumsuz saldırıların, gittikçe bozulmakta olan bir düzenin organları tarafından adeta teşvik görmesi ve milliyetçiliğin demagoji düzeyine indirilişi, elbette hazin gerçeklerdir. Ama gene de ve bu şartlar içinde de gerçek aydının bazı görevleri var. Bu tür aydınlardan beklenen karakter ve vasıflara uygun olarak örgütlenmesi, kalem ve fikir direnişi, bu aydınların topluma karşı yükümlü oldukları görevlerin başında gelir. O aydınların ki, onların nitelik ve karakterleri, bu yazıda ve daha yukarıda yer alan 7 ilke içinde, gereğince formülleştirilmiştir.

Yenik Düşmeli...

Gerçi bugün de Türk aydınlarının bazı üstün değerde temsilcileri, kendilerini, siyasete değilse bile, fikir ve bilim alanında, kültürümüze çok şeyler katan olumlu çalışmalara vermişlerdir. Özellikle 15 yıldan beri, hele son yıllarda çeviri, derleme veya öz telif olarak, çok büyük değerde kalem ve fikir ürünleri kitaplıklarımızda yer almışlardır. Bunların içinde herhangi bir Batı ülkesinin kitap vitrinlerinde de yer alabilecek değerde eserler, gittikçe artmaktadır. Ama bu değerlerin, artık fikir, siyaset ve aksiyon alanlarında da topluma önder olarak yayılması zamanı gelmiştir. Yalnız Basın-Yayın değil, örgütlenmiş bilim dernekleri, fikir kulüpleri, açık konferanslar, tartışmalar yolu ile de ülkenin aydınlatılması ülkemizde gerçek aydınlara düşen görevlerdir. Bu çalışmaların da yardımı iledir ki, siyaset ticareti ve demagoji gerçek fikrin ve gerçek aydının karşısında er geç yenik düşer. Ve gerçek aydın, hem bilginin ve fikrin bayrağını yüceltir hem gerçek çağdaşlık ve milliyetçiliğin tohumlarını ülkemize serper ve onları filizlendirebilir.

CUMHURİYET GAZETESİ / 28 Ocak 1976

DOĞUM AĞRISI MI, TÜKENİŞ Mİ?

Olmak ya da Olmamak!

Kötümserlik, yenilgi demektir. Fakat memleketimizin gidişatı üzerinde kötümser olmasak bile, bu sütunları, tedirginliklerle yazıyoruz. Kuşkulu, üzgün, hatta ciddi sarsıntılar içindeyiz.

Çünkü Türkiye'de artık her şey, en son hızıyla her alanda, bir son hesaplaşmaya doğru sürükleniyor. Bu hesaplaşma; o alanlarda, bir olumluluk veya olumsuzluk arasındaki sonuç hesabıdır. Yani bu alanlarda zaman, olumlu bir gelişme içinde midir, yoksa ülkemizde, zamanın akışı içinde, sağduyunun ve ümidin yenilgisi, değerlerin iflası, çağa ayak uydurmanın gücünü yitirişi ve müesseselerin itibarsızlaşması mı bu sonuç hesabına damgasını vuracaktır? Şimdi Türkiye'nin kader tayin edici sorunu budur. Hatta buna "var olmak sorunu"da diyebiliriz.

Bunun böyle olduğunu düşünmek, tartmak ve bu problemi ortaya atmak ise, Parlamentonun, hükümetin, ülkemizin varlığı için ant içenlerin, kısacası milli gidişatımıza yön tayin edenlerin olduğu kadar ve belki de onlardan ziyade, aydınların, artık ön planda gelen, aydınca ve cesur görevidir. Çünkü bir ülkede aydın susarsa, orada artık macera adamı dile gelir ve demagog, milletin sözcüsüymüş gibi konuşur. Aydınların bu görevinin, tam ve uygar bir cesaretle yerine getirilmesi, yani bizi, hem içimizde başsız, güvensiz, hem dışarıda yalnız ve itibarsız bırakan sorumsuzlukların, sahteliklerin ve kendi kendimizi aldatışın; bütün tehlikeleri ile ortaya serilişi için ise, sanıyorum ki artık, kaybedilecek tek dakikamız bile yoktur...

Çünkü bugün memleketimizde, kavramlar öyle karışmış, akımlar öyle soysuzlaşmış ve adına politika denilen sefaletle, politikacı denilen şaşırmış insanlar öylesine birbirlerine girmiş, öylesine itibarsızlaşmışlardır ki, bu durumu hatta, "Bizansın son günleri"ne benzeten kalem sahipleri bile görülmüştür. Biz bu benzetişe katılmıyoruz. Çünkü Bizansın son günleri, gerçi sokağın harekete geldiği ve devlet otoritesinin

bir tür iflas ettiği günleriydi. Ama o günlerde, yani devlet sorumluluğunun yerini, sorumsuzluğun, kavgaların aldığı o günlerde, hem de güçlü bir imparator görünen Justinyanus saltanatında alevlenen maviler – yeşiller kavgasında (İsa'dan sonra 170. yıl) ve yalnız bir günde, İstanbul Hipodromunda (Sultan Ahmet meydanı) 30.000 kişi can verdi (Nika isyanı). O gün orada, yalnız kan ve kılıç konuştu. Ve sokak kavgası, sokağın, meydanın sınırlarını aştı. Sebep neydi? Sebep basitti: Sadece bir kavram karışıklığı!...

Gerçi bugün Türkiye'de de söz, birçok olaylarda, artık sorumsuz güçlerin gibidir. Ve kavgaların üzerlerinde, her türlü sorumluluk duygusundan yoksun, birtakım hasta ruhların estirdiği bayraklar dalgalanır. Cehalet ve çağ dışı ihtiraslar, sanki ideallermiş gibi kutsallaştırılmak istenir. Ama son güvencemiz olarak gene bir millet var. Bu millet, kendi içinde coşan bütün sosyal çelişkileri, tarihinden aldığı o sağduyu uyanış ve direnişi ile, bütün sorumsuz güçlere karşı eğer haykırabilirse?...

Hastalık Nerede?

Ama biz gene, bu uyanışta da en büyük görev gene kendilerine düşen aydınlara dönelim. Ama bütün ufukları, kendilerini içine kapandıkları kör duvardan ibaret olan demagoglara değil de, ülkeyi ve dünyayı "bir sert kaya üzerinden" bakar gibi, bütün boyutları ile gören gerçek aydınlara seslenelim ve soralım:

— Ülkemizi gittikçe saran, gittikçe çıkmazlara sürükleyen bu duygusuzluk, bu inkâr, bu sorumsuzluk ve güçsüzlük, daha iyi yarınlar için bir doğum ağrısı mıdır? Yoksa, bir tükeniş mi? Sanıyoruz ki cevap, göğüsleri parçalarcasına haykıran bir "Tükeniş!" olacaktır.

O halde ve evvela, başta şu partiler denilen, ama bir türlü parti olamayan, yalanı ve yalancılık ithamlarını, hem de devlet yayın cihazlarından, günlük, resmi edebiyat haline getiren değersiz tahrik merkezlerinin gerçek hüviyetlerini millete açıklamalıdır. Siyaset gibi ekonomiyi de kumar masası oyunları haline getiren bütün cihazları ve sorumlu organları, milletin önünde, mutlaka teraziye koymalıdır. Hem de tarihi bir görev olarak. İşte şimdi aydınların, ihmal kabul etmez görevi budur. Ama bu kadar mı? Hayır! Hastalık, artık, toplumun yapısındadır.

Bu konuyu her vesile ile ele alacağız. Şimdi başka bir konuyu hatırlatalım:

Gene bu sütunlarda ve daha 1971, yani şu ne idiği hâlâ tartışılan ve onu yapanların da üzerinde anlaşamayıp, hâlâ birbirlerini tartakladıkları "12 Mart darbe, müdahale veya uyarı"sı günlerinde, üniversiteler üzerinde durmuştuk. Oralarda olup biten şeyler, daha verimli günlere bir "doğum ağrısı mı?" konusunu işlemiştik. Bu yazımız vesilesi ile Sayın Prof. Muvaffak Seyhan, 3 Aralık 1971 tarihli **Milliyet**'te, şunları yazıyordu:

"Sayın Şevket Süreyya Aydemir'in, bir süre önce **Cumhuriyet**'te 'Doğum sancıları çeken üniversite' adlı, çok değerli bir yazısı çıkmıştı. Demek ki üniversitenin kuruluşundan 40 seneye yakın bir zaman geçmesine rağmen, bu doğum, hâlâ bir türlü mümkün olmamıştır."

Evet Sayın Profesör, nazik ilginizi çeken o zamanki sorumu, eğer bugüne uygularsak, üniversitelerimizdeki sancıları, artık sadece bir doğuma ulaşamamış olarak da değil, hatta, sözün bütün anlamı ile düpedüz bir çöküş, bir tükeniş olarak vasıflandırmakta, ancak gerçeği dile getirmiş oluruz. Evet, doğum ağrıları değil, bir tükeniş! Hem de yalnız üniversitelerimizde mi? Hayır! Hemen bütün milli yaşam alanlarımızda.

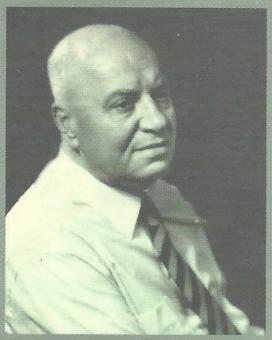
Bir Ülke ki?

Oysa öte yandan, bizim her mihnetten başka, şimdi bir de bu tükenişe tahammülümüz yoktur. Hemen her vesile ile tekrarladığımız gibi, biz artık son topraklar üstünde son Türkleriz. Gerçi kendimize güvenimizi ve bir felaket karşısında, kanımızın son damlasına kadar direneceğimiz sloganlarımızı da gene de yitirmeyelim. Ama şunu da biliyoruz ki, değil dünyanın süper devletleri, hatta daha arka planlarda gelen ve hemen hiçbiri, hiçbir uluslararası davamızda, bize bazen tek oy bile vermeyen daha arka plandaki devletler arasında bile, hem iç yapımız, hem moral dayanaklarımız, hem ekonomimiz, hem silahlarımızla, milletçe, daha pek çok düzenlenmelere muhtacız... Önemli zaaflar içinde bulunuyoruz. Yarın dünyanın alınyazımıza neler yazdığını ise oldukça belirgin olarak seçmek, o kadar zor olmasa gerek. Bir ülke ki, ihracatı, ithalatının üçte birine iner, ihracat geliri de, hemen tümü ile sadece,

petrol ve türevleriyle, araba, lastik, yedek araba parçalarına gider, bir ülke ki, son yayımlandığı gibi 375.000 iş adamı, aylık gelirlerini, ortalama 833 liradan az gösterirlerse, bir ülke ki, randımanlar ve gerçek ihtiyaçlar aranmadan, yalnız bir ödemeler devleti halinde bürokratlaşır, bir ülke ki, daha 1922 yılı Meclis açılmasında Atatürk'ün vaat ettiği, ilan ettiği toprak reformu, 54 yıl sonra bile onun emaneti devrettiği çocuklarının elinde gerçekleşemez, ağaların bıyık altından güldükleri bir alay konusu olarak sürüklenir. Ve televizyonda ilan edildiği gibi, bu yıl artık hükmü sona erecek olan kamulaştırmadan, bütün Urfa ilinde, ancak 161 aileye o da takıntılı bir toprak sadakası halinde bir şeyler düşer. Kısacası bir ülke ki, üniversitelerinde dersler okunmaz, sokaklarda gençler güpegündüz vurulur, ama katiller bulunmaz. Devletin hakkı ve malı ise, Yağma Hasan'ın böreği gibi yenir, içilir, paylaşılır, o zaman, o ülkede çöküntüyü ve tükenişi görmemezlikten gelirsek, devlete suikastte bulunmuş oluruz.

Kısacası bize, yeni insanların, hamiyetli ve aydın insanların, gerçek aydınların, laf ebeliği değil, bir yeniden düzenlenmeyi sağlayacakları, bir yeniden doğuş, yeniden uyanış ve milletçe bir kendini buluş lazım. Bu kendini buluş ya başarılır ya başarılamaz. Ama ruhu ve davranışları ile bozulmuş politikacının tekelinden, bu ülkenin, artık kurtarılması şarttır. Yoksa politika demagoji halinde sürer gider, ekonomi spekülasyon halinde sürdürülür ve soygunlarla doymayan yağmacı, bu defa da devlet işletmelerine, devlet çiftliklerine göz diker ve ülkeyi haraç mezat kendi tapularına katmak isterse, üniversiteler kapanır, üniversiteliler, hâlâ belirsiz katiller tarafından kurşunlanırsa, bu tükeniş ne yazık ki, kaçınılmaz bataklıklara varır ve oralarda milli varlıklarla beraber, milli haysiyet de ne yazık ki erir gider.

CUMHURİYET GAZETESİ / 22 Mart 1976

ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR

Lider ve Demagog, Atatürk ve Türkiye tarihi üzerindeki çalışmalarıyla düşün hayatımızda rakipsiz bir yer sahibi olan Şevket Süreyya Aydemir'in çeşitli yayın organlarında yıllarca yayımlanmış yazılarından oluşturulan bir seçkidir.

Bu kitap, Şevket Süreyya Aydemir'in ne denli uzak görüşlü ve bu nedenle de ne denli güncel bir yazar olduğunu bir kez daha kanıtlamaktadır.

ISBN 975-14-0606-4

9 789751 406064